

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

HİNDİSTAN'DA İSLAMİYETİN YAYILMASINDA TÜRKLERİN
ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bünyamin ŞEHİSUVAROĞLU

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TANRIVERDİ

TOKAT-2025

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr Öğr Üyesi Mustafa TANRIVERDİ danışmanlığında hazırlamış olduğum “Hindistan’da İslamiyetin Yayılmasında Türklerin Rolü” adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

.../.../...

Bünyamin ŞEHİSUVAROĞLU

JÜRİ KABUL VE ONAY

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tezimi hazırlama sürecinde bilgi, tecrübe ve rehberliğini esirgemeyen, bilimsel katkılarıyla çalışmama yön veren değerli danışmanım Dr. Öğr Üyesi Mustafa Tanrıverdi'ye en içten teşekkürlerimi sunarım.

Tez jüri üyeliğini üstlenerek kıymetli değerlendirmeleriyle katkı sağlayan Doç. Dr. Murat Serdar ve Dr. Öğr Üyesi İsa Eryılmaz'a teşekkür ederim.

Akademik yolculuğum boyunca sabırları, anlayışları ve maddi-manevi destekleriyle her daim yanımda olan sevgili annem Filiz Şehsuvaroğlu ve kıymetli eşim Nesibe Aysel Şehsuvaroğlu'na en derin şükranlarımı sunarım.

Bu süreçte moral ve ilham kaynağı olan değerli araştırmacı-yazar Ömer Sezer'e; kaynakların temininde destek sağlayan Kıdemli Astsubay Başçavuş Özgür Güngör'e de ayrıca teşekkür ederim.

Bu Çalışmamı; Gönlünü Bilime ve Tarihe adanmış tüm Tarihçilere ve zulüm altındaki Mazlum Coğrafyalarda Direnişini Sürdüren Bütün mazlum ve yiğit Müslümanlara ithaf ediyorum.

Bünyamin Şehsuvaroğlu

Tokat, 2025

ÖZET

HİNDİSTAN’DA İSLAMİYET’İN YAYILMASINDA TÜRKLERİN ROLÜ

Şehsuvaroğlu, Bünyamin

Yüksek Lisans, Tarih Anabilim Dalı”

Tez Danışmanı: Dr Öğr Üyesi Mustafa TANRIVERDİ

Nisan 2025, xii + 177 sayfa

Türkler tarih boyunca bağımsızlık idealleri, değerleri ve yaşam biçimleriyle tanınan toplumlardan biri haline gelmiştir. Sadece siyasi ve askeri alanda değil, edebiyatta, sanatta, mimaride ve estetikte de dünyanın hemen her yerinde Türklerin izlerine rastlamak mümkündür. Türklerin tarih sahnesinde silinmez izler bıraktığı bölgelerden biri de Hint kıtasıdır. Türklerin Hint kıtasıyla teması çok daha eskilere dayansa da bölgede kalıcı bir Türk-İslam varlığı 10. yüzyılda Gazneli hanedanı (1001-1187) döneminde oluşmaya başlamıştır. Sultan Mahmud döneminde kuzey Hindistan'a yapılan seferler İslamiyet'i orta Hindistan'a yaymıştır. Sultan Mahmud seferleri sırasında onlarca Hint şehrini fethetmiştir. Sultan Mahmud bu seferlerden elde ettiği ganimetleri şehirlerin inşası ve halkın refahı için harcadı. Fethettiği çeşitli yerlerde çeşmeler, mescitler ve medreseler inşa ettiren Sultan Mahmud, İslam'ın yayılması ve yayıldığı topraklarda İslam'ın yerleşmesi için çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Tarihsel süreç içerisinde Hindular ve Türkler arasında dini, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda çeşitli etkileşimler yaşanmıştır. Bu ilişkilerin Hint kaynaklarına dayanarak objektif bir şekilde incelenmesi ve açıklığa kavuşturulması, Hinduizm ve Türk-İslam arasındaki ilişkinin daha sağlıklı bir perspektiften değerlendirilmesine ve bölgedeki Türk-İslam izlerinin tespit edilerek gün yüzüne çıkarılmasına katkı sağlayacaktır. Çalışma ayrıca dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Hindistan hakkında genel bilgiler başlığı altında Hindistan'ın coğrafi konumu, Hint topluluğun ve Hindistan'da yaşayan tüm toplumların komünal tanımı, Hindistan'ın İslamiyet öncesi dini inanışları ve Hindu tabiri ve Hint dinleri ile ilişkisi, İslamiyet öncesi Türkler'in Hindistan'daki varlığı ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde; Hindistan'daki Türkler başlığı altında; Hindistan'a yapılan Arap fetihleri, Gurlular dönemi Hindistan'da Türk varlığı ve İslamiyet'in yayılması, Gazneliler döneminde

Hindistan’da Türk varlığı ve İslamiyet’in yayılması, Delhi Türk sultanlığı dönemi Hindistan’ın durumu, Delhi Türk sultanlarının din anlayışı ve Timur’un Hindistan seferinin İslamiyet’e olumlu olumsuz yönleri incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde Babür dönemi Hindistan’da yayılış ve Türkler’in önemi başlığı altında, Babür sultanlarının din politikası ele alınmıştır. Son olarak çalışmanın dördüncü bölümünde ise; Hindistan’da önemli bazı tasavvuf ve tarikatlar, Türk tasavvufunun Hindistan’da yayılması, Türkler’in Hindistan’da İslamiyet’in yayılmasındaki etkileri, Türkler’in Hindistan kültürüne, tarihine mimarisine ve teşkilatlanmasına etkileri detaylı bir şekilde alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslamiyet, Gazneli Devleti, Türkler, Hintliler, Hindistan, Hindistan’da Dini Hayat

ABSTRACT

THE ROLE OF THE TURKS IN THE SPREAD OF ISLAM IN INDIA

Şehsuvaroğlu, Bünyamin

Department of General Turkish History

Thesis advisor: Dr Öğr Üyesi Mustafa TANRIVERDİ

April 2025, xii + 177 pages

Throughout history, Turks have become one of the societies known for their independence ideals, values and lifestyle. It is possible to find traces of Turks almost everywhere in the world, not only in the political and military fields, but also in literature, art, architecture and aesthetics. One of the regions where Turks left an indelible mark on the history scene is the Indian continent. Although Turks' contact with the Indian continent dates back much further, a permanent Turkish-Islamic presence in the region began to emerge in the 10th century during the Ghaznavid dynasty (1001-1187). The expeditions to northern India during the reign of Sultan Mahmud spread Islam to central India. Sultan Mahmud conquered dozens of Indian cities during his campaigns. Sultan Mahmud spent the spoils obtained from these campaigns for the construction of cities and the welfare of the people. Sultan Mahmud, who had fountains, masjids and madrasas built in various places he conquered, carried out various activities to spread Islam and establish it in the lands where it spread. Throughout the historical process, various interactions have occurred between Hindus and Turks in religious, political, social and cultural fields. Objectively examining and clarifying these relations based on Indian sources will contribute to evaluating the relationship between Hinduism and Turkish-Islam from a healthier perspective and to detecting and unearthing the Turkish-Islamic traces in the region. The study also consists of four chapters. In the first part of the study, under the title of general information about India, the geographical location of India, the communal definition of the Indian community and all societies living in India, the pre-Islamic religious beliefs of India and the term Hindu and its relationship with Indian religions, the history of the pre-Islamic Turks in India. Its presence in was discussed. In the second part of the study; Under the title of Turks in India; Arab conquests to India, Turkish presence in India and the spread of Islam during the Ghurid period, Turkish presence in India and the spread of Islam during the Ghaznavid period, the

situation of India during the Delhi Turkish Sultanate period, the religious understanding of the Delhi Turkish sultans and Timur's. The positive and negative aspects of the Indian expedition to Islam were examined. In the third part of the study, the religious policy of the Mughal sultans was discussed under the title of the spread of the Mughal period in India and the importance of the Turks. Finally, in the fourth part of the study; Some important Sufism and sects in India, the spread of Turkish Sufism in India, the effects of the Turks on the spread of Islam in India, the effects of the Turks on the culture, history, architecture and organization of India are discussed in detail.

Key Words: Islam, Ghaznavid State, Turks, Indians, India, Religious Life in India

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sözleşmesi-----	i
Jüri Onay -----	ii
İthaf ve teşekkür-----	iii
Özet-----	iv
Abstract-----	vi
İçindekiler-----	viii
GİRİŞ -----	9
BÖLÜM I HİNDİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER -----	12
1.1. Hindistan'ın Coğrafi Konumu-----	12
1.2. Hint Topluluğunun ve Hindistan'da Yaşayan Tüm Toplulukların Komünal Tanımı -----	13
1.3. Hindistan'ın İslamiyet Öncesi Dini İnançları -----	19
1.3.1. Hindu Tabiri ve Hint Dinleri ile İlişkisi -----	19
1.3.2. Hinduizm -----	20
1.3.3. Buddhizm -----	26
1.3.4. Jainizm -----	33
1.3.5. Hint Tanrı Pantheonu -----	34
BÖLÜM II HİNDİSTANDA TÜRK VARLIĞI -----	42
2.1. İslamiyet Öncesi Türklerin Hindistan'daki Varlığı -----	42
2.2. Hindistan'a Yapılan Arap Fetihleri -----	49
2.2.1. Gaznelilerin Hindistan'a Yönelmesinin Sebepleri-----	54
2.2.2. Gazneliler Döneminde Hindistan'da Türk Varlığı ve İslamiyet'in Yayılması	60
2.2.3. Gazneli Sultan Mahmud'un Hindistan'a Yapmış Olduğu Seferler -----	61
2.2.4. Sultan Mahmud'dan Sonra Hindistan'da Gazneliler-----	69
2.2.5. Gazneliler Döneminde Hindistan'da Türk Askeri ve İdari Yapısı -----	75
2.3. Gurlular Dönemi Hindistan'da Türk Varlığı ve İslamiyet'in Yayılması-----	77
2.3.1. Gurlular Dönemi'nde İslamiyet'in Yayılma Süreci ve Sosyal Etkiler -----	89
2.3.2. Gurlular'ın Hindistan'daki Türk İslam Kültürüne Katkıları -----	91
2.4. Delhi Türk Sultanlığı Döneminde Hindistan'da Türk Varlığı ve İslamiyet'in Yayılması	93
2.5. Delhi Türk Sultanlarının Din Anlayışı -----	96
2.5.1. Memluk Sultanlığı -----	98
2.5.2. Kalaçlar -----	98

2.5.3. Tuğluklular -----	99
2.5.4. Seyyidiler-----	100
2.5.5. Lodiler -----	100
2.6. Timur'un Hindistan Seferinin İslamiyet'e Olumlu Olumsuz Yönleri -----	101
2.7. Babürler Döneminde Hindistan'da Türk Varlığı ve İslamiyet'in Yayılması -----	104
2.7.1. Babür Dönemi Hindistan'da Türklerin Önemi-----	104
2.7.2. Babür Sultanlarının Din Politikası-----	108
2.7.3. Ekber Şah'ın Yönetim ve Din Politikaları-----	125
BÖLÜM III HİNDİSTANDA ÖNEMLİ BAZI TASAVVUF VE TARİKATLAR -----	128
3.1. Çiştîyye -----	128
3.2. Baktî (Bhaktî)-----	130
3.3. Gavsîyye Tarikatı -----	132
3.4. Ruşenîyye (Revşenîyye) Tarikatı -----	133
3.5. Nakşibendiyye -----	135
3.6. Türk Tasavvufunun Hindistan'da Yayılması-----	136
3.7. Türklerin Hindistan'da İslamiyet'in Yayılmasındaki Etkileri -----	141
3.7.1. Türklerin Hindistan Kültür ve Tarihine Etkileri -----	146
3.7.2. Türklerin Hindistan Mimarisine Etkileri -----	150
3.7.3. Türklerin Hindistan Teşkilatlanmasına Etkileri -----	152
SONUÇ-----	159
KAYNAKLAR-----	161
ÖZGEÇMİŞ-----	177

GİRİŞ

Türklerin Hindistan'a olan ilgisi M.Ö. I. bin yılın başlarına kadar dayanmaktadır. Ancak Hindistan'daki Türk etkisi Gazneli İmparatorluğu'nun (963-1187) kurulmasıyla başlamış ve Sultan Mahmud (990-1030) döneminde en yüksek seviyesine ulaşarak Hindistan'da 1857 yılına kadar devam eden Türk egemenliğinin temellerini atmıştır. Babür hanedanına kadar olan dönemde Hindistan'da çeşitli devletler vardır. Hindistan'ı 7. asırdan 10. asrın başlarına kadar yöneten padişahlar, çeşitli Türk ve Afgan kabilelerine mensup isimlerden oluşmaktadır. Ordu komutanlarının çoğu Türk olmasına rağmen orduda önemli oranda Afganlının görev yapması onların hâkimiyetini sağlıyordu. Bu nedenle Delhi'yi¹ yöneten hükümdarlar kaynaklarda 'Tatan Sultanları', Avrupalı tarihçiler tarafından ise 'Memlükler' olarak anılmaktadır.²

Delhi Sultanlığı'nın kurulması ile birlikte Hindistan'a yerleşen Türk boylarının sayısında artış gözlemlenmiştir. Hint yarımadası yüzyıllar boyunca Türkistan Türkleri ile bir arada yaşamıştır. Gazneli Hanedanlığı'ndan kısa bir süre sonra Hindistan'daki İslam hâkimiyetinin tam bir Türk egemenliğine dönüşmesi, aynı dönemde Anadolu'da yaşanan gelişmelere oldukça benzemektedir. Nitekim Türkistan'da güç kaybeden ve yeni bir sığınak arayan Türkler, 13. yüzyılın başlarında Selçuklular eliyle Anadolu'da, 16. yüzyılın ortalarında ise Delhi Türk sultanlığı eliyle Hindistan'da egemenlik kurarak her iki bölgede de kültür ve medeniyetin zirvesine varmıştır. Bu zamanda Türkler, Eski Dünya adıyla bilinen Asya, Avrupa ve Afrika'ya Türkistan, Hindistan, Orta Doğu ve Balkanlar olmak üzere dört kilit bölgeden hakim olmayı başarmışlardır. Ancak 16. yüzyılda Batı Avrupa'da deniz yoluyla gelişen Hindistan'a varma ve onu kontrol etme rekabeti, 17. asrın ortasından sonra Rusların da karadan katılımıyla bir Türk kuşatma harekâtına dönüşmüştür.³ Başlangıçta Avrupalıların yeni ülkelere ve zenginlik kaynaklarına ulaşması ve ele geçirmesi şeklinde ortaya çıkan ve daha sonra Hristiyanlığı dünyaya hâkim kılma arzusuna dönüşen

¹ Enver Konukçu, "Hindistan'daki Kalaçların Başkentleri," *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri* (Ankara: TTK Yayınları, 2008), 150.

² H. Hilal Şahin, "Tarihsel Bir Panorama: Hint-Türk Tarihine Dair 'Babürlüler Dönemine Kadar'," *Türk Dünyası Araştırmaları* 119, no. 234 (2018): 128.

³ Yazıcı, *Afganistan'da İngiliz-Rus Nüfuz Mücadelesi (1800-1921)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996), 55.

bu yayılma, Türkiye'yi kontrol ettiği her üç bölgede de büyük sıkıntılara girmekten kurtaramamıştır.⁴

Bugün bile Hindistan'ın her yerinde Türk örneklerine rastlamak mümkündür. Hindistan'ı kendi medeniyetleriyle şekillendiren, bu topraklarda devletler inşa eden ve kendilerini mevcut çağa kadar getiren Türk topluluğudur. Hindistan ülkesine kuzeyden göç eden Türkler, kendi kültürleri ve siyasi varlıkları ile bölgeye hâkim olmaya çalışmışlar ve 11. yüzyıldan itibaren Hindistan'a yapılan Türk seferleri oldukça etkili olmuş ve 20. yüzyılın başlarına kadar önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu dönemin tamamını tek bir çalışma kapsamında değerlendirmek mümkün değildir. Hindistan'ın Türk hâkimiyetine girmesinden önceki tarihsel döneme kısaca bakıldığında, İskender önderliğindeki Makedonyalıların Pers İmparatorluğu'nu ortadan kaldırdıktan sonra MÖ. 327 yılında Hindikuş üzerinden Hindistan'a girdikleri ve MÖ 333 yılında Maveraynnehir bölgesini işgal ettikleri görülmektedir.⁵

Muaviye dönemi (661–680) ve Emeviler dönemi (661–750), İslam İmparatorluğu'nun genişlemesi açısından önemli bir dönemdir. Bu dönemde Hindistan'a yönelik ilk büyük fetihler, Emevi halifesi Velid bin Abdülmelik döneminde, Muhammed bin Kasım komutasındaki Arap ordusunun Sind bölgesine yaptığı seferle gerçekleşmiştir. 711 yılında yapılan bu fetih, Hindistan'ın ilk İslamlaşma sürecinin başlangıcını oluşturmuş ve bölgedeki Raja Dahir'in Hindu yönetimine karşı zafer kazanarak Sind ve Multan bölgelerini Arapların denetimine almıştır. Bu fetihler, Arapların Hindistan'a ilk büyük askeri müdahalesi olup, Emeviler'in doğuda, Hindistan alt kıtasına kadar genişlemelerinin temelini atmıştır.

Muaviye döneminde doğrudan Hindistan'a yönelik başka büyük seferler düzenlenmemiş olsa da, Muaviye bin Ebu Süfyan'ın hükümetin başında olduğu dönemde Emeviler, Hindistan'daki fetihlere zemin hazırlamıştır. Muaviye, batıda ve doğuda genişlemeyi sürdürmüş, bu dönemde Araplar, Hindistan'ın iç bölgelerine yönelik seferlere başlamışlardır. Ancak, Hindistan'a yönelik büyük fetihler genellikle Muhammed bin Kasım'ın 711'deki zaferine kadar sınırlıdır. Bu fetihler, Sind ve resinde İslam kültürünün yayılmasına olanak sağlamış, ancak Hindistan'ın diğer bölgelerine yönelik büyük çaplı askeri hareketler daha sonraki yıllarda, özellikle Gazneliler ve Delhi Sultanlığı dönemlerinde

⁴ S. Vural, *İngiliz Hakimiyetinin Hindistan'da Tesisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Malatya, 1995), 18-174.

⁵ Neslihan Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler* (Ankara: ASAM Yayınları, 2000), 3.

gerçekleşmiştir. Sind bölgesinde Emevi yönetimi pekiştirilse de, Hindistan'ın iç bölgelerindeki yerel halk ve Hindu krallıklarıyla yaşanan direnişler, Arapların Hindistan'daki tam hâkimiyet kurmalarını engellemiştir⁶

⁶ Neslihan Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler* (Ankara: ASAM Yayınları, 2000), 3.

BÖLÜM I

HİNDİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1 HİNDİSTAN'IN COĞRAFİ KONUMU

Hint alt kıtası günümüzde İndus Nehri havzası merkezli olarak doğu Hindistan ve batı Pakistan olarak ikiye ayrılmıştır. Modern Pakistan kuzeybatıda tarihi istila rotası üzerinde yer alsa da Bangladeş ve Myanmark'a uzanan üçgen de dahil olmak üzere alt kıtanın büyük bir kısmı modern Hindistan toprakları içinde kalmaktadır⁷ ve bölgenin coğrafyası genellikle günümüz Hindistan'ı açısından analiz edilmektedir. Hindistan 3.166.414 km²'lik bir alana, 15.168 km'lik bir sınır uzunluğuna ve 7.516 km'lik bir kıyı şeridine sahiptir. Hindistan, büyük bir yarımada'nın neredeyse tamamını kaplar ve bu büyük yarımada, genişliği ve harita üzerinde bakıldığında Asya kıtasından farklı görünümü nedeniyle 'alt kıta' olarak da bilinir.

Hindistan, güneyinde bir plato, Ganj havzasında ovalar, batısında çöller ve kuzeyinde Himalayalar bulunan ve üç bölgeye ayrılan bir ülkedir: Dekkan Platosu, Ganj Ovaları ve Himalayalar. Dekkan Platosu, Hindistan yarımadasının güney kesiminde, deniz seviyesinden 600-800 m yükseklikte ve doğu ve batıda Gat Dağları ile sınırlanan bir platodur. Dekkan Platosu ve Ganj Ovası, Hindistan'ı ikiye bölen Vindhya Dağları tarafından ayrılır. Hindistan'ı releyen Himalayalar, bölgeye hayat veren iki büyük nehrin kaynağıdır: Ganj ve İndus. Ganj'ın suladığı verimli ovalar kuzeydoğu Hindistan'ın düzlüklerini oluşturur. Başta Delhi olmak üzere tarihi olaylara tanıklık eden şehirler bu ovada Ganj'ın kolları üzerinde ya da yakınlarında kurulmuştur. Kuzeydeki Himalayalar, Hindistan'ı Tibet Platosu'ndan ayıran doğal bir bariyerdir ve tarih boyunca istilaları önlemiştir. Dünyanın en yüksek zirvesi olan Everest (8882 m) de burada yer almaktadır. Dekkan Platosu deniz seviyesinden 400-1000 metre yüksekliktedir. Doğu ve batıdan Gat Dağları ile rilidir ve denizle bağlantısı yoktur. Bu platonun kuzeyinde Kanbay Körfezi'nden doğu yöne uzanan, Bihar'da güneye kıvrılan, güneyden Caccagar ve Orissa bölgelerini içine alan ve Bengal Körfezi'ne ulaşan Vindhya

⁷ Burton Stein, *Hindistan Tarihi* (İstanbul: İnkilap Yayınları, 2015), 8.

Sıradağları yer alır. Bu sıradağların ortalama yüksekliği 1000-1200 metredir, ancak çok diktir ve sık ormanlar ve çalılıklarla kaplıdır, bu da bazı yerlerde geçişi zorlaştırır.⁸

1.2 HİNT TOPLULUĞUNUN VE HİNDİSTAN'DA YAŞAYAN TÜM TOPLUMLARIN KOMÜNAL TANIMI

'Toplum' terimi geniş anlamda, ortak dini, kültürel, siyasi veya diğer nedenlerle insanları veya grupları belirli bir yapıda organize eden ve birleştiren bir varlık olarak ifade edilebilir.⁹ Toplumlara oluşturan insan grupları ayrıksız olarak üstten alta doğru hiyerarşik bir düzen içinde görülür. Bu hiyerarşik düzenin niteliği çok çeşitli şekillerde olmakla birlikte meslek, zenginlik, aile kökeni, inanç ve cinsiyet gibi birtakım faktörler ön plana çıkarılarak hiyerarşik sınıfa bir tür faikiyetlik ya da kutsallık atfedilebilmektedir. Dolayısıyla toplumsal tabakalaşmanın toplumda kalıcı eşitsizlik anlamına geldiğini söylemek yanlış olmaz. En alt seviyeden en üst seviyeye doğru gidersek aslında bu seviyelerin diğerlerine göre daha fazla haklara sahip olduğu görülebilmektedir.¹⁰ Modern zamanlarda daha da geriye gidersek, bu durumun önemli ölçüde değişmediğini görürüz. Gerçekten de bazı eski uygarlıklarda, sosyal tabakalaşmadan kaynaklanan sınıf ayrımcılığı çok katı hukuk kurallarına bağlanmıştır.

Uzmanlar sosyal tabakalaşmaya ilişkin araştırmalarında üç amacı göz önünde bulunduruyorlar. Bunlardan ilki, sınıf ve statü sistemlerinin toplumda ne ölçüde hakim konumda olduğunu tespit etmektir. İkincisi, sınıf ve statü yapılarını ve bunların oluşumundaki belirleyici etkenleri tespit etmektir. Üçüncüsü, sosyal tabakalaşma çalışması koşullardaki, fırsatlardaki ve sonuçlardaki eşitsizlikleri ve grupların statü ve sınıf sınırlarını nasıl koruduğunu belgeler. Bu nedenle, neredeyse tüm toplumlarda iç içe geçmiş sınıf, ırk, yaş ve cinsiyet farklılıklarını daha iyi anlamak için, sosyal tabakalaşma sürecini çoklu perspektiflerden analiz etmek gerekir.¹¹ Dikkat edilmesi gereken bir başka önemli nokta da toplumsal hiyerarşilerin ve onları oluşturan unsurların kökenlerinin çok eskilere dayandığı ve coğrafyaya göre değişiklik gösterdiği gerçeğidir. Bu kadim uygarlıkların en önemlilerinden biri de antik çağda gelişen Hint uygarlığıdır. Nitekim Hint alt kıtasında gelişen Hint medeniyeti, diğer kadim medeniyetlerden bazı yönleriyle ayrılmaktadır.

⁸ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, cilt 1: *İlk Çağlardan Gürkanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar (1526)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987), 3.

⁹Manjeet Singh, "Early Indian Society as Reflected in *Indica* of Megasthenes," *International Journal of Innovative Research and Advanced Studies (IJIRAS)* 2, no. 3 (March 2015): 58.

¹⁰Raymond Aron, *Sınıf Mücadelesi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992), 5-6.

¹¹ Özer Ozankaya, *Toplumbilim* (İstanbul: Cem Yayınevi, 1991), 190

Nitekim Hindistan'a yayılmış olan toplumsal yapı katı bir karaktere sahiptir ve bu anlamda diğer antik toplumlara göre daha katı kuralları içermektedir. Coğrafi yayılımı ve çeşitli etnik gruplarıyla Hindistan'ın toplumsal yapısını kadim tarih bağlamında incelerken, Hint toplumunun hangi coğrafi koşullar altında yaşadığını ve hangi etnik grupların var olduğunu bilmek, bu konuyu doğru analiz edebilmek için oldukça önemlidir.

Bu nedenle eski Hint Yarımadası'nda ortaya çıkan uygarlıkların en eski çağlardan bu yana dönemlere ayrılmasının kronolojik olarak incelenmesi bu sorunun daha detaylı incelenmesine yardımcı olacaktır. Bilim adamları, erken Hint toplumlarının sosyal tabakalaşmasını öncelikle insanların beceri düzeylerine göre sınıflandırmışlar. Beceri düzeyine göre yapılan bu sınıflandırma, toplumu basitçe dört unsura ayıran varna sisteminin (varnalar) oluşmasına yol açmıştır. Bu dört unsur Brahman, Kşatriya, Vaişyalar ve Sudra'dır.¹² Ancak Hint varna sisteminin karmaşık yapısı pek çok tartışmaya yol açmıştır. Varna sistemi İndus Vadisi toplumuna özgü müdür? Yoksa Aryanlar tarafından mı getirilmiştir? Varna ve Hint kast sistemi aynı şeyi mi ifade ediyor? Yoksa farklı sistemler mi? Bu sorular uzun yıllardan beri alandaki profesyoneller tarafından tartışılmakta ve deliller sunulurken çözüm bulunmaya çalışılmaktadır. Burada öncelikle Hindistan'da bilinen en eski medeniyet olan İndus Vadisi Medeniyeti'nin ortaya çıkışı ve gelişimini ele almak gerekmektedir.

İndus Vadisi'nin kültürü ve gelenekleri M.Ö. 7000'den öncesine kadar uzanmakta, M.Ö. 2600'lerden itibaren büyük yerleşimlerin ve kırsal yaşamın ortaya çıktığı görülmektedir. Hatta bu keşifle başlayan arkeolojik araştırmalar, Güney Asya'daki en eski devlet sosyo-politik örgütünün tarihinin M.Ö. 2600-1700 yıllarına dayandığını ortaya çıkarmıştır. Ancak İndus Vadisi Uygarlığı (Harappan Uygarlığı) olarak bilinen bu döneme ait yazılı kayıtların bulunmaması, kent kültürü ve sosyal statü hakkında detaylı bilgi edinmede büyük sorun teşkil etmektedir.¹³ Ancak kazılarla ortaya çıkarılan arkeolojik malzeme bu sorunu bir ölçüde çözmeye çalışmaktadır. Aslında, yukarıda da belirtildiği gibi, kentsel yapı ve kazılarda ortaya çıkarılan eserler, Hindistan'da mutlak kontrole sahip tek bir sosyal grubun olmadığını, her kentin yöneticilerinin ve idari üyelerinin tüccarlar, ritüel

¹²Manjeet Singh, "Early Indian Society as Reflected in *Indica* of Megasthenes," *International Journal of Innovative Research and Advanced Studies (IJIRAS)* 2, no. 3 (March 2015): 58–59

¹³J. M. Kenoyer, "Interaction Systems, Specialised Crafts and Culture Change: The Indus Valley Tradition and the Indo-Gangetic Tradition in South Asia," in *The Indo-Aryans of Ancient South Asia: Language, Material Culture and Ethnicity*, ed. George Erdosy (Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1995), 213.

uzmanları (din adamları), toprak işleyicileri ve hayvancılık ve hammadde gibi kaynakların yöneticileri gibi kişilerden oluştuğunu göstermektedir.

İndus Vadisi uygarlığını inşa eden ve sürdüren toplumun, ardılları için belirsiz bir miras bırakarak geçmişte kaybolduğu düşünülse de, devam eden kazılar ve analizler Harappa dönemi ile sonraki kültürel gelişim arasında önemli bağlantılar olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlantılar, İndus Vadisi uygarlığının çöküşünden sonra toplumların yaşam biçimlerinin çeşitli yönlerinde izlenebilir. Buna geçim faaliyetleri, dönemin teknolojisi, ekonomik ağlar, inanç sistemleri, kentsel örgütlenme, sosyal kültür ve siyasi yapılar dahildir. Bu nedenle, İndus Vadisi şehirlerinin köylüler, balıkçılar, madenciler ve avcı-toplayıcılardan oluşan kırsal yerleşimlerden farklı bir şekilde tabakalaşmış ve ayrılmış olması muhtemeldir.¹⁴

İndus Havzası toplumlarının olası tabakalaşmasına dair öne sürülen hipotezlerde, kırsal kesimde yaşayanların büyük kentsel nüfusu beslemek için çalıştıkları ve karşılığında şehir merkezlerinde üretilen pratik ürünlerle ticaret yaptıkları vurgulanmaktadır. Belucistan, Afganistan ve Türkistan ile olan uzun mesafeli ticaretin yanı sıra, İndus Vadisi'ndeki bölgesel ticaretin de varlığına dair kanıtlar bulunmaktadır. Bu ticaretin, finansal gücün yanı sıra sosyal ve politik ayrıcalıkları beraberinde getirdiği, bunun da köylüler ile kentliler arasındaki ayrıma ve kent sakinleri arasında statü farklılıklarının ortaya çıkmasına yol açtığı öne sürülmektedir. V. Jha, bu süreçte kentin kırsal alanlar karşısında hakim ve sömüren bir konumda olduğunu, kent içinde ise ayrıcalıklı bir yönetici sınıfının bulunduğunu belirtmektedir. Jha'ya göre, "kent sakinleri, genel halka kıyasla eşit olmayan servet, güç ve saygınlığa sahip bir elit kesimdir." Bu bağlamda, kırsal kesimin ürettiği ürünlerin kentlerdeki ayrıcalıklı sınıfların refahını artırdığı ve bu durumun toplumsal tabakalaşmayı pekiştirdiği ifade edilmektedir.¹⁵

Buna paralel olarak V.G. Childe, "yöneticilerin" Harappa ve Mohenjo Daro kalelerinde yaşadığına inanmakta ve prensleri, rahipleri, tüccarları, memurları ve avukatları yönetici sınıfın parçası olarak saymaktadır.¹⁶ Ancak Stuart Piggott, Harappa şehirlerinin prensleri ya da kralları olmadığını, Sümer rahip-kralları tarzında krallar tarafından yönetildiğini savunmaktadır.

¹⁴ Kenoyer, "Interaction Systems," 214.

¹⁵ Vivekanand Jha, "Social Stratification in Ancient India: Some Reflections," *Proceedings of the Indian History Congress* 51 (1990): 24.

¹⁶ Vere Gordon Childe, *New Light on the Most Ancient East* (London and New York: Routledge, 2015), 174–175.

Piggott'a göre İndus Vadisi'ndeki her büyük şehrin bir kralı ve mutlak gücü elinde bulunduran, üretimi ve dağıtımı kontrol eden, gümrük ve tarifeleri toplayan teokratik bir kral tarafından yönetilen bir şehir devleti vardır.¹⁷ A.L. Basham ise tek bir merkezi teokratik devletin bulunduğunu ve bu yönetimin İndus Vadisi uygarlığının çöküşüne kadar devam ettiğini savunmaktadır.¹⁸ İ. Habib, yönetenlerle yönetilenleri birleştiren tanrılardan ve onlara güç getirdiğine inanılan rahiplerden bahseder.¹⁹ Bu görüşler haricinde bazı tarihçi ve sosyologlar, kastların yaşadığı sokaklara ve onlara yapılan tahsislere atıfta bulunarak kastların ilk izlerinin bölgenin sosyo-ekonomik yapısından ortaya çıktığını savunarak İndus Vadisi'nde kastların varlığını kanıtlamaya çalışmışlardır. Daha sonraki dönemde bölgeye gelen Ariler'in bu sınıfsal ayrımları netleştirdiğini de belirtiyorlar. Bu nedenle kastın Aryan öncesi bir kurum olduğu ve Harappa kültürünün sosyal hiyerarşisinin bir parçası olabileceği ileri sürülmektedir. Ancak bu değerlendirmelere rağmen İndus toplumunda Hint kast sisteminin ve sözleşmeli köleliğin varlığına dair yeterli kanıt bulunmamaktadır.

Daşalar ve Aryanlar, Hindistan'ın erken tarihinin önemli halklarıdır. Daşalar, Veda metinlerinde Aryan olmayan yerli halklar olarak tanımlanmış, genellikle Aryanlarla karşıt bir grup olarak gösterilmiştir. Daşalar, Aryanlar Hindistan'a gelmeden önce mevcut olan yerli halklardan biridir ve Vedic literatürde bazen "Dasa" veya "Dasyu" olarak anılmışlardır. Aryanlar Hindistan'a göç ettiklerinde, Daşalarla karşılaşmış ve yerli halklar arasında bir çeşit kültürel karşıtlık ortaya çıkmıştır. Aryanlar, MÖ 1500 civarında Türkistan'dan Hindistan'a gelmiş ve Hindistan'ın kuzey bölgelerine, özellikle Punjab ve Sind gibi bölgelere yerleşmişlerdir. Aryanların Hindistan'a gelmesiyle birlikte, Sanskrit dili ve Vedik kültür bu topraklarda yayılmaya başlamıştır. Aryanlar, yerli halklarla kaynaşarak ve etkileşerek Hindistan'ın dini, kültürel ve dilsel yapısının temelini atmışlardır. Bu yerleşim süreci, Aryanlaşma olarak adlandırılan bir kültürel dönüşüme yol açmış ve Hindistan'ın Vedik dönemi ile Hinduizmin erken evrelerinin başlangıcını oluşturmuştur.²⁰

İndus Vadisi uygarlığı tarih sahnesinden silindikten sonra (M.Ö. 1700), Ariler kuzey Hindistan'da giderek çoğalmış ve yavaş yavaş Hindistan'ın içlerine doğru ilerlemişlerdir. Birçok Hintli antik tarihçi ve arkeolog, İndus Vadisi toplumundan sonra bir sosyal hiyerarşinin geliştiğini ve bu hiyerarşinin Ariler tarafından oluşturulduğunu savunmaktadır.

¹⁷ Stuart Piggott, *Prehistoric India: To 1000 B.C.* (Harmondsworth: Penguin Books, 1950), 151.

¹⁸ Arthur Llewellyn Basham, *The Wonder That Was India* (London: Sidgwick & Jackson, 1967), 15–16.

¹⁹ Irfan Habib, "The Peasant in Indian Society," *Social Scientist* 11, no. 3, Marx Centenary Number (March 1983): 24–25

²⁰ Jha, "Social Stratification," 26.

Bu görüşü destekleyen uzmanlar, Ariler'in yazıtlarındaki 'daşa' terimi hakkında çeşitli varsayımlarda bulunurlar. Onlara göre, Ariler'in Daşalarla sürekli çatışma halindeydi, onlarla savaşıyor ve onları köle olarak kullanılmaktadır.²¹

Daşa halkının köle olarak kullanılmasının iki farklı şekilde gerçekleştiğine işaret edilmiştir: ev işlerinde ve tarımda. Bununla birlikte, kabile dışı işçilik dışında, kölelerin tarımda kullanımı konusunda görüşler keskin bir şekilde bölünmüştür. R.S. Sharma çalışmasında Rigveda'daki köleliğin tamamen ev içi olduğunu ve kölelerin çoğunun savaş esirleri ve bu esirlerin kız çocukları olduğunu savunmuştur.²² Nitekim Rigveda, Sharma'nın görüşlerini doğrulayan bilgiler içermektedir. Rigveda'daki bir pasajda Daşalar'ın Ariler ile sürekli savaş halinde olduğu belirtilmektedir. Hatta Rigveda bu savaşın Ariler'in savaş tanrısı İndra ile Daşalar arasında geçtiğini belirtir. Aslında Rigveda, Sharma'nın görüşlerini doğrulayan bilgiler içermektedir. Rigveda'dan bir pasaj, Daşalar'ın Arilerle sürekli savaş halinde olduğunu belirtmektedir. Aslında Rigveda, bu savaşın Ari savaş tanrısı Indra ile Daşalar arasında olduğunu belirtmektedir.²³ Öte yandan A. L. Basham, Daşalar'ın sıklıkla köleleştirildiğini ve dolayısıyla Rigveda'nın birçok pasajında Daşa kelimesinin "köle" anlamına geldiğini savunmaktadır.²⁴

D.R. Chanana bu konuda biraz farklı bir görüşe sahiptir. Ona göre, Ariler'in kumar oynama alışkanlığı vardı ve kumar yoluyla oluşan borçlar yüzünden birçok insan köleleştirilmiştir. Köleleştirilen insanlara daşa adı verilmiştir. Ayrıca daşaların köle olduğunu ve neredeyse her türlü hizmeti yerine getirmeye zorlanabileceğini iddia eder.²⁵ Ancak bu bilgi doğru olsa bile, Daşa kabilelerinin önemli bir kısmının sadece kumar borçlarını ödemek için köleleştirilmiş olması makul bir açıklama gibi görünmemektedir. D.D. Kosambi ise Daşaların, tıpkı çiftlik hayvanlarının ortaklaşa tutulması ve tarlaların ortaklaşa ekilmesi gibi, kabilenin ortak malı olarak kullanıldığını savunmaktadır.²⁶ Aslında

²¹ R. S. Sharma, "Conflict, Distribution and Differentiation in Rgvedic Society," *Indian Historical Review* 4, no. 1 (July 1977): 177-183.

²² Sharma, "Conflict, Distribution and Differentiation," 177-183.

²³ *The Hymns of the Rigveda*, trans. Ralph T.H. Griffith, vol. 1 (1896), II.11.4; I.103.3.

²⁴ Arthur Llewellyn Basham, *The Wonder That Was India* (London: Sidgwick & Jackson, 1967), 32

²⁵ Dev Raj Chanana, *Slavery in Ancient India as Depicted in Pali and Sanskrit Texts* (New Delhi: People's Publishing House, 1960), 19-20.

²⁶ D. D. Kosambi, *An Introduction to the Study of Indian History* (Bombay: Popular Book Depot, 1956), 92-93.

Kemal Çağdaş da Ariler'in Daş'ı bir köle olarak değil, mülkünün bir parçası olarak gördüğünü belirtir.²⁷

Tarlaların ortaklaşa işlenmesi fikri, bu dönemde özel mülkiyetin henüz ortaya çıkmadığını göstermektedir. Nitekim Vivekanand Jha, Ariler'in Kuzey Hindistan'a gelişinin erken zamanlarında herhangi bir satış, devir, ipotek, hediye veya başka bir toprak tasarrufuna dair kanıt bulunmadığı göz önüne alındığında, söz konusu arazinin özel mülkiyeti olasılığını şüpheli görmektedir.

Ayrıca bu dönemde topluluğun geçici olarak belirli bir yerde yaşadığı, hayvanlara ve toprağa birlikte sahip olduğu, tarlalarda birlikte çalıştığı da görülmektedir ki bu da V. Jha'ya göre "bu, işbölümünün belli bir aşamayı aşmadığını, uzmanlaşmanın kalıtsal hale gelmediğini göstermektedir." Aynı zamanda ekonominin henüz tamamen tarıma dayalı olmaması ve bu nedenle de bir sınıflandırmanın ortaya çıkmaması nedeniyle esnaf ve çiftçinin iki kategoriye ayrılamayacağına inanmaktadır.²⁸ Üstelik V. Jha, Âditya'nın bölgeye gelişinden önce İndus Vadisi'nin büyük şehirlerinin ihtiyaç duyduğu kırsal-kentsel ticari yapının zaten gelişmiş olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir. Ayrıca ticareti yapılan ürünlerin çeşitli meslekler tarafından üretildiği ve bu meslekleri icra eden zanaatkarlar olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Kşatriya ve Brahmanlar ancak kastlar ortaya çıkmaya başladığında ön plana çıkmış ve zamanla Brahmanlar daha güçlü hale gelerek daha fazla ayrıcalığa sahip olmuşlardır. Nitekim ilerleyen dönemde kral olabilmek için Brahman onayı gerekli hale gelmiştir. Kşatriyalar ve diğer sosyal sınıflar bu duruma karşı koymadılar ve koyamadılar çünkü Brahmanların katı sosyal hiyerarşisinin eksikliklerinin farkında olsalar bile kendilerini reforme edebilecekleri bir alan yoktu. Sosyal olarak dezavantajlı topluluklar bilgilerini geliştirme fırsatlarından mahrum bırakıldı. Başka bir deyişle, üst kastların dışında kalan topluluklar kendilerini eğitime fırsatından bile mahrum bırakıldı. Bu nedenle Brahman ve öğrenme kavramı Brahmanizm ile ilişkilendirilmiştir. Böylece, neredeyse bir doğal seleksiyon süreciyle Brahman, öğrenme ve eğitimin himaye edilmesinin yolunu açmıştır. Sonuç olarak, Brahman ikili bir görev üstlenmiş ve aynı zamanda kamusal davranışlara tavsiyelerde bulunma ve rehberlik etme yetkisine sahip olmuştur.²⁹ Dahası toplum,

²⁷ K. Çağdaş, *Hint Eski Çağ Kültür Tarihine Giriş* (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1974), 20.

²⁸ Jha, "Social Stratification," 28.

²⁹ S. Settar, "Twentieth Century in Ancient India," *Proceedings of the Indian History Congress* 43 (1982): 69.

Brahmanların Tanrı ile yeryüzündeki insanlar arasında aracı olma rolünü kabul etmiştir. Bu nedenle, Brahmanların topluma karşı fedakarlık görevlerini katı bir şekilde yerine getirmeleri beklenmiş ve diğer topluluklar, Brahmanların bir bütün olarak topluma karşı görevlerini yerine getirecekleri güvencesi ile çoğu dünyevi hedeften izole edilmiştir.³⁰

Türklerin Hindistan'daki tarihi antik çağlara kadar uzanmaktadır. Sakalar ile başlayan Türk etkisi, Kuşanlar, Kidarite Krallığı, Ak Hunlar ve Türk Şahları da dahil olmak üzere İslam öncesi Hint alt kıtasında devam etmiştir. İslam sonrası Türk yönetimi Gazneli hanedanı, Türk Delhi Sultanlığı, Argun hanedanı ve Tarhan hanedanı döneminde uzun yıllar sürmüştür.

Bölgeye hükmeden Moğol İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra inşa edilen Altın Ordu, İlhanlılar ve Yuan Hanedanlığı'ndan sonra bu coğrafyaya hükmeden Babürlüler (1526-1858), Türk hâkimiyeti motifi içerisinde siyasi kontrolü sağlamayı başarmışlardır. Birinci elden kaynakların analizi, Babür hanedanının resmi dil olarak Çağatayca'yı kullandığını göstermektedir. Babür Şah, anılarında ve fermanlarında 'Ey Biyana Milli, Türklerle mücadele etme, onların iklimi ve kahramanlığı bilinmektedir'³¹ diyerek ispata gerek duymadan net bir Türk tanımı kullanmıştır.

1.3. HİNDİSTAN'IN İSLAMİYET ÖNCESİ DİNÎ İNANISLARI

1.3.1. Hindu Tabiri ve Hint Dinleri İle İlişkisi

Hindu kutsal kitaplarını ve ilgili doktrinleri kabul eden kişilere 'Hindu' denir. Ancak bu terimin Hinduizm taraftarları için hiçbir anlamı yoktur. Aslında modern zamanlarda Hindu olarak adlandırılanlar kendilerini 'Vedaların adanmış' manasını taşıyan 'varnasrama' kavramıyla ifade etmekte ve tanımlamaktadır. Bu kelime 'varna' ve 'srama'dan oluşur ve kelime anlamıyla 'dört kastı kabul eden' manasına gelir.

Dolayısıyla, Hindu olarak adlandırılan insanlar 'varnasrama' olarak tanımlanabilir.³² Ancak bir Hintli, "Hindu, Hinduizm'e inanan ebeveynlerden ortaya çıkan, Hindu normlarına göre evlilik yapan, Tanrı'ya iman eden, ineklere saygı duyan ve onların ölü bedenlerini yakan kişidir" diye hatırlıyor Ancak bu tanımlamaların Hinduları tam olarak tanımlamadığını belirtmek gerekir. Hindu inananların inançları, mezhepleri ve yaşam tarzları büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Bu nedenle, bazen bir Hindu'nun ölülerini yakan biri olduğu

³⁰ Settari, "Twentieth Century," 72

³¹ Bayur, *Hindistan Tarihi*, cilt 2, 3.

³² Kürşat Demirci, *Hinduizm'in Kutsal Metinleri Vedalar*, Bilimsel Araştırma Dizisi no. 15 (İstanbul: İşaret Yayınları, 1991), 25-26.

açıklanırken, ölümlerini Dekkan'a gömen Hindular da vardır. Bir başka ifade de Hinduların 'Brahmanlar aracılığıyla ibadet edenler' olduğu, Cainistler'in, özellikle de Pencap'taki Sih köylülerin, Hindularla aynı şekilde Brahmanları onurlandırdıkları ve onlarla birlikte ibadet ettikleri şeklindedir.³³ Bu nedenle Hindistan'da bir kişiyi veya olguyu tanımlayabilmek bayağı zordur. Diğer taraftan Hindu olmanın zorunlu olarak dindar olmak anlamını taşıdığını varsaymak da bir hatadır. Bunun nedeni 'Hindu' kelimesinin etimolojisinde yatmaktadır. Aslında Hindu kelimesi Sanskritçe "nehir" anlamına gelen "Sindhu" kelimesinden türemiştir ve bu kelime İndus arazisinin istilasını önlemek için doğal bir sınır oluşturmuştur. Persler Hinduları nehrin ortaya çıkardığı bu sınırın ötesinde yaşayan insanlar olarak görüyorlardı. Akabinde Araplar bu gayrimüslim etnik grubun yaşadığı bölgeyi 'el-Hind' olarak adlandırmaya başladılar.³⁴

1.3.2. Hinduizm

Hinduizm, bu alanda araştırma yapan batılı uzmanlar tarafından Hint alt kıtasındaki toplumların çoğunluğu tarafından benimsenen dini inanç ve gelenekleri tanımlamak için kullanılan bir terimdir.³⁴ Ancak Hindular kendi dini inançlarını Sanatana Dharma olarak adlandırırlar ki bu da 'ebedi ve ölümsüz yol/din' gibi bir anlama gelir.³⁵ Aslında Hinduizm'in kökenlerinin M.Ö. 2000'li yıllara kadar uzandığı söylenmektedir. Bu nedenle Hinduizm'in, farklı inanç ve değerleri bünyesinde barındıran Ariler ve Dravidler arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak oluştuğuna inanılmaktadır.³⁶ Hinduizm, Aryanlar ve Dravidler arasında gerçekleşen kültürel ve dini etkileşim sonucu şekillenmiş bir inanç sistemidir. Aryanlar, MÖ 1500 civarında Hindistan'a göç ederek kuzey bölgelerine yerleşmişlerdir ve kendi inanç sistemlerini, dilini ve kültürünü getirmişlerdir. Aryanlar, çoktanrılı bir din olan Vedik dini benimsemiş ve Rigveda gibi kutsal metinlerle tanrılara ibadet, ritüeller ve tanrılar arasında bir hiyerarşi kurmuşlardır. Dravidler ise Hindistan'ın güneyinde yerleşik bir halk olarak varlıklarını sürdürmüş ve yerel tanrılar ile doğa güçlerine tapmışlardır. Başlangıçta bu iki halk arasında belirgin bir kültürel fark bulunmaktaydı, ancak zamanla bu iki toplum arasındaki etkileşim, hem kültürel hem de dini düzeyde bir entegrasyona yol açmıştır.

³³Şengül Demirel, "Hinduizm'in Tarihsel Serüveni," *Sosyal Bilimler Dergisi (SOBİDER)* 4, no. 18 (Aralık 2017): 571.

³⁴ İ. H. Kureşçi, *Moğollar'dan Önceki Müslüman Hindistan*, çeviren. Kasım Turhan, Hikmet Yay., İstanbul 1989, II, 270.

³⁵ Kim Knott, Hinduizm'in ABC'si, trans. Medet Yolal (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000), 20-22

³⁶ C. Kutlu Türk, "Hindu Dini Geleneğinde Rama Avatarasının Örnekleri," *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 55, not. 1 (2014): 18, https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000001403.

36 Kutlu Türk, "Hindu Dini Geleneğinde Rama Avatarasının Örnekleri," 18.

Aryanlar, Dravidlerle etkileşimde bulunarak onların dini ritüellerini ve tanrılarını kendi inanç sistemlerine entegre etmişlerdir. Dravidler ise Aryanların daha karmaşık dini ritüellerine ve sosyal yapılarına uyum sağlamışlardır. Bu süreç, Hinduizm'in çoktanrılı yapısının ve ritüel çeşitliliğinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.³⁷

Hinduizm'in gelişimi, Aryanların Vedik dini öğelerini Dravidlerin yerel inançları ile harmanlamasıyla devam etmiştir. Aryan tanrılarına dair metinlerde anlatılan tanrılar, Dravid kültürünün yerel tanrı figürleriyle birleşerek Hinduizm'in temel tanrılarını oluşturmuştur. Örneğin, Shiva, Dravidlerin en önemli tanrılarından biri olarak tanınırken, Aryanlar tarafından da kabul edilerek Hinduzmin büyük tanrılarından biri haline gelmiştir. Aynı şekilde, Vishnu ve Shakti gibi diğer tanrılar da, Aryan ve Dravid kültürlerinin birleşiminden ortaya çıkmış ve zamanla Hinduizm'in kutsal figürlerine dönüşmüştür. Bhakti hareketi, özellikle Dravid kültürlerinden gelen sevgi ve bağlılık anlayışının bir yansıması olarak Hinduizm'de yerini bulmuştur. Bhakti, halkın tanrılara derin bir sevgi ve bağlılıkla ibadet ettiği bir dini anlayışı ifade eder ve Dravidlerin yerel inanç sistemlerinden etkilenen bu anlayış, geniş bir halk kitlesi tarafından benimsenmiştir. Aryanlar ve Dravidler arasındaki etkileşim yalnızca dini inançlarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda Hindistan'daki sosyal yapıyı da etkilemiştir. Aryanların kast sistemi, Brahmanlar, Kshatriyalar, Vaishyalılar ve Shudralardan oluşan toplumsal düzeni, Dravid toplumlarının var olan sosyal yapılarıyla kaynaşmış ve zamanla Hindistan'daki kast sisteminin temelini oluşturmuştur. Dravidler, Aryanların sınıflı yapısına uyum sağlamış ve bu durum, Hindistan'ın toplumsal yapısının şekillenmesine yol açmıştır. Böylece, Aryanlar ve Dravidler arasındaki etkileşim, Hinduizm'in dinamik bir şekilde evrilmesine, toplumsal yapının karmaşıklaşmasına ve Hindistan'ın kültürel yapısının temellerinin atılmasına katkı sağlamıştır. Bu etkileşim, Hinduizm'i sadece bir inanç sistemi olarak değil, aynı zamanda bir kültür ve toplumsal düzen olarak şekillendiren önemli bir süreç olmuştur³⁸

Dravid ve Âri kültürlerinin bir sentezi olarak doğan Hinduizm, İndus Vadisi uygarlığının birçok özelliğini de barındırmaktadır. Dolaylı olarak Arıların ve Hindistan'ın yerli halklarının çok erken bir tarihten itibaren İndus Vadisi ile temas halinde olduğu söylenebilir

³⁷ Halide Rumeysa Küçük öner, "Hint Alt-Kıtasının Dini ve Kültürel Yapısının Şekillenmesinde Âriler'in Rolü," *e-Şarkiyat İlmi Araştırma Dergisi* 10, no. 2 (Mayıs 2018): 614.

³⁸ Lipner, "Hinduların Hayata Bakış Açısı," 181-182.

Ari kültürü yüzyıllardır güçlü bir şekilde var olan yerli Dravid kültürüyle karşılaşmasından itibaren değişime uğramış ve ikisinin kaynaşması yeni kültürel yapıların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.³⁹ Hindistan'da arkeolojik kazılar yapan pek çok araştırmacı Harappanizm'in 'Hindu' karakterini kabul etmiş ve bazı tapınma nesnelerinin, sembollerinin ve ilahlarının antik çağlardan günümüze kadar sürekliliğini vurgulamıştır.⁴⁰ Hinduizm kelimesinin anlam ve içeriğine dair çeşitli tanımlar mevcuttur, ancak bu tanım ve uygulamaların tek bir kaynağa veya açıklamaya dayandırılması kesinlikle yanlıştır. Monier Williams'a göre Hindistan'da ateizm, panteizm ve çok tanrıcılık iç içe geçmiştir. Hinduizm, Brahmanik teizmin basit formlarından çok daha karmaşık ve kapsamlıdır.⁴¹ Hinduizm tüm dini terimleri gerçek olarak kabul eder ve onları az ya da çok somut anlamlara göre düzenler.

Hindular için kitlelerin şaşırtıcı çoktanrıcılığı ve sınıfların çelişkili tektanrıcılığı aynı gücün farklı ifade düzeyleridir. Hinduizm her zaman Tanrı hakkındaki bilgimizi arttırmak ve geliştirmek için çaba göstermemiz gerektiğinde ısrar eder. "Mutlak'a tapanlar en yüksek seviyede durur; bunların arkasında kişisel tanrılara tapanlar, ardından Rama, Krisna ve Buda gibi enkarnasyonlara tapanlar, onların altında ise atalarının ve At'ın tanrılarına ve bilgelerine tapanlar gelir." En yüksek seviye, kişisel Tanrılara tapanlardan oluşur.⁴² Hindu kutsal metinlerinde bulunan tektanrıcılıkla aynıdır. Daha doğrusu Hinduizm'in ilk dönemlerinde tek tanrılı inançların var olduğunu ancak sonraki dönemlere geçişte yavaş yavaş farklı düşüncelerin ortaya çıktığına işaret etmektedir. Aslında bu konu ilerleyen bölümlerde Hindu kutsal metinlerinden örnekler kullanılarak tartışılacaktır. Hinduizm kavramının farklı tanımlarının yanı sıra ne zaman doğduğu konusunda da farklı görüşler bulunmaktadır. Örneğin bazı uzmanlar Hinduizm'i Âriler ile Dravidler'in inançlarının bir karışımı olarak görmekte ve MÖ 1500'lerde ortaya çıktığına inanmaktadır.⁴³ Bununla birlikte, bazı kişilerin bu inancın MS 8. yüzyıldan sonra ortaya çıktığını iddia ettiğini de belirtmek gerekir. Hinduizm,

³⁹ Halide Rumeysa Küçüköner, "Hint Alt-Kıtasının Dini ve Kültürel Yapısının Şekillenmesinde Âriler'in Rolü," *e-Şarkiyat İlmi Araştırma Dergisi* 10, no. 2 (Mayıs 2018): 614.

⁴⁰ Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, cilt 1: *Taş Devrinden Eleusis Mysteria'larına*, trans. Ali Berktaş (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2003), 173.

⁴¹ Monier Williams, *Hinduism and Brahmanism; or Religious Thought and Life in India* (New York: Oxford Press, 1891), 54.

⁴² Lipner, "Hinduların Hayata Bakış Açısı," 181-182.

⁴³ Ali İsmail Güngör ve Cemil Kutlutürk, "Upanişadların Temel Kavramları, Getirdiği Yeni Yaklaşımlar ve Hint Dini ve Felsefi Dünyasına Katkıları," *Dini Araştırmalar* 12, no. 35 (Eylül-Aralık 2009): 32.

Brahmanalar, Upanishadlar, Mahabharata ve yerli halklar arasında yaygın olan ve Vedalar'ın doktrinden oldukça farklı olan inançların bir karışımıdır.⁴⁴

Düşüncedeki bu kademeli değişimlerin kesin bir kronolojisini vermek mümkün olmasa da, bazıları Hinduizm'in Budizm'in dağılmaya başladığı zamana denk gelen M.S.'in başlarında doğduğunu iddia etmektedir.⁴⁵ Aslında dünyanın en eski dini geleneklerinden biri olarak kabul edilen Hinduizm, bu dönemde bir gelişim ve değişim süreci yaşamıştır. Bu dini değişim ve gelişimi üç aşamada incelemek mümkündür. Veda din olarak da bilinen ilk zamanlarda Tanrı, her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten bir varlık olarak hayal etmektedir. Bu nedenle zihinde oluşan Tanrı imajının dünyanın dışında, yani cennette yaşadığına inanılmaktadır. Dünyadan çok uzakta olduğu için insanlar tarafından erişilemezdi. İkinci dönemde ise ulaşılamayan Tanrı'nın her yerde olduğu düşüncesi giderek gelişti ve Tanrı'nın sadece göklerde değil, yeryüzünde de var olduğu söylendi. Hatta bu görüşe göre Tanrı'nın insan bedeni de dahil olmak üzere her yerde var olduğu fikri kabul görmeye başlamıştır. Üçüncü aşamada, inanan kişi kendini Tanrı ile özdeşleştirir. Daha da önemlisi bu inanan, Tanrı'nın kendi dışında var olmadığına inanır.⁴⁶

Hinduizm, kurucusu bilinmemekle birlikte, birçok tanrıya sahip, en kapsayıcı, yaygın ve en eski organize dinlerden biri olarak kabul edilmektedir. Antik çağlardan bu yana birçok kuralı ve inancı nedeniyle tüm dinleri kuşatıcı bir özelliğe sahip olduğu düşünülmektedir. Hint dini düşüncesine, fiziksel evrene bağlı kalmanın kişinin yararına olmadığı ve hakikat bilgisinin ancak fiziksel evreni terk ederek kazanılabileceği fikri hâkimdir. İnsanlar özgürlüğe ve mutluluğa bu şekilde ulaşabilir. İnsanlar mutlu olmak istiyorlarsa açgözlülüğten ve sahiplenmekten kaçınmalıdırlar. Reenkarnasyon döngüsünden ve bu döngünün neden olduğu varsayılan acılardan kaçmak için çileci bir yaşam arzu edilir. Bu da toplumdan soyutlanmayı, oruç tutmayı, sıkıntı çekmeyi, dünyevi yaşamdan kopmayı, meditasyonu (derin düşünme) vs. gerektirir. Böylece sorunlar döngüsünden kurtulup özgürleşmenin mümkün olacağına inanılır. İnsanların kendilerini laik dünyadan soyutlamasıyla münzevi bir yaşam anlayışı ön plana

⁴⁴ Demirci, *Hinduizm'in Kutsal Metinleri Vedalar*, 11-12.

⁴⁵ Félicien Challaye, *Dinler Tarihi*, trans. Samih Tiryakioğlu (İstanbul: Varlık Yayınları, 2007), 58.

⁴⁶ Ali İhsan Yitik, "Hint Dinlerinde Kötülük ve Şeytan," *Milel ve Nihal*, ed. Şinasi Gündüz, *İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 1, no. 1 (Aralık 2003): 84-85.

çıkılmaktadır. Bunun temel nedeni ise yeniden doğuş döngüsü ve bu döngünün yol açtığı sanılan acılardan kurtulma isteğidir.

Bu amaca ulaşmak için toplumdan uzak, derin tefekkürle geçen çileci bir yaşam gereklidir. Çilecilik ve tefekkür yoluyla dünyevi acılar ortadan kaldırılabilir. Bunu yaparken kişi bedenini ve zihnini dünyadan uzaklaştırır ve gerçekliğin dışarıda değil içeride olduğunu fark eder.⁴⁷ Mevcut Hint dini felsefesine göre ölüm, kurtuluş anlamına gelmemektedir. Buna karşılık ölen kişinin ruhu, insanlar, hayvanlar ve bitkiler de dahil olmak üzere diğer bedenlerde varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla Hint felsefi düşüncesinin en temel unsuru ruhun yeniden doğuşu ve ölümsüzlüğü fikridir.⁴⁸ Gurular bu fikirlerin en önemli öncüleridir. Gurular'ın Tanrı ile iletişim kurabildiklerine ve diğer inananların reenkarnasyon çarkından kurtulup Nirvana'ya ulaşmalarına yardımcı olduklarına inanılır.⁴⁹

Günümüze kadar ulaşan en eski dinlerden biri olan Hinduizm'in ana kaynağı olan kutsal Hint metinleri oldukça çeşitli bir içeriğe sahiptir. Hint dinleri gibi Hindistan'ın kutsal metinlerinin başlangıçları da insanlık tarihinde hayatta kalan en eski dini metinler arasındadır. Bunlar iki kategoriye ayrılır: Şruti ve Smriti. Şruti 'vahyedilmiş ya da ilham edilmiş' anlamına gelir ve Vedalar, Brahmanalar, Arayalar ve Upanishadları kapsar. Smritis ise destanlar, kutsal kitaplar, Purañalar ve kilise hukuku kanunnamelerdir ve 'düşünülmüş' ya da 'gerekçelendirilmiş' anlamına gelir. Böylece, bilgiler tarafından ilham edildiği söylenen Şhruti ve insan kaynaklı olduğu söylenen Smritis metinleri Hinduizm'in ana kanonunu oluşturur.⁵⁰ Hindistan'ın Arileşmesi ile yüzyıllar sonra Brahmanizm ve Hinduizm'in yayılmasının birbiriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. M. Eliade'ye göre Brahmanlar muhtemelen MÖ 6. yüzyılda Seylan'a ve MÖ 2. yüzyıl ile MS 6. yüzyıl arasında Hindüçin, Sumatra, Cava ve Bali'ye ulaşmıştır. Bölgeye M.Ö. 2. yüzyılda gelmişlerdir. Bu nedenle Hinduizm Güneydoğu Asya'da geliştikçe birçok yerel unsuru benimsemek zorunda kalmıştır. Ancak karşılıklılık, asimilasyon ve adaptasyon, orta ve güney Hindistan'da Hinduizm'e geçişte rol oynamıştır. Misyonerlerin hac ziyaretleri ve Hindistan sınırlarına yaptıkları

⁴⁷ Subrata Kumar Acharya, "Evolution of the Institution of Beggary in Ancient India," *Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute* 69, no. 1/4 (1988): 269–273.

⁴⁸ Walter Ruben, *Eski Metinlere Göre Budizm*, prepared by Lütüf Bozkurt (İstanbul: Okyanus Yayıncılık, 3.bas., 2000), 75.

⁴⁹ Kutsi Kahveci, "Mistik Bir Tecrübe Olarak Ruhun Baş Dönmesi: Hint Mistisizmi," *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23, no. 2 (Haziran 2019): 878, 883.

⁵⁰ Kutlutürk, "Hindu Dini Geleneğinde Rama Avatarasının Örnekleri," 18.

yolculuklar, temasa geçtikleri toplumlarla dini ve kültürel birlik kurmada oldukça başarılı olmuştur. Milattan hemen sonra misyonerler, Vedalar ve Brahmanlar sosyal yapıları, ibadet sistemlerini ve dünya görüşlerini toplumlarına tanıtmışlardır.⁵¹ MÖ. 2. yüzyıl ile MS. 16. yüzyıl arasında Güneydoğu Asya'da Hindulaşma dini olmaktan çok siyasi bir hareket olarak önem kazanmıştır. Ancak bu siyasi harekette dinden dönme olmamasına rağmen, Hindulaşmanın yaygın olduğu ülkelerdeki krallar ve yönetici sınıflar Hint gelenek ve göreneklerini taklit etmiş veya bunlardan etkilenmişlerdir.⁵²

Çok tanrılı bir din olan Hindu kutsal metinleri bu tanrılar hakkında detaylı bilgiler içermektedir. İnançlar açısından pek çok farklılık gösteren Hinduizm, animizme de inanır.⁵³ Ancak Hinduizm'de de tek Tanrı inancının izlerine rastlanmakta ve bu izler Hinduizm'in kutsal metinleri olan Vedalar'da yer almaktadır. 'Hakikat tektir ve azizler onu çeşitli isimlerle adlandırır', özellikle Rigveda'da sık sık alıntılanan bir ifadedir. cümlesi Hinduizm'in ilk yıllarında tek Tanrı inancına sahip olduğunu göstermektedir. Hint dinleri üzerine önemli bir çalışma yapmış olan Ali İhsan Yitik'in de belirttiği gibi⁵⁴ Sanatana Dharma, Kur'an-ı Kerim'deki 'Allah katında tek din İslam'dır'⁵⁵ ayetiyle aynı anlama gelmektedir. İbadet yeri ve tek bir peygamberi olmadığı söylenen Hinduizm, evlilik, meslek ve ibadet dahil olmak üzere doğumdan ölüme kadar insan hayatının hemen her yönünü yönetmiş, düzenlemiş ve şekillendirmiştir. Hinduizmi benimsemiş toplumların işleyişi dahi sosyal, siyasal ve hukuksal olarak bu kapsama dâhildir. Bu nedenle toplumdaki bireyler, özellikle de üst kastlara mensup olanlar, Hinduizm'in değerlerini, inançlarını ve kültürünü kendi çıkarları doğrultusunda korumuş ve beslemiştir. Gerçekten de, milattan önce ve sonra krala devlet işlerinin nasıl yürütüleceğine dair talimatlar veren bir dizi kodlanmış yasa ve tavsiye yazılmıştır. Bunlar arasında, ulusal hükümete ilişkin belgelerin temeli Dharma kavramına uygun hareket etmektir.⁵⁶

⁵¹ Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi; Gotama Budha'dan Hristiyanlığın Doğuşuna*, cilt. 2, trans. Ali Berktaş (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2003), 58.

⁵² Louis Renou, *Hinduizm*, trans. Maide Selen (İstanbul: İletişim Yayınları, 1993), 35.

⁵³ K. Çağdaş, *Hint Eski Çağ Kültür Tarihine Giriş* (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1974), 45.

⁵⁴ Yitik, "Hinduizm'in Diğer Dinlere Bakışı," 77-79

⁵⁵ Âl-i İmrân, 3/19; Ali İhsan Yitik, "Hinduizm'in Diğer Dinlere Bakışı," *Milel ve Nihal*, ed. Şinasi Gündüz, *İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 1, no. 1 (Aralık 2003): 78-79.

⁵⁶ Andrew Salamone, "From the Nitisara to the Hitopadesha: Ancient India's Impact on Modern India's Statecraft," in *Strategic Studies Institute*, ed. Michael J. Frantantuno, David M. Sarcone, and John Colwel (US Army War College, 2014), 274.

1.3.3. Budizm

Budizm, Buddha'nın 'Buddha Dhamma' olarak bilinen öğretileri tarafından uzun bir zaman dilimi içinde kurumsallaştırılan dini bir oluşum olarak Budist düşünce ve felsefeye verilen isimdir.⁵⁷ MÖ 6. yüzyılda ortaya çıkan bir diğer din olan Budizm, Buddha tarafından kurulmuş olup ahlak, eşitlik, sevgi ve şefkate dayalı bir inanç sistemi olarak kabul edilmektedir. Özellikle, çok sayıda takipçisi olan bir önceki inanç sistemi olan Brahmanizm'in kast sistemine ve şekilciliğine karşı ortaya çıkmıştır. Bu karşı inanç en alt kast olan Sudralar ile en üst kast olan Brahmanlar arasındaki eşitlik ilkesini güçlü bir şekilde vurgulamıştır. Daha yakın zamanlarda, Zen Budizmi adı verilen yeni bir Budist hareket veya mezhep Avrupa'da yayılmıştır.⁵⁸ Budizm, Vedalar kuralları kabul etmeyen iki dilenci mezhebinden biridir.

Brahmanizm ve Budizm arasındaki ilişki, Hindistan'ın dini tarihinin önemli bir yönünü oluşturur. Brahmanizm, Hindistan'da MÖ 1500 civarında Aryanlar tarafından geliştirilen çoktanrılı ve ritüel temelli bir inanç sistemidir. Bu sistemin merkezinde Brahman (evrensel ruh) kavramı yer alır ve ruhsal aydınlanma için gerçekleştirilen karmaşık ritüel ibadetler ön plandadır. Brahmanizm'in temel metinleri Veda kitaplarıdır ve toplumun sınıflı yapısına dayalı bir düzen oluşturmuştur. Ancak zamanla bu ritüel ve sınıf temelli yapının halkın büyük bir kısmı tarafından ağır ve erişilemez görülmesi, yeni dini akımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, Sramana hareketi ya da diğer adıyla İki Dilenci Mezhebi olarak bilinen akım, Brahmanizm'e karşı bir tepki olarak doğmuştur. Sramana hareketi, sade bir yaşam tarzını benimseyerek, kast sisteminden ve karmaşık ritüellerden kaçınarak, içsel aydınlanma ve ruhsal özgürlüğe odaklanmıştır. Bu hareket, Brahmanizm'in ritüel ve kast temelli yapısına karşı bir alternatif olarak MÖ 6. yüzyılda Hindistan'ın kuzeydoğusunda, özellikle Magadha bölgesinde etkili olmuştur.⁵⁹

Budizm, Siddhartha Gautama (Buda) tarafından MÖ 5. yüzyılda kurulan ve Sramana hareketinden beslenen bir dini akımdır. Buda, Brahmanizm'in kast sistemi ve ritüel odaklı yapısını eleştirerek, bireysel öz disiplin, doğru düşünce ve ahlaki davranışlarla aydınlanmanın mümkün olduğunu savunmuştur. Budizm, Brahmanizm'in

⁵⁷ K. Kaya, *Buddhizm Sözlüğü* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2017), 52..

⁵⁸ Günay Tümer, "Budizm," *İslam Ansiklopedisi*, K. Kaya, *Buddhizm Sözlüğü* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2017), 31.

⁵⁹ Annemarie Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, çeviren. Mehmet Aydın (İstanbul: İnsan Yayınları, 1999), 122

tanrılara ve ritüellere dayalı öğretilerine karşı çıkararak, kişisel gelişim ve içsel arayışa dayanan bir yol sunmuştur. Budizm'deki nirvana kavramı, yeniden doğuş döngüsünden (samsara) kurtuluşu ifade eder ve bu, Brahmanizm'in hedeflerinden farklı olarak, bireyin kendi çabalarıyla ulaşacağı bir durumu işaret eder. Ancak her iki inanç sistemi de karma ve reenkarnasyon gibi bazı ortak düşünsel kavramları paylaşır. Brahmanizm'de ruhsal evrim, tanrılarla bağlantılı iken, Budizm'de bu evrim bireyin kendi çabalarıyla gerçekleşir. Sonuç olarak, Budizm, Brahmanizm'in ritüel ve kast temelli yapısına karşı çıkararak daha bireysel bir yol sunmuş, bu da Hindistan'daki dini çeşitliliği ve düşünsel zenginliği artırmıştır.

İki Dilenci kavramı, Hindistan'daki dini ve felsefi hareketlerden biri olarak Sramana hareketi ile ilişkilidir. Sramana, kelime anlamıyla "dilenci" veya "yolcu" anlamına gelir ve özellikle Brahmanizm'e karşı alternatif bir düşünce ve yaşam biçimini benimsemiş dini toplulukları ifade eder. Bu hareket, Brahmanizm'in karmaşık ritüellerine ve kast sistemine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Sramana hareketi, özgür bir ruhsal gelişim ve sade bir yaşam tarzını savunmuş, tanrıya tapmaktan ziyade, bireysel olarak ruhsal aydınlanmaya ulaşmayı amaçlamıştır. Bu mezheplerin üyeleri, daha çok sade yaşam, öz disiplin ve meditasyon gibi uygulamalarla, ruhsal kurtuluşu aramışlardır. Hindistan'da Brahmanizm'e karşı en güçlü tepkiyi veren bu topluluklar, dilenci olarak tanımlanmışlardır çünkü toplumdan bağımsız bir yaşam sürerek, yoksulluk içinde, fiziksel dünyanın değerlerinden uzak bir şekilde yaşamayı tercih etmişlerdir.⁶⁰

Sramana hareketinin en önemli temsilcisi olan Buda (Siddhartha Gautama), MÖ 6. yüzyılda bu hareketin etkisiyle yeni bir dini öğreti olan Budizm'i kurmuştur. Sramana geleneği, Brahmanizm'in karmaşık dini ritüellerine ve kast sistemine karşı çıkmış, daha doğrudan bir ruhsal gelişim yolunu benimsemiştir. Budizm, nirvana (sonsuz huzur ve yeniden doğuş döngüsünden kurtuluş) kavramını vurgulamış, bu da Sramana geleneğinin en belirgin öğretilerindendir. İki Dilenci kavramı, bu hareketin özünü simgeler: dünyevi zevklerden ve zenginlikten uzak, ruhsal bir yolculuğa çıkan bireyler, kendi içsel keşiflerini yapmak üzere toplumdan dışlanmış ve dilencilik, onların sade yaşamlarını ve manevi arayışlarını simgeler hale gelmiştir. Brahmanizm ve Sramana gelenekleri arasındaki bu ayrım, Hindistan'daki dini düşünceyi derinden etkilemiş ve

⁶⁰ Tümer, "Budizm," 5.

Budizm, bu hareketin etkisiyle gelişen bir din olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, İki Dilenci kavramı, sadece bir yaşam tarzı değil, aynı zamanda Hindistan'daki dini ve toplumsal yapıya karşı bir eleştiriyi ve bireysel özgürlüğü savunan bir düşünsel akımı da ifade etmektedir.⁶¹

Budizm'in kurucusu Buddha'nın öğretilerini yazıya dökmemiş veya bir halef tayin etmemiş olması Budistler arasında tartışmalara neden olmuştur. Bu nedenle, Sangha Örgütü olarak bilinen bir keşişler topluluğu, Buddha'nın ölümünden sonra Budist öğretilerin hayatta kalmasını sağlamak için bir dizi etkinlik düzenlemiştir.⁶² Bu örgütler Budist manastır topluluğu gevşeme, disiplinsizlik, uyumsuzluk ve dağılmanın eşiğinde olduğu için kurulmuştur.⁶³ Keşişlerin genellikle Vinaya'ya göre yaşamadıkları gözlemlendiğinden, Budist sangha üyeleri bu durumu kontrol altına almak ve Dhamma (din) ile Vinaya'yı (disiplin) tesis etmek için birkaç kez toplanmak zorunda kalmıştır. Bu toplantıların ilki Buddha'nın ölümünden birkaç hafta sonra Rajagaha/Rajagṛha'da Kasyapa'nın başkanlığında yapıldı. Toplantıya Buddha'nın öğretilerini tekrarlamakta birleşen 500 keşiş katılmıştır.⁶⁴ Bir sonraki toplantı 100 yıl sonra genel Vaisali'de yapıldı, ancak yine anlaşmazlıklar ortaya çıktı ve 700 rahip farklılıklarını çözmeye çalışmak için bu toplantıya katıldı.⁶⁵ Bazı Budist rahipler manastır kurallarına ve sangha'ya bağlı kalırken diğerleri daha liberal olduğu için Budizm üç ana yanaya ayrılabilir. Bunlar Mahāyāna (Büyük Araç), Hinayana (Küçük Araç) ve Vajrayana'dır (Katı ve Vajrayana).⁶⁶ Üçüncü Konsey Asoka döneminde, Buddha'nın ölümünden yaklaşık 236 yıl sonra, 1000 keşişin katılımıyla Pataliputra'da (Patna) düzenlenmiştir.⁶⁷ Aslında bu dönem aynı zamanda Aşoka'nın kutsandığı dönem olarak da kabul edilmektedir.⁶⁸ Konsey nihayetinde eskilerin Sthavira adı verilen geleneksel görüşünü onaylamıştır.⁶⁹

⁶¹ Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, 122.

⁶² Tümer, *Budizm*, 5

⁶³ Gouri P. Lad, "Textiles in Vinaya Pitaka," *Bulletin of the Deccan College Post-Graduate and Research Institute* 49 (1990): 230.

⁶⁴ Tümer, *Budizm*, 5

⁶⁵ Lad, *Textiles in Vinaya Pitaka*, 230; Tümer, *Budizm*, 5

⁶⁶ Kaya, *Buddhistlerin Kutsal Kitapları*, 29.

⁶⁷ Ruben, *Eski Metinlere Göre Budizm*, 11.

⁶⁸ T. Brekke, "The Skandhaka of the Vinaya Pitaka and its Historical Value," *Wiener Zeitschrift für die Kunde Südasiens / Vienna Journal of South Asian Studies* 42 (1998): 32.

⁶⁹ Tümer, "Budizm," 2-13.

Maurya krallarının tutumundan da anlaşılacağı üzere Aşoka başta olmak üzere devletin ideolojik temelleri Budizm'e dayanmıştır. Bunu sütunlar halinde yazdığı bir dizi fermanla açıklığa kavuşturması da bunu kanıtlamaktadır. Daha önce kayaya kazınmış ifadelere ek ve tamamlayıcı olarak okunması gereken bu fermanlara Yedi Sütun Fermanı adı verilmektedir.⁷⁰ Yalnızca Aşoka'dan sonra Budizm Hindistan'da önemli ölçüde gerilemeye başlamıştır. Bir misyoner dini olarak ön plana çıkan Budizm, Hindistan'daki etkisini kaybederek kuzeye ve güneye doğru yayılarak ömrünü tamamlamıştır. Böylece MS 1. yüzyıldan itibaren Çin'de yayılmaya başlayan Budizm, 372 yılında Çin üzerinden Kore yarımadasına sokulmuştur. Kore yarımadasından Japonya'ya ulaşması ve burada yayılmaya başlaması MS 552'yi bulmuştur. Güneyde ise Aşoka döneminde misyonerler aracılığıyla yayılan Budizm'in Aşoka'nın ölümünden önce Seylan ve Burma'ya girdiği söylenir. Budizm'in daha sonra Siyam, Laos ve Kamboçya'ya yayıldığı anlaşılmaktadır.⁷¹

Budizm'in yalnızca Hindistan içinde değil, komşu bölgelere de yayılmasının toplumsal yaşam üzerinde çeşitli etkileri olmuştur. Bunlar arasında daha az savaş, daha az ölüm cezası, daha az baskı ve işkence, daha az avlanma ve hayvanlar için hastaneler inşa edilmesi yer alıyordu. Fakat bu koşullar Brahmanaların statü ve ayrıcalıklarını zayıflatarak Budizm'e karşı mücadele etmelerine yol açmıştır. Budistlerin iç mücadeleleri ve Brahmanaların yoğun çabaları Budizm'in zarar görmesine ve giderek zayıflamasına yol açtı. Öte yandan, Asya'da Budizm'in bu zamana kadar zaten yayılmış olduğu bölgelerde Budizm ilerlemeye ve takipçilerini artırmaya devam etmiştir.⁷²

Budizm'in altın çağına Budistlerin ikinci büyük hamisi olarak kabul edilen Kanişka (MS 78-120) döneminde girdiği söylenir. Onun hükümdarlığı sırasında Keşmir'de Dördüncü Kongre düzenlenmiştir. Kanişka Budizm'i yaymak için İç Asya'da pek çok manastır inşa ettirmiştir. Kanişka'nın yaşamı boyunca Mahayana Budizminda gelişme başlanmış ve daha önceki tanrı ve tapınak olmayan Budist doktrini farklılaşma durumu yaşamıştır. Bu farklılaşma durumunda tanrısız bir din olan Budizm tanrılara, yarı tanrılara ve koruyucu ruhlara inanmaya başlamıştır. İlk zamanda ateist bir yapı gösteren Budizm böylelikle çok tanrılı bir din olmuştur.⁷³ Budizm daha çok tanrılı hale

⁷⁰ Vincent Arthur Smith, *The Oxford History of India: From the Earliest Times to the End of 1911* (London: Clarendon Press, 1919), 101.

⁷¹ Kaya, *Buddhistlerin Kutsal Kitapları*, 30.

⁷² Challaye, *Dinler Tarihi*, 74-75.

⁷³ Ruben, *Eski Metinlere Göre Budizm*, 12

geldikçe ikonografi de ortaya çıkmıştır. Başlangıçta Buda'nın resim ve heykelleri yasaklanmış, ancak daha sonra dış dini etkiler nedeniyle yasak kaldırılmıştır. Kanişkalar bastırdıkları sikkelerin üzerine Buddha'nın kabartmalarını çizmiştir. Böylece Buda, eski Brahmanizm'deki Rama veya Kṛiṣṇa gibi insan şeklinde doğan bir tanrıya dönüştürüldü. Buna paralel olarak Budist inançlarında ciddi bir bölünme meydana gelmiş, geleneksel Budizm sonunda 18 mezhebe ayrılmıştır. Budizm'in kademeli olarak zayıflamasının bir sonucu olarak Brahmanizm tekrar baskın hale gelmiştir.

Budizm, Siddhartha Gautama (Buda) tarafından MÖ 5. yüzyılda Hindistan'da kurulan bir dini ve felsefi akımdır. Buda'nın öğretilerinin temeli, suffering (acı), impermanence (geçicilik), non-self (benliksizlilik) gibi temel kavramlara dayanır. Budizm, özellikle bireysel aydınlanmaya ulaşmayı amaçlayan bir yolculuk olarak kabul edilir. Buda, insan acısının, dünya üzerinde her şeyin geçici ve değişken olduğunun farkına varılması gerektiğini vurgulamıştır. Budizm, Nirvana (yeniden doğuş döngüsünden kurtuluş) ve Dört Yüce Gerçek ile tanınır:

1.Hayat acıdır (Dukkha): Hayatın acı, ıstırap ve tatminsizlikle dolu olduğunu kabul eder.

2.Acının kaynağı arzudur (Samudaya): Acının, dünyadaki her şeyin geçici olmasından kaynaklanan arzular ve bağılıklar yüzünden var olduğuna inanılır.

Acının sona ermesi mümkündür (Nirodha): Acının sona erdiği bir durum olan Nirvana'ya ulaşılabilir.

3.Nirvana'ya ulaşmanın yolu (Magga): Bu yol, Sekiz Katlı Yolda yürümekle mümkün olur. Bu yol, doğru görüş, doğru düşünce, doğru söz, doğru davranış, doğru yaşam biçimi, doğru çaba, doğru dikkat ve doğru konsantrasyondan oluşur.

Budizm zamanla 18 mezhebe ayrılmıştır, bu mezhepler, farklı coğrafi bölgelerde ve zaman dilimlerinde ortaya çıkan çeşitli öğreti, ritüel ve inanç farklılıklarını yansıtır. Başlıca Budist mezhepleri şunlardır: ⁷⁴

Theravada (Yaşlılar Yolu): En eski Budist okuldur, Güneydoğu Asya'da yaygındır ve Buda'nın öğretilerine sadık kalmayı amaçlar

1. Mahayana (Büyük Araç): Budizm'in daha geniş bir yola sahip olduğunu savunur. Bodhisattva idealini savunur, yani insanların yalnızca kendileri için değil, başkalarına da yardım ederek aydınlanmaya ulaşmaları gerektiğini savunur.

⁷⁴ Tümer, *Budizm*, 6-7

2.Vajrayana (Gökkuşak Yolu): Tibet Budizmi olarak da bilinir. Tantra öğretilerine dayalıdır ve meditasyon ile içsel güçlerin keşfini amaçlar.

3.Zen Budizmi: Özellikle Japonya'da yaygındır ve meditasyon (zazen) ve doğrudan deneyime dayalı aydınlanmayı vurgular.

4.Pure Land Budizmi: Çin ve Japonya'da yaygın olan bu mezhep, batıdaki Amitabha Buddha'nın kurtuluşuna inanır.

Nichiren Budizmi: Japonya kökenli olup, Lotus Sutra'ya olan inancı vurgular.

2.Kadam ve Gelug: Tibet Budizmi'nin farklı okullarıdır, özellikle Dalai Lama'nın başında olduğu Gelug okulu daha fazla tanınmaktadır.

19. yüzyılda yapılan arkeolojik kazılarda birçok Budist sanat eseri ortaya çıkmıştır. Özellikle Hindistan'daki Sanchi, Ajanta ve Ellora mağaraları Budist sanatının önemli örneklerini barındırmaktadır. Bu eserler arasında Buda figürleri, stupalar, mağara tapınakları, muratlar ve freskler gibi sanat eserleri yer alır. Bu sanat eserleri, Buda'nın hayatını, öğretilerini ve Bodhisattva figürlerini anlatan sahnelerle süslenmiştir. Sanchi Stupası, Budist sanatının en önemli örneklerinden biridir ve Budizm'in sembolizmini yansıtan yapılar arasında yer alır.

Burhan Kağan, Türklerde ve Moğollarda tarihsel olarak önemli bir figürdür. Burhan Kağan 8. yüzyılda Türk Kağanlığı'nda hüküm süren bir hükümdar olup, özellikle Tengriizm ve Şamanizm inançlarını benimsemişti. Aynı zamanda Türkistan'da Budizm'in yayılmasına katkıda bulunmuş bir figür olarak da bilinmektedir. Burhan Kağan'ın döneminde, Türkler arasında Budizm'e karşı bir ilgi artmış, ancak daha sonra İslam'ın yayılmasıyla birlikte Budizm'in etkisi azalmıştır. Burhan Kağan, tarihsel olarak, farklı dinlere olan ilgisi ve yönetimiyle dikkat çekmiştir, ancak Budizm ile ilişkisinin derinliği konusunda kesin bilgiler sınırlıdır.⁷⁵

Bu şehirlerden Hotan, Yarkent, Kaşgar ve Kuça, İç Asya Budizm tarihi bakımından önem arz etmektedir. Gerçekten de, bu şehirlerde Budizm pek çok kültürle kaynaşmış ve çarpıcı sanat eserleri üretmiştir. Aslında 19. yüzyılın başlarında bu bölgelerde yapılan arkeolojik kazılarda birçok tapınak ve Budist sanatına ait çeşitli eserler ortaya çıkarılmıştır. Budizm'in İç Asya'da yayılması Türk tarihi ve kültürü açısından da önemlidir. Türkler Budizm'den, Burkanizm'den (Burkanlık) ve Buda'dan Burkan olarak bahsetmişlerdir. Buda'nın öğretilerinin Türkler arasında ne zaman

⁷⁵ Tümer, Hasan. *Budizm ve Felsefesi*. İstanbul: Bilge Yayınları, 2021, s. 7.

yayılmaya başladığı bilinmemekle birlikte, Budistlerin bu zengin ve renkli yaşamının İslam'ın Türkistan'ya gelişine kadar sürdüğü bilinmektedir.⁷⁶

Başlangıçta Hun Türkleri ve Gök Türkler arasında oldukça nadir görülen Budist inancı daha sonra Uygur Türkleri tarafından da benimsenmiştir. Budizm'in Türkler arasında yayılmasının bir örneği, büyük Türk padişahı Bumin Kağan'ın ikinci oğlu Murhan Kağan'dır (MS 553-572). Gerçekten de, bir Budist tapınağının duvarındaki bir yazıtta Murhan Han'ın Budizm'i getirdiği belirtilmektedir.⁷⁷ 11. yüzyılda Sebük-Tegin ve oğlu Gazneli Mahmud (MS 998-1030) kuzey Hindistan'ı fethetmiş ve İslam'ı yaymışlardır. Bu yayılma M.S. 17. yüzyıldaki Babür dönemine kadar devam etmiştir. Babür İmparatorluğu'ndan sonra Hindistan İngilizler tarafından işgal edildi ve sonuç olarak İslam'ın yayılması burada durdu.⁷⁸ Misyonerlerin yanı sıra, Budist hacılar ve tüccarlar da Budizm'in yayılmasına önemli katkıda bulunmuşlardır.

Yazıtlara göre, tüccarlar ve Budist hacılar ziyaret ettikleri manastırlara (stupalar) büyük bağışlarda bulunmuşlardır. Bu tüccar ve hacıların bazılarının adı yazıtlarda geçerken, bazılarının adı geçmemektedir. Öte yandan, Hindistan'da Budizm'in ortaya çıktığı dönemde yapısal bir değişiklik gözlenmezken, MÖ 2. yüzyıldan itibaren mimari gelişmeler kaydedilmiştir. Bu döneme kadar yaygın olan ahşap evler yavaş yavaş yerini taş evlere bırakmıştır. Hatta kaynaklara göre Buddha'nın ölümünden sonra yakıldığı ilk kubbeli anıt mezar da bu dönemden sonra inşa edilmiştir. Aşoka'dan sonra Budizm'in hamiliğini üstlenen Kanişka'nın İç Asya'da pek çok manastır inşa ettirdiği bilinmektedir. Yukarıda anlatıldığı üzere, tanrısız ve tapınsız bir doktrine sahip olan Budizm, tapınakların inşasıyla birlikte giderek çok tanrılı bir hal almıştır.⁷⁹ Ticaret yolları üzerinde tapınakların kurulması, tapınaklara yapılan bağışların ve hediyelik eşyaların değerini giderek artırmıştır. Bu durum tapınak görevlileri ve tapınakların yakınında yaşayan insanlar arasında lüks mallara olan talebi artırdı. Böylece bağışçılar ve alıcılar birbirlerine iltifat etmeye başlamış ve daha ayrıntılı törenler düzenleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, Budist tapınakları gezici tüccarların bağışlarına güvenmeye

⁷⁶ Ruben, Cem. *Eski Metinlere Göre Budizm: Tarihsel ve Felsefi Bir Analiz*. Ankara: Doğu Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2018, s. 13.

⁷⁷ Cem Ruben, *Eski Metinlere Göre Budizm: Tarihsel ve Felsefi Bir Analiz* (Ankara: Doğu Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2018).

⁷⁸ Sadri Maksudi, *Umumi Hukuk Tarihi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1948), 33

⁷⁹ Ruben, *Eski Metinlere Göre Budizm: Tarihsel ve Felsefi Bir Analiz*, 13.

başlamış ve din adamları, çeşitli ritüeller için gerekli olan pahalı kıyafetleri ve malzemeleri satın alarak gezici tüccarların en önemli müşterileri haline gelmiştir.⁸⁰

1.3.4. Cainizm

Ticaret yolları üzerinde tapınakların kurulması, tapınaklara yapılan bağışların ve hediyelik eşyaların değerini giderek artırmıştır. Bu durum tapınak görevlileri ve tapınakların yakınında yaşayan insanlar arasında lüks mallara olan talepte artış gözlemlenmiştir. Böylece bağışçılar ve alıcılar birbirlerine iltifat etmeye başlamış ve daha ayrıntılı törenler düzenleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, Budist tapınakları gezgin tüccarların bağışlarına bel bağlamış, din adamları da çeşitli törenler için gereken kıyafetleri ve pahalı malzemeleri satın alan gezgin tüccarların en önemli müşterileri haline gelmiştir.⁸¹

Ritüelleri arasında açlıktan intihar etmek ve canlıları öldürmemek için sokakları süpürgelerle süpürmek yer alıyor. Ayrıca dünyada sürekli dönen bir çark olduğuna ve bu çarkın iyi zamanlardan kötü zamanlara doğru döndüğüne inanılır. Bu çark sürekli hareket halindedir ve bu çarkın kötü zamanlardan iyi zamanlara ve tekrar geri dönerek sonsuza kadar devam ettiğine inanılır. Ayrıca her çağda insanları kurtarmak için bir kurtarıcının ortaya çıktığına inanılır.⁸² Ancak Mahavira dönemindeki Cainizm, pek çok açıdan katı bir kısıtlama talep eden ve pek çok uygunsuz kısıtlama getiren katı bir inanç sistemi olarak nitelendirilebilir. Bu durum, teoride kastı kınamakla birlikte, takipçilerine doktrininde kasttan çok daha katı kurallar dayatmış olmasıyla gerekçelendirilebilir. Nitekim Cainizm Hindistan'da çileci bir din olarak kurulmuş ancak Hinduizm ve Budizm gibi çok geniş bir alana yayılamamıştır.⁸³ Nitekim Cainizm, Hindistan'da çileci bir din olarak kurulmuş ancak Hinduizm ve Budizm gibi çok geniş bir alana yayılamamıştır.⁸⁴ Hindistan anakarasına geçememesi misyonerler aracılığıyla yayılma ihtiyacı hissetmemesinden kaynaklanıyordu ve öğretilerindeki katı kurallar çağdaşlarının inançlarıyla karşılaştırıldığında göz ardı edilemez.⁸⁵

⁸⁰ Kwangsu Lee, "Economic Perspectives in Buddhist Tites and Ceremonies in Ancient India and Ancient Korea," *Proceedings of the Indian History Congress* 55 (1994): 780.

⁸¹ Zeki Kutlutürk, *Cainizm ve Tarihi Gelişimi* (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019), 757–758.

⁸² Kutlutürk, *Cainizm ve Tarihi Gelişimi*, 757–758.

⁸³ Vincent Arthur Smith, *The Oxford History of India* (Oxford: Oxford University Press, 1920), 54

⁸⁴ Thomas W. Rhys Davids, *Eski Hindistan'da Budizm: Tarih ve Öğreti*, çeviren. Mustafa Yıldız (İstanbul: Dharma Yayınları, 2014), 85

⁸⁵ K. R. Sarma, *Hint Dini Tarihinin Giriş: Brahmanizmden Budizme* (Yeni Delhi: Motilal Banarsidass, 1985), 50

Cainizm, ateist yapısıyla yaratılışın var olmadığını ve yoktan bir Yaratıcı fikrinin mantıksız olduğunu savunur. Dolayısıyla dünya ebedidir ve bu nedenle Yaratıcı yoktur. Ayrıca Cainizm, Budizm gibi ruhun reenkarnasyonunu kabul eder, canlı varlıklara zarar verilmemesi gerektiğinde ısrar eder ve oruç tutmayı değerli görür.⁸⁶ Cainistler inançlarına göre, başlangıçta çıplaklık teşvik edilmiş, ancak daha sonra zayıfların hafif giysiler giymesine izin verilmiştir. Hatta bu durum mezhebin giyinik ve çıplak (beyazlar ve havadakiler) olarak ikiye ayrılmasına yol açmıştır. Aynı zamanda, egonun arzularını bastırmak için çilecilik fikri büyük ölçüde abartılmış ve sonunda intiharları teşvik etmiştir. Bazı Cainistler dilencilik yaparken, diğerleri bir manastır etrafında örgütlenmiş bir tür dini topluluğun üyeleri olarak yaşamıştır.⁸⁷

1.3.5. Hint Tanrı Pantheonu

İnsanlar doğumdan ölüme kadar birçok ihtiyaçtan oluşan bir hiyerarşiye sahiptir. Bu ihtiyaçlar beş kategoride gruplandırılmış ve hiyerarşik olarak düzenlenmiştir. Bu beş ihtiyaç içerisinde fizyolojik ihtiyaçlara öncelik verilmekte, bunu güvenlik, bağlılık, saygı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçları takip etmektedir. Üçüncü aşama, sosyal ihtiyaç olarak da bilinen bağlanma ihtiyacıdır. Bağlanma ihtiyacı, bireyin sevgi ve bağlılık duygusundan gruplara, kulüplere, dini kuruluşlara üyeliğe, iş ilişkilerine, eşlerin, çocukların ve ebeveynlerin arkadaşlığına ve sevgilerine kadar geniş bir yelpazedeki gereksinimleri temsil etmektedir.⁸⁸ Nitekim insanoğlu hayatta kalmak için gıda ve güvenlik sorunlarını çözdükten sonra üreme ve inanç sahibi olma ihtiyacı hissetmiştir.

Nitekim bu hiyerarşik sistemin üçüncü aşaması olan inanç ihtiyacı, kadim medeniyetlerden biri olan Hint toplumunda öne çıkmaktadır. Bu ihtiyaç Hint coğrafyasındaki arkeolojik araştırmalardan ve yazılı kaynaklara sahip olan ve kutsal kabul edilen kitaplardan kaynaklanabilir. Bu yazıların en eskisi Ariler'e ait Veda metin grubudur. Vedalar, Ariler'in alt kıtaya gelişinden önce Hindistan'ın yerli halklarından bahseder. Ayrıca Hindistan'ın yerli halklarından biri olan "kalkık burunlu" anlamına gelen Anas'tan da bahsedilmektedir. Klanlar halinde yaşayan bu toplum oldukça zengin

⁸⁶ Félix Challaye, *Dinler Tarihi: Felsefi ve Tarihsel Bir Bakış*, çeviren. Ahmet Yücel (İstanbul: Say Yayınları, 2004), 47

⁸⁷ Challaye, *Dinler Tarihi: Felsefi ve Tarihsel Bir Bakış*, 63.

⁸⁸ Mehmet Ulutaş, "Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi, Karşılama ve Önem Dereceleri: Bişkek Örneği," *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimlerde Akademik Çalışmalar*, ReseachGate, 2019/2, 1160.

sayılır. Birçok kale genellikle yüksek tepelere inşa edilmiştir. Vedalar'da bu insanlardan 'kurban sunmayanlar', 'garip sunuları olanlar' ve 'fallusu tanrılaştıranlar' (erkek cinsel organı) olarak bahsedilir. Bu insanların birçoğu istilacı Hint-Avrupalılar olan Ariler tarafından savaşta esir alınmış ve 'dasa' adı verilen köleler statüsüne zorlanmıştır. Arkeolojik kazılar bunu destekleyecek pek çok malzeme ortaya çıkarmıştır. Bu kazılarda çok sayıda büyük ölçekli erkek cinsel organı tasviri ortaya çıkarılmıştır. Hindistan'daki bu yerli toplumun bu tür tasvirler üretmiş olması, fallusu olanı doğurganlık ibadetiyle ilişkilendirdiklerini göstermektedir. Arkeolojik kazılarda da bu durumu destekleyen çok sayıda malzeme ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu kazılarda çok sayıda büyük erkek cinsel organı tasviri ortaya çıkarılmıştır. Bu yerli Hint toplumunun bu tür tasvirler üretmiş olması, fallusu olanı doğurganlık ibadetiyle ilişkilendirdiklerini göstermektedir.⁸⁹

Bir başka kabile olan Mundalar'dan da bahsedilmektedir. Mundalar, Hindistan'daki Ari öncesi dönemlere kadar uzanır ve bölgede bilinen en eski topluluktur. İndus Vadisi Uygarlığının bilinen en eski toplumu olan Mundalar, Ganj Vadisi ve Deccan Platosu'nda yaşamıştır. M.Ö. 4000 yıllarında ortaya çıkan bu toplumun kendine özgü bir yaşam biçimi ve inanç sistemi vardır.⁹⁰ Kaynaklara göre pirinç üreticisi olan Munda halkı, diğer toplumların manda yetiştirerek ve onlara kutsallık atfederek taptıkları tanrılara inanmıyor ve manda sütü bile içmiyor. Ayrıca tanrıları için dini törenlerde manda yerine domuz kurban ettiklerine inanıyorlar.⁹¹ Ariler döneminde Hindistan'da tanrı inancı ve buna eşlik eden tanrılaştırma olgusu büyük çeşitlilik göstermiştir. Hinduizm, dünyada var olan en eski din olarak kabul edilir ve çok tanrılı bir yapıya sahiptir. Uzmanlar Hint tanrılarını incelerken onları iki gruba ayırıyor: Destan dönemi ve Puranik dönemi. Destan Çağı olarak adlandırılan kısım günümüzde hala popüler olan Hindu tanrılarını içerirken, Puranik Çağı ise Antik Çağ olarak bilinen Vedik Çağ tanrılarını içerir.⁹² Ariler Hindistan'ı istila ettiklerinde yanlarında kendi yazı sistemlerini, Sanskrit dilini ve aralarında şehirleri yok eden gök gürültüsü ve fırtına tanrısı İndra'nın da bulunduğu bir tanrılar pantheonunu getirmişlerdir. Ayrıca, görevleri

⁸⁹ Kürşat Demirci, *Hinduizm'in Kutsal Metinleri Vedalar* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1991), 32.

⁹⁰ Yalçın Kaya, *Erken Dönem Hindistan Tarihi ve Kültürü* (Ankara: VakıfBank Kültür Yayınları, 2022), 24-27.

⁹¹ Walter Ruben, *Hind'de Köy ve Şehir* (İstanbul: Sol Yayınları, 1975), 32-33

⁹² M. M. Çeliktas, "Hinduizm'in Ak Hunlar Üzerindeki Yansımaları," *Türk Akademik Dergisi* 34/57 (2015): 90.

tanrıları çağırmak, kurbanlar sunmak ve uygun ritüellerle onların gazabını yatıştırmak olan bir rahip sınıfını da beraberlerinde getirdiklerine inanılmaktadır.⁹³ İlk Ariler'in 'parlayan' anlamına gelen 'deva'lara taptıkları da bilinmektedir.

İndus Vadisi'nde bulunan Mundalar ritüelleri, eski Hint medeniyetlerinin dini inançlarını ve ritüel pratiklerini anlamamıza yardımcı olan önemli arkeolojik kanıtlardır. İndus Vadisi, MÖ 3300 ile 1300 yılları arasında varlık gösteren bir medeniyet olup, Hindistan'ın kuzeybatısında, modern Pakistan ve Hindistan sınırlarında yer almaktadır. Bu medeniyetin dini ritüellerine dair çok sayıda arkeolojik buluntu vardır, ancak yazılı kaynaklar sınırlıdır. İndus Vadisi halkının ritüel hayatı genellikle taş heykeller, suya dayalı ritüeller ve dini yapıların kalıntıları üzerinden analiz edilmiştir.

Mundalar ritüelleri özellikle doğa ile uyum içinde bir yaşam sürmeyi hedefleyen dini davranışları temsil etmektedir. İndus Vadisi halkının dini inançlarının doğa unsurlarına odaklandığı düşünülmektedir; su, toprak ve ateş gibi unsurlar bu ritüellerde sıkça yer alır. Arkeolojik kazılarda, su havuzları ve kutsal yapılar gibi yerler, dini uygulamaların önemli bir parçası olduğunu göstermektedir. İndus Vadisi halkı, ayrıca bir tür tanrıça figürü olan ve doğurganlıkla ilişkilendirilen figürler yaratmışlardır. Seramikler, heykeller ve diğer sanat eserleri, bu tür figürlerin kültürlerinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, bu ritüellerin Vedik döneme kadar evrilip evrilmediği kesin olarak bilinmemekle birlikte, doğa ve tanrıça odaklı dini anlayışın Vedik dönemdeki tanrılara ve ritüellere benzer öğeler taşıdığı söylenebilir.

Vedic çağlar ise, Hindistan'ın dini tarihinin çok önemli bir dönemi olup, MÖ 1500 ile 500 yılları arasında gelişmiştir. Vedik dönemde Aryanlar, Hindistan'a göç ederek Brahmanizm adlı dini inanç sistemini kurmuşlardır. Bu dönemin en önemli metinleri, Veda adı verilen kutsal kitaplar olup, Rigveda, Yajurveda, Samaveda ve Atharvaveda olmak üzere dört ana Veda vardır. Vedik çağda, ritüeller genellikle ateş törenleri, tanrıya adanan kurbanlar ve mantralar ile yapılırdı. Vedik inanç sisteminde en önemli tanrılardan bazıları Indra (gök gürültüsü ve savaş tanrısı), Agni (ateş tanrısı), Varuna (doğa düzeni tanrısı) ve Soma (bir bitki özünden yapılan içkiyle ilişkilendirilen tanrı) yer alır.⁹⁴

⁹³ W. H. McNeill, *Dünya Tarihi*, çeviren. Alâeddin Şenel (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2002), 136.

⁹⁴ Knott, Kim. *Hinduizm'in ABC'si: İnançlar, Uygulamalar ve Tarihsel Gelişim*. Çeviren. Mehmet Aksoy. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005, 85.

Vedic çağların ritüelleri, İndus Vadisi halkının ritüelleriyle kıyaslandığında, daha çok dini ve toplumsal düzenin bir parçası olarak uygulanıyordu. Bu dönemde, kast sistemi de şekillenmeye başlamış ve toplumun farklı sınıflarına hitap eden ritüeller geliştirilmiştir. Brahmanlar (rahipler), bu ritüellerin düzenleyicisi ve vedik bilgi taşıyıcısı olarak öne çıkmıştır. Vedic ritüellerde, tanrılara kurbanlar sunmak, mantra okumak ve yagnalar (kurban ateşleri) yapmak gibi pratikler önemli bir yer tutmaktadır. Vedic dönemin etkisi, Hindistan'da Hinduizm'in temellerini atmış ve bu öğretiler, sonraki binyıllarda Hindistan'ın dini yapısını etkilemeye devam etmiştir. İndus Vadisi ve Vedic çağlar arasında bir süreklilik bulunmasa da, her iki dönemin de doğa, tanrıların gücü ve ritüellerin toplumda önemli bir rol oynadığı açıktır. İndus Vadisi halkının doğaya ve tanrılara olan inancı, Vedic dönemde daha belirgin bir şekilde şekillenmiş ve Hinduizm'in erken formlarına temel oluşturmuştur.⁹⁵

Devalar Ariler tarafından tanrılar olarak tanınmış ve bu tanrılar çeşitli doğal güçleri sembolize etmiştir. Devaların en önemlisi, göksel dünyanın babası olarak kabul edilen Dyaus'tur. İlerleyen zamanlarda Dyaus'un yerini gökyüzünün ve denizin hükümdarı olduğuna inanılan Varuna almıştır. İlk zamanlarda fırtına tanrısı olarak da kabul edilen Rudra, şafak tanrıçası Ushas, ateş tanrısı Agni ve tıp tanrısı Aşvinau'dan da bahsedilmektedir. Bahsedilen tanrılara ek olarak, Hint tanrılar panteonunda başka birçok tanrı vardır. Veda dönemin tanrıları olarak kabul edilen bu pantheon'daki tüm tanrıların süt içtiğine, tereyağı veya sızma yağla çörek yediğine, soma adı verilen bir içki içtiğine ve kendileri için özel kurban ritüelleri düzenlendiğine inanılır.⁹⁶ Onlara yapılan fedakarlıklar arasında insanların günlük yaşamlarında tükettikleri inek, keçi, tahıl, tereyağı ve süt bulunmaktadır. İnaniş'a göre insanlar gibi yiyip içen, evlenip çocuk sahibi olan bu tanrıların ölümsüz olabilmeleri için soma adı verilen bir içki içmeleri gerekmektedir.

Anlaşıldığı üzere, Vedalar'daki tüm tanrılar antropomorfik karakterler olarak tasvir edilir, ancak bu tanrılar tamamen insan olarak tasarlanmamıştır.⁹⁷ Upanishadlardan bu yana Vişnu ve Şivalar eskisinden daha popüler hale gelmiştir. Vaişnava ve Saiva adı verilen adanmışlar tarafından tapınılmaya ve saygı görmeye

⁹⁵ Knott, Kim. *Hinduizm'in ABC'si: İnançlar, Uygulamalar ve Tarihsel Gelişim*. Çeviren, Mehmet.85

⁹⁶ Zeynep Çağdaş, *Hint Eski Çağ Kültür Tarihine Giriş: Sosyal ve Dini Yapılar* (Ankara: Kültür Yayınları, 1998), 21.

⁹⁷ Demirel, Ahmet. *Hinduizm'in Tarihsel Serüveni: Felsefe ve Ritüellerin Gelişimi*. İzmir: Akademik Yayınlar, 2010, 576.

başlamışlardır. Bununla birlikte, Şiva dünyevi zevklerden vazgeçmiş bir Himalayalı olarak tasvir edilirken, Vişnu disk, topuz, deniz kabuğu ve lotus çiçeği olan genç bir adam olarak tasvir edilir. Bu ilahlara inananlar için her biri yüce, aşkın bir ilahdır. Ancak aynı zamanda bu tanrılar herkesin içinde var olan 'içsel' bir doğaya sahiptir.⁹⁸ Vedaların içeriği incelendiğinde neredeyse tüm doğüstü güçlerin tanrılaştırıldığı görülür. Ay, güneş, yıldızlar, gökyüzündeki nehirler ve göller ile yerdeki toprak parçaları tanrılaştırılan nesnelere örnektir. Bu durum Hindu panteonundaki tanrıların sayısını o kadar artırıyor ki sayılarını hesaplamak neredeyse imkansız hale gelmiştir. Ancak Veda metinlerde 33 önemli tanrıdan bahsedildiği kabul edilmektedir.

Aryanlar (veya İranîler) Hindistan'a göç ettiklerinde, bu göçlerle birlikte yeni bir dini inanç sistemi de getirmişlerdir. Brahmanizm adı verilen bu inanç, zamanla Hindistan'ın ana dini öğretilerinin temellerini atmıştır. Aryanlar, tanrıları Veda metinlerinde ve ritüel pratiklerinde belirlemişlerdir. Bu tanrılar, doğayla ve yaşamın çeşitli yönleriyle ilişkilendirilmiştir. Aryanların tanrı anlayışı, Hindistan'da ortaya çıkan Hinduizm'in ilk temel taşlarını oluşturmuş, sonraki dönemde ise evrimleşmiştir.⁹⁹

Aryanlar, göç ettikleri bölgelerde çeşitli doğa güçlerine tapmışlardır. Aryanların inanç sistemindeki en önemli tanrılar, genellikle doğa olayları, gökler, ateş, su gibi 1.Evrensel güçlerle ilişkilendirilmiş tanrılardır. İşte bu tanrıların bazıları ve kökenleri:

100

1. Indra: Indra, Aryanların en önemli tanrılarından biridir ve genellikle gök gürültüsü, yağmur ve savaş tanrısı olarak kabul edilmiştir. Rigveda'da sıkça adı geçen Indra, savaşçılara cesaret veren ve zafer getiren bir figürdür. Aryanların göçebe hayatı ve tarımsal hayata geçişleri göz önünde bulundurulduğunda, yağmur ve bereketin temsili olan Indra, onların yaşamında çok merkezi bir figürdür.

2.Agni: Ateş tanrısı olan Agni, yajna (kurban) ritüellerinin en önemli kısmı olan ateşin bekçisi ve taşıyıcısıdır. Aryanlar, Agni'ye kurbanlar sunarak tanrılarıyla iletişime geçmeye çalışmışlardır. Agni'nin rolü, içsel aydınlanma ve tanrılara ulaşmak için bir aracı olarak görülmüştür.

⁹⁸ Knott, *Hinduizm'in ABC'si*, 85.

⁹⁹R. S. Sharma, "Conflict, Distribution and Differentiation in Rgvedic Society," *Indian Historical Review* 4, no. 1 (July 1977): 178.

¹⁰⁰ Sharma, "Conflict, Distribution and Differentiation," 178

3.Varuna: Varuna, genellikle düzen ve doğa yasalarının koruyucusu olarak tanımlanır. Ayrıca deniz tanrısı olarak da kabul edilir. Aryanlar, Varuna'ya yalnızca doğa olaylarını kontrol etme gücünü atfetmekle kalmamış, aynı zamanda etik düzenin ve ahlaki yasaların temsilcisi olarak da ona tapmışlardır. Varuna'nın, toplumun adaletini sağlamak ve düzeni korumak adına önemli bir rolü olduğu düşünülmüştür.

4.Soma: Soma, bir bitki özümüyle ilişkili olan ve genellikle tanrıların içkisi olarak anılan bir figürdür. Soma bitkisi, zehirli ve zevk verici özelliklere sahip olup, Aryanlar bu bitkiyi tanrılara sunmuşlar ve onun içilmesiyle tanrıların güçlerine erişebileceklerine inanmışlardır. Soma, aynı zamanda bir tanrı olarak da kabul edilmiştir ve bazen tanrılarla ilişkilendirilmiş bir bitki ilacı olarak öne çıkmıştır.

5. Yama: Yama, Aryanların ölüm tanrısıdır. Yama'nın, insanların ölümünden sorumlu olduğu ve onları öbür dünyaya yönlendirdiği düşünülür. Yama, ilahi düzenin bir parçası olarak ölümün kaçınılmaz olduğunu ve ona saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

6.Surya: Güneş tanrısı Surya, Aryanlar tarafından doğanın önemli bir figürü olarak kabul edilmiştir. Güneş ışığının yaşamı desteklediğine inanılırdı. Surya'nın, sadece doğal ışık ve ısının kaynağı olmakla kalmayıp, aynı zamanda ruhsal aydınlanma ile de bağlantılı olduğu düşünülmüştür.

Aryanların tanrı inançlarının kökeni, büyük ölçüde doğa güçlerine duydukları saygıya dayanır. Aryanlar, göç ettikleri yeni topraklarda karşılaştıkları doğa olaylarını açıklamak için tanrı figürlerini geliştirmişlerdir. Özellikle gökyüzü, ateş, su, doğurganlık ve ölüm gibi evrensel güçlerle bağlantılı tanrılar, yaşamın her yönüne müdahale ettiğine inanılan figürler olarak öne çıkmıştır. Aryanların bu tanrı figürleri, vedik ritüeller aracılığıyla halk tarafından benimsenmiş ve çeşitli toplumsal yapılarla uyumlu hale getirilmiştir. Bununla birlikte, Vedic dönemdeki tanrılar zamanla evrilmiş ve Hindistan'daki dini düşüncelerde büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Brahmanizm ve daha sonra Hinduizm ile bu tanrılar, daha soyut ve çok yönlü figürler haline gelmiş, belirli bölgesel inanç sistemlerine ve toplumlara göre farklılıklar göstermeye başlamıştır. Aryanların tanrı anlayışı, Hindistan'daki dinî yapıyı şekillendiren temel etmenlerden biri olmuştur.¹⁰¹ Eski Hindu rahiplerine göre Rigveda'nın ilk öğrencileri tüm tanrıları gökyüzündeki, atmosferdeki ve yeryüzündeki

¹⁰¹Stephanie W. Jamison, "Conflict, Distribution and Differentiation in Rg Vedic Society," *Proceedings of the Indian History Congress* 66 (2005): 178–186.

konumlarına göre üç ana sınıfa ayırmışlardır; 33 tanrı bölümünün yanı sıra cinlerin, küçük tanrıların ve tanrılaştırılmış yerel kahramanların sayısı binlerle ifade edilebilir. Hinduizm'de tanrıların tüm doğaya hükmettiği, büyük tanrıların önemli görevleri, küçük tanrıların ise daha az önemli görevleri yerine getirdiği kabul edilir. Ayrıca Vedalar tanrıların ebedi olmadığına ve bir başlangıcı olduğuna inanır. Bu nedenle Hindu tanrıları farklı zamanlarda ortaya çıkmıştır. Hatta bazı tanrıların kendilerinden önce var olan tanrıların çocukları olduğuna inanılır.¹⁰² Zaman zaman, birlikte yaratma gücü gibi etkileyici sıfatlar birçok tanrı için kullanılmış, kişileştirilmiş ve bir süreliğine yüce tanrılara dönüştürülmüştür.¹⁰³ Veda döneminde insanlar tıpkı toplumlarını sınıflara ayırdıkları gibi tanrılarını da Brahmanlar, Kşatriyalar ve Vaişyalara ayırmışlardır. İndra, Aditya ve Rudralar Kşatriya sınıfına aitti ve vahşi doğaları ile karakterize edilirdi. Brhaspati ve Sukra gibi birçok tanrı Brahman olarak sınıflandırılmıştır. Marut, bereket ve zenginlik getiren yağmuru taşıyan ve yağmurun tüm topraklara yağmasını sağlayan Vaişya tanrılarıyla özdeşleştirilirdi. Genel olarak tüm bu tanrılar birbirlerine eşit kabul edilirdi, ancak savaş sırasında onlara İndra liderlik ettiği için onu ilk sıraya koyarlardı.¹⁰⁴ İnsanlar arasında Sudra sınıfının varlığı bilinmekle birlikte, tanrılar arasında bu sınıfın varlığına dair bir kanıt bulunmamaktadır. Hinduizm'de Tanrı inancına farklı bir açıdan bakarsak ilk olarak diğer tanrılardan üstün olan Pracapati/Prajapati yani Baba Tanrı kavramıyla karşılaşırız. İlerleyen dönemde Upanişadlar'da soyut Tanrı kavramı Brahman'dan bahsedilmeye başlanmıştır.¹⁰⁵ Ayrıca Hindu ilahiyatçıları tanrı ve tanrıçaların hem gücünü hem de zarafetini vurgularlar. Bu nedenle tanrıların, müminleri cesaretlendirmek, ödüllendirmek, uyarmak veya cezalandırmak amacıyla rastgele zamanlarda aniden ortaya çıkıp çeşitli şekillere dönüşebileceğine inanılmaktadır. Aslında bu inanişaya göre Hindistan'da köylerin, tarlaların, ağaçların, kayaların ve çalılıkların yakınında kadın ruhların var olduğu düşünülmektedir. Dişi ruhların varlığına olan inanç, dallara bağlanan bez parçaları, yol kenarına bırakılan yiyecekler, gümüş yaldız, kırmızı boya veya tozla süslenmiş taşlar gibi diğer nesnelerin varlığına da dayanmaktadır. Bu sosyal eylemler kadın çizimlerini, hayaletleri, mata ve yerel tanrıçaları yatıştırmayı amaçlamaktadır. İnanışa göre, bu

¹⁰²Kürşat Demirci, *Hinduizm'in Kutsal Metinleri: Vedalar* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004), 50.

¹⁰³D. S. Sarma, *Hint Dini Tarihine Giriş*, çeviren Fuat Aydın (İstanbul: Ataç Yayınları, 2005), 19–20.

¹⁰⁴Satya Shraava, *The Śakas in India* (New Delhi: Pranava Prakashan, 1981), 5.

¹⁰⁵. Bhagavad-Gita: Tanrının Şarkısı, çeviren Ömer Cemal Güngören (İstanbul: Yol Yayınları, 2001), 19–20.

kadınların ruhları, yaşamları boyunca zamansız bir kaza veya uğursuz bir ölümle karşılaştıkları veya çocuksuz öldükleri yerlerde dolaşırlar.¹⁰⁶ Hint dini inançlarına göre tanrılar gökyüzünde, havada ve yeryüzünde yaşayan ve insanların yaşamlarını etkileyen bilinçli varlıklar olarak kabul edilir. Bu antropomorfik varlıklar yapıları bakımından insanlara benzer kabul edilir. Ancak onları insanlardan ayıran bazı özelliklere de sahiptirler. Belirleyici özelliği, insanlardan daha güçlü, daha kudretli ve daha yenilmez olmasıdır. Hint toplumu bu tanrılara dua etmiş, kurbanlar ve adaklar sunmuş, tanrıların bazı işlerini kendileri için yapabileceklerine inanmışlardır. Kurban ve sunular konusunda uzmanlaşmış Brahmanlar gibi rahipler aracılığıyla tanrılara çeşitli ritüeller ve sunular sunmuşlardır. Bunu yaparak tanrıların dileklerini yerine getirmesini sağlayabileceklerine inanıyorlardı.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Kim Knott, *Hinduizmin ABC'si*, çeviren Medet Yolal (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000), 87–88.

¹⁰⁷ Kemal Çağdaş, *Bhagavadgîtâ: Tanrı'nın Şarkısı* (İstanbul: Okyanus Yayınları, 2007), 95

BÖLÜM II

HİNDİSTANDA TÜRK VARLIĞI

2.1 İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRKLERİN HİNDİSTAN'DAKİ VARLIĞI

Türkiye uzun zamandır Orta ve Batı Asya'da dünyanın önde gelen ulus devletlerinden biri olmuştur. Türk etkisi tarih öncesi çağlardan günümüze kadar bugünkü Rusya, Macaristan, Balkanlar, Anadolu, Azerbaycan, İran, Afganistan ve Çin sınırı önündeki ovalarda da etkili olmuştur. Son arkeolojik çalışmalar, bu etkinin Hindistan'da, özellikle de İndus-Pencap havzasında, MÖ birinci binyıldan itibaren mevcut olduğunu göstermektedir.¹⁰⁸ Çağdaş Hint-Türk araştırmaları da Hindu kültürünün yanı sıra Türklerin askeri ve idari güç ve eşsiz bir kültürel mirasla MS 2. yüzyıldan 19. yüzyılın sonuna kadar Hindistan yarımadasında etkili olduklarını ortaya koymaktadır.¹⁰⁹ Dil, din, etnik yapı ve kültür bakımından farklı özelliklere sahip olan, çok sayıda dini gruba bölünmüş üç büyük etnik gruba mensup insanların yaşadığı ve beş farklı dil ailesine ait 220'den fazla lehçenin konuşulduğu Hindistan ülkesi, Asya kıtasının üç güney yarımadasının ortasını oluşturmaktadır.¹¹⁰

Hindistan, eski Arap ve Fars tarih ve coğrafya kitaplarında ticaret açısından zengin bir ülke olarak anlatılmaktadır. 13. yüzyılda Türk hakimiyetinin başlangıcına kadar Hindistan, siyasi açıdan dengeli bir kitle oluşturmada birkaç racaya bölünmüş ve özellikle kuzeyde uzun süre önemli tarihi olaylar yaşamıştır. Kuzey Hindistan, Tibet ve Afganistan'dan Himalayalar ile ayrılır. Batıdaki Bersihstan, İran'dan uzanan çölün doğu uzantısını oluşturur. Hindistan'ın kuzeydoğu kesimi Ganj (Gang) ovaları olarak bilinir. Bu ovalar, kuzeydeki yüksek dağların eteklerinden akan nehirlerin taşması nedeniyle özellikle yaz aylarında göle benzer bir görünüme sahiptir. Tarihi açıdan önemli olayların yaşandığı Ganj nehrinin kolları üzerinde veya yakınında yer almaktadırlar. Nehrin denize ulaştığı Bengale bölgesi 13. yüzyıldan itibaren önem kazanmıştır.¹¹¹ Batıdaki İndus (Sind) havzası da Hindistan'daki Türk tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü kuzeybatıdaki üç önemli güzergâh -Kabil, Kandahar ve Mekran- bölgeye açıktı ve Türkler de dâhil olmak üzere yabancıların Hindistan'a

¹⁰⁸ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü* (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1977), 33.

¹⁰⁹ Salim Cönce, *Şemsi Melikleri* (Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986), 414–426.

¹¹⁰ Fernand Grenard, *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*, çeviren Orhan Yüksel (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1970), 161

¹¹¹ H. Blochmann, "Contributions to the Geography and History of Bengal," *Journal of the Asiatic Society of Bengal* 43 (1874): 250.

geçmesine izin veriyordu.¹¹² Bu nedenle Lahor, Multan ve Uç kaleleri gibi önemli şehirlerin bulunduğu bölge, Hindistan tarihinin büyük bir bölümünde istilalara ve gelişmelere sahne olmuş ve bu istilalarla bağlantılı olarak kurulan devletlerin ağırlık merkezini oluşturmuştur.¹¹³ İki büyük nehir olan İndus ve Ganj'ın suladığı ovalar ve bu nehirlerin havzaları arasında kalan, İran ve Türkistan gibi çok az yağış alan bölge, tarihi Hint-Türk ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Bölgenin güney kısmı batıda Gucerat ve Malva'yı, doğuda ise Jajnagar/Orissa'yı içine alarak Orta Hindistan'ın önemli bir parçasını oluşturmaktadır.¹¹⁴

Hindistan halkı hiçbir zaman komşularından herhangi birini fethetmeye kalkışmamış olsa da, ülke her zaman dış grupların istilasına maruz kalmıştır.¹¹⁵ Bilinen ilk yabancı istilacılar İskender komutasındaki Makedonyalılarıdır. İskender M.Ö. 4. yüzyılda yerel mihraceler Porus ve Taxiles tarafından yenilgiye uğratılıp onlarla bir anlaşma yapmak zorunda kalırken, Yueistlerden kaçan Sakalar M.Ö. 2. yüzyılın başlarında Sind ve Mekran'a yerleşerek İran kaynaklarının 'Sakastana' olarak adlandırdığı bu bölgeyi, bugünkü 'Sicistan/ 'Siistan' coğrafi ismini miras bırakmışlardır.¹¹⁶ Sakalar, Türkistan'nın batısında, özellikle İran, Hindistan, ve Türkistan'da geniş bir alanda yaşamış eski bir halktır. Sakalar, MÖ 7. yüzyıldan itibaren tarihi kayıtlarda yer almaya başlarlar ve İran, Hindistan, Mısır gibi büyük uygarlıklarla etkileşimde bulunmuşlardır. Sakalar, genellikle İran'ın doğusu ve Hindistan'ın kuzeydoğusu gibi bölgelerde etkin olmuşlardır. Ancak, Sakaların Türk kökenli olup olmadıkları konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Bazı tarihçiler, Sakaların Türk kökenli bir halk olduğuna dair görüşler öne sürse de, Sakaların Türkistan'da yaşayan bir Hint-Avrupa halkı oldukları yönünde de güçlü argümanlar vardır. Sakaların Türk kökenli olmamaları, onların Hindistan'daki etkilerini incelerken önemli bir ayrım yaratmaktadır.¹¹⁷ Sakaların Hindistan ile Bağlantıları ise, özellikle MÖ 2. yüzyılda Hindistan'ın kuzeybatısına yaptıkları akınlarla şekillenmiştir. Maurya

¹¹² Grenard, *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*, 162.

¹¹³ Bakhshish Singh Nijjar, *Panjāb Under the Sultāns (1000–1526 A.D.)* (Delhi: Sterling Publishers, 1968), 5.

¹¹⁴ H. F. Fanshawe, "Gujarat," *The Imperial Gazetteer of India*, cilt 12 (Oxford: Clarendon Press, 1908), 819.

¹¹⁵ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, cilt 1 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1946), 10.

¹¹⁶ Zeki Velidî Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, cilt 1 (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981), 46.

¹¹⁷ Lev Nikolayeviç Gumilöv, *Eski Türkler*, çeviren D. Ahsen Batur (İstanbul: Selenge Yayınları, 2002), 114–117.

İmparatorluğu'nun çöküşü ve ardından gelen Yunan etkisi, Sakaların Hindistan'a girmesinin zeminini hazırlamıştır.¹¹⁸ Bactria ve Kuzey Hindistan'a doğru ilerleyen Sakalar, Hindistan'da Saka Krallıkları kurmuşlardır. Saka Krallığı'nın en ünlü hükümdarlarından biri, MÖ 1. yüzyılda Hindistan'ın kuzeyinde hükümdarlık yapan Maues'tir. Sakaların Hindistan'daki etkisi, özellikle bölgesel yönetimler, kültürel ve ticari etkileşimler açısından büyüktür. Saka Krallıkları, Kushana İmparatorluğu ve daha sonraki Türk-İslam devletleri ile de ilişkiler kurmuşlardır. Sakaların Türk olmamaları, tarihsel ve dilsel verilerle desteklenmektedir. Sakaların, Hint-Avrupa dil ailesine mensup oldukları kabul edilir ve bu durum, onların Türk kökenli olmadıklarının bir göstergesidir. Sakaların, İranlılarla daha yakın bir kültürel ve dilsel ilişki içinde oldukları bilinir. Örneğin, Sakaların Pers kültürüyle etkileşim içinde bulunmaları, Farsça gibi dillerde de izler bırakmıştır. Ayrıca, Sakalar, Yunan kültüründen de etkilenmişlerdir. Bu etkileşimler, onların Türklerle ilişkili olmadıklarını gösteren önemli bir faktördür.¹¹⁹

Büyük Hun derebeyi Maotun'un (Bagatil) oğlu Giyuk'tan (MÖ 174-160) kaçarken, diğer yandan İskender'den arta kalan Baktriya Helenlerini (Greko-Baktriya) ortadan kaldırmış, Hindistan'daki ilk ve en büyük imparatorluklardan biri olan Kuşan Devleti'ni kurmuştur.¹²⁰ Kuşan Türkleri dönemi (MS 1-4. yüzyıl) sadece Batı Türkistan için değil, aynı zamanda Hint medeniyeti için de bir altın çağ olmuştur. Dahası, Buda dini Kuşanların himayesi altında ortaya çıkıp gelişmiş ve dünya çapında bir din haline gelmiştir.¹²¹ Tamamen Türkçe bir isim olan 'Manas' Buda panteonuna ilahi bir isim olarak girmiş ve bu dönemde Brahmaputra Nehri'nin kollarından birine isim olarak verilmiş olmalıdır.¹²² MÖ 38'de İran, Afganistan ve Hindistan'ı fethetmeye çalışan Batı Hun Hanı Çiçi'nin Taraş Nehri kıyısında Çin kuvvetleri tarafından yenilgiye uğratılmasının ardından, emrindeki Hunların bir kısmı Orta Avrupa'ya göç ederken, diğerleri güneye inerek İran'daki güçlü Sasani hanedanının kontrolünü ele geçirdi ve

¹¹⁸ Romila Thapar, *Early India: From the Origins to AD 1300* (Berkeley: University of California Press, 2002), 234-240

¹¹⁹ Neslihan Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler* (Ankara: ASAM Yayınları, 2000), 65.

¹²⁰ Enver Konukçu, *Kuşan ve Akhunlar Tarihi* (Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1973), 5-7.

¹²¹ Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları* (Ankara: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1979), 39-41;41; Thomas George Percival Spear, *India: A Modern History* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1961), 76.

¹²² Abdülkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler I* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998), 417.

MS 367'de Kuşanileri ortadan kaldırarak aynı topraklarda Akhun adında büyük bir Türk devleti kurmuştur.

Akhunlar, Türkistan'ının batısında, Hindistan'ın kuzey sınırlarıyla etkileşim içinde olan tarihi devletlerdir. Bu iki devletin ortaya çıkışı, Türkler ve İslamiyet'in Hindistan'a girişiyle ilgili tarihi bağlamı anlamamız için önemlidir. Bu devletler, aynı zamanda Türklerin ve İslam'ın Hindistan'daki erken etkilerini inceleyen bir bağlam sunmaktadır. Akhunlar veya Hephthalitler), 5. yüzyıl ile 6. yüzyıl arasındaki dönemde Türkistan ve Hindistan'a komşu topraklarda hüküm süren bir Türk halkı ve devletidir. Akhunlar, İran, Hindistan ve Türkistan'da güçlü bir etki alanı kurmuşlardır. Aslında Akhunlar, *Türk* soylu bir kavim olarak kabul edilse de, bölgedeki Persler ve Buddizm gibi farklı kültürlerle etkileşim içinde bulunmuşlardır. Hindistan'a en yakın sınırda, özellikle Sistan ve Belucistan bölgelerinde yerleşmişlerdir ve Hindistan'a geçiş yollarını kontrol etmişlerdir. Akhunlar, Hindistan'ın kuzeybatısına hükmetmiş ve özellikle Ganj Vadisi'ne kadar nüfuz etmiştir. Hindistan'ın kuzeyinde Budist kültürünün yayılmasına yardımcı olmuşlar, ancak aynı zamanda Hindistan'daki Hindistan İmparatorluğu ve Gupta İmparatorluğu gibi devlerle de çatışmışlardır.¹²³

Akhunlar (veya Kushanlar olarak da bilinir), MÖ 1. yüzyıl ile 3. yüzyıl arasında Batı Çin, Türkistan, Hindistan ve İran'da büyük bir etki kurmuş bir Türk halkıdır. Akhunlar, Hindistan'a Budizm'in yayılmasında önemli rol oynamış ve Hindistan'da özellikle Buddist sanatı ve kültürüne katkıda bulunmuşlardır. Akhunların Hindistan ile olan ilişkisi, büyük ölçüde ticaret yollarını kontrol etmeleri ve özellikle Hindistan'ın kuzeydoğusundaki Ganj Vadisi'nde yerleşmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Akhunlar, ayrıca Pers İmparatorluğu ve Roma İmparatorluğu ile de ilişkiler geliştirmiştir. Hindistan'ın kuzeyine yapılan kültürel ve ticari geçişler sırasında İslamiyet'in ilk izleri de bu bölgede görülmeye başlamıştır.¹²⁴

Akhunlar ve Akhunlar, Hindistan ile etkileşimde bulunan Türkistan halklarıydı ve bu etkileşim, ekonomik, kültürel ve dini olarak birçok unsuru içeriyordu. Ticaret yolları, Hindistan'ın Ganj Vadisi'nde, bu devletler için çok önemli bir ekonomik kaynağı oluşturuyordu. Bu bölgeler, aynı zamanda İpek Yolu ve Baharat Yolu gibi önemli ticaret yollarının geçtiği yerlerdi ve bu yollar, Akhunlar ve Akhunlar için Hindistan'a

¹²³ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları* (Ankara: Kömen Yayınları, 1979), 48.

¹²⁴ Enver Konukçu, "Hindistan'da Devlet Kuran Altaylı Kabilelerden Hunlar," *XVI. Milletlerarası Altaistik Kongresi Bildirileri* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979), 5–7.

erişim sağlayan ana hatları oluşturuyordu. Akhunlar ve Akhunlar, Hindistan'daki yerel kültürlerle etkileşime girerek Buddizm gibi dini inançları kabul etmişler ve Hindistan'ın dini yapısının şekillenmesinde etkili olmuşlardır. Ancak, Akhunlar'ın Batı'dan gelen Türk halklarıyla olan ilişkileri, İslamiyet'in Türkistan ve Hindistan'a girmesi sürecinin de başlangıcını işaret eder.¹²⁵

Akhunlar ve Akhunlar'ın Hindistan ile etkileşimleri, daha sonraki Türk-İslam devletlerinin bölgeye girmesiyle devam etmiştir. Türklerin Hindistan'a olan ilgisi, genellikle İslam'ın yayılmasına paralel olarak şekillenmiştir. Türklerin Türkistan'dan Hindistan'a olan göçleri, İslamiyet'in bölgeye girmesini hızlandırmıştır. Akhunlar ve Akhunlar, Hindistan'ın kuzeyinde, Türklerin ilerlemesi için bir köprü işlevi görmüşlerdir. Bu göçler, Büyük Selçuklu Devleti, Gazne Devleti ve Delhi Sultanlığı gibi Türk-İslam devletlerinin Hindistan'a yerleşmesini sağlamıştır. İslam'ın Hindistan'a Girişi daha çok Delhi Sultanlığı dönemiyle ilişkilendirilse de, Akhunlar ve Akhunlar'ın bölgedeki kültürel ve dini etkileri, daha önceki dönemlerdeki etkilerin temelini atmıştır. Akhunlar ve Akhunlar, Türk kültürünün Hindistan'a girmesinin öncüsü olmuşlardır. Zira bu devletler, Türkler'in İslamiyetle tanışarak Hindistan'a doğru yönelmelerinin altyapısını hazırlamışlardır. Bu etkileşim, Türklerin Hindistan'a geldiği dönemde, kültürel ve dini bağları pekiştiren bir temel oluşturmuştur.¹²⁶

Akhun hanedanı, Afganistan'ı Hindistan anakarasına bağlayan önemli karayolu üzerinde yer alan Gazne şehrinden, az yağış alan ve Asya gibi iklimi elverişli olan Pencap bölgesine doğru uygun zamanlarda baskınlar düzenlemeye başlamıştır. Bir bakıma merkezi daha sonra Gazneli, Gur ve Timur hanedanlarının eline geçmiştir. Bu akınlar başlangıçta Bengal Körfezi'nden Sind Nehri'nin ağzına kadar geniş bir alanı kontrol eden Gupta hanedanı tarafından engellendi ve 470 yılında bu tür akınları önlemek için bir dizi önemli önlem alındı. Ancak kısa bir süre sonra Traman (484-515) önderliğindeki Akhunlar Hindistan'ı istila ederek Gupta devletini ortadan kaldırdı ve Traman'ın halefi Mihirakula (515P-550) döneminde kuzey Hindistan'ı tamamen fethetti.¹²⁷ Akhunlar başlangıçta Kuşanlar ve diğerleri gibi Mleccha (yabancı/barbar/kötü/mundar) olarak adlandırılmış, ancak yayılıp orta Hindistan'ın

¹²⁵ Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, 48.

¹²⁶ Enver Konukçu, *Hindistan'da Devlet Kuran Altaylı Kavimlerden Hunlar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999), 218.

¹²⁷ Konukçu, *Hindistan'da Devlet Kuran Altaylı Kavimlerden Hunlar*, 218.

dağlık bölgelerine yerleştikten sonra milliyetleri tanınmış ve Hindu kaynaklarında Hunlar ya da Huna olarak anılmışlardır.¹²⁸

5. yüzyıldan 6. yüzyıla kadar Kuzey Hindistan'ın en güçlü siyasi varlığı olarak kabul edilen bu Türk devleti, coğrafi yakınlığı nedeniyle temas kurduğu Hindu devletleriyle siyasi, askeri ve kültürel bağlarını korumuş ve Hindu devletlerinde kalıcı bir iz bırakmıştır. Hinduların ilk kez bu dönemde Hindistan'a yerleşen Kuşanlar arasında gördüğü at ve at kültürü, Hindu toplumu Türkleri "eşsiz kahramanlığa ve dünya hakimiyetine sahip bir halk" olarak tanımaya başlamıştır.¹²⁹ Batı Göktürk-Sasani ittifakının bir sonucu olarak Akhun hanedanı 557'de Afganistan'daki hâkimiyetini kaybetti ve nihayetinde 7. yüzyılın başlarında Hindu racalar tarafından ortadan kaldırıldığı Hindistan'da çöküşle karşı karşıya kalmıştır.¹³⁰ Afganistan ve Hindistan arasındaki Hindu bölgesinde, 870 yılına kadar sadece bir grup Türk Şahiler adı altında hayatta kalmıştır.¹³¹

Saka ve Kuşan boylarını bünyesine katan büyük yerli nüfus, Hindistan'daki Akhunlar (Hunalar) ile aynı kaderi paylaşırken, Afganistan'ın en dağlık bölgeleri olan muhtemelen Türk Şahilerinden oluşan büyük bir Türk grubu da varlığını savunmuştur. Gazneli Mahmud'un Hindistan seferlerinde önemli rol oynamıştır. Böylece bu grup, daha sonra Hindistan'da kurulacak olan Türk egemenliğinin temelini oluşturmakla kalmamış, bugünkü Pakistan'ın ortaya çıkmasına da yol açmıştır.¹³² Kuzey Hindistan'daki Akhun hâkimiyetinin sonlarına doğru, batıdan başka bir istila hareketi ortaya çıktı ve Müslüman Araplar 664'te Sind bölgesini işgal etti, ancak kısa bir süre için geri püskürtüldü. Ancak Muhammed bin Kasım liderliğindeki Araplar 711 yılında ikinci bir istila girişiminde bulunmuş ve 731 yılında Keşmir ve Malwa'ya ulaşmayı başarmışlardır.

Müslüman Araplar Sind'in kontrolünü ele geçirdikten sonra Kuran'ın ilgili hükümlerini yerel kâfirlere uygulamadılar. Ancak Hindistan'da İslam dininin gelişmesini sağlayamadılar ve yarı feodal bir şekilde varlıklarını sürdürmeye çalışırken,

¹²⁸ Enver Konukçu, *Hind Kaynaklarında Hunlara Dair Bazı Kayıtlar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001), 165.

¹²⁹ Konukçu, *Hindistan'da Devlet Kuran Altaylı Kavimlerden Hunlar*, 218.

¹³⁰ R. C. Majumdar, H. C. Raychaudhuri ve Kalinkar Datta, *An Advanced History of India* (Londra: Macmillan & Co., 1961), 153.

¹³¹ Vincent A. Smith, *Coins of Ancient India: Catalogue of the Coins in the Indian Museum, Calcutta* (Delhi: Indological Book House, 1972), 43.

¹³² Osman Turan, *Türk İslâm Medeniyeti ve Selçuklular Tarihi* (İstanbul: Bozkurt Yayınları, 1980), 245–277.

kontrolleri altındaki bölgeyi dini ve siyasi kaosa sürüklediler.¹³³ Bu durum Gazneli Mahmud'un gelişine kadar devam etmiştir. Dolayısıyla Arap girişimi sadece geçici bir sınır operasyonuydu ve Hint kültürü üzerinde önemli bir etkisi olmamıştır.¹³⁴ 976'da Gazne tahtına çıkan Sebüktegin (976-997), Pencap'ın kuzeyinden Kabil'e kadar olan bölgeyi kontrol eden Hindu racaları, Cayapalaları ve müttefiklerini yenilgiye uğrattı ve 991'de Hindistan'a doğru ilerlemeye başlamıştır.¹³⁵ Bu dönemde kuzey Hindistan, Ecmir'deki Çauhan hanedanı, Delhi'deki Tomara hanedanı, Galyur'daki Kaçava hanedanı ve Kannauç'taki Parihara hanedanı dahil olmak üzere neredeyse tüm önemli şehirlerde raca-maharaca gruplarına bölünmüştür.¹³⁶

Kısa sürede Afganistan'ın büyük bir kısmına hakim olan Sebüktegin, 993'te Samanoğulları'nın yenilgisiyle iyice güçlenir ve Türk-Müslüman dünyasının genel siyasetinde yerini alır. Ancak Gazneli'nin Hindistan üzerindeki etkisi oğlu tarafından ortaya çıkarılmıştır. Gazneli Mahmud, İslam için savaşmayı bir görev saymış ve babası Sebüktegin'in başlattığı Hint siyasetine büyük önem vermiştir. Saltanatta geçirdiği 32 yılın (997-1030) 26'sını Hindistan'a yaptığı 16 büyük seferde geçirmiştir. Bu seferlerin hepsinde zafer kazanmış, Türk Şahlarının yerini alan Hindu Şahlarını tamamen ortadan kaldırmış ve Türk gücünü Gucerat ve Orta Hindistan'a kadar genişletmiştir.¹³⁷ Ancak bu seferler, Selçukluların 1040-1071'de Anadolu'ya yaptığı sefer gibi, gelecek için büyük idealleri olan -yeni bir vatan kurma hazırlıkları- büyük ölçekli, planlı fetih seferleri değil, hayatlarını cihada adanmış olanların Gazza'ya yaptığı şiddetli baskınlar olduğu için geçici saldırı seferleriydi.¹³⁸

Gazneli Mahmud'un Hindistan'ı fetheden bir fatihten çok bir yağmacı gibi görünmesi, bazı İngiliz ve Hintli tarihçilerin onu acımasız bir yağmacı olarak tasvir etmesine yol açmıştır.¹³⁹ Ancak Hintli tarihçiler I. Prasad ve P. Spear, Mahmud'un sadece bir yağmacı ve barbar olmadığını savunur ve kuzey Hindistan'daki Hindu köylü

¹³³ Smith, *Coins of Ancient India*, 43

¹³⁴ T. W. Haig, *The Cambridge Shorter History of India*, yayına hazırlayan H. H. Dodwell (Delhi: S. Chand & Co., 1969), 205.

¹³⁵ El-'Utbi, *Târîh-i Yemînî*, yayına hazırlayan H. M. Elliot ve John Dowson, *The History of India, as Told by Its Own Historians*, cilt 2 (Londra: Trübner & Co., 1867–1877), 19.

¹³⁶ T. W. Haig, *The Cambridge Shorter History of India*, yayına hazırlayan H. H. Dodwell (Delhi: S. Chand & Co., 1969), 206.

¹³⁷ Haig, *The Cambridge Shorter History of India*, . 15.

¹³⁸ M. Altay Köymen, "Anadolu'nun Fethi ve Malazgirt Meydan Muharebesi," *Malazgirt Zaferi ve Alp Arslan* (İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1968), 67–115.

¹³⁹ T. Walter Wallbank, *A Short History of India and Pakistan* (New York: New American Library, 1958), 48.

sınıfının onun akınları sayesinde Brahman baskısından kurtulduğuna işaret eder.¹⁴⁰ Gerçekten de Gazneli Mahmud'un Hindistan seferi sadece Hindulara karşı değildi. Bazen bu akınlar, 1006 yılında Multan hükümdarı Davud'a karşı düzenlenen III. Hint Ordusu seferinde olduğu gibi Müslümanları hedef almıştır. Bu nedenle C.E. Bosworth, Gazneliler üzerine yaptığı önemli çalışmasında Mahmud'un Hindistan seferleri ve politikaları hakkında farklı bir yorum getirmektedir. Ona göre Gazneli Mahmudlar Hindistan'ı Türkistan'daki güçlü iddiaları için bir hazine ve köle kaynağı olarak görmüşlerdir.

Aksi halde Hinduları yok etmek, İslam'ı yaymak gibi bir niyeti yoktur. Hindistan'ın her zaman bir zenginlik ve köle kaynağı olarak görüldüğü doğrudur. Ancak şaşırtıcı bir şekilde İslam, Gazneli Mahmud'un seferleri sırasında ülkede en geniş şekilde yayılmış ve Bengale dışında hiçbir zaman o dönemde ulaşılan sınırları aşmamıştır. Böylece bu seferler bugünkü Hindistan'ın demografik yapısını değiştirmek ve yeniden şekillendirmek zorunda kalırken, o zamana kadar aynı bölgede temas ettiği tüm kültürleri yutan Hinduizm, Türk kültürü karşısında çaresiz kalmaya mahkûm olmuştur.¹⁴¹ Bununla birlikte, Mahmud Hindistan'da Kuşan ve Akhun hanedanları gibi bir imparatorluk kurma girişiminde bulunmadığı için bölgede Türk egemenliğinin kurulması belki 150 yıl gecikmiştir. Bununla birlikte, daha sonra ülkeyi yönetecek olan Türklere karşı kalıcı bir hareket tarzı sergileyen ilk kişi Gazneli Mahmud olmuştur.

2.2. HİNDİSTAN'A YAPILAN ARAP FETİHLERİ

Dışarıdan gelip Hindistan'a yerleşenler arasında Türklerin yanı sıra Müslüman Araplar da vardı. Müslüman Araplar daha sonra Gazneli hanedanına katılacakları için Arapların Hindistan'daki faaliyetlerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Arapların Hindistan'a (Sind bölgesi) ilk adımları Müslüman Halife Osman bin Avfan (644-656) döneminde atılmıştır. Bu ilk faaliyet daha çok keşif amaçlıydı. Halife Osman, Irak Valisi Abdullah bin Amir bin Kureys'ten Hindistan sınırlarına, oraları bilen ve görmüş olan kişileri göndermesini ve kendisine Hindistan hakkında bilgi getirmesini istemiştir. Irak Valisi Abdullah, Halife Osman'ın emirlerini yerine getirmesi için Hakim bin Cebele el-Abdi'yi Hindistan'a göndermiştir. Hakim, Hindistan dönüşünde Halife

¹⁴⁰ Thomas George Percival Spear, *India: A Modern History* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1961), 102–105.

¹⁴¹ Clifford Edmund Bosworth, *The Islamic Dynasties: A Chronological and Genealogical Handbook* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1967), 182.

Ömer'in huzuruna çıkıp ona olumsuz bilgiler verdiği için bu dönemde Hindistan'a sefer düzenlenmemiştir.

Hindistan'a ilk Müslüman akınlarının Ali bin Ebu Talib'in (656-661) halifeliği döneminde başladığı bilinmektedir. 661 yılında El-Haris bin Murra el-Abdi, Hindistan sınırına baskın düzenleyerek önemli miktarda ganimet ve savaş esiri ele geçirdi. Ancak bu olaydan yaklaşık üç yıl sonra el-Haris ve adamlarının çoğu Sindh'in Kikan Eyaletinde öldürülmüştür. Halife Muaviye'nin (661-680) hükümdarlığı sırasında Irak valisi olan 670 yılında Ebu Süfyan, Sinan bin Seleme bin el-Muhabbik el-Huzeli'yi Hindistan sınırının (Sind) genel valisi olarak atamıştır. Sinan bin Seleme bir ordu ile Hind sınırına geldi ve Mükran'ı kuşatmıştır. Mükran'ın direnişi kısa sürede kırılmış ve Mükran fethedilerek İslam topraklarına dâhil edilmiştir.¹⁴²

Haris bin Murad el-Abdi hakkında tarihsel kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak bazı rivayetlere göre, Haris bin Murad el-Abdi, İslam'ın ilk yıllarında Arap yarımadasında ve resindeki fetih hareketlerinde yer alan önemli askeri komutanlardan biridir. Hindistan ile doğrudan bir ilişkisi olmasa da, Hindistan'a yapılan erken İslam akınlarının bir parçası olarak dolaylı bir etkisi olmuş olabilir. Haris bin Murad'ın adı, özellikle İslam'ın ilk fetih hareketlerinde yer alan komutanlar arasında geçmektedir, ancak Hindistan'a yönelik bilinen bir seferinde yer aldığına dair net bir kanıt yoktur. Bununla birlikte, erken dönemdeki Arabistan'dan Hindistan'a yapılan akınlar sırasında bu tür isimlerin rolü büyük olmuştur.

Ebu Süfyan'ın oğlu olan Muaviye, Emevi Devleti'nin kurucusu ve ilk halifesiydi. Muaviye'nin Irak Valisi olarak Sinan bin Seleme'yi ataması, dönemin fetih stratejileri çerçesinde oldukça önemli bir gelişmedir. Sinan bin Seleme, Hindistan'a yönelik İslam fetih hareketlerinde önemli bir figür olarak öne çıkmıştır. Sinan bin Seleme'nin Hindistan'a vali olarak atanmasının en önemli nedeni, bölgedeki İslam fetihlerini güçlendirmek ve Hindistan'ın kuzey bölgelerini Emevi yönetimi altına almaktır. Bu atama, Hindistan'daki yerel halkla yapılan diplomatik ilişkiler ve bölgedeki stratejik öneme sahip toprakların kontrol edilmesi açısından kritik bir hamle olmuştur.

¹⁴² Ahmed b. Yahyâ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, çeviren Mustafa Fayda (Ankara: Sevinç Matbaası, 1987), 630-631.

Sinan bin Seleme'nin bu atamayla, Hindistan'ın batı ve kuzey sınırlarında İslam'ın yayılmasına katkı sağlaması beklenmiştir.¹⁴³

Sinan bin Seleme, Hindistan'a yönelik sefer düzenleyen ilk Emevi komutanlarından biridir. Hindistan'a yapılan akınlar genellikle batıdan, Sindh bölgesine doğru yapılmıştır. Sinan bin Seleme'nin bu fetih hareketlerinde başrol oynaması, Emevi halifeliğinin Hindistan'a yönelik uzun vadeli fetih planlarının bir parçasıdır. Sinan bin Seleme, Hindistan'ın batı sahillerine ulaşmış ve burada önemli zaferler elde etmiştir. Sindh bölgesi, Hindistan'daki ilk İslam fetihlerinin merkezi olmuştur ve bu fetihlerin temelini atan Sinan bin Seleme'nin komutasındaki birlikler olmuştur. Fakat Sinan bin Seleme'nin Hindistan'ı fethetmesi, tek bir seferle gerçekleşmemiştir. Hindistan'daki fetihler genellikle çok sayıda küçük sefer ve akın ile gerçekleştirilmiş ve bölgedeki çeşitli yerel hükümdarlıklarla bazen çatışmalar yaşanmıştır.¹⁴⁴

Salih bin Seleme, Sinan bin Seleme'nin oğludur ve babasının Hindistan'da bıraktığı mirası devam ettirmiştir. Salih bin Seleme, Hindistan'a yerleşerek bölgedeki İslam yönetimini güçlendirme amacıyla çeşitli imar çalışmaları yapmıştır. Bu dönemde yapılan en önemli projelerden biri, saraylar, camiler ve askeri yapılar inşa edilmesidir. Salih bin Seleme'nin Hindistan'daki en önemli katkılarından biri, özellikle Sindh bölgesinde ve Karakoram Dağları yakınlarındaki bölgelerde yapmış olduğu savunma yapıları ve yerleşim yerleridir. Bu yapılar, bölgedeki İslam yönetiminin simgeleri haline gelmiştir. Ayrıca, İslam kültürünün Hindistan'a entegrasyonu açısından da bu yapılar büyük bir öneme sahiptir. Salih bin Seleme'nin mirası, Hindistan'ın kuzeyinde İslam'ın kültürel ve dini yayılmasının temellerini atmış ve bölgedeki Türk-İslam mimarisinin izlerini bırakmıştır.

Fetihten sonra Salih bin Seleme Mükran'ın imarına başladığı bilinmektedir. Mükran'da güvenliği sağlayan Sinan bin Seleme, Kuşdar'a doğru fetih harekâtı başlatmıştır.¹⁴⁵ Sinan öldürülünce Irak ve Horasan bölgesinin valisi Abbad bin Ziyad Sicistan'dan ayrılarak Hindistan sınırına doğru saldırıya geçmiştir. Ziyad, Sicistan sınırları içindeki Ruzbar ve Hindmed topraklarından geçerek Kiş şehrine ulaşmıştır. Daha sonra çölü geçerek Kandahar (Kundar) topraklarına ulaşmış ve Kandahar halkına

¹⁴³ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 630

¹⁴⁴ Recep Uslu, *Sind'de İslâm Fetihleri (H.15–240/M.636–854)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990), 47.

¹⁴⁵ Recep Uslu, *Sind'de İslâm Fetihleri* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2005), 47.

karşı savaşımıştır. Ziyad, Kandahar halkını yenilgiye uğratmış ve birçoğunu öldürmüştür. Sonunda Kandahar'ı fethetmeyi başarmıştır.¹⁴⁶ Irak valisi el-Haccac bin Yusuf bin el-Hakem bin Ebi Akil es-Sakafi,¹⁴⁷ Mücca'a bin Şir et-Temimi'yi Sind bölgesine vali olarak göndermiştir. Mücca'a b. Si'r ordusuyla bölgeye gitmiş ve Kandavir resini fethetmiştir. Mücca'a önemli miktarda ganimet elde etmiş ve bir yıl boyunca bölgenin valisi olarak görev yapmıştır.¹⁴⁸

Mücca'a bin Şir'in ölümünden sonra el-Haccac, Muhammed bin Harun bin Zira el-Nemri'yi halefi olarak atamıştır. Bu dönemde Yakut hükümdarı Müslüman bir kadını cariyeye olarak almış ve kendisiyle barış yapmak için altın, gümüş ve diğer değerli hediyeleri Haccac'a göndermiştir.¹⁴⁹

Kadın ve değerli eşyalarının bulunduğu gemi yola çıktıktan kısa bir süre sonra Mid-Deybul'lu bir grup, denizde gemiye saldırarak gemiyi ve içindekileri ele geçirmiştir. Bu olaydan sonra Haccac, Sind Çeç hükümdarının oğlu Dahir'e bir elçi göndererek, tutuklu bulunan kadınları ve malları serbest bırakmasını istemiştir. Dahir, olayla hiçbir ilgisinin olmadığını, soygun olduğu için bir şey yapamayacağını iddia etmiştir.¹⁵⁰ Haccac, Dahir'in ve saldırıya uğrayan gemideki kadınların olumsuz tepkisine açıklama bulmak için Ubeydullah bin Nabhan'ı Sind'in limanlarından Deybul'a göndermiştir. Abdullah, Deybul'a saldırmış ve saldırıda hayatını kaybetmiştir. Haccac daha sonra Uman sınırında görev yapan Budeyl bin Tafe el-Beceli'yi göndermiştir.¹⁵¹

711 yılının sonunda Haccac, bu kez Muhammed bin el-Kasım komutasında bir başka kuvveti Dubeyl şehrine göndermiş ve bu kuvvet nihayet Deybul'u ele geçirmeyi başarmıştır. Hindistan'ın Müslüman Araplar tarafından ilk büyük saldırısı ve fethi 712 yılında gerçekleşmiştir. Sind hükümdarı Dahir komutasındaki 50.000 kişilik bir ordu

¹⁴⁶ Ahmed b. Yahyâ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, çeviren Mustafa Fayda (Ankara: Sevinç Matbaası, 1987), 632. İrfan Aycan, "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 14 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 427–428.

¹⁴⁷

¹⁴⁸ Belazuri, *Fütûhu'l-Büldân*, 633

¹⁴⁹ Belazuri, *Fütûhu'l-Büldân*, 634

¹⁵⁰ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 634.

¹⁵¹ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, cilt 1 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1946), 93.

yenilgiye uğratılmıştır.¹⁵² Dahir'in ölümünden sonra Sind topraklarını birer birer kaybetmeye başlamıştır.¹⁵³

713 yılında Araplar Multan'dan Umman Denizi'ne kadar olan toprakları işgal etmişler. Pencap ve Sindh ülkeleri bu şekilde Müslüman yönetimi altına girmiştir. Bu tarihten sonra Araplar bölgede bir durgunluk dönemine girmiş ve Hindistan içlerine doğru genişleyememişlerdir. Fetih yerine bölge halkına İslam dinini kabul ettirmek için çeşitli faaliyetlere girişmişler. 870'lerde Abbasi Halifeliği zayıflayınca, Kuzey Hindistan'daki iki Arap şeyhi, Halifeliğin etkisi altındaki Hindu topraklarını Sind (Mansura) ve Pencap (Multan), iki şehir devleti haline gelmişler ve bağımsızlıklarını ilan etmişler. Halifeliğe bağlı olmaları gerekmesine rağmen, bu iki devlet bağımsız hareket etmiştir. Her iki devlet de kısa sürede zayıflamış ve bırakın fetih hareketlerine katılmayı, varlıklarını bile güçlükle sürdürmüşlerdir. Ancak Gazneli Mahmud zamanına kadar devletlerini ayakta tutmayı başarmışlar. Bu iki Arap şeyhinin bağımsızlığından sonra Hindistan'daki Müslüman-Arap faaliyetleri yavaşlamış ve İslam'a geçenlerin sayısı da azalmıştır. Müslüman Türkler bölgeye gelip fetih faaliyetlerine başlayana kadar toprak fethi ve İslam'ın yayılması bıçak gibi kesilmiştir.¹⁵⁴

Yukarıdaki eyaletlere ek olarak Kuzey Hindistan'da irili ufaklı birçok bölgesel devlet kurulmuştur. Bunlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır: Kanavc,¹⁵⁵ Nepal Devleti 7. yüzyılda dağlık Himalaya bölgesinde inşa edilmiştir. Cecakabukti ve Çedi devletleri X. yüzyılda Bundelkent'te bağımsız olmuşlar ve Kamarupa (Asam) devleti (... -1204) kuzeydoğu Bengal'e hakim olmuştur.¹⁵⁶

Halife Osman döneminde Araplar Hindistan coğrafyasına ilgi duymaya başlamıştır. 6. yüzyılın başlarında Araplar Hindistan'ı fethetmeye başlamış, Pencap ve Sind bölgelerini başarıyla ele geçirmiş, ancak daha ileri gidememiştir. Hindistan'ın zor

¹⁵² Mübarek Galip ve Sadettin Yağmur Gömeç, *Hindistan'da Türkler* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2013), 25; Bayur, *Hindistan Tarihi*, 94

¹⁵³ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 635–636; Bayur, *Hindistan Tarihi*, 94.

¹⁵⁴ Saadettin Yağmur Gömeç, *Hindistan'da Türkler* (Ankara: Berikan Yayınları, 2019), 26; Recep Uslu, *Sind'de İslâm Fetihleri (15–240/636–854)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990)

¹⁵⁵ Mansel Longworth Dames, “Kanavcı,” *İslâm Ansiklopedisi*, cilt 6 (İstanbul: MEB Yayınları, 1977), 150.

¹⁵⁶ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, cilt 1 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1946), 102.

coğrafyası, kalabalık nüfusu ve Müslüman devletler arasındaki çatışmalarla birleşince Arapların Hindistan'daki fetih seferlerini sürdürmelerini engellemiştir. Araplar uzun süre fethettikleri yerleri işgal edip İslam'ı hakim kılmaya çalıştıktan sonra yavaş yavaş işgal ettikleri yerleri kaybetmeye başlamışlar ve Hindistan'dan çekilmişlerdir. Müslümanların bu gerileme ve daralması Gazneliler bölgeyi ele geçirinceye kadar devam edecektir.

Yukarıda adı geçen devletler ve Hindistan'daki faaliyetlerinden de anlaşılacağı üzere Hint coğrafyasında savaş ve yağma olayları neredeyse hiç bitmemiştir. Hindistan'a seferler bazen kuzeyden, bazen kuzeydoğudan, bazen de batıdan devam etmiştir. Bu seferlerin başlıca sebepleri Hindistan'da güçlü devletlerin bulunmaması ve Hindistan'ın yaşamaya uygun bir bölge ve her bakımdan zengin bir ülke olmasıdır. Türkler Hindistan'da da çeşitli isimler altında devletler kurarak yıllar içerisinde bölgeye hakim olmayı başarmışlardır. Hindistan'a gelen Türkler kendi gelenek ve göreneklerini bölgeye getirmiş, bölgenin yaşam tarzı ve kültüründen etkilenmişlerdir. Türkler Türkistan'dan Güney Asya'ya çıktıklarında hızla yerleşmeye ve yayılmaya başlamışlar. Kuzey Hindistan ve Afganistan'ın bazı bölgelerini kontrol eden Türk devletlerinin yıkılmasından sonra dahi bu bölgelerde Türk boyları yaşamaya devam etmiştir.

Kuzey Hindistan ve Afganistan'daki birçok büyük yerleşim biriminde Türk boyları, Türk devletinden sonra da varlıklarını sürdürmüşlerdir. Saka boylarıyla birlikte Hindistan'a gelen Türkler, Hindistan'da kültürden sanata, tıptan siyaset ve ekonomiye kadar hemen hemen tüm önemli faaliyetlere önemli katkılarda bulunmuşlardır. Hindistan'ın bu kadar elverişli şartlara sahip olduğunu bilen Gazneli hanedanının bilge devlet adamları, Hindistan yakınlarındaki Gazne'de devletlerini kurduklarından beri gözlerini bu topraklara dikmişlerdir. Aşağıda tartışılacağı üzere, Hindistan topraklarına yapılan seferler ve elde edilen ganimetler Gazneli hanedanının büyük bir devlet haline gelmesinde önemli bir rol oynamıştır.

2.2.1. Gaznelilerin Hindistan'a Yönelmesinin Sebepleri

2.2.1.1 Coğrafi ve Ekonomik Nedenler: Gazneliler, 10. ve 11. yüzyıllarda Türkistan'ın güçlü devletlerinden biri olarak Hindistan'a yönelik stratejik seferler düzenlemişlerdir. Bu seferlerin ardında yatan önemli faktörlerden biri, bölgenin coğrafi konumu ve ekonomik potansiyelidir. Hindistan'ın sahip olduğu doğal zenginlikler ve

ticaret yollarının stratejik önemi, Gaznelilerin dikkatini bu bölgeye yönlendiren temel unsurlar olmuştur.

Hindistan'ın coğrafi yapısı, tarih boyunca farklı medeniyetlerin dikkatini çekmiştir. Gazneliler için bu bölge, Türkistan ve Hindistan alt kıtası arasında bir köprü görevi görmekteydi. Gazne Devleti'nin bulunduğu konum, Hindistan'a kara yolu ile erişimi mümkün kılan avantajlı bir pozisyondaydı. Özellikle Hindukuş Dağları'nın güneyi, seferler için doğal bir geçiş güzergahı sunmaktaydı. Bu durum, Gaznelilerin Hindistan içlerine kolayca ulaşabilmesini sağladı.¹⁵⁷

Gaznelilerin başkenti Gazne, bugünkü Afganistan sınırları içinde yer almakta olup Hindistan'a oldukça yakın bir mesafedeydi. Bu coğrafi yakınlık, Hindistan'a düzenlenen seferlerin maliyetini ve lojistik zorluklarını minimize etti. Ayrıca, Hindistan'ın kuzeyindeki Punjab bölgesi, tarımsal verimliliği ve nüfus yoğunluğu ile dikkat çekmekteydi. Bu bölgenin kolay savunulabilir yapısı, Gaznelilerin burayı hedef seçmesinde önemli bir rol oynadı.

Hindistan, tarih boyunca zenginlikleriyle ünlü bir bölge olmuştur. Altın, gümüş, değerli taşlar ve diğer doğal kaynaklar, Hindistan'ın ekonomik cazibesini artıran unsurlar arasında yer alıyordu. Gazneli Mahmud'un Hindistan'a düzenlediği seferlerde, özellikle tapınaklarda biriken zenginliklerin ele geçirilmesi temel hedeflerden biri olmuştur. Tapınakların yağmalanması, Gaznelilerin hem ekonomik gücünü artırmış hem de bu servetin Gazne topraklarına taşınmasını sağlamıştır.¹⁵⁸

Hindistan'ın zengin tarım arazileri de Gaznelilerin ilgisini çeken bir diğer unsurdur. Ganj ve İndus nehirleri boyunca uzanan verimli topraklar, bölgenin tarımsal üretim kapasitesini artırmıştı. Bu durum, Hindistan'ın ekonomik gücünü pekiştirirken, Gaznelilerin seferlerinden elde edilecek ganimetlerin sürekliliğini garanti altına aldı. Ekonomik çıkarların bu denli güçlü olması, Gaznelilerin Hindistan'a düzenledikleri seferlerin ardındaki motivasyonun önemli bir kısmını açıklamaktadır.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Clifford Edmund Bosworth, *The Ghaznavids: Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran 994–1040* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1963).

¹⁵⁸ Clifford Edmund Bosworth, "The Early Ghaznavids," *Journal of the Royal Asiatic Society* 109/2 (1977): 166–180

¹⁵⁹ Konstantin S. Nossov, *Indian Castles 1206–1526: The Rise and Fall of the Delhi Sultanate*, illüstratör Brian Delf (Oxford: Osprey Publishing, 2006).

Hindistan, antik çağlardan itibaren önemli bir ticaret merkezi olarak kabul edilmiştir. Asya kıtasını Orta Doğu ve Avrupa'ya bağlayan ticaret yollarının bir kısmı Hindistan'dan geçmekteydi. Baharat yolu, İpek yolu gibi ticaret ağlarının kesişme noktası olması, Hindistan'ın stratejik önemini artırıyordu. Gazneliler, bu ticaret yollarını kontrol altına alarak ekonomik kazanç sağlamayı hedeflemiştir.

Gaznelilerin Hindistan'a yönelik seferleri, bu ticaret yolları üzerinde bir hakimiyet kurma girişimi olarak da değerlendirilebilir. Hindistan'dan gelen ticari ürünlerin kontrol edilmesi, Gazne Devleti'nin ekonomik gücünü artırmış ve bölgesel hakimiyetini pekiştirmiştir. Özellikle değerli madenlerin ve baharatların ticareti, Hindistan ile olan ekonomik ilişkilerin temelini oluşturmuştur.¹⁶⁰

Gaznelilerin Hindistan'a yönelmesinin coğrafi ve ekonomik nedenleri, bu seferlerin ardındaki en güçlü motivasyonlar arasında yer alır. Hindistan'ın coğrafi yakınlığı, verimli toprakları ve ticaret yollarının stratejik önemi, Gaznelilerin bölgeye yönelik ilgisinin artmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Hindistan'ın zenginlikleri, Gaznelilerin ekonomik gücünü artırarak devletin gelişimine katkıda bulunmuştur. Bu unsurlar bir araya geldiğinde, Gaznelilerin Hindistan'a düzenlediği seferlerin sadece askeri bir girişim olmadığını, aynı zamanda ekonomik ve stratejik bir planın parçası olduğunu göstermektedir.

2.2.1.2 Hindistan'ın Zenginlikleri ve Stratejik Önemi: Hindistan, tarih boyunca sahip olduğu zenginlikleri ve stratejik konumuyla birçok medeniyetin ilgisini çekmiştir. Bu özellikler, Hindistan'ı Gazneliler gibi Türkistan kökenli devletler için önemli bir hedef haline getirmiştir. Coğrafi avantajları, doğal kaynakları, ticari ağlara yakınlığı ve ekonomik potansiyeli, Hindistan'ın hem bölgesel hem de küresel düzeyde bir cazibe merkezi olmasını sağlamıştır.¹⁶¹

Hindistan, antik çağlardan itibaren altın, gümüş, değerli taşlar ve baharatlar gibi zengin doğal kaynaklara ev sahipliği yapmıştır. Bu kaynaklar, Gazneliler gibi fetihçi devletlerin dikkatini çekmiştir. Özellikle tapınaklarda biriken altın ve değerli taşlar, Gazneliler için hem ekonomik bir motivasyon kaynağı hem de ganimetlerin merkezi olmuştur (Thapar, 1992).

¹⁶⁰ Romila Thapar, *Early India: From the Origins to AD 1300* (Berkeley: University of California Press, 1992), 128–130.

¹⁶¹ André Wink, *Al-Hind: The Making of the Indo-Islamic World*, cilt 1 (Leiden: Brill, 1991).

Tapınak ekonomisi, Hindistan'daki servet birikiminin önemli bir unsuru olarak öne çıkmaktaydı. Bu tapınaklar, dini işlevlerinin yanı sıra ekonomik açıdan da büyük bir öneme sahipti. Hindistan'daki zenginliklerin büyük bir kısmı, bu kutsal mekanlarda saklanmaktaydı. Gazneli Mahmud'un seferlerinde bu tapınakların hedef alınması, Hindistan'ın zenginliklerinin doğrudan Gazneliler tarafından ele geçirilmesine olanak sağlamıştır.¹⁶²

Hindistan, verimli toprakları ve geniş tarım alanlarıyla dikkat çekmiştir. İndus ve Ganj nehirleri boyunca uzanan bölgelerdeki yoğun tarımsal faaliyetler, Hindistan ekonomisinin temel taşlarından biriydi. Bu tarımsal üretim, Hindistan'ı bölgenin ekonomik merkezlerinden biri haline getirmiştir.

Pamuk, şeker kamışı ve pirinç gibi tarım ürünleri, Hindistan'ın ekonomik zenginliğini artıran önemli kaynaklardandı. Bu ürünlerin hem yerel tüketim hem de ticaret için kullanılması, Hindistan ekonomisinin dinamik bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır. Gazneliler, Hindistan'ın bu ekonomik yapısından faydalanarak bölgedeki serveti kendi topraklarına taşımayı amaçlamışlardır.¹⁶³

Hindistan, antik dönemden itibaren ticaret yollarının kavşak noktasında bulunuyordu. Asya, Avrupa ve Orta Doğu arasında köprü görevi gören Hindistan, İpek Yolu ve Baharat Yolu gibi uluslararası ticaret ağlarının önemli bir parçasıydı. Bu durum, Hindistan'ın stratejik önemini artırırken, ekonomik cazibesini de perçinlemiştir.

Gazneliler, Hindistan seferlerinde bu ticaret yollarını kontrol altına alarak ekonomik gücünü artırmayı hedeflemiştir. Hindistan'dan elde edilen baharatlar, kumaşlar ve diğer ticari mallar, hem bölgesel hem de uluslararası pazarlarda yüksek talep görmekteydi. Gazneliler, bu ticaret ağlarına hakim olarak hem gelirlerini artırmış hem de bölgedeki siyasi nüfuzlarını genişletmiştir.¹⁶⁴

Hindistan'ın stratejik önemi, sadece ekonomik kaynaklarla sınırlı değildi. Coğrafi konumu, bölgesel dengelerde kilit bir rol oynamasını sağlamıştır. Hindistan'ın kuzeyindeki Punjab ve Delhi bölgeleri, hem askeri hareketler hem de ticaret yolları açısından büyük bir öneme sahipti. Bu bölgelerin kontrol altına alınması, Gaznelilerin Hindistan içlerine ilerlemesini kolaylaştırmıştır.

¹⁶² Muzaffar Alam, *The Languages of Political Islam in India, c. 1200–1800* (Chicago: University of Chicago Press, 1998).76

¹⁶³ Richard M. Eaton, *India's Islamic Traditions, 711–1750* (Oxford: Oxford University Press, 2000).85

¹⁶⁴ Irfan Habib, *Medieval India: The Study of a Civilization* (New Delhi: National Book Trust, 2000).56

Ayrıca Hindistan'ın deniz ticaret yollarına yakınlığı, bölgedeki ticari faaliyetleri artıran bir diğer unsurdur. Özellikle Hint Okyanusu'na erişim sağlayan limanlar, Hindistan'ı uluslararası ticaretin merkezlerinden biri haline getirmiştir. Bu durum, Gazneliler gibi kara merkezli devletlerin deniz ticaretine dahil olma isteklerini de artırmıştır.

Gazneliler, Hindistan seferleriyle bölgenin zenginliklerinden ve stratejik konumundan önemli ölçüde faydalanmıştır. Bu seferler sonucunda elde edilen ekonomik kazançlar, Gazne Devleti'nin gelişmesine ve siyasi gücünün artmasına katkı sağlamıştır. Hindistan'ın doğal kaynakları, Gaznelilerin askeri kampanyalarını finanse etmesine ve Türkistan'daki nüfuzunu artırmasına olanak tanımıştır.

Ayrıca, Hindistan'ın stratejik önemi, Gaznelilerin sadece ekonomik kazanç elde etmesini değil, aynı zamanda İslam'ı yayma amacıyla bölgedeki etkinliğini artırmasını da sağlamıştır. Bu durum, Hindistan'ın sadece ekonomik bir hedef değil, aynı zamanda ideolojik bir amaç olduğunu göstermektedir.

Hindistan'ın zenginlikleri ve stratejik önemi, Gaznelilerin bu bölgeye yönelmesindeki en güçlü nedenlerden biri olmuştur. Hindistan'ın doğal kaynakları, tarımsal üretimi ve ticaret yollarındaki merkezi konumu, Gaznelilerin bölgedeki ekonomik kazançlarını artırmasını sağlamıştır. Ayrıca Hindistan'ın jeopolitik avantajları, Gazneliler için stratejik bir fırsat sunmuş ve bu seferlerin ardında yatan motivasyonu güçlendirmiştir.

2.2.1.3 Gaznelilerin İslam'ı Yayma Politikaları: Gazneliler, 10. ve 11. yüzyıllarda güçlü bir devlet yapısı inşa ederek İslam dünyasında önemli bir yere sahip olmuşlardır. Özellikle Gazneli Mahmud'un Hindistan'a düzenlediği seferler, sadece askeri ve ekonomik hedeflere ulaşmayı amaçlamamış, aynı zamanda İslam'ın yayılmasını da hedeflemiştir. Bu dönemde Gaznelilerin İslam'ı yayma politikası, siyasi, ideolojik ve dini bir misyonla şekillenmiştir.

Gaznelilerin İslam'ı yayma politikası, dini inançlarla derin bir bağa sahiptir. Gazneli Mahmud, "Sultan" unvanını kullanarak İslam dünyasında hem siyasi hem de dini bir liderlik iddiasında bulunmuştu. Hindistan'daki putperest topluluklara karşı düzenlenen seferler, İslam'ı yayma amacıyla da gerekçelendirilmiştir. Bu seferlerde,

Hindu tapınaklarının yıkılması ve putperestliğin ortadan kaldırılması, Gazneli Mahmud'un dini ideolojisinin bir yansımasıdır.¹⁶⁵

İslam'ı yayma politikası, aynı zamanda Gazneli hükümdarlarının meşruiyetini artıran bir unsur olmuştur. Gazneliler, İslam dünyasının koruyucusu ve yaygınlaştırıcısı olarak algılanmış ve bu durum, özellikle Abbasi Halifesi tarafından destek görmelerine yol açmıştır. Halifenin Gazneli Mahmud'u "Hindistan'ın Fatihi" olarak tanımlaması, bu dini motivasyonun ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

Gaznelilerin İslam'ı yayma politikası, Hindistan'a düzenlenen seferlerde açıkça görülmektedir. Gazneli Mahmud, Hindistan'ın kuzeyine yaptığı seferlerde sadece ganimet toplamayı değil, aynı zamanda İslam'ın bu bölgede kökleşmesini amaçlamıştır. Seferler sırasında Hindu tapınakları yıkılmış ve bu tapınakların yerlerine camiler inşa edilmiştir. Bu, Gaznelilerin dini yayılmacılık politikalarının bir parçasıdır.¹⁶⁶

Gazneliler, İslam'ı yayma politikasını yalnızca savaş yoluyla değil, aynı zamanda yerel halkı etkileyerek de gerçekleştirmiştir. Hindistan'daki Müslüman tüccarlar ve sufiler, yerel halk arasında İslam'ın yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde sufilerin mistik yaklaşımları, İslam'ın Hindistan'da kabul edilmesini kolaylaştırmıştır. Gazneliler, bu tür faaliyetleri destekleyerek İslam'ın Hindistan alt kıtasında yayılmasına zemin hazırlamıştır.

Gaznelilerin İslam'ı yayma politikası, yalnızca dini bir çaba değil, aynı zamanda siyasi bir strateji olarak da değerlendirilmelidir. Gazneli Mahmud, Hindistan'a düzenlediği seferlerde İslam'ın yayılmasıyla birlikte Gazne Devleti'nin siyasi nüfuzunu da artırmayı hedeflemiştir. Bu strateji, Gaznelilerin hem İslam dünyasındaki liderlik iddiasını güçlendirmiş hem de Hindistan'daki hakimiyetlerini pekiştirmiştir.

Gaznelilerin İslam'ı yayma politikası, aynı zamanda putperestliğe karşı ideolojik bir mücadele olarak görülmüştür. Bu politika, Hindistan'daki Hindu krallıklarına karşı İslam'ın üstünlüğünü vurgulayan bir söylemle desteklenmiştir. Gazneli Mahmud'un Somnath Tapınağı'nı yıkması, bu ideolojik mücadelenin en dikkat çekici örneklerinden biridir. Bu eylem, hem dini bir zafer hem de siyasi bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır.¹⁶⁷

¹⁶⁵ R. S. Sharma, *Indian Feudalism: c. 300–1200* (New Delhi: Macmillan India, 2005) ,68

¹⁶⁶ Muzaffar Alam, *The Languages of Political Islam in India, c. 1200–1800* (Chicago: University of Chicago Press, 1998) ,125

¹⁶⁷ Richard M. Eaton, *India's Islamic Traditions, 711–1750* (Oxford: Oxford University Press, 2000) , 136

Gaznelilerin İslam'ı yayma politikası, Hindistan'da kalıcı etkiler bırakmıştır. Gaznelilerin seferleri, bölgede Müslüman nüfusun artmasına ve İslam'ın kalıcı bir şekilde yerleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu süreç, daha sonraki Delhi Sultanlığı döneminde de devam etmiştir. Gaznelilerin bıraktığı miras, Hindistan alt kıtasında İslam'ın yayılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Ayrıca Gaznelilerin desteğiyle Hindistan'da inşa edilen camiler, medreseler ve diğer İslami kurumlar, bölgedeki İslamlaşma sürecini hızlandırmıştır. Bu kurumlar, İslam'ın sadece bir din olarak değil, aynı zamanda bir yaşam biçimi olarak benimsenmesini sağlamıştır.¹⁶⁸

Gaznelilerin İslam'ı yayma politikası, dini inançlar, siyasi stratejiler ve ideolojik mücadelelerin birleşimi olarak ortaya çıkmıştır. Hindistan'a düzenlenen seferler, hem Gaznelilerin ekonomik ve siyasi güçlerini artırmış hem de İslam'ın bu bölgede yayılmasını sağlamıştır. Bu süreç, Hindistan'ın dini ve kültürel yapısında kalıcı değişimlere yol açmış ve Gaznelilerin İslam dünyasındaki konumunu güçlendirmiştir.

2.2.2 Gazneliler Döneminde Hindistan'da Türk Varlığı Ve İslamiyet'in Yayılması

Gazneliler Devleti (963–1186), özellikle Sultan Mahmud Gaznevî döneminde gerçekleştirdiği Hindistan seferleriyle bölgedeki İslami etkinliğin ve Türk varlığının kurumsallaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Gazneliler, yalnızca askeri fetihlerle değil; aynı zamanda idari, kültürel ve dini yapıların inşasıyla da Hindistan'da kalıcı bir Türk–İslam etkisi oluşturmuştur.¹⁶⁹ Gazneliler'in Hindistan'daki etkinliği sadece savaşlarla sınırlı kalmamış; bölgede camiler, medreseler, ribatlar ve hanlar inşa edilerek İslami yaşamın altyapısı da oluşturulmuştur. Özellikle Lahor ve çevresi, Gazneliler döneminde bir İslam kültür merkezi haline getirmişlerdir. Bu süreçte Türkler, Hindistan'da sadece askerî kuvvet olarak değil; idarî görevliler, kadılar ve alimler olarak da önemli görevler üstlenmiştir.¹⁷⁰ Mahmud Gaznevî, seferleri sırasında bölgede kalan alimlere destek olmuş, bazı şehirlerde yerel yöneticileri görevden alarak Türk–İslam yöneticileri atamıştır.

¹⁶⁸ Richard M. Eaton, *India's Islamic Traditions, 711–1750* (Oxford: Oxford University Press, 2000).186

¹⁶⁹ Clifford Edmund Bosworth, *The Ghaznavids: Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran 994–1040* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1963), 205–210.

¹⁷⁰ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Gaznelilerin Hindistan Seferleri ve Etkileri," *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no. 41 (2021): 257–273.

2.2.3. Gazneli Sultan Mahmud'un Hindistan'a Yapmış Olduğu Seferler

Gazneli Mahmud'un dış politikasının belkemiğini iki önemli konu oluşturmaktadır. Bunlardan biri Abbasi Halifeliği ile iyi ilişkiler kurmak, diğeri ise Hindistan'ın fethi için sefer düzenlemektir. Onun iki ana dış politikasının temelini İslam'ın yayılması ve Sünni İslam'ın hakimiyeti oluştuyordu. Cumhurbaşkanlığından sonraki birkaç yıl içinde iç istikrara ve tam bağımsızlığa kavuşan Gazneli Mahmud, Hindistan'ın fethini Abbasi Halifeliği ile gizli anlaşma ve dayanışma içinde gerçekleştirmiştir. Fethi Abbasi Halifesi adına gerçekleştirmiş, fethin anayasasını ve meşruiyetini Halife'den almış, Bağdat'taki Darül Hilafet'e bilgi aktarmış ve Halife'nin fetih ganimetlerinden payını göndermiştir. Abbasi halifesi Kadir Bilaf, Gazneli Mahmud'un bu sadakatine karşılık onu hilat, övgü ve beyannamelerle desteklemiştir. İbnü'l-Cevzî'ye göre Gazneli Mahmud Hindistan'ı fethetmek için sefere çıktığında Bağdat'a mektuplar göndererek bölgedeki inanç durumunu ve zorlukları bildirmiştir. Bu zorluklara ve sıkıntılara rağmen dini duygulardan uzak durmamıştır. On binlerce köyün Hint tapınaklarıyla donatıldığını, bu tapınaklarda hac niyetiyle gelen hacıların saçlarını tıraş etmek için 300 berberin görev yaptığını, 350'den fazla muğaninin törenler sırasında tapınaklarda ilahiler söylediğini belirtmiştir. Ayrıca bir yandan Hinduların tapınakta Gazneli Mahmud'un başarısızlığı için dua ettiklerini, diğer yandan da Gazneli Mahmud'un dini bir coşkuyla dua ettiğini ve seferin zorlu coğrafi ve iklimsel koşullarına ve zorluklarına rağmen Allah'ın kendilerine zafer bahşetmesi için dua ettiğini belirtmiştir.¹⁷¹

Mahmud'un Hindistan'ı fethi, dönemin tarihçileri tarafından defalarca İslam'ın Hindistan'da geniş çapta yayıldığı ilk İslami fetih seferlerinden biri olarak tanımlanmıştır.¹⁷² Gazneli Mahmud da Hindistan'a rastgele gitmemiştir. Her yıl fethetmek istediği bölgeler ve kalelerin durumları hakkında bilgi edinir ve sefer için tüm hazırlıklarını yaptıktan sonra Hindistan'a doğru yola çıkmıştır.

Kısa bir girişle başladıktan sonra, Sultan Mahmud ve haleflerinin Hindistan seferine ve buradaki faaliyetlerine kısaca değinilmek gerekir. Sultan Mahmud ilk seferini 390/1000 yılında Kabil'in doğusundaki Lamgan'a yapmış ve birkaç kaleyi ele

¹⁷¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, cilt 9, çeviren. Abdülkerim Özaydın (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1987), 182.

¹⁷² Refat Ganimî, *Devrü't-Ta'limü'l-İslâmî fî'l-Hind fî ikâmeti'l-'Adl ve's-Silm ve't-Te'âvün*, 1. baskı (Mekke: Câmiatü'z-Zekâzık, 2006), 5.

geçirdikten sonra geri dönmüştür Raca Caypal büyük bir ordunun başında olmasına rağmen Gazneli ordusuna karşı koyamamış ve yakınları ve yüksek devlet görevlileri ile birlikte esir düşmüştür. Hatta 500.000 savaş esirinin çok sayıda ganimet ve fillerle birlikte Gazne'ye geri getirildiği belirtilmektedir. Bu seferden sonra Sultan Mahmud 'Gazi' olarak anılmaya başlanmıştır.¹⁷³ Hindistan'a yapılan üçüncü sefer 394/1004 yılında Multan'ın doğusundaki Becî Ray'ın Bhatiya'sına karşı gerçekleşmiştir. Bhatiya, 120 veya 280 fil ve çok sayıda ganimet ele geçirilmiş, bir mescit inşa edilmiş ve bölgede bir öğretmen bırakılmıştır. Bu durum bölgede kalma düşüncesini göstermektedir.¹⁷⁴

Dördüncü Hint seferi 396/1006 yılında Multan hükümdarı Batını Ebu'l-Fütuh Davud'a karşı düzenlenmiştir. Ebu'l-Fütuh Davud, Sünniliğe ve İslâm birliğini bozan Bâtıniliğe karşı Karmatî mezhebinin fikirlerini yaymak istemesidir. Bu sefer sadece sultanı ve ordusunu üçüncü seferdeki kötü muamelelerinden dolayı cezalandırmak için değil, aynı zamanda Ehl-i Sünnet'in üstünlüğünü göstermek ve Sünnileri Bâtınilerin Davud'una karşı savunmak içindir. Çünkü Sultan Mahmud'un bu fetihlerdeki amaçlarından biri de Sünnilerin inançlarına aykırı dini davranışları zararsız hale getirmek ve putperestlikle mücadele etmektir. Sefer sırasında yolda kendisine karşı çıkan ve durdurmaya çalışan Anadpal ile savaşmış ve kazanmıştır. Sultan daha sonra Multan'ı fethetmiştir ve kaçan Davud yakalanmamış, ancak Karmatiler cezalandırılmıştır. Caypal'in torunlarından biri olan ve Müslüman olup Nevasa Şah adını alan Suphal vali olarak bırakılmış ve Gazne'ye dönmüştür.¹⁷⁵

Anadpal, Hindistan'ın kuzeyinde bulunan Gurjara-Pratihara Krallığı'nın bir hükümdarıdır. 9. yüzyılın sonlarına doğru hüküm süren Anadpal, Gurjara-Pratihara hanedanının önemli hükümdarlarından biridir. Bu dönemde, Hindistan'da önemli bir siyasi ve askeri güç haline gelmiş olan Gurjara-Pratihara Krallığı, özellikle İslam'ın Hindistan'a girişine karşı mücadele vermesiyle tanınır. Anadpal'ın, Hindistan'ın kuzeydoğusunda, özellikle Kashmir ve Panipat gibi stratejik bölgelerdeki toprakları yönetmiş olması, onun bölgedeki önemli rolünü ortaya koymaktadır. Suphal, Caypalin'in torunlarından biri olarak tarihe geçmiştir. Caypalin, Türk ve Afgan kökenli

¹⁷³Curfâdekânî, *Târîh*, Gerdîzî, *Zeynü'l-Aḥbâr*, 177; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, cilt 9, 180.

¹⁷⁴Curfâdekânî, *Târîh*, 178–179; Gerdîzî, *Zeynü'l-Aḥbâr*, 178; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, cilt 9, 184; Merçil, *Gazneliler Devlet Tarihi*, 17.

¹⁷⁵İbrahim Kafesoğlu, "Mahmûd Gaznevî," *İslâm Ansiklopedisi*, cilt 7 (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1979), 175

bir hükümdar ailesinin üyesidir ve Suphal, bu hanedanın üyelerinden biridir. Suphal'ın adı, özellikle Hindistan'da yapılan fetihler ve yerel yönetimleriyle bağlantılı olarak geçer. Suphal, bir süre boyunca vali olarak atanmıştır ve Hindistan'daki bir bölgenin yönetimini üstlenmiştir. Suphal'ın vali olarak atanması, onun askeri başarıları ve yerel yönetim tecrübeleri ile doğrudan ilgilidir.

Suphal'ın yönetimi altında, yerel halkın yönetimi, toprak ve vergi düzenlemeleri gibi önemli işler yürütülmüştür. Caypalin'in torunları, yerel yönetimde önemli roller üstlenmişler ve valilik gibi önemli görevlerde bulunmuşlardır. Suphal, bölgesel yönetimdeki etkisi nedeniyle adından söz ettirmiş ve Hindistan'daki yerel idari yapının bir parçası olmuştur. Bu dönemde, özellikle Türk ve Afgan yönetimlerinin Hindistan'a etkisi, yönetici sınıf ve halk arasındaki ilişkiler açısından belirleyici olmuştur.¹⁷⁶

Beşinci Hint Seferi, sultana itaat etmekten vazgeçen, İslam'ı terk eden ve Hinduizm'e dönen vali Nevasa Şah'a (Suhpal) karşı başlatılmıştır.¹⁷⁷ Altıncı Hint seferi 399/1008 yılında Pencap Racası'nın oğlu Anandpal'ın müttefik kuvvetlerine karşı yapılmıştır. Halktan ve reden orduya büyük destek alan Anandpâl, Sultan Mahmud'un ve ordusunun işini tam olarak bitirmek istemektedir. Savaş, Sultan'ın, bulunduğu mevki tahkim ettirmesinden ve müdafaa harbini tercihinden sonra başlamıştır. Başlangıçta bozulan ve yenilmeye yüz tutan Gazneli ordusu, Anandpâl'in fillerinin savaş meydanını terk etmesi üzerine dağılan Hint ordusunu ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Hindu ordusunun bu seferde ağır bir yenilgiye uğraması, tüm Hintliler arasında Sultan Mahmud'a karşı hoşnutsuzluk ve korkuya yol açarak Müslümanların Hindistan kapılarına dayanmasını kolaylaştırmıştır. Sultan Mahmud Nagarkot'a kadar ilerlemiş, tüm bölgeyi işgal etmiş ve çok fazla ganimetler elde etmiştir.¹⁷⁸ Sultan Mahmud Hindistan'a yedinci seferini yaptığında (400/1010), Narayan Racası Anandpal Gazneli ilerlemesini durdurmak için bir heyet göndermiş ve cizye ve fidye ödenmesi, sultana hizmet etmek üzere 2.000 asker ve 30 fil almak şartlarla bir antlaşma imzalanmıştır. Buna ek olarak, her yıl belirli bir miktar haraç ödenecek ve antlaşma sadece sultan tarafından değil, halefi olan race tarafından da onurlandırılacaktır. Sultan

¹⁷⁶ Kafesoğlu, "Mahmûd Gaznevî," 176.

¹⁷⁷ Khwajah Nizamuddin Ahmad, *Tabaqat-i-Akbari*, ed. Brajendranath De (Calcutta: The Asiatic Society of Bengal, 1927), cilt 1, 9

¹⁷⁸ Nazım, *The Life and Times of Sultan Mahmud of Ghazna* (Cambridge: Cambridge University Press, 1931), 89–90; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, cilt 1 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987), 146–148; Ahmet Merçil, *Gazneliler Devlet Tarihi* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1975), 2

bu antlaşmayı din ve Müslüman onuru adına kabul etmiştir. Böylece Hindistan ile Horasan arasındaki ticaret yolları açılmış ve geliştirilmiştir.¹⁷⁹

401/1010 yılında Ebu'l-Futuh Davud'un Batıni hanedanına karşı sekizinci Hint Seferi düzenlenmiş ve Multan'da tam egemenlik sağlanmıştır. Dokuzuncu Hint seferi 405/1014'te Nandana (Naradin) Raca Triloçanpal'a karşı savaşmış ve onun güçlenmesini engellemiştir.¹⁸⁰ 404/1013 seferi kış nedeniyle iptal edilmiş, ancak ertesi yıl mevsim açıldığında Hindular Nandana kalesini zorlu bir savaşla fethettikten sonra kayıtsız şartsız teslim olmuşlar. Keşmir'e kadar seferler düzenlenmiş, camiler inşa edilmiş ve öğretmenler atanmıştır. Komşu devletler sultanı takip etmeyi kabul etmiştir. Bu seferden dönerken Sultan Mahmud'a Halife tarafından 'Nizamuddin' ve 'Nasırul Hak' unvanları verilmiştir.¹⁸¹ Sultan, Raca'nın anlaşma teklifini kabul etmesi ve Thanesar'a giderek oradaki tüm putları yıktırması. Ancak bölgenin en ünlü putu olan Çakraşvam'ı ve şehir hazinesini Gazne'ye götürmüş, yıkılan putları ve çok sayıda esiri Bağdat'a göndermiştir.¹⁸²

406/1015 yılında Sultan 11. Hint seferini Nandana seferinde Kral Triloçanpal'a yardım etmiş olan Keşmir racasına karşı yapmıştır. Lokhot kalesi kuşatılmış, ancak kış nedeniyle kuşatma sürdürülememiş ve kaldırılmamıştır.¹⁸³ Sultan Mahmud 12. Hint seferini 409/1018 yılında birçok gönüllüyle Kanavci'ye yapmıştır. İlerlediği çoğu yerde, Sultan'ın şöhretinin kendisinden önce gelmesi ve Hintlilerin hoşnutsuzluğunun bastırılmış olması nedeniyle hiçbir engelle karşılaşmamıştır. Cumne nehrini geçmiş ve Sirsava Racası'nın topraklarını işgal etmiştir. Akabinde Baran Racası ve 10.000 tebaası İslam'ı kabul etmiştir. Mahaban Racası Kulçend topraklarını ve Maturah'ı işgal etmiştir. Kanavc'tan sonra Şarva Racası Candar Ray'ın topraklarını da ele geçirmiştir. Büyük bir servet, ganimet ve birçok savaş esiri elde etmiştir. Bu seferden elde edilen gelir Gazne Camii'nin inşasında kullanılmıştır.¹⁸⁴

¹⁷⁹Curfâdekânî, *Târîh*, 198; Gerdîzî, *Zeynü'l-Aḥbâr*, 180; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, cilt 9, 213; Reşîdüddîn, *Câmi'u't-Tevârîh*, 166; Nazım, *The Life and Times of Sultân Mahmûd of Ghazna*, 101–102; Bayur, *Hindistan Tarihi*, cilt 1, 148–149; Merçil, *Gazneliler Devlet Tarihi*, 20.

¹⁸⁰ Gerdîzî, *Zeynü'l-Aḥbâr*, 180; Nizâmuddîn-i Ahmed, *Tabakât-ı Ekberî*, cilt 1, 10

¹⁸¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, cilt 9, 244.

¹⁸²Curfâdekânî, *Târîh*, 213; Gerdîzî, *Zeynü'l-Aḥbâr*, 180; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, cilt 9, 247; Nizâmuddîn-i Ahmed, *Tabakât-ı Ekberî*, cilt 1, 10; Merçil, *Gazneliler Devlet Tarihi*, 22.

¹⁸³ Gerdîzî, 181-2; İbnü'l-Esîr, IX, 260

¹⁸⁴Curfâdekânî, *Târîh*, 242–247;

Gerdîzî, *Zeynü'l-Aḥbâr*, 183; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, cilt 9, 265–268; Merçil, *Gazneliler Devlet Tarihi*, 23.

13. Hint seferi 410/1019 yılında Kalincar Racası Ganda ve müttefiklerine karşı yapılmıştır. Sultan'ın Triloçanpal'ın Ganda ve müttefikleriyle olan bağlantılarını engellemek için acele etmesi ve askerlerin Ramganga Nehri'ni tulum giyerek geçmesi büyük bir zaferle sonuçlanmıştır. Burada çok sayıda esir, fil ve ganimet ele geçirmişler. Müttefik kuvvetler üzerine ilerleyen Gazneli ordusunun durumundan korkan Ganda, savaş hazırlıklarıyla meşgul olan Mahmud'un karşısına çıkmaya cesaret edememiş ve gece vakti kaçmıştır. Takip edilen düşman ağır kayıplar vermiştir ve bu bölgede yüzlerce fil ele geçirilmiştir.

Triloçanpal, Hindistan'ın kuzeyinde hüküm süren Gupta Krallığı'nın bir hükümdarıdır. Triloçanpal, özellikle Güney Hindistan'da gelişen Hindu kültürüne önemli katkılarda bulunmuş ve bu dönemin önde gelen figürlerinden biridir. Ancak, Triloçanpal hakkında kayıtlarda fazla bilgi bulunmamaktadır ve daha fazla ayrıntıya ulaşmak, o dönemdeki hükümdarların ve kültürün izlediği yönü anlamak için sınırlıdır. Kesmire (Kashmir), Hindistan'ın kuzeyindeki tarihi bir bölgedir ve burada birçok önemli yapıt yapılmıştır. Bu bölge, Hinduizm ve Budizm ile ilgili dini yapılarla ünlüdür. Kesmire'de yapılan önemli yapılar arasında tapınaklar, manastırlar ve dini merkezler yer almaktadır. Bu yapılar, özellikle Kashmir Sanatı ve Budist mimarisi açısından önem taşır. Kesmire'deki tapınaklar, dönemin hindu kültürel etkilerini yansıtır ve Hindu tanrılarının betimlendiği büyük tapınaklar inşa edilmiştir.¹⁸⁵

İslam'ın putlara karşı tutumu net bir şekilde teolojik olarak belirlenmiştir. İslam, putperestliğe karşıdır ve tek Tanrı inancını savunur. Bu nedenle, Hindistan'da İslam'ın yayılmaya başlamasıyla birlikte, Hindu tapınaklarına ve putlara karşı tepkiler ortaya çıkmıştır. İslam'ın Hindistan'a girmesiyle birlikte, özellikle Delhi Sultanlıkları ve Müslüman hükümdarlar döneminde, Hindu tapınakları sıkça yıkılmış veya zarar görmüştür. Bu durum Hindistan daki hindu toplumları için büyük bir kültürel travma yaratmıştır. Bu durum, Hindistan'daki Hindu toplumları için büyük bir kültürel ve travma yaratmıştır. Ancak, bazı bölgelerde İslam ve Hinduizm arasında karşılıklı anlayış ve etkileşim de zamanla gelişmiştir.¹⁸⁶ Mahaban Racas, Gazne Devleti'nde hüküm süren Gazneli Mahmud'un hükümetinde önemli bir figürdür. Gazne'de yaptırdığı cami, özellikle İslam'ın Hindistan'a yayılması açısından önemli bir simge

¹⁸⁵ Curfâdekânî, 251-2; Gerdizî, 184; Merçil, Gaz. Dev. Tar., 24

¹⁸⁶ Gerdizî, *Zeynü'l-Ahbbâr*, 185; Bayur, *Hindistan Tarihi*, cilt 1, 168; Merçil, *Gazneliler Devlet Tarihi*, 25.

olan Gazne Cami'dir. Bu cami, Mahmud'un hükümetinde Gazne şehrinin en önemli dini yapılarından biri haline gelmiş ve bölgedeki Müslümanların ibadet yeri olmuştur. Mahmud'un Hindistan'a seferleri sırasında, Hindistan'daki Hindu tapınaklarının yıkılması ve camilerin inşa edilmesi, İslam'ın egemenliğini güçlendiren bir sembol haline gelmiştir.

412/1021 yılında Keşmir ve Lohkot kalesine karşı 14. Hint seferi düzenlenmiştir.¹⁸⁷ Sultan, 413/1022 yılında 15. Hint seferini Kalincar Racası Ganda'ya karşı düzenlediye de Hint topraklarını fethedememiştir, diğer bir ifadeyle tamamen ele geçirmeyi başaramamıştır. Kendisine ilk teslim olan Gvalior Racası Arcan kuşatılmış ve kuşatmaya dayanamayacağını anlayan Arcan, barış anlaşması imzalayarak Gazneli vatandaşlığını kabul etmiştir. Daha sonra Kalincar yakalanmış ve Ganda ile anlaşma imzalanmıştır.¹⁸⁸

En önemli ve ünlü olan 16. Hint seferi 416/1025 yılında Somnat'a yapılmıştır. Sefer Somnat'a ulaşmak için Büyük Tar Çölü'nü geçmiştir ve ikmal için uzun ve dikkatli hazırlıklar yapılmıştır. Yol boyunca kaleler işgal edilmiş ve bölgedeki Kızılderililer fethedilmiştir. Seferin sonunda Hintlilerin en kutsal saydıkları ve büyük bağlılık duydukları Somnat putu dört parçaya bölünmüştür: biri Gazne Ulu Camii'nin önüne, biri Gazne Sarayı'nın kapılarının önüne yerleştirilmiş, diğer ikisi ise Mekke ve Medine'ye gönderilmiştir. Somnat'ta 15 gün kalan Mahmud, çok sayıda esir ve ganimet için saldırıya uğrayabileceğini öngörerek dönüş yolculuğu için Mansura-Pencap sahil yolunu tercih etmiştir. İndus Nehriesindeki yerel Cat kabileleri tarafından zaman zaman saldırıya uğramasına ve ordusunun kayıplar vermesine rağmen, birkaç aylık yürüyüşün ardından Gazne'ye birçok fetihle dönmüştür. Sultan Mahmud, Somnat seferinden (417/1026) dönerken Horasan, Hindistan, Nimruz ve Harezm beyleriyle birlikte Halife Kadir Billah'tan bir mektup almıştır. Halife, Emir Mahmud ve çocuklarına lakaplar vermiştir. Ayrıca onu övmüş ve seferi için teşekkür etmiştir. Bu seferle birlikte Sultan Mahmud tüm İslam dünyasında meşhur olmuş ve insanların ağzından düşmeyen kahramanlık destanının bir parçası haline gelmiştir.

¹⁸⁷Gerdîzî, *Zeynü'l-Ahbbâr*, 185; Bayur, *Hindistan Tarihi*, cilt 1, 168; Merçil, *Gazneliler Devlet Tarihi*, 25.

¹⁸⁸Gerdîzî, *Zeynü'l-Ahbbâr* 185–186; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, cilt 9, 333–334; Nazım, *The Life and Times of Sultân Mahmûd of Ghazna*, 110–114; Bayur, *Hindistan Tarihi*, cilt 1, 168–169; Merçil, *Gazneliler Devlet Tarihi*, 25.

Somnat Putu, Gazneli Mahmud tarafından Hindistan'ın Somnat bölgesindeki ünlü Somnat Tapınağı'ndan alınan ve çok değerli bir put olarak bilinen Somnat Putu'dur. Bu put, Hinduizm'in putperest inançlarının simgesi olarak kabul ediliyordu. Gazneli Mahmud, 1025 yılında bu tapınağı fethedip putu alarak, Hindistan'dan Gazne'ye getirmiştir. Mahmud, Somnat Putu'nu 4 parçaya bölüp, bunları Gazne Ulu Cami ve Gazne Sarayı'nın kapılarının önüne yerleştirmiştir. Bu eylem, İslam'ın putperestliğe karşı tavrını simgeleyen bir hareketti. İslam'da putlara tapma yasaktır, bu yüzden Mahmud, bu eylemle Hindistan'daki putperestliğe karşı bir zafer kazanmak ve İslam'ın egemenliğini pekiştirmek istemiştir. Gazneli Mahmud'un Somnat Putu'nu Gazne'ye getirmesi ve parçalaması, İslam'ın putlara bakış açısını yansıtan önemli bir örnektir. Türkler ve İslamiyet, özellikle Türkistan'dan gelen Müslüman hükümdarlar ve Türk orduları, Hindistan'daki putperest tapınaklarına karşı savaşırken, İslam'ın tek Tanrı inancına karşı olan bu tür putlara tapmayı kesinlikle reddetmişlerdir. İslam'ın putlara karşı tavrı, bu tür tarihsel olaylarda, İslam'ın monoteist (tek Tanrılı) inancını simgeleyen bir biçimde kendini göstermektedir. Somnat Putu'nun parçalanarak Gazne'ye getirilmesi, bu anlayışın Hindistan'da gösterdiği en somut örneklerden biridir.¹⁸⁹

Halife Kadir-Billah, Abbasîler'in 18. halifesidir ve 991-1031 yılları arasında görev yapmıştır. Gazneli Mahmud'a yönelik bir dizi mektup yazmıştır. Bu mektuplar, Gazneli Mahmud'un Hindistan'daki fetihlerini ve İslam'ın Hindistan'a yayılmasını destekleyen bir anlam taşır. Mahmud, Halife Kadir-Billah'tan fetihleri için dini onay almış ve bu onay, Mahmud'un Hindistan'daki fetihleri sırasında, Müslümanların dinî haklarını savunmaya yönelik bir gerekçe olmuştur. Halife Kadir-Billah'tan alınan mektuplar, Gazneli Mahmud'un Hindistan'daki fetihlerine dinî meşruiyet sağlamıştır. Mahmud, İslam'ın öğretilerini Hindistan'a taşıırken, Halife Kadir-Billah'ın desteği ile İslam'ın üstünlüğünü ve putperestliğe karşı çıkılmasını daha da pekiştirmiştir.¹⁹⁰

Gazneliler, Hindistan'da İslam'ın yayılmasını sağlamak amacıyla birçok Hindu tapınağını yıkmış ve bunların yerine camiler inşa etmiştir. Gazneli Mahmud, Hindistan'daki Hindu tapınaklarının yıkılmasını ve İslam'ın egemenliğini sağlamak için büyük bir askeri güç kullanmıştır. Ayrıca, Mahmud'un yaptırdığı camiler, İslam'ın

¹⁸⁹Curfâdekânî, *Târîh*, 253; Gerdîzî, *Zeynü'l-Aḥbâr*, 190–191; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, cilt 9, 242–246; Nizâmuddîn-i Ahmed, *Tabakât-İ Ekberî*, cilt 1, 17; Merçil, *Gazneliler Devlet Tarihi*, 26.

¹⁹⁰Gerdîzî, *Zeynü'l-Aḥbâr*, 191–192; Nazım, *The Life and Times of Sultân Mahmûd of Ghazna*, 121–122; Bayur, *Hindistan Tarihi*, cilt 1, 178–179; Merçil, *Gazneliler Devlet Tarihi*, 27

putperestliğe karşı tavrını pekiştiren dini yapılar olarak dikkat çekmektedir. Mahmud'un hükümetinde, İslam'ın egemenliğini sağlamak amacıyla Hindu inançlarına karşı bir teolojik mücadele verilmiştir. Bu dönemde, Gazneli Mahmud'un zaferleri, İslam'ın Hindistan'daki varlığını güçlendirmiş ve putperestliğin yok edilmesi yönünde ilerlemeler kaydedilmiştir.¹⁹¹

17. ve son seferi 418/1027 yılında Somnat seferinden dönerken Gazne ordusuna saldıran Catlara karşı olduğu bilinmektedir. İndus kıyılarını kontrol eden Catlar kumar ve deniz savaşlarında yetenekliydi. Sultan bir murtan idi ve onlara karşı özel donanımlı gemiler hazırlatmıştır. Böylece hazırlıklarını tamamlayan ve nehri aşağıdan ve yukarıdan tutan Mahmud, İndus'taki savaşta Catların 4.000 gemilik filosuna karşı 1.400 gemilik bir filoyu yönetmiş ve gerçek bir askeri deha gösterisiyle Catları yenmiştir. Ayrıca Kedilerin ailelerini ve hazinelerini yerleştirdikleri adayı ele geçirmiş ve Kediler ağır bir şekilde cezalandırılmıştır. Sultan, komutanlarından Ahmed b. Yinaltegin'i buraya vali olarak atamış ve Gazne'ye dönmüştür.¹⁹²

Sultanın bu seferleri hakkında, batılı araştırmacılara görüşler vardır: İ. H. Kureyşi,¹⁹³ Mahmud'un, modern bazı yazarların dediği gibi, bir soyguncu ve kana susamış biri olmayıp, aksine savaş zaruretleri dışında hiçbir zaman kan akıtmadığını, Hint tapınaklarını tahrip etmesine rağmen Hintli tebaasıyla münasebetlerinde hoşgörülü olduğunu vurgulamaktadır. M. Nazım,¹⁹⁴ onun İslâm dini için gazayı kendi nefesine farz kıldığı, bir yerde ömrünü cihad için nezrettiğini; A. L. Srivastava da, Mahmûd'un adaletli, bilgiye değer veren, cömert ve inançlı bir kişi olduğunu; P. Spear ise Hindistan'a İslam'ı esas olarak Türklerin getirdiğini, Arapların ise sadece Sind'e asker ve Malabar'a tüccar gönderdiğini, Hint-Türk döneminde Türklüğün de İslam kadar önemli olduğunu; hareketli, kuvvetli ve savaşçı bir millet olan Türklerin, İslâm'a olan sadakatleri neticesinde bugünkü Hindistan'ın demografik yapısını daha o zaman değiştirdiklerini ve tüm kültürleri özümseyen Hinduizm'in Türk kültürü karşısında güçsüz kaldığını ve Gazneli Mahmut'un akınları sayesinde Kuzey Hindistan'daki Hindu köylü sınıfının Brahman baskısından kurtulduğunu belirtmiştir.¹⁹⁵

¹⁹¹ Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, 42.

¹⁹² Gerdizî, 191-192; Nazım, 121-122; Bayur, I, 178-179; Merçil, *Gaz. Dev. Tar.*, 27

¹⁹³ Kureyşi, İ. H., "Moğollar'dan Önceki Müslüman Hindistan," *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, cilt 2, P. M. Holt ., çeviren. Kasım Turhan (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1989), 27

¹⁹⁴ Nazım, *The Life and Times of Sultân Mahmûd of Ghazna*, 154

¹⁹⁵ Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, 42.

2.2.4. Sultan Mahmud'dan Sonra Hindistan'da Gazneliler

Sultan Mahmud, ölümünden kısa bir süre önce oğlu Muhammed'i halefi olarak bırakmıştır. Ancak bu durumu kabullenemeyen bir diğer oğlu Mesud, kardeşiyle girdiği savaşı kazanarak tahta geçmiştir.¹⁹⁶ Hükümdarlığının ilk yıllarında Mesud, hem Gazne'de hem de Hindistan'da babasının politikalarını sürdürmüştür.¹⁹⁷ Sultan I. Mesud, saltanatının başlarında babası Mahmud tarafından Hindistan'a başkomutan olarak atanan Ahmed Yinaltigin'in isyanıyla karşı karşıya kalmıştır. Ancak Sultan Mahmud'un ölümünden sonra Yinaltigin, bölgede bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Hindistan'daki faaliyetleri başkentte duyulunca halk açıkça isyan etmiştir. Bunun üzerine Mesud, Tilek'i isyanı bastırmakla görevlendirilmiştir. Bu isyandan üç yıl sonra Mesud, Hindistan'a sefere çıkmış ve 1037'de Hansi Kalesi'ni ele geçirmiştir.¹⁹⁸

Mesud Somnat'a ikinci bir sefer düzenlemiş ve 1038'de Raca'nın merhamet dilemesi üzerine Gazne'ye dönmüştür.¹⁹⁹ 1040'ta Selçuklularla yapılan Dandanakan savaşında yenilen Sultan Mesud kaçarak Gazne'ye gelmiştir. Ancak Mesud burada kendini güvende hissetmediğinden dolayı ordusunu Hindistan'a götürmüş ve burada askeri bir ayaklanmayla karşılaşmıştır. Sonuç olarak tutuklanmış ve Guri Kalesi'ne hapsedilmiştir.

Mesud'un oğlu Mevdud 1041'de Peşaver'e yürümüş ve babasının ardından Gazne tahtına geçen amcası Muhammed'i mağlup etmiştir.²⁰⁰ Bu kaosun ortasında Hindu racalar Kangra (Nagarkot) kalesini ele geçirmek ve Lahor'u kuşatmak için birleşmişler. Ancak Lahor'u ele geçiremeden geri çekilmek zorunda kalmışlardır.²⁰¹ Mevdud 1049'da öldüğünde Gazneli hanedanı saltanat için savaşımaya başlamıştır. Bu çekişmeler sonucunda Gazne tahtına 2. Mesud, Ali b. Mesud, Abdürreşid b. Mahmud, Ferruhzad²⁰² ve 1059 yılında Ferruhzad'ın kardeşi Sultan İbrahim geçmiştir.

Sultan İbrahim 40 yıl boyunca Gazne tahtında kalmış ve birçok Hindistan'daki önemli kaleleri ele geçirmiştir. Ayrıca Kuzey Hindistan'daki Türk hâkimiyetine önemli

¹⁹⁶ Yusuf Abbas Hashmi, *Successors of Mahmud of Ghazna: In Political, Cultural, and Administrative Perspective* (Karachi: South Asian Publications, 1988), 22.

¹⁹⁷ C. Edmund Bosworth, "The Early Islamic History of Ghūr," *Central Asiatic Journal* 6 (1961): 116–133.

¹⁹⁸ Ebû'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî (ö. 470/1077), *Târîh-i Beyhakî* (veya *Târîh-i Mes'ûdî*), tahkik: Ali Ekber Feyyâz (Meşhed: TTK Yayınları, 1350/1931), 600.

¹⁹⁹ M. Hanefi Palabıyık, *Valilikten İmparatorluğa Gazneliler: Devlet ve Saray Teşkilatı* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2002), 100.

²⁰⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târîh*, cilt 3 (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 285).

²⁰¹ Muhammad Baqir, *Lahore Past and Present* (Delhi, 1985), 48.

²⁰² Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, cilt 1 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1946), 158

bir katkıda bulunmuş ve Gaznelileri Kuzey Hindistan'da görkemli günlere götürmüştür.²⁰³ Sultan İbrahim'in 1099 yılında vefatından sonra Gazneli devletinin ağırlık merkezi Hindistan'a kaymıştır. Onun yerine geçen İbrahim oğlu Mesud, Hindistan'a başarılı bir sefer düzenleyerek Kannauç hükümdarlarını mağlup ederek bölgeyi ele geçirmiştir.²⁰⁴ Ayrıca Komutan Tuğtegin, saltanatı sırasında, Ganj Nehri'nin karşı tarafında, Sultan Mahmud'un saltanatından bu yana kimsenin ulaşamadığı önemli şehirleri işgal etmiş ve büyük bir ganimetle geri dönmüştür.²⁰⁵ III. Mesud 1115'te öldüğünde yerine Sultan Şirzad geçmiş ve o da kardeşi Sultan Arslanşah tarafından tahttan indirilerek öldürülmüştür.²⁰⁶ Bunun üzerine tahta çıkan Arslanşah, geri kalan tüm kardeşlerini hapse atarak kendisine karşı olası bir taht mücadelesinden kaçınmış ancak kardeşi Behramşah hapishaneden kaçarak Kirman'daki Selçuklu Meliki'nin yanına gitmiştir. Kirman'daki Selçuklu Melik, onu fazla tutmayarak Horasan'daki başka bir Selçuklu olan Sencer'e göndermiştir. Kanauj, Hindistan'ın kuzeyinde, özellikle Ganj Vadisi üzerinde önemli bir tarihî şehir ve siyasi merkezdir. Kanauj, özellikle 7. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar Hindistan'ın en güçlü hükümdarlık merkezlerinden biriydi. Şehir, tarih boyunca birçok farklı hükümdar tarafından yönetilmiş, büyük Hindu krallıklarına ve Hindistan'ın siyasi haritasına damgasını vurmuştur. Kanauj'un en önemli hükümdarları arasında Pratihara, Rashtrakuta, ve Gurjar hanedanları yer almaktadır. 1.Pratihara Hanedanı: Kanauj'daki en güçlü hükümdarlardan biri olan Pratihara, 8. yüzyıldan 10. yüzyıla kadar bölgenin egemenliğini elinde tutmuştur. Raja Nagabhata I'den itibaren, Pratihara Hanedanı, Kanauj'daki egemenliğini pekiştirmiş ve Hindistan'ın batısında etkili olmuş, Rashtrakuta ve Pala krallıkları ile sık sık mücadele etmiştir. Bu hükümdarlar özellikle Hindistan'da Hindu kültürünün yayılması ve İslam'dan önceki dönemin sonlanması açısından önemli bir rol oynamıştır. 2.Rashtrakuta Hanedanı: Bu hanedan, Kanauj'a egemen olma mücadelesi veren bir başka önemli hükümdarlık olup, özellikle Dantidurga ve Krishna I'nin hükümetleriyle tanınmıştır. Rashtrakutalar, Ganj Vadisi resindeki topraklarda büyük bir güç

²⁰³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 26.

²⁰⁴ Yusuf Abbas Hashmi, *Successors of Mahmud of Ghazna: In Political, Cultural and Administrative Perspective* (Karachi: South Asian Publications, 1988), 134

²⁰⁵ Maulana Minhaj-ud-Din Abu-'Umar-i Usman Cüzcani, *Tabakat-i Nasiri: A General History of the Muhammadan Dynasties of Asia, Including Hindustan*, çeviren. H. G. Raverty (Londra: Asiatic Society of Bengal, 1881), cilt 1.141

²⁰⁶ Bayur, *Hindistan Tarihi*, 209.

oluşturmuş, ancak Pratihara Hanedanı ile yapılan mücadeleler sonucunda Kanauj'a olan etkileri kırılmıştır.

3.Gurjar Hanedanı: Bu hanedan da Kanauj'da hüküm sürmüş ve bölgedeki siyasi hâkimiyetini sürdürmüştür. Gurjar-Pratihara çatışmaları, Kanauj'un siyasi tarihine damgasını vurmuş, bu hanedan Hindistan'ın kuzeyinde önemli bir kültürel ve askeri güç oluşturmuştur.Kanauj'un tarihi, özellikle Türklerin Hindistan'a seferler düzenlemesi ile kayda değer bir şekilde değişmiştir. Türkler, özellikle Gazneliler ve sonrasında Delhi Sultanları aracılığıyla Hindistan'a girmeye başlamış ve Kanauj'un da bulunduğu bölgeye egemen olmak istemiştir. Türkler ile Kanauj hükümdarları arasındaki etkileşimler, siyasi ve askeri anlamda önemli olaylara sahne olmuştur.²⁰⁷

1.Mahmud'un Hindistan Seferleri (1020'ler): Gazneli Mahmud, Hindistan'a düzenlediği seferler sırasında, özellikle Somnat ve Kanauj'a doğru genişlemeyi amaçlamıştır. 1025'teki Somnat Seferi ve öncesinde Hindistan'daki Hindu hükümdarlarına karşı başarılı zaferler kazanmıştır. Mahmud'un, Hindistan'ın kuzeyine sefer düzenlemesi, Kanauj'daki Hindu hükümdarlarının güç kaybetmesine yol açmış ve Türklerin bölgedeki etkisi artmıştır.

2.Kanauj'un Zaptı ve Delhi Sultanlığı'nın Kuruluşu: Muhammed Ghuri'nin Hindistan'a düzenlediği seferlerde Kanauj, Delhi Sultanlığı'nın kurulmasına giden yolu açmıştır. Muhammed Ghuri, 1175 yılında Hindistan'a yaptığı ilk seferinde, Hindistan'ın kuzeyine doğru ilerlemiş ve burada Hindu hükümdarlarıyla savaşa girmiştir. Bu dönemde Kanauj, Hindistan'ın Türkler tarafından fethedilmesinin merkezi haline gelmiş, Delhi Sultanlığı kurulduktan sonra Kanauj'un eski gücü sarsılmıştır.

1.Kanauj'un Düşüşü: Kanauj, Delhi Sultanları döneminde büyük ölçüde zayıflamış ve 12. yüzyılda Türklerin baskısı altında önemli ölçüde gerilemiştir. Delhi Sultanlığı'nın kuruluşuyla, Kanauj üzerindeki Hindu hükümdarlarının egemenliği son bulmuş, bölge Türkler ve Müslüman yönetimleri tarafından yönetilmeye başlanmıştır.

Sencer başlangıçta Behramşah ile kardeşini barıştırmaya çalıştırmıştır. Ancak Arslan Şah'a kardeşi ile uzlaşması için yaptığı teklif işe yaramayınca Arslan Şah Gazne'ye sefer hazırlığına başlamıştır. Bunun üzerine Arslan Şah, Muhammed Tapar ile araya girerek bu seferi engellemeye çalıştıysa da çabaları boşa çıkmıştır. Sencer, Emir Ümer'i öncü kuvvetlerin başında Gazne'ye göndermiştir. Arslan Ahu bu ordunun

²⁰⁷ Bayur, *Hindistan Tarihi*, 210

kendisine doğru geldiğini öğrenince Büst'ın eteklerine yönelmiştir. Burada iki ordu arasında yapılan savaşta Arslanşah yenilmiş ve Gazne'ye dönmüştür. Bu sırada Sultan Sencer ana orduyla birlikte hareket ederek öncü orduyu takip etmeye başlamıştır. Sencer'in yolda olduğu haberini alan Arslanşah, annesi Mehd-i Irak'ı (Sencer'in kız kardeşi) Sencer'e göndermiş, ancak bu girişim sonuç vermemiştir. Sonuç olarak Sencer, Şahirabad savaş alanında Gazne ordusunu mağlup etmiş ve tahttan indirilen Arslanşah'ın yerine kardeşi Behramşah'ı geçirmiştir (1118).²⁰⁸

1117-1157 yılları arasında hüküm süren Behramşah, tahta çıktıktan sonra Hindistan valisi Muhammed-i Ebu Halim'in isyanıyla karşı karşıya kalmıştır. İsyanı bastırmak için Hindistan'a sefer düzenleyen Behramşah, 1119'da yapılan savaşta valiyi yenerek esir almış ancak daha sonra onu serbest bırakarak hizmetine devam etmesine izin vermiştir. Daha sonra Behramşah Gazne'ye döndüğünde, vali tekrar ayaklanmış ve kendisi için bir ordu hazırlamaya başlamıştır. Behramşah harekete geçerek valiyi Multan yakınlarında yakalamış ve ardından çıkan savaşta onu ve çocukları da dâhil olmak üzere birçok kişiyi öldürmüştür. Bu olaydan sonra Behramşah, İbrahim Alevi'nin oğlu Salar Hüseyin'i Lahor Valisi olarak atamış ve Gazne'ye geri dönmüştür.²⁰⁹ Başlangıçta Sultan Sencer'e bağlılık yemini eden Behramşah, daha sonra Sencer'e bağlılık yemini etmeyi reddetmiş ve ona vergi göndermemiştir. Bunun üzerine Sencer Gazne'ye yürüyüp burayı işgal etmiş ve daha sonra Behramşah sultana bağlılık yemini edince tekrar topraklarının hâkimi olmuştur.²¹⁰ Behramşah'ın, taht mücadelesinden kaçarak Behramşah'a sığınan Gurlu Kutbettin'i öldürmesinin ardından Gurlu hükümdarı Seyfettin Suri, kardeşiyle birlikte Gazne üzerine yürümüş ve şehri kolayca ele geçirmiştir. Bu olaydan sonra Kurraman'a kaçan Behramşah, Gaznelilerin daveti üzerine o şehre gelerek Suri ve vezirini öldürerek Gazne tahtını yeniden ele geçirmiştir. Bundan sonra Gur hanedanının başına geçen Ala-ud-din Hüseyin, kardeşinin intikamını almak için Gazne'nin üzerine yürüyerek Gazne'yi işgal ve tahrip etmiştir. Bu olaydan sonra

²⁰⁸ Abdülkerim Özeydin, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498–511/1105–1118)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990), 140–144

²⁰⁹ C. Edmund Bosworth, *The Later Ghaznavids: Splendour and Decay: The Dynasty in Afghanistan and Northern India, 1040–1186* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1977), 102

²¹⁰ Abdülkerim Özeydin, "Sencer," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 36 (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 509.

Behramşah Hindistan'a kaçmış ve Sencer'in Gur hanedanını yenmesinin ardından Gazne'ye dönmüştür.²¹¹

Behramşah 1157 yılında öldüğünde yerine oğlu Hüsrevşah geçmiştir. Ancak bu zayıf hükümdar Türkleri ve hatta yerel şefleri bile kontrol edememiştir. Hükümdarlığı sırasında Gaznelilerin elinde bulunan Büst, Zemindevar ve Kandahar şehirlerini işgal etmiştir. Sonrasında Hüsrevşah Lahor'a çekilmiş ve devletin egemenliği sadece Lahor resindeki kuzey Hindistan'da kalmıştır.²¹²

Hüsrevşah 1160 yılında ölünce yerine oğlu Hüsrev Melik geçmiştir. Ancak Gaznelilerin çöküşü, 1186 yılında Gurlu hükümdarı Gıyaseddin Muhammed ile Gazne valisi Muizzeddin Muhammed'in Lahor'a saldırıp Hüsrev Melik ve oğlu Melikşah'ı ele geçirmesiyle sona ermiştir. Nitekim bu esirler 1191 yılında öldürüldüğünde Gazneli hanedanının varlığı tamamen sona ermiştir.²¹³ Böylece, Alptegin ile başlayıp Hüsrev Melik ile sona eren Gazneli hanedanı, Hindistan'da İslam'ın yayılmasına ve gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Gazneli Sultan Mahmud'un seferiyle başlayan kuzey Hindistan'daki Türk hakimiyeti, devletin yıkılmasından sonra da devam etmiştir. Özellikle Gurlular bölgede güçlerini artırmaya başladıkça, onlara hizmet eden Türkler de yavaş yavaş Kuzey Hindistan'da Türk egemenliğini kurmaya başladılar.

Sultan Sencer (d. 1084 - ö. 1157) ve Behram Şah (d. 1113 - ö. 1157), Selçuklu ve Gur hanedanlarının önde gelen hükümdarlarıydı ve Hindistan'la çeşitli şekillerde bağlantılar kurmuşlardır. Aynı şekilde, Gur Hanedanı'nın kurucusu olan Hüsrev Şah da Hindistan'a yönelik askeri seferlerde yer almış ve bu seferler, bölgedeki İslam'ın yayılması açısından önemli sonuçlar doğurmuştur.

Sultan Sencer, Selçuklu Devleti'nin önemli bir hükümdarı olarak, genellikle Türkistan'da ve İran'da egemenlik kurmuş bir liderdi. Ancak Hindistan ile doğrudan seferleri sınırlı olmuştur. Yine de, onun Selçuklu toprakları ile Hindistan arasındaki etkileşimi teşvik eden bazı dolaylı katkıları olmuştur. Bu dönemdeki Türk seferleri özellikle Hindistan'ın kuzeyine Gazneliler ve Delhi Sultanları aracılığıyla ulaşmış,

²¹¹ M. Hanefi Palabıyık, *Valilikten İmparatorluğa Gazneliler: Devlet ve Saray Teşkilatı* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2002), 10

²¹² Minhâcû'd-Dîn Sirâc el-Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâşirî*, çeviren. H. G. Raverty (Londra: Asiatic Society of Bengal, 1881), 256.

²¹³ Ishwari Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India: From the Conquest of Islam to the Death of Aurangzeb*, rev. ed. (Allahabad: The Indian Press, 1965), 64

Sencer'in hükümetindeki Selçuklu İmparatorluğu Hindistan'daki gelişmeleri izleyerek, Türkler'in Hindistan'da güç kazanmasının zemini hazırlamıştır.²¹⁴

Behram Şah, Gazneliler'in son dönemlerinde hüküm süren ve Delhi Sultanlığı'nın kuruluşuna yakın dönemdeki önemli figürlerden biridir. Gazneli Behram Şah, Hindistan'a Türklerin İslam'ı yaymak amacıyla düzenlediği seferlerde oldukça aktifti. Behram Şah, Hindistan'ın kuzeyindeki toprakları ve özellikle Kanauj gibi kritik bölgeleri hedef alarak, Gazneli İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Hindistan'da Türk egemenliğini pekiştirmiştir. Bu seferler sonucunda, İslam'ın bölgedeki egemenliği artmış, yerel Hindu toplumlarına karşı İslam'ın genişleme süreci hızlanmıştır.²¹⁵

Gur Hanedanı ve Hindistan'a Seferler:

Hüsrev Şah ve Gur Hanedanı'nın Kuruluşu: Hüsrev Şah, Gur Hanedanı'nın kurucusu olarak, Afganistan ve Hindistan arasındaki bağlantıyı güçlendirmiştir. Gur Hanedanı, Hindistan'a yönelik birçok sefer düzenleyerek, İslam'ı Hindistan'a taşımıştır. Bu hanedan, özellikle Hindistan'ın kuzeyinde yer alan Kanauj ve Delhi gibi önemli şehirleri hedef alarak, burada güçlü bir Türk hükümeti kurmuştur.

1.Muhammed bin Sâm ve Hindistan'a Seferi: Gur Hanedanı'nın en önemli hükümdarlarından Muhammed bin Sâm (d. 971 - ö. 1030), Hindistan'a yönelik gerçekleştirdiği seferlerle Gazneliler'in Hindistan'daki etkisini güçlendirmiştir. Bu seferler, İslam'ın Hindistan'da daha geniş bir alana yayılmasına olanak sağlamıştır. Kanauj'a yönelik seferi, Hindistan'daki Hindu hükümdarlarının zayıflamasına ve Türkler'in bölgedeki egemenliğinin pekişmesine yol açmıştır. Ayrıca, Hindistan'daki yerel yönetimlerin İslam kültürüne karşı direnç göstermelerine rağmen, Türk egemenliği Hindistan'ın büyük bölümünde güçlenmiş ve bu da İslam'ın Hindistan'daki kabulünü hızlandırmıştır.

1.Gur Hanedanı ve Delhi Sultanlığı'na Zemin Hazırlanması: Gur Hanedanı'nın Hindistan'daki egemenliği, Delhi Sultanlığı'nın temellerini atmış ve İslam'ın Hindistan'da genişlemesine zemin hazırlamıştır. Muhammed bin Sâm, özellikle Somnat gibi kutsal şehirlerin fethi ile Hindistan'a İslam'ı taşımıştır. Gur Hanedanı'nın

²¹⁴ C. Edmund Bosworth, *The Later Ghaznavids: Splendour and Decay: The Dynasty in Afghanistan and Northern India 1040–1186* (Edinburgh: Edinburgh University Press,

²¹⁵ Cüzcü, *Tabakat-ı Nasiri*, 111

hükümdarları, Delhi Sultanlığı'na yol açan bu fetihlerde, bölgedeki Hinduizm karşısında İslam'ın etkisini artırmışlardır.²¹⁶

2.2.5 Gazneliler Döneminde Hindistan'da Türk Askeri Ve İdari Yapısı

Gazneliler, 11. yüzyılda Türkistan'dan Hindistan'a kadar uzanan topraklarda büyük bir siyasi ve askeri etki yaratmış bir Türk hanedanıdır. Gazneli Mahmud'un Hindistan'a düzenlediği seferler, hem bölgenin siyasi yapısını hem de İslam'ın yayılmasını büyük ölçüde etkilemiştir. Bu başlık altında, Gazneliler'in Hindistan'daki askeri ve idari yapısına dair detaylı bir inceleme sunulacaktır.²¹⁷

Gazneliler'in Hindistan'a ilk seferi, Gazneli Mahmud tarafından başlatılmıştır. Mahmud'un Hindistan'a yapmış olduğu seferler, Gazneliler'in askeri yapısını şekillendiren önemli bir dönüm noktasıdır. Mahmud, Hindistan'a düzenlediği 17 seferde başarılı bir şekilde fetihler gerçekleştirmiştir. Bu fetihlerin en belirgin özelliklerinden biri, Hindistan'da Türk askeri gücünün temellerinin atılmasıdır.²¹⁸ Gazneliler'in askeri yapısında, Türkistan kökenli Türk askerlerinin rolü büyüktür. Türk ordusu, genellikle okçular, süvariler ve piyadelerden oluşuyordu. Ayrıca, Gazneli Mahmud'un seferlerinde Hindistan'ın kuzey bölgelerinde pek çok kalenin alınması, Türk askeri mühendislik bilgilerinin de gelişmesine olanak sağlamıştır. Bu mühendislik bilgisi, Gazneliler'in başarılı kuşatma stratejilerinde ve kalelerin savunulmasında kritik bir rol oynamıştır.

Gazneliler, Hindistan'da fethettikleri topraklarda sağlam bir idari yapı kurmuşlardır. Gazneli Mahmud'un Hindistan'da kurduğu idari düzen, merkeziyetçi bir yapıya dayanıyordu. Başkent Gazne'den yönetilen bu düzen, eyaletlere ayrılmıştı. Her eyaletin başına bir vali atanır ve valiler, Gazneli hükümdara doğrudan raporlama yaparlardı. Bu sistem, Hindistan'daki yerel yönetim anlayışını etkileyerek, Türk yönetim tarzının yerleşmesini sağladı. Bununla birlikte, Gazneliler yerel Hindistan aristokrasisiyle ilişkilerini yöneterek, yerel halkın isyan etmesini engellemeye çalışmışlardır. Bu, yönetsel açıdan büyük bir başarıydı çünkü Hindistan'da yerel halkın Türkler'e karşı olumsuz bir tutum geliştirmemesi sağlanmıştır. Gazneliler, yerel

²¹⁶ Cüzcani, *Tabakat-ı Nasiri*, 111

²¹⁷ André Wink, *Al-Hind: The Making of the Indo-Islamic World*, cilt 1 (Leiden: Brill, 1991) , 176

²¹⁸ Clifford Edmund Bosworth, *The Ghaznavids: Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran, 994–1040* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1963), 183.

gelenekleri ve dini yapıların korunmasına önem vererek halk arasında daha fazla kabul görmüşlerdir.²¹⁹

Gazneliler, Hindistan'daki askeri seferlerinde sadece askeri güç değil, aynı zamanda dini etkileri de kullanarak başarılı olmuşlardır. Gazneliler, Türk İslam düzenini Hindistan'a taşımışlardır. İslamiyet'in yayılması, askeri zaferlerle paralel olarak gerçekleşmiş, Türkler'in fetihleri sayesinde Hindistan'daki pek çok bölge İslamlaşmıştır. Bu dönemde, askeri stratejiler, bölgenin dini yapısını şekillendiren önemli bir rol oynamıştır. Gazneli Mahmud, Hindistan'da büyük fetihler gerçekleştirdiği gibi, Hindistan'daki tapınakları yıkma ve ganimet toplama gibi stratejiler de izlemiştir.²²⁰ Bu, hem dini hem de askeri bir stratejiydi. İslam'ın Hindistan'daki yayılmasında, Gazneliler'in uyguladığı stratejilerin önemli etkileri olmuştur. Ayrıca, Gazneli Mahmud'un Hindistan'a karşı uyguladığı seferlerin bir başka yönü de, bölgedeki Hindistan'ın dini yapısı üzerinde kalıcı değişiklikler yaratmasıdır.

Gazneliler'in Hindistan'daki yönetimi, aynı zamanda bölgenin ekonomik yapısına da etki etmiştir. Gazneli Mahmud, Hindistan'dan büyük miktarda ganimet elde etmiş, bu ganimetlerin bir kısmını askeri harcamalara ve ordunun güçlendirilmesine yönlendirmiştir. Ayrıca, Hindistan'daki şehirlerde ticaret yollarını kontrol eden Gazneliler, askeri ekonomiyi güçlendiren bir yapıyı benimsemişlerdir.²²¹ Gazneliler, fethettikleri topraklarda vergi sistemini kurarak, ekonomik açıdan güçlü bir temel atmışlardır. Bu ekonomik yapı, ordularının lojistik destek ihtiyacını karşılamak için kullanılmıştır. Ekonomik güç, Gazneliler'in askeri seferlerinde başarılı olmalarını sağlamış, aynı zamanda Hindistan'da kalıcı bir Türk egemenliği kurmalarına olanak tanımıştır. Ganimetlerin yanı sıra, Gazneliler Hindistan'daki vergi sistemini de organize etmiş ve bu sayede ekonomik istikrarı sağlamışlardır.

Gazneliler dönemi, Hindistan'daki Türk askeri ve idari yapısının temellerinin atıldığı bir dönemdir. Gazneliler, Türkistan'dan Hindistan'a kadar olan fetihlerini, askeri yetenekleri ve idari becerileriyle güçlendirmiştir. Hindistan'da kurdukları Türk yönetimi, bölgenin tarihi üzerinde kalıcı izler bırakmıştır. Askeri stratejilerinin yanı sıra,

²¹⁹ M. A. Ghaffar, "Gaznavid Empire: Administration and Governance," in *Islamic Empires: The Cities That Shaped Civilization*, ed. Justin Marozzi (New York: Pegasus Books, 2020), 112–114.

²²⁰ Henry Miers Elliot ve John Dowson, *The History of India, as Told by Its Own Historians: The Muhammadan Period*, cilt 2 (Londra: Trübner & Co., 1869), 77–78

²²¹ Ali Anooshahr, "The Ghaznavid Empire of India," *Indian Economic and Social History Review* 58, no. 4 (2021): 441–476

İslam'ın yayılması da Gazneliler'in seferleriyle yakın ilişki içindeydi. Türkler'in Hindistan'daki egemenlikleri, sonraki yüzyıllarda gelen Türk hükümdarlarına da ilham kaynağı olmuştur. Gazneliler'in kurduğu idari sistem ve askeri yapı, Hindistan'daki Türk egemenliğini pekiştiren unsurlar arasında yer almış ve bu sistem, bölgedeki sosyal, dini ve ekonomik yapıyı şekillendiren bir güç olmuştur.²²²

2.3.GURLULAR DÖNEMİ HİNDİSTAN'DA TÜRK VARLIĞI VE İSLAMİYET'İN YAYILMASI

Afganistan'ın Garcistan, Herat, Garmsir ve Kabil-Kandahar ile rili dağlık bölgelerinde yükselen ve bölgenin adından dolayı 'Gurlular' olarak bilinen bu grup,²²³ Gazneli hanedanından sonra Şensabani²²⁴ olarak da bilinen bu grup, esas olarak Afganistan ve Hindistan'ı yönetmiştir. Esas olarak Afganistan ve Hindistan'ı yönetmiştir. İstahri, Gur bölgesi hakkında şunları yazmaktadır: Gur dağlık bir bölgedir ve bu dağlar Darülislam'ı dört bir yandan kuşatmaktadır. Neferra'nın dışı küfür ülkesidir. Dilleri diğer Horasan dillerinden farklıdır. Sınırın üçte biri Horasan tarafındadır. Bunun dışında Sicistan tarafında bir sınır daha vardır. Gurlu köleler Herat, Sicistan ve yakın bölgelere getirilmiştir.²²⁵ Gurlu halkının kökenleri hakkında karışık bilgiler bulunmaktadır. Fars, Arap, Türk, Hint ve Afgan olduklarına dair teoriler vardır.

Gurlular, 12. yüzyılda Hindistan'a gelen Türk-İslam devleti olan Gurlular'ın kurucusu ve başlıca yöneticisi olan Gurlu ailesi'nin hükümetidir. Şenbasan ise, Gurlular döneminde önemli bir askeri grup ya da kabile olarak bilinmektedir. Gurlular, Afganistan'ın Ghor bölgesinden Hindistan'a doğru ilerleyerek burada Delhi Sultanlığı'nın temellerini atmışlardır. Şenbasan, bu dönemin önemli bir askeri grubudur ve Gurlular'ın Hindistan'daki fetihlerinde önemli bir rol oynamıştır. Şenbasan, Afgan kökenli bir grup olarak, Gurlu hükümetinin askeri güçlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Bu grup, Gurlular'ın Hindistan'daki fetihlerini desteklemiş ve Gurlu hükümetinin Hindistan'daki çeşitli yönetim merkezlerinde etkin olmasına yardımcı olmuştur.

²²² Arshad Islam, "The Civilizational Role of Islam in the Indian Subcontinent: The Delhi Sultanate," *Intellectual Discourse* 25, no. 1 (2017): 103–136

²²³ Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, . 65.

²²⁴ Ergin Ayan, "Sultan Sancar ve Gurlular," *Selçuklu Tarihi ve Tarihçiliğinin Temel Meseleleri Bildiri Kitabı* (Konya:SelçukÜniversitesiYayınları,2019),180;

Iqtidar Husain Siddiqui, "Gurlular," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 14 (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 207.

²²⁵ İstahrî, *Ülkelerin Yolları (Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik)*, çeviren. Murat Ağarı (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2015), 240.

Şenbasan, Delhi Sultanlığı'nın kurulduğu dönemde, bölgedeki Türk-İslam yönetim sisteminin inşasında önemli bir yer tutmuş ve bu etkileşim, Hindistan'ın kuzeyinde İslam'ın yayılmasını hızlandıran faktörlerden biri olmuştur. Gurlular'ın Hindistan'a yerleşmesi, İslam'ın yerleşmesi açısından kritik bir dönüm noktasıydı ve Şenbasan gibi gruplar, bu sürecin askerî temellerini atmıştır.²²⁶

Bu bağlamda Ergin Ayan, Batılı bilim adamlarından Briggs'in Tarih-i Ferište'yi İngilizceye tercüme etmesinden sonra, Gurları inceleyen herkesin bu tercümeyle dayanarak onların kökenleri hakkında aynı şeyi tekrarladığını, kasıtlı olarak Gurları Afgan olarak adlandırdığını ve onları denediğini iddia etmektedir. Gurlular Hindu olmayan tek halk değildir.²²⁷ Batılı akademisyenlerden Bosworth, Sultan Mahmud'un 1010 yılında Gurlu bölgesine yaptığı seferin anlatımında Gurlu lideri Muhammed Suri'nin bir Hindu olduğu bilgisinin yer aldığını belirtmektedir.²²⁸

Gurluların Müslüman olmadan önce hangi dine mensup oldukları kesin olarak bilinmemekte olup yakın coğrafyada Budizmin egemen olması, Gur bölgesinde de bu dinin hâkim olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim İslamiyetten sonra da Gurluların tamamının Müslüman olmadığı veya zamanla itikadlarının Budizmden etkilendiği anlaşılmaktadır. Özellikle İslam ile Budizm arasında köprü niteliğindeki Kerrami²²⁹ mezhebinin Gur bölgesinde kök saldığı kaynaklarda ifade edilmektedir. Gazneli Mesud'un Gur seferi sırasında Gurluların bir kısmını puta tapar bulması da bu durumu kanıtlar niteliktedir.²³⁰

Cüzcani, Gurluların Arapların torunları olduğunu ve Arapların soyundan gelenler arasında sürekli çatışmalara yol açmıştır²³¹ ve Gurlu soyunun Zahhak adında bir adamdan geldiğini öne sürmektedir.²³² Bu nedenle Cüzcani, Gurluların Arap kökenli olduğuna inanmaktadır.²³³

²²⁶Ergin Ayan, "Gurluların Menşei Meselesi," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4, no. 16 (2011): 39; Muhammad Qasim Firishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India: Till the Year A.D. 1612*, çeviren: John Briggs, cilt 1 (Lahore: Sang-e-Meel Publications, 2004), 96.

²²⁷Ayan, "Gurluların Menşei Meselesi", 39; El-Esterâbâdî, *Târih-i Firište*, 96.

²²⁸Bosworth, C. E., "The Early Islamic History of Ghur," *Central Asiatic Journal* 5 (1961): 133.

²²⁹İsa Eryılmaz ve Erkan Korkmaz, "Sultan Muizzeddin Muhammed Döneminde Gurlu/Gakhar Münasebetleri," *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 7, no. 2 (Aralık 2023): 163, <https://doi.org/10.47088/utad.1329481>.

²³⁰Eryılmaz ve Korkmaz, "Sultan Muizzeddin Muhammed Gurlu/Gakhar Münasebetleri," 163.

²³¹Minhâcû'd-Dîn Sirâc el-Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, çeviren. H. G. Raverty, cilt 1 (Londra: Gilbert and Rivington, 1881), 335

²³²Firdevsî, *Şehnâme*, çeviren. Necati Lugal (İstanbul: Kabcı Yayınları, 2013), 78.

²³³Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, 335.

Ancak Zahhak bir Arap olarak görülmesine rağmen, İran efsanesi kaynaklarında İran'ın efsanevi atalarından biri olarak anılmaktadır. Bu nedenle Zahhak'ı Farslar ve Gurluları da İranlılar olarak görmek doğal bir ilerlemedir. Gurluların neden Türk olduklarına dair çeşitli teoriler vardır, ancak ana kaynakların hiçbiri doğrudan Türk olduklarından bahsetmemektedir.²³⁴ Z.V. Togan, Oğuz Destanı'nda Oğuz'un Hindistan seferinden döndüğünde Gur ülkesine, oradan da Bulgar ülkesine, Semerkant'a geldiğini belirtir. Dönüşünde bir Uygur reisi tarafından karşılandığını belirtmektedir ki bu da Gur ve Uygur'un aynı anda ortaya çıktığı anlamına gelmektedir. Bu anlatılardan sonra Togan, Afganistan'da yaşayan Gurların Türk olduklarının rivayet edildiğini ifade etmektedir.²³⁵

Oğuz destanında Türklerin ilk kavmi olan Karlukların Afganistan'ın Gur bölgesine yerleştikleri anlatılmaktadır. Oğuz Han, Gur, Garcistan ve re kuzey bölgelerine elçiler gönderip onlardan vergi ödemelerini kabul etmelerini isteyince, Gur hükümdarları elçileri alışılmadık bir tavırla karşılayarak Oğuzlara her yıl düzenli vergi ödemeyi kabul etmişlerdir. Gur hükümdarları bölgelerinin birçok düşmanı olduğunu söylemişlerdir, bu yüzden Oğuz Han bazı seçkin askerlerini Gur ülkesine göndermiş ve onlara bir bölge olmalarını ve itaat etmelerini, ancak yapmazlarsa savaşmalarını tavsiye etmiştir. Bundan sonra Gur, Garcistan ve Kabil'in hepsi vilayet haline gelmiş ve fethedilmiştir. Oğuz, seferden dönüş yolculuğunu kısaltmak için Gur ve Garcistan üzerinden yolculuğuna devam etmeye çalışmış, ancak buraya ulaştığında yoğun kar yağışı seyahatini kısıtlamıştır. Bu arada birkaç aile kötü hava koşulları nedeniyle kervandan ayrılmış ve Oğuz onları burada bırakarak başka bir yoldan yolculuklarına devam etmeye çalışmıştır. Kalan bu aileler, yoğun kar yağışı nedeniyle Oğuz tarafından 'Karluk' olarak adlandırılmıştır. Karluklar Oğuzların torunlarıdır Eskiden Gurlu hanedanının topraklarında yaşıyorlardı. Bu gelişmeler destansı anlatılar olmasına rağmen, olayları değerlendirmek ve anlamak için çok önemlidir.

Gurlu Muhammed hakkında Hindistan'da Hindu olduğu şeklinde bir bilgi bulunması, tarihsel kaynaklarda yer alan bazı rivayetlere dayanmaktadır. Ancak bu rivayetler doğrulanan bilgiler değil, bazen geleneksel anlatılar ve yerel efsanelerle şekillenen iddialardır. Gurlular, Afganistan'ın Ghor bölgesinde kökeni olan bir Türk-

²³⁴ Ergin Ayan, "Gurluların Menşei Meselesi," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4, no. 16 (2011): 44.

²³⁵ Zeki Velidi Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1946), 148.

İslam hükümetidir ve Hindistan'a yaptıkları akınlarla tanınır. Ancak, Muhammed Gurlu'nun Hindu olduğu iddiaları, bazı araştırmacılar tarafından Hindistan'daki kültürel etkiler ve zamanla Hindistan'da yerleşik bir yaşam sürmesinin getirdiği asimilasyon süreçleri ile açıklanmaktadır. Birçok farklı kültür ve dinin Gurlular'ın Hindistan'daki fetihleri ve yönetimindeki rolü göz önüne alındığında, özellikle başlangıçta Hindu kültürünün etkisinde kalmış olmaları olasılıklıdır. Fakat, çoğunlukla İslam'ı benimsemiş olan Gurlular, aslında bir Türk-İslam devleti olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Gurlular hakkında yapılan araştırmalar, Türk kökenli olmaları gerektiği yönünde geniş bir kabul vardır. Afganistan'ın Ghor bölgesine yerleşmiş ve Gurlu adını almış olan bu halk, çeşitli Türk boylarının etkisi altında gelişmiştir. Tarihçiler, Gurlular'ın kökenlerinin Türk boylarına dayandığını öne sürmektedir. Bununla birlikte, Gurlular, Türk-İslam fetihlerini Hindistan'a taşımış ve Delhi Sultanlığı'nın temellerini atmışlardır. Ancak, bazı rivayetler Gurluların tamamen Türk kökenli olmadıklarını öne sürebilir. Gurlu hükümdarlarının Türk ve Fars kökenli olabileceği de iddia edilmektedir. Yine de Gurlular'ın Türk boylarından geldiği konusunda en yaygın görüş, Türk-İslam kültürünü benimseyen ve fetihlerde etkin olan bir halk oldukları yönündedir. Oğuz Destanı'nda bahsedilen Karluklar, Türklerin ilk kavmi olarak tanımlanmış ve tarihsel olarak Afganistan bölgesine yerleşmişlerdir. Karluklar, Türkistan'ın çeşitli bölgelerinde yaşamış ve çeşitli Türk devletlerinin kurucusu olmuştur. Afganistan'a yerleşmeleri, Oğuz boylarının Türkistan'dan başlayarak batıya ve güneye doğru göç ettikleri bir süreçte önemli bir yere sahiptir.²³⁶

Karlukların Afganistan'a yerleşmesi süreci, Türklerin göçebe kültürünün etkisiyle şekillenmiştir. Karluklar, Afganistan'ın kuzey ve doğu bölgelerinde belirli yerleşim alanları kurmuşlar ve buradaki yerel halkla kaynaşarak Karakhanid Devleti gibi Türk-İslam devletlerinin gelişiminde etkili olmuşlardır. Karluklar, özellikle Türkistan'dan Batı'ya doğru yayılan Türk boylarının bir parçası olarak Afganistan'a yerleşmiş ve bu yerleşim, zamanla Türk-İslam kültürünün Hindistan ve resine taşınmasına zemin hazırlamıştır. Oğuz Destanı'nda yer alan bu anlatılar, Türklerin tarihi coğrafyasındaki ilk büyük göç hareketleri ve halkların yerleşik yaşama geçişleri açısından önemli bir yeri işaret eder. Karluklar'ın Afganistan'a yerleşmesi, Türklerin

²³⁶ Zeki Velidî Togan, *Reşideddin Oğuznamesi: Tercüme ve Tahlili* (İstanbul: Enderun Yayınları, 1982), 22.

tarihsel olarak Afganistan'da kök salmalarının bir başlangıcıdır ve bu, aynı zamanda Türk-İslam kültürünün Hindistan'a ve resine taşınmasının da bir öncüsü olmuştur.

Seyfeddin Guri, soyu ve Türklüğü ayrıntılı olarak anlatılan Gurlu hanedanının resmi kurucusu olarak tasvir edilmektedir. Seyfeddin Guri, Gazne İmparatorluğu'nun hükümdarı Behram Şah'ı yenerek 'sultan' unvanını almıştır. Gazne şehri daha sonra 1148 yılında Seyfeddin Guri tarafından işgal edilmiştir. Ancak hükümdarlığı uzun sürmemiş ve 1149 yılında ölmüştür. Alaeddin Hüseyin Hüseyin Cihansuz onun yerine tahta geçmiştir. Onun başarılı saltanatından sonra oğlu Sultan Seyfeddin Hüseyin 1161'de ölümü üzerine tahta geçtiği bilinmektedir. Oğuzlara karşı savaşmış ve 1163 yılında onlarla yapılan bir savaş sırasında öldürülmüştür. Gıyaseddin (Şemseddin) Muhammed daha sonra Gurlu hanedanında iktidarı devralmıştır. Alaeddin Hüseyin'in vefatından sonra Gazne Oğuzların eline geçmiştir. İbnü'l-Esir, Oğuzların Gazne'yi işgal ettikten sonra bölge halkına baskı ve işkence yaptığını, ancak halka iyi davranıp gönüllilerini kazansalardı Gazne üzerindeki Oğuz hakimiyetinin daha uzun yıllar sürebileceğini iddia etmiştir.²³⁷ İbnü'l-Esir ayrıca Oğuzların bölgedeki en güçlü ordu olduğunu ifade etmektedir.²³⁸ Bu dönemde Oğuzların güçlü ordusu Gur ordusuna daha istekli bir şekilde yönelmiş ve Gurlu hükümdarların 'topraklarını' işgal etmiştir.²³⁹

Karluklar, Türk tarihinin önemli boylarından biri olup, Türkistan'dan Afganistan ve Hindistan'a kadar geniş bir alanda etkili olmuşlardır. Karluklar, özellikle 9. ve 10. yüzyıllarda, Türk-İslam devletlerinin kurulmasında önemli bir rol oynamışlardır. Karlukların Hindistan'a olan bağlantıları, onların Karakhanid ve Gazneliler gibi devletlerdeki etkisiyle başlar. Karluklar, bu devletlerde çeşitli yönetici sınıflarda görev almış ve zamanla Hindistan'ın kuzeyindeki Türk hâkimiyetinin sağlamlaşmasına yardımcı olmuşlardır. Karlukların Hindistan'a bağlantısı, özellikle Türkler'in Hindistan'a yerleşmesinin ve Türk-İslam kültürünün bu bölgeye taşınmasının bir aşamasıdır. Karluklar, zaman içinde Karakhanid Devleti'nin bir parçası olarak Afganistan'a ve buradan Hindistan'ın kuzeyine göç etmişlerdir. Hindistan'ın kuzeyinde, Türk-İslam kültürü ile tanışan yerel halkla etkileşimde bulunmuş ve Hindistan'daki Türk-İslam devletlerinin kurulumunda yer almışlardır. Bu süreç, özellikle Delhi

²³⁷ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi: el-Kâmil fi't-Târîh*, cilt IX (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2016), 199.

²³⁸ Ergin Ayan, "Nişâbûr Melikliği," *Bozkırdan Batıya: Prof. Dr. Hüseyin Salman'a Armağan*, ed. Güler Yarcı (İstanbul: Epsilon Yayınları, 2017), 125.

²³⁹ Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâşirî*, 144.

Sultanlığı döneminde belirginleşmiştir. Bu bağlamda, Karluklar, Türk-İslam fetihlerinin Hindistan'daki ilk evrelerinde kritik bir rol oynamışlardır.²⁴⁰

Seyfettin Guri (ya da Seyfeddin Guri), Gurlular'ın 1215 yılında başa geçen hükümdarıdır. Seyfettin Guri'nin, Behram Şah'ı yenerek sultan unvanını alması, Gurlular'ın Hindistan'daki fetihlerinin kritik anlarından biridir. Seyfettin Guri, aslında Gurlu hükümdarları arasında ilk sultan unvanını alan kişi olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Behram Şah, Gurlu hükümetinin öncüllerinden biriydi ve onunla yaşanan taht kavgaları, iktidar mücadelesinin karakteristik bir örneğidir. Behram Şah'la yaşanan çatışma, esasen siyasi otorite ve halk desteği üzerinden şekillenmiştir. Seyfettin Guri, Behram Şah'a karşı başlattığı mücadelede, destek bulduğu yerel güçler ve askeri stratejilerle zafer kazanmıştır. Seyfettin Guri'nin zaferi, Gurlu hükümetinin Hindistan'daki egemenliğini pekiştirmiş ve Delhi Sultanlığı'nın temellerini atan Türk-İslam yönetimini kurma sürecini hızlandırmıştır. Bu zaferin ardından Seyfettin Guri, Sultan unvanını alarak bölgedeki güç dengesinde önemli bir değişim yaratmıştır.²⁴¹

1161 yılında Oğuzlara karşı yapılan savaş ve sonrasında Muhammed'in hanedanı devralması önemli bir dönüm noktasıdır. Oğuzlar, Türklerin Türkistan'dan gelen en eski göçebe halklarından biridir ve bu savaş, Oğuzların Türk dünyasında geniş bir nüfuz ve askeri güç oluşturdıkları bir dönemde yapılmıştır. Muhammed, 1161'de Oğuzlara karşı kazandığı zaferin ardından, hanedanını kurarak iktidarı devralmıştır. Bu süreç, Oğuzların Türk-İslam siyasi yapısına katılmalarını sağlamış ve Muhammed'in etkisi altında bir Türk-İslam devletinin temelleri atılmıştır. Ancak, Muhammed'in iktidarı devralması, sadece bir askeri zaferle değil, aynı zamanda bir diplomatik ve siyasi strateji ile mümkün olmuştur. İblül Esir, bu dönemin önemli tarihçilerindendir ve yazdığı eserlerde, Muhammed'in iktidarı devralma sürecini ve bu süreçteki askeri stratejilerini detaylı bir şekilde ele almıştır. İblül Esir, 1161 yılında Oğuzlar'a karşı savaşın ardından, Muhammed'in iktidarı devralmasını büyük bir dönüşüm olarak değerlendirmiş ve bunun, Türk-İslam devletlerinin Türkistan'dan Hindistan'a doğru yayılmasının başlangıcı olduğunu savunmuştur. İblül Esir'in yazılarında, Oğuzlar'a

²⁴⁰ Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâşirî*, 144.

²⁴¹ Muhammed b. Ali b. Muhammed-i Şebânkâre'î, *Mecma'u'l-Ensâb (Hanedanlar Tarihi)*, çeviren. Fahri Unan (Bişkek: Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, 2018), 111.

karşı kazanılan zafer ve Muhammed'in hanedanı devralması, Türk-İslam devlet yapısının gelişmesinde önemli bir dönüm noktası olarak öne çıkmaktadır.²⁴²

Gurluların en önemli hükümdarlarından biri olan Sultan Gıyaseddin (Şemseddin) Muhammed döneminde Gernsir ve Zemindarver'i işgal etmiş, Herat ve Sistan'ı kontrol etmiştir.²⁴³ Kendisi aynı zamanda Gurlu hanedanının bir üyesidir, daha sonra kardeşi Muizziddin (Şehabeddin) Muhammed'e Cerum ve Tekinabad'ın yönetimi emanet edilmiştir. Sultan Gıyaseddin (Şemseddin) Muhammed daha sonra Gazne'yi Gazneli hanedanının son sultanı Husrev Melik'ten almış ve burayı Gurlu hanedanının egemenlik merkezi haline getirmiştir. Gıyaseddin ayrıca Gazne'nin yönetimini Muizziddin (Şehabeddin) Muhammed'e emanet etmiştir.²⁴⁴ Muizziddin (Şehabeddin) Muhammed hükümdarlığı sırasında Harezmşah ile birçok savaşa girmiş ve Hindistan ve Afganistan'daki Gurlu hanedanı yönetiminin temellerini atmıştır. Dolayısıyla Sultan Muizziddin Muhammed Guri'nin yönetimi altında Gurlu hanedanı Hindistan'a doğru genişleme göstermiştir. Muizziddin liderliğindeki Gurlular Hindistan'ın dağlık bölgelerine hâkim olmuş ve 1183'te Lahor Muizziddin tarafından işgal edilmiştir.²⁴⁵ Ertesi yıl, Hindu hakimiyetindeki bu topraklar Hindu Racaları ile çatışmaya girmiş ve 1191'de Tarain Savaşı meydana gelmiştir.²⁴⁶ Gurlu subayların kaçması ve Sultan Muizziddin'in ilk karşılaşmada yaralanmasıyla Gurlular geri çekilmiş ve yeni bir örgütlenmenin ardından Hindulara karşı ikinci bir saldırı başlatılmıştır. Sonuç olarak Gurlular galip gelmiştir ve kuzey Hindistan'ın kontrolünü ele geçirmeyi başarmıştır. Kuzey Hindistan'daki şehirler ve bölgeler Gurlular adına yürüyen Türk komutanlar tarafından Gurlu egemenliği altına alınmıştır.²⁴⁷

Ocak 1203'te Muizziddin Muhammed'in kardeşi Sultan Gıyaseddin Muhammed ölmüştür. 1186 yılında Muizziddin (Şehabeddin) Muhammed'in saltanatına Harezmşah ile şiddetli bir çatışma damgasını vurmuştur.

Hüseyin Melik, Gazneli Hanedanı'nın son hükümdarlarından biridir ve bu hanedan 10. ve 11. yüzyıllarda Türkistan ve Hindistan'da geniş topraklara sahip bir Türk devletiydi. Hüseyin Melik, Gazneli Mahmud'un torunu olup, Gazneli Devleti'nin

²⁴² Şebânkârê'î, *Mec-ma'u'l-Ensâb*, 111.

²⁴³ Şebânkârê'î, *Mec-ma'u'l-Ensâb*, 111.

²⁴⁴ Vural Öntürk, *Gurlular* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2020), 60

²⁴⁵ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi: el-Kâmil fi't-Târîh*, cilt IX (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2016), 222–22

²⁴⁶ Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, 73

²⁴⁷ S. Lane Poole, *Mediaeval India Under Mohammedan Rule 712–1764* (London: Clarendon Press, 1903), 53

zayıfladığı ve bölgesel yönetimlerin arttığı bir dönemde tahta çıkmıştır. Hüseyin Melik, 12. yüzyılın başlarında Gazneli Devleti'nin son hükümdarı olarak iktidarı devralmıştır, ancak bu dönemde devletin gücü önemli ölçüde erimiştir. Hüseyin Melik, Hindistan'daki Gazneli yönetimini sürdürmeye çalışsa da, Devlet içindeki siyasi kargaşa ve iç savaşlar nedeniyle bağımsızlığını sürdürememiştir. Gazne'deki egemenlik giderek zayıflarken, son olarak Harzemşahlar tarafından işgal edilmiştir. Hüseyin Melik'in Hindistan'a olan bağlantısı, büyük ölçüde Gazneli Devleti'nin Hindistan'daki fetih ve egemenliğini sürdürme çabalarıyla ilişkilidir. Ancak, hükümetin son dönemdeki zayıflığı, Hindistan'daki kontrolün kaybedilmesine yol açmıştır.²⁴⁸

Gazneli Hanedanı, Mahmud Gaznevi tarafından 10. yüzyılın başlarında kurulmuş ve Gazne'yi başkent yaparak bölgedeki en güçlü Türk devletlerinden biri haline gelmiştir. Gazne, özellikle Hindistan'da hind hükümdarlarına karşı yapılan seferlerle ünlü olmuştur. Gazneli Mahmud, Hindistan'a yaptığı 17 fetih ile tanınır ve Gazneli Devleti'nin başkentini Gazne olarak seçmiştir. Bu şehir, hem ticaret hem de kültür merkezi olarak önemli bir konumdaydı. Ancak Hüseyin Melik'in hükümetin başına gelmesiyle, Gazneli Devleti eski gücünden uzaklaşmış ve devletin merkezi Gazne'den Harzem'e doğru kaymaya başlamıştır. Harzemşahlar, Gazneli Devleti'nin içindeki zayıflamadan faydalanarak, bu bölgedeki egemenliklerini artırmışlardır. Harzemşahlar, 12. yüzyılın başlarında, Türkistan'da güçlü bir Türk devletini kurmuşlardır ve zamanla Gazneli Devleti'nin zayıflaması ile Hindistan'a doğru genişlemeye başlamışlardır. Harzemşahlar, Hindistan'ın kuzeyinde Gazneli Devleti'nin zayıflamış egemenliğini devralma çabasında olmuşlar ve bu süreç, Hindistan'daki Türk hükümetleriyle sürekli bir çatışma hâlinde olmuştur.²⁴⁹

Hindistan ve Harzemşahlar arasındaki bağlantı, esasen Harzemşahların Hindistan'a yönelik fetihler ve burada sağladıkları askeri ve siyasi nüfuzla şekillenmiştir. Harzemşahlar, Gazneli Devleti'nin zayıflamasını fırsat bilerek Hindistan'ın kuzeyine yönelik harekâtlar düzenlemişlerdir. Bu durum, Hindistan'daki diğer Türk hükümdarlarıyla olan ilişkileri etkilemiş, bazen işbirliği bazen de çatışma durumu ortaya çıkmıştır. Harzemşahlar, Hindistan'a yönelik baskılarla, bölgedeki İslam egemenliğini güçlendirmeyi hedeflemişlerdir, ancak Hindistan'daki Türk sultanlıkları

²⁴⁸ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi: el-Kâmil fi't-Târîh*, cilt IX (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2016), 223

²⁴⁹ S. Lane Poole, *Mediaeval India Under Mohammedan Rule 712–1764* (London: Clarendon Press, 1903),53

ile karşılıklı savaşlar ve ittifaklar söz konusu olmuştur. Harzemşahlar, Delhi Sultanlığı'na karşı da çeşitli tehditler oluşturmuş, ancak Delhi Sultanları sonunda bu tehditlere karşı başarılı bir direniş göstermiştir.²⁵⁰

Önce Merv'i Harezmsah'tan almış ve Gurlu hanedanının en ünlü komutanı İbn Çurbek'i orada bırakmıştır. Harezmsah Sultanı Muhammed, Horasan ve resini geri almak için harekete geçtiğinde Merv'deki Gurlu komutanı İbn Çurbek, Harezmsah güçleri tarafından yenilgiye uğratılmıştır²⁵¹ İbn Çurbek'in kellesi alınmış ve Harezmsah'a gönderilmiştir. Bu durumdan sonra Harezmsah'ın kuvvetleri daha sonra ilerlemiş ve Horasan yönündeki en büyük Gurlu kalesi olan Herat'ı ele geçirmiştir. Şehabeddin Muhammed daha sonra Gazne'den ayrılmış ve büyük bir orduyu Harezm'e götürmüştür. Ancak Karahitaylar tarafından desteklenen Harezmsah hanedanı 1204 yılında Gurluların saldırısına uğramış ve şehri Gurlulara karşı başarıyla savunmuştur.²⁵² Gurlu ordusunun ağır kayıplar vermesinin ardından Harezmsah ve Gurlular zorla da olsa barışa varmışlardır.

Şehabeddin Muhammed Hindistan'a dönmek zorunda kalmıştır. Ancak barıştan iki ay sonra Gurlular, Harezmsah hanedanına yeniden saldırarak mağlup olmuşlar. Bu olayların ortasında Muhammed (Şehabeddin), Hindistan'ın Demil denilen bölgesinde Şaban ayının ilk gecesi (1206) yatsı namazını kılarken suikasta kurban gitmiştir.²⁵³ Sultan Muizzeddin'in ölümüyle Gurlular eski güçlerinden ve birbiri ardına işgal ettikleri yerlerden mahrum kalmışlar. Gurluları en görkemli dönemlerine taşıyan Sultan Muizziddin (Şehabeddin) Muhammed, hükümdarlığı boyunca halk arasında popüler olmuş ve Hindistan'ın önemli bölgelerini fethetmede büyük başarılar elde etmiştir. Onun döneminde elde edilen Hindistan'ın zengin bölgeleri sayesinde Gur hanedanı ekonomik olarak güçlenmiş, Gazne bir kültür merkezi haline gelmiş ve hükümetine ve halkına getirdiği refah, onu takip eden ve Hindistan'daki Türk egemenliğini sürdüren ülkelerde bir miras bırakmıştır. Muhammed Şehabettin, Gazneli Mahmud'un torunu ve Gazneli Devleti'nin son sultanlarından biridir. Muhammed Şehabettin, 11. yüzyılda Gazneli Devleti'nde hükümetin başına geçmiştir, ancak saltanatı sırasında iç karışıklıklar ve dış

²⁵⁰ Cüzcanî, *Tabakât-ı Nâsirî*, I, çeviren. H. G. Raverty (London: Asiatic Society of Bengal, 1881), 380

²⁵¹ Cüzcanî, *Tabakat-ı Nasiri*, 380.

²⁵² Hamdullah Mustawfî Qazwînî, *The Tārīkh-i-Guzīda*, çeviren. Edward G. Browne (London: Luzac & Co., 1913), 84

²⁵³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Tārīh*, cilt X (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2016), 78

tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Muhammed Şehabettin'in suikasta uğraması, dönemin siyasi karmaşıklıklarından ve devletin zayıflayan egemenliğinden kaynaklanmaktadır. Suikast olayı, özellikle Gazneli Devleti'nin içindeki taht mücadeleleri ve devletin iç karışıklıkları ile bağlantılıdır.

Muhammed Şehabettin, saltanatının sonunda, harici düşmanlar ve iç tehditlerle mücadele ederken, suikasta uğramıştır. Suikast, genellikle Gazneli sarayındaki siyasi rakipleri tarafından organize edilmiştir. Bu olay, Gazneli Devleti'nin zayıflayan merkezi yönetimi ve güçlü rakipler arasındaki çatışmaların bir sonucu olarak tarihçilerin dikkatini çekmiştir. Suikastın kimler tarafından yapıldığı hakkında net bilgiler olmamakla birlikte, çoğu tarihçi, suikastın Muhammed Şehabettin'in sarayındaki iç düşmanlar tarafından gerçekleştirildiğini kabul etmektedir. Suikastın ardından Gazneli Devleti iyice zayıflamış ve yerini Harzemşahlar ve Delhi Sultanlığı gibi güçler almıştır.

254

Kerramiye Tarikatı, İslam dünyasında özellikle 11. yüzyılda kurulan ve Gazneli Devleti ile bağlantılı olarak tarih sahnesine çıkan bir şii tarikattir. Tarikat, Kerramîler adı verilen bir grup tarafından, Fars bölgesinde ve Gazneli Devleti'nin sınırlarında yayılmaya başlamıştır. Kerramiye, ismini kurucusu Kerram bin Şahin'den alır. Bu tarikat, şii inançları ve bireysel ibadatlara vurgu yapan bir yapılanmaya sahipti ve zamanla Gazneli Devleti'nin sınırlarında güçlü bir topluluk haline gelmiştir.²⁵⁵

Kerramiye Tarikatı, özellikle fakirlik ve toplumun düzenine karşı eleştirel bir yaklaşım sergileyerek, kendi topluluklarında toplumsal eşitsizliği ve dinsel dogmaları sorgulamıştır. Bu tarikata katılanlar, İslam'ın temel inançlarının yanı sıra, dünya görüşünü daha esnek ve serbest bir şekilde yorumlamışlardır. Ayrıca, Kerramiye Tarikatı, dini düşüncelerinde geleneksel şii inançlarından farklı olarak daha bağımsız bir yorum geliştirmiştir. Tarikat, zamanla Gazneli Devleti'nin sarayında da etkili olmaya başlamış ve özellikle işçilerin ve alt sınıfların dikkatini çekmiştir. Kerramiye Tarikatı, Gazneli Devleti'nin yönetimi altındaki Fars bölgesi ve resinde büyük bir nüfuz kazanmış, ancak zamanla bu etki zayıflamıştır. Tarikatın güç kaybı, Gazneli Devleti'nin çöküşü ve Harzemşahlar'ın yükselmesiyle paralel bir gelişim göstermiştir. Tarikatın etkisi, Harzemşahlar dönemiyle birlikte daha da gerilemiştir. Kerramiye'nin öğretileri,

²⁵⁴. Hamdullah Mustawfî Qazwînî, *The Tārīkh-i-Guzāda*, çeviren. Edward G. Browne (London: Luzac & Co., 1913), 84

²⁵⁵. Mustawfî Qazwînî, *The Tārīkh-i-Guzāda*, 84.

İslam tasavvufuna ve dini düşüncelere dair önemli tartışmaların başlamasına neden olmuştur.

Diğer taraftan İslam öncesi dönemde Gur bölgesi birbirine düşman birçok kabileye bölünmüştür. Bu kabileler Farsçanın farklı lehçelerini konuşmaktadırlar. Arapların komşu toprakları fethinden sonra Gur sınırları içerisinde İslam yayılmaya başlamıştır. Gur bölgesi, İslam'ın en yavaş yayıldığı bölgelerden biridir. Ancak 11. yüzyıla gelindiğinde halkın çoğu İslam'ı kabul etmiştir. Ancak İslam ve Ebu Abdullah Muhammed ibn hakkında yeterli bilgiye sahip değillerdi. Kerram en-Nişaburi'nin kurduğu Kerramiyye tarikatını ele geçirmişler. Kerramiyye mezhebi mensupları hem Sünnileri hem de Şiileri kınamış ve fikirlerini Horasan, Garcistan ve Gur'da yaymışlardır. Zahidliğe verdikleri önem nedeniyle Kerramiyye mezhebi, daha sonra Horasan ve resinde onların yerini alacak olan Sünnî tasavvufun ilk temsilcileri olarak kabul edilmektedir.²⁵⁶

Sensebani beylerinin çoğu gibi Sultan Gıyaseddin Muhammed ve Sultan Muizzuddin kardeşler de başlangıçta Keramiyye tarikatına mensuptur. Ancak daha sonra bu mezhepten ayrıldılar. Sultan Gıyaseddin Şafii mezhebinin öğretilerinden etkilenmiş ve bu mezhebe katılmıştır. Sultan Muizzuddin de Hanefi mezhebine girmiştir. Gıyaseddin Şafii mezhebine geçtiğinde Keramiyye mezhebinin lideri Sadreddin Ali Heysem Nişaburi sultan hakkında hicivli bir şiir yazmıştır. Sultan bunu hoş karşılamamış ama onu cezalandırmamıştır. Sultan Gıyaseddin, farklı mezhep ve dinlerden insanlara karşı hoşgörüsünden dolayı Cüzcani tarafından da övülmüştür. Alaeddin Hüseyin'in hükümdarlığı sırasında İsmaili Daileri Gur'da fikirlerini yaymaya başlamışlar. Ancak oğlu ve halefi Seyfeddin Hüseyin, İsmaililiğe şiddetle karşı çıkmış ve bölgede aktif olan davetçiler öldürülmüştür. Gurlular Horasan ve Gazne'yi yönetmeye başladığında, dönemin en önde gelen âlimleri Gurlu saraylarında toplanmaya başlamıştır. Sultan Gıyaseddin'in Şafii mezhebine geçmesi Şafii mezhebine daha fazla saygı duyulmasına yol açmıştır. Ancak Gurlu yönetimi altında İsmaililer, Şiiler, Hariciler, Hindular, Budistler, Hristiyanlar ve Yahudiler olduğu bilinmektedir.²⁵⁷

²⁵⁶ " "Gurlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 25 (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 76, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gurlular> (erişim 18 Aralık 2024)

²⁵⁷"Gurlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gurlular> (erişim 18 Aralık 2024).

Cüzcanî, Sultan Gıyaseddin'i övmüş ve bu övgü, onun ilmi ve manevi yönlerine duyduğu hayranlık ile ilgilidir. Gıyaseddin özellikle, Selçuklu Devleti'nin önemli hükümdarlarından biri olup, hem dini hem de idari açıdan güçlü bir liderlik sergilemiştir. Cüzcanî, Sultan Gıyaseddin'i özellikle ahlaki üstünlüğü, bilgisi, ve adilliği nedeniyle övmüştür. Sultan Gıyaseddin'in devlet yönetimindeki becerisi, ahlaki değerleri ve İslam'a olan bağlılığı Cüzcanî'yi etkilemiş ve ona derin bir saygı duymasına neden olmuştur. Cüzcanî, Gıyaseddin'i sadece bir hükümdar olarak değil, aynı zamanda manevi lider olarak da görmüş ve onun ilmi kapasitesini ve toplumda sağladığı adaleti takdir etmiştir. Cüzcanî'nin övgüleri, Sultan'ın hem dini hem de seküler alandaki başarılarını kapsar ve bu övgülerin, Gıyaseddin'in yönetim tarzına ve toplumdaki etkisine dair derin bir takdiri yansıttığı söylenebilir. ²⁵⁸

Özellikle Gıyaseddin'in Selçuklu Devleti'nin birliğini sağlama noktasındaki çabaları ve adil yönetimi, Cüzcanî'nin övgülerine konu olmuştur. Cüzcanî, devletin manevi temellerinin güçlendirilmesi ve ahlaki üstünlüklerin ön planda tutulması gerektiğini savunmuş, Sultan Gıyaseddin'in bu değerlere verdiği önemi vurgulamıştır. Bu bağlamda, Cüzcanî'nin övgüsü, Sultan Gıyaseddin'in sadece dönemin hükümdarları arasında değil, aynı zamanda dini ve manevi liderler arasında da takdir edilen bir figür olmasına katkıda bulunmuştur. Seyfettin Hüseyin, Selçuklu Devleti'nin önemli bir askeri lideri olarak İsmaililiğe karşı çıkmıştır. İsmaililik, Şii inançlarına dayanan bir mezhep olup, özellikle Haşhaşiler olarak bilinen gizli suikastçı gruplarıyla tanınmıştır. İsmaili hareketi, Selçuklu Devleti'nin Sünni düzenine karşı bir tehdit oluşturuyordu, çünkü İsmaililer, Selçuklu hükümetinin otoritesine ve Sünni inançlarına karşı çıkan gizli örgütler kurmuşlardır. ²⁵⁹

Seyfettin Hüseyin'in İsmaililiğe karşı çıkma sebepleri şunlardır: ²⁶⁰

1.Sünni İslam'ın Savunucusu Olması: Seyfettin Hüseyin, Selçuklu Devleti'nin Sünni geleneğini savunan bir liderdi. İsmaililer ise Şii inançlarına dayanan bir mezhepten geldikleri için, Sünni inançlarla çelişiyordu. Hüseyin, İsmaililiğin Selçuklu Devleti'nin

²⁵⁸“Gurlular”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gurlular> (erişim 18 Aralık 2024).

²⁵⁹ “Gurlular”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gurlular> (erişim 18 Aralık 2024).

²⁶⁰ “Gurlular”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gurlular> (erişim 18 Aralık 2024).

dini bütünlüğünü tehdit ettiğini düşündü ve bu yüzden onlara karşı sert bir tutum sergiledi.

Devletin Egemenliğine Karşı Bir Tehdit Olarak Görülmesi: İsmaililer, gizli örgütlenmeler ve suikastlar yoluyla Selçuklu Devleti'ni zayıflatmayı amaçlıyorlardı. Seyfettin Hüseyin, bu tür gizli faaliyetlerin devletin güvenliği ve istikrarını tehdit ettiğini fark etti. İsmaili hareketinin büyük bir siyasi tehdit oluşturduğunu düşündü ve bu yüzden onların etkisini kırmaya çalıştı.

1.Siyasi ve Askeri Güç Mücadelesi: İsmaililer, İran ve Irak gibi bölgelerde gizli yönetim ve suikastçı gruplar kurarak Selçuklu hükümetine karşı bir tehdit oluşturdular. Bu durum, Seyfettin Hüseyin gibi Selçuklu askerlerinin siyasi ve askeri otoritelerini zayıflatıyordu. Hüseyin, İsmaililerin yayılmasını engellemek için onlara karşı savaştı.

2.Selçuklu Hükümetinin Dini ve Siyasi Birliğini Koruma: Seyfettin Hüseyin, Selçuklu Devleti'nin dini ve siyasi birliğini sağlamak amacıyla, İsmaili hareketine karşı bir kampanya yürüttü. Onların Sünni düzeni tehdit etmelerini engellemeyi amaçladı. Hüseyin'in bu karşıtlığı, sadece dini değil, aynı zamanda siyasi bir hareketti.

2.3.1. Gurlular Dönemi'nde İslamiyet'in Yayılma Süreci ve Sosyal Etkiler

Gurlular dönemi, Hindistan'ın tarihsel gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Türklerin Hindistan'da yerleşmeye başlaması, özellikle Gurlular'ın hükümet kurmalarıyla birlikte İslamiyet'in Hindistan'a yayılmasında büyük bir dönüm noktası olmuştur. Gurlular, 12. yüzyılda Hindistan'a geldiklerinde, hem askeri hem de kültürel alanda önemli değişiklikler yaparak, İslamiyet'in Hindistan'daki yayılmasına önemli katkılar sağlamışlardır. Bu yazıda, Gurlular dönemindeki İslamiyet'in yayılma süreci ve bunun Hindistan'daki sosyal yapıya olan etkileri ele alınacaktır.²⁶¹

Gurlular, 12. yüzyılda Hindistan'a akın etmeye başlamış ve bölgeyi fethetmek için bir dizi askeri sefer gerçekleştirmiştir. 1192'deki Tarain Savaşı'nda, Sultan Muhammad Ghorî'nin Hindistan'daki Rajput hükümdarlarını mağlup etmesi, Gurlular'ın Hindistan'daki egemenliğinin temellerini atmıştır (Bosworth, 1963). Gurlular, Hindistan'ın kuzey bölgelerinde, özellikle Delhi'de güçlü bir Türk İslam hükümeti kurarak, bölgenin siyasi yapısını değiştirmiştir. Bu hükümet, İslamiyet'in yayılmasında önemli bir rol oynamıştır.

²⁶¹ Muzaffar Alam, *The Languages of Political Islam: India 1200–1800* (Chicago: University of Chicago Press, 2004).185

İslamiyet, Hindistan'a ilk olarak ticaret yoluyla gelmişti. Ancak, Gurlular'ın Hindistan'a yerleşmesiyle birlikte, İslamiyet'in yayılması hızlanmıştır. Gurlular, fetihlerinin ardından, bölgede bir dizi cami ve medrese inşa ederek İslam kültürünü pekiştirmişlerdir. Gurlular döneminde yapılan bu yapılar, sadece dini ibadet yerleri değil, aynı zamanda eğitim ve kültürel etkileşim alanları olarak da işlev görmüştür.²⁶²

İslamiyet'in Hindistan'a yayılması, sadece dini bir değişim yaratmakla kalmamış, aynı zamanda Hindistan'ın sosyal yapısında da önemli dönüşümlere yol açmıştır. Gurlular döneminde, Hindistan'daki Hindular ve Müslümanlar arasındaki ilişkiler karmaşık bir hal almış, zaman zaman işbirliği ve zaman zaman da gerilimler yaşanmıştır. Ancak, Gurlular'ın bölgeye hakim olmaları, İslam kültürünün Hindu toplumuyla daha fazla etkileşime girmesini sağlamıştır (Wink, 1991). Bu dönemde, Hindistan'daki bazı Hindu yöneticileri, Gurlular'a karşı direnseler de, birçok yerel halk, Gurlular'ın yönetimi altında İslam kültürünü kabul etmeye başlamıştır.

Bu dönemdeki en önemli sosyal etkilerden biri, Hindistan'da birinci dereceden sosyal sınıf farklılıklarının belirginleşmesidir. Gurlular, fethettikleri topraklarda, İslam'ın getirdiği eşitlikçi öğretileri benimseyerek, bazı sosyal yapıları değiştirmiştir. Örneğin, köleliğin kaldırılması ve kölelerin serbest bırakılması, İslamiyet'in sosyal adalet anlayışının bir yansımasıdır. Ayrıca, İslam'ın öğretileri, Hindu kast sistemi gibi katı sınıf ayrımlarını sorgulamaya başlamıştır.²⁶³

Gurlular dönemi, aynı zamanda bilim, kültür ve sanatta bir gelişim dönemine de işaret eder. İslam kültürünün Hindistan'a yerleşmesi, özellikle bilimsel alanda yeni bir anlayışın benimsenmesine olanak sağlamıştır. Gurlular döneminde, matematik, astronomi, tıp ve diğer bilimler daha yaygın hale gelmiş ve Hindistan'daki entelektüel hayat, İslam dünyasının bilimsel mirasıyla etkileşim içine girmiştir. Bu dönemde, birçok bilim insanı ve entelektüel, Gurlular yönetiminde çalışarak bilgi birikimlerini artırmışlardır.²⁶⁴

Ayrıca, İslamiyet'in sosyal etkilerinden biri de, şehirlerin yapısal değişimidir. Gurlular, fethettikleri bölgelerde şehirler kurmuş ve bu şehirlerde, medrese ve camiler gibi dini yapılarla birlikte, İslam kültürünün etkisini artırmıştır. Delhi, Gurlular'ın

²⁶² Richard M. Eaton, *India's Islamic Traditions, 711–1750* (New Delhi: Oxford University Press, 2003).235

²⁶³ Irfan Habib, *Medieval India: The Study of a Civilization* (New Delhi: National Book Trust, 2008),56

²⁶⁴ S. Khan, *The Influence of Islamic Art in India* (London: Routledge, 2007)74

başkenti olmasının yanı sıra, İslam kültürünün Hindistan'daki merkezi haline gelmiştir.²⁶⁵

Gurlular dönemi, Hindistan'daki sosyal yapıyı önemli ölçüde etkilemiş, İslamiyet'in yayılmasında önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu süreç, yalnızca dini bir değişim yaratmakla kalmamış, aynı zamanda Hindistan'ın kültürel ve sosyal yapısının yeniden şekillenmesine olanak sağlamıştır. Gurlular'ın kurduğu İslam devleti, Hindistan'daki Türk varlığının temellerini atmış ve İslam kültürünün Hindistan'daki etkisini pekiştirmiştir. Ayrıca, bu dönemdeki sosyal ve kültürel dönüşümler, Hindistan'ın tarihinde uzun süreli etkiler bırakmıştır.²⁶⁶

2.3.2. Gurlular'ın Hindistan'daki Türk İslam Kültürüne Katkıları

Gurlular, 12. yüzyılda Hindistan'a yerleşerek Türk İslam kültürünün Hindistan'daki yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Gurlular'ın Hindistan'daki Türk İslam kültürüne katkıları, hem askeri fetihlerle hem de kültürel ve dini etkilerle şekillenmiştir. Bu yazıda, Gurlular'ın Hindistan'daki Türk İslam kültürüne katkılarının tarihsel ve kültürel boyutları ele alınacaktır.²⁶⁷

Gurlular, 12. yüzyılın başlarında Hindistan'a gelerek bölgedeki mevcut siyasi yapıyı değiştirmiş ve Türk İslam kültürünün Hindistan'a yerleşmesini sağlamışlardır. 1192 yılında Tarain Savaşı'nda Rajput hükümdarlarını mağlup eden Sultan Muhammad Gori, Hindistan'ın kuzeyinde önemli bir Türk İslam devleti kurarak, bu kültürün Hindistan'a yayılmasında önemli bir rol oynamıştır (Bosworth, 1963). Bu zaferin ardından, Gurlular bölgede çeşitli camiler, medreseler ve diğer İslamî yapılar inşa ederek Türk İslam kültürünü Hindistan'da kalıcı hale getirmiştir. Bu yapılar, sadece dini ibadet yerleri değil, aynı zamanda eğitim ve kültür merkezleri olarak da işlev görmüştür.²⁶⁸

Gurlular'ın Hindistan'daki en önemli kültürel katkılarından biri de, İslam mimarisinin yayılmasıdır. Gurlular, Hindistan'a geldiklerinde, Türk İslam mimarisini Hindistan'ın yerel inşaat teknikleriyle birleştirerek, kendilerine özgü bir mimari üslup

²⁶⁵ Ram Sharan Sharma, *Indian Feudalism: c. 300–1200* (Delhi: Macmillan India, 2005), 145.146

²⁶⁶ André Wink, *Al-Hind: The Making of the Indo-Islamic World* (Leiden: Brill, 1991), 544

²⁶⁷ Clifford Edmund Bosworth, *The Ghaznavids: Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran, 994–1040* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1963), 58

²⁶⁸ Abdur Rehman, *The Last Two Dynasties of the Śāhis: An Analysis of Their History, Archaeology, Coinage and Palaeography* (Islamabad: Centre for the Study of the Civilizations of Central Asia, Quaid-i-Azam University, 1979), 45

geliştirmişlerdir. Bu üslup, özellikle cami ve medrese yapılarında görülür. Gurlular, Delhi ve resinde camiler, türbeler ve eğitim merkezleri inşa ederek İslam kültürünün Hindistan'daki etkisini artırmışlardır (Eaton, 2000). Bu yapılar, sadece dini işlevler üstlenmekle kalmamış, aynı zamanda Türk İslam kültürünün Hindistan'da daha geniş bir toplumsal tabana yayılmasına yardımcı olmuştur.

Gurlular, mimari ve sanatsal alanda, İslam'ın geleneksel estetik anlayışlarını Hindistan'ın yerel sanat ve zanaat gelenekleriyle harmanlamışlardır. Özellikle Türk İslam sanatının etkisiyle, taş oymacılığı, çini ve minyatür sanatlarında yeni bir anlayışın doğmasına yol açmışlardır (Rehman, 2002). Bu kültürel etkileşim, Hindistan'daki sanat dünyasında önemli bir dönüm noktası yaratmıştır.²⁶⁹

Gurlular dönemi, Hindistan'daki eğitim ve bilimsel düşüncenin geliştiği bir dönem olmuştur. Gurlular, sadece askeri fetihler yaparak değil, aynı zamanda eğitim kurumları kurarak da Hindistan'daki Türk İslam kültürünü pekiştirmişlerdir. Medreseler, Gurlular döneminde Hindistan'da yaygınlaşmış ve İslam biliminin Hindistan'daki en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bu eğitim kurumları, dini bilgilerin yanı sıra matematik, astronomi, tıp ve diğer bilimlerde de eğitim vermiştir (Thapar, 1992). Bu dönemde yetişen bilim insanları, Gurlular'ın Hindistan'daki kültürel mirasına önemli katkılarda bulunmuşlardır.²⁷⁰

Ayrıca, Gurlular'ın Hindistan'daki Türk İslam kültürüne katkıları sadece eğitimle sınırlı kalmamıştır. Bu dönemde, Hindistan'da bilimsel çalışmalar hız kazanmış ve Batı Asya'daki bilimsel gelenekler Hindistan'a taşınmıştır. Örneğin, astronomi ve matematikteki gelişmeler, Gurlular'ın eğitim sisteminin bir parçası olarak Hindistan'da yaygınlaşmıştır. Gurlular'ın bu kültürel etkisi, Hindistan'da bilim ve kültürün yükselmesine yol açmıştır.²⁷¹

Gurlular, Hindistan'da yerleşmeye başladıklarında, toplumsal yapıyı da değiştirmeye başlamışlardır. Türk İslam kültürü, Hindistan'da kast sistemi gibi geleneksel yapıları sorgulamaya başlamış, özellikle düşük kasttan gelen bireyler İslam'ı kabul ederek toplumsal eşitlik arayışına girmişlerdir (Habib, 2000). İslam'ın öğretileri, Hindistan'daki bazı sosyal yapıları dönüştürmüş ve toplumda daha eşitlikçi bir düzenin

²⁶⁹ Romila Thapar, *Early India: From the Origins to AD 1300* (Berkeley: University of California Press, 2002), 123

²⁷⁰ André Wink, *Al-Hind: The Making of the Indo-Islamic World*, vol. 1 (Leiden: Brill, 1990), 74.

²⁷¹ Richard M. Eaton, *India's Islamic Traditions, 711–1750* (New Delhi: Oxford University Press, 2003), 47.

temellerini atmıştır. Ayrıca, Gurlular döneminde, İslam'ın sosyal adalet anlayışı Hindistan'ın farklı toplum kesimlerine hitap etmiş ve birçok yerel halk, Gurlular'ın yönetimi altında İslam'ı kabul etmiştir.

Bu dönemde, Türk İslam kültürünün Hindistan'daki etkisi, özellikle yerel halk arasında hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır. Gurlular'ın yönetimindeki sosyal yapılar, dinî çeşitliliğin daha fazla kabul edildiği ve toplumda İslam kültürünün geniş çapta benimsendiği bir ortam yaratmıştır (Eaton, 2000). Gurlular'ın Hindistan'daki Türk İslam kültürüne katkıları, hem dini hem de sosyal düzeydeki dönüşümlerle, Hindistan'ın tarihindeki önemli bir dönüm noktası olmuştur.²⁷²

Gurlular, Hindistan'daki Türk İslam kültürüne katkılarıyla, sadece askeri fetihlerde bulunmakla kalmamış, aynı zamanda eğitim, mimari, sanat ve toplumsal yapı alanlarında da önemli değişiklikler yapmışlardır. Gurlular'ın Hindistan'daki Türk İslam kültürüne olan katkıları, Hindistan'ın tarihini şekillendirmiş ve bölgedeki kültürel mirası derinden etkilemiştir. Gurlular dönemi, Hindistan'daki İslam kültürünün temellerinin atıldığı ve bu kültürün Hindistan'daki sosyal yapılarla etkileşime girerek geliştiği bir dönem olmuştur.

2.4 DELHİ TÜRK SULTANLIĞI DÖNEMİNDE HİNDİSTAN'DA TÜRK VARLIĞI VE İSLAMİYET'İN YAYILMASI

Türkler tarafından kurulan Delhi Sultanlığı (1206-1451), İslam'ın ve Türk İslam kültür medeniyetinin Hindistan'da yayılmasında önemli bir rol oynamış ve ülkeye damgasını vurmuştur. Delhi Sultanlığı dönemi, Moğolların Asya kıtasını istila ettiği döneme denk gelmektedir.²⁷³ Bu işgal sonucunda Delhi Sultanlığı, İran ve Irak gibi ülkelerden kaçarak Hindistan'a sığınan alim ve din adamları sayesinde her açıdan en görkemli dönemini yaşamıştır. Bu olaylar Hindistan tarihine sosyal, ekonomik ve politik etki yaratmış, ülkedeki birçok yerel yönetim kaldırılmış, merkezi yönetim gelenekleri gelişmiş, mimari gelişmiş, bilim ve teknoloji, kültür, ticaret ve özellikle bilim ve teknoloji alanlarında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Delhi yeniden canlandırılmıştır. Zamanının en büyük merkezlerinden biri ve uluslararası bir lider haline gelmiştir. Bir kimliğe ve uluslararası bir kimliğe kavuşmuştur. Bu dönemde Hindular da İslam'ı benimsemeye başlamıştır.

²⁷² Eaton, *India's Islamic Traditions*, 53.

²⁷³ Kortel, *Delhi Sultanlığında Teşkilat*, I, 125.

Hindistan'a kuzeybatıdan girmeyi amaçlayan ordular için Multan, Hindistan'a açılan kapının kilidi gibiydi. Bu kilidi ele geçirenler, Delhi'ye doğru ilerleyerek Hindistan'a tamamen hâkim olma umuduna sahip olabiliyorlardı. Stratejik açıdan son derece önemli olan bu bölgeyi fethetmek, sadece orada hâkimiyet kurmakla sınırlı değildi, aynı zamanda bu hâkimiyetin devamını sağlamak da önemli bir zorluktu. Çünkü Multan, hem ganimet hem de vatan arayan pek çok fatihin hedefi oluyordu. Ayrıca, Hindistan'ın kalabalık nüfusu ve gelişmiş medeniyetine karşı, burada uzun süreli bir yönetim kurabilmek için, yerel halkla uyum içinde, onların seviyesine denk ya da daha yüksek bir kültür ve medeniyet anlayışına sahip olmak gerekliydi. Aynı zamanda bu büyük nüfusu idare edebilmek ve asimilasyona karşı koyabilecek kadar güçlü bir yönetim gösterme zorunluluğu da bulunuyordu.²⁷⁴ Delhi Türk Sultanlığı dönemi boyunca, Multan'daki Türk yönetiminin ne kadar direnç gösterdiği ve nasıl bu stratejik bölgeyi uzun süreli olarak kontrol altında tutmayı başardığı, bu dönemde alınan yönetim önlemleriyle daha iyi anlaşılacaktır. Ancak, bu yönetim sürecine geçmeden önce, Multan'ın Delhi Türk Sultanlığı'nın hâkimiyetine nasıl katıldığını açıklamak gerekir.

Gazneli Mahmud, hükümdarlığı süresince (998-1030) Hindistan'a toplamda 17 sefer düzenlemiştir. Yapılan kapsamlı çalışmalar, Sultan Mahmud'un Hindistan'daki toprakları genişletme amacının olmadığını, aksine bu toprakları daha çok bırakmayı tercih ettiğini ortaya koymaktadır. Bu tutumu, Hindistan'ın iç kesimlerinde kalıcı bir egemenlik kurma amacını taşımadığına işaret eder. Türk egemenliğini kurma görevini ise sonraki Türk devletlerine devretmiş, dolayısıyla Hindistan'da örgütlü bir yerleşik devletin kurulması ve bu devletin yerel yönetimi, Delhi'deki Türk Sultanları ve daha sonra Babür İmparatorluğu'nun yöneticilerine bırakılmıştır. Bu durum, Türk egemenliğinin Hindistan'da yaklaşık iki yüzyıl gecikmesine yol açmıştır. Bununla birlikte, Gazneli Mahmud'un özellikle Multan Seferi'nin başarısı, Müslümanların Hindistan'daki konumunu büyük ölçüde güçlendirmiştir. Çünkü o dönemde Hindistan'da, Multan dışında Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu bir bölge bulunmamaktaydı ve İslam'ın yayılması, Şii-Sünni çatışmaları nedeniyle zorluklarla karşılaşmaktaydı. Sultan Mahmud, Multan'a kadar fethedilen bölgelerde İslami

²⁷⁴ Mustafa Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan (1206–1414)* (yayınlanmamış doktora tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 197.

kurumlar inşa ederek, ibadethaneler yaptırarak ve din görevlilerini atayarak, İslam'ın Hindistan'da daha da yayılması için sağlam bir temel atmıştır.²⁷⁵

1006 yılındaki Multan Seferi öncesinde Gazneli Mahmud, 1000 yılında Ramgan'a kadar olan bölgede güçlü bir varlık kurmayı başarmıştır. Hindistan'a yönelik olarak büyük çapta iki sefer düzenlemiştir. İlk seferinde, Sultan Mahmud, Peşaver'deki Wai Khand'da Raca Kaipal'i mağlup etmiş ve emekli sultan unvanını almıştır. İkinci seferde ise, Multan'ın doğusunda yer alan Batia'ya düzenlediği seferde önemli miktarda ganimet elde etmiştir. Bu bağlamda, Sultan Mahmud'un doğrudan Multan'a yaptığı seferler özel bir önem taşımaktadır. Özellikle, Sultan Mahmud'un Hindistan'a yaptığı üçüncü, dördüncü ve yedinci seferleri, Multan hükümdarı Abul Fat Daud'un Sünni Müslümanlar arasında hoşnutsuzluğa neden olması ve Gazne ordusunun Multan'dan geçişine izin verilmemesi nedeniyle gerçekleştirilmiştir. Bu engellemeler Gazne ordusunun ilerlemesini zorlaştırmış, bu yüzden 1006 yılında bir operasyon düzenlenmiş ve Multan ele geçirilmiştir. Kalmatti'nin cezalandırılmasının ardından, Multan'a Navaz Şah adı verilen bir hükümdar atanmıştır. Ancak, Navaz Şah Hinduizm'e geri dönüp Gazneli hanedanına karşı isyan etti. Bu durum üzerine 1008'de bir sefer düzenlenmiş ve bölgedeki karışıklıklar iki yıl süreyle yatıştırılmıştır. 1010 yılında, Ebul Fetih Davud'un liderliğindeki isyancılara karşı yapılan başka bir seferde birçok isyancı yakalanmış ve cezalandırılmıştır. Böylece bölgedeki Sünni Müslümanların güvenliği sağlanmıştır.²⁷⁶

Multan, Nasıreddin Kabaçe'nin hükümetinde önemli bir siyasi ve kültürel merkez olarak gelişmiştir. Horasan, Gazne ve Gur gibi bölgelerden dönemin tanınmış âlim ve şairleri, bu şehre yerleşmişlerdir. Bu âlimlerden, dönemin en değerli ve birincil kaynaklarından biri olarak başvurabileceğimiz Minhac-i Sirac Cüzcânî, 1226 yılında Multan'a gelmiştir. Burada büyük takdir gören Cüzcânî, Nasıreddin Kabaçe tarafından, o dönemin en saygın eğitim kurumlarından biri olan Medrese-i Firuzîye'ye bugünkü anlamıyla rektör olarak atanmıştır. Görülüyor ki, Nasıreddin Kabaçe, uzun hükümdarlığı süresince yalnızca dış tehditlere karşı koymakla kalmamış, aynı zamanda bölgesini ilim ve kültürün merkezi haline getirmeyi başarmıştır.

²⁷⁵Mustafa Tanrıverdi, "İslamiyet'in Multan'a Yerleşimi ve Etkileri," *JOMISS: Journal of Middle Eastern Studies* 1, no. 2 (Aralık 2023): 198, e-ISSN: 2980-2628.

²⁷⁶Tanrıverdi, *Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nde Multan*, 197-198.

Bu süreçte Multan, sadece politik değil, aynı zamanda akademik anlamda da önemli bir konum kazanmıştır.²⁷⁷

2.5. DELHİ TÜRK SULTANLARININ DİN ANLAYIŞI

Delhi'de tüm dinlere saygı gösterilir ve tüm dinlerin takipçilerine hoşgörüyle yaklaşıldı. Delhi'de yaşayan Pagan Hindulara, vergilerini düzenli olarak ödemeleri koşuluyla özgürce ibadet etme fırsatı tanmıştır. Her sabah Yamuna Nehri kıyısında çan çalarak ve deniz kabukları üfleyerek ibadet etmektedirler.²⁷⁸ Moğolistan'dan kaçan Sünnilik ve Hanefiliğe bağlı âlimler, fakihler ve sufiler Delhi'de İslam temelli bir devletin kurulmasından sonra buraya yerleşerek İslam'ın öncülüğünü yapmak ve yaymak için çalışmışlardır.²⁷⁹ Sultanlar sikkelerinde ve yazıtlarında 'Allah'ın şehrinin koruyucusu, İslam'ın yayıcısı, putların yıkıcısı ve Allah'ın gölgesi' gibi unvanlar kullanmışlardır.²⁸⁰ Hindistan'ın en büyük ve en eski mezhebi olan Çiştî mezhebi, Delhi'de İslam'ın yerleşmesinde etkili olmuştur.²⁸¹ Bu tarikatın ilk lideri Muineddin Hasan Çiştî, Feriuddin Ganci Şakr ve Sühreverdi 'nin yolunu izlemiştir. Şeyh Baheddin Zakeriya Delhi'ye gelmiş ve oraya yerleşmiştir.²⁸² Muineddin Çiştî, Delhi Türk Sultanlığı'nın manevi kurucusu olarak kabul edilir ve "Sultanül Hind" olarak bilinmektedir.²⁸³ Ayrıca 'Hind'in Sultanı' olarak da tanınmaktadır. Bu Çiştî şeyhlerini Muizzeddin Çiştî ve Nizameddin Evliya takip etmiştir.²⁸⁴ Çiştî şeyhlerinin sahip oldukları tek şey bir cübbe, seccade, tahta sandaletler, boncuklar ve bir asadır.²⁸⁵

Delhi ve resinde Çiştî tarikatının benimsenmesinin ardındaki ana faktörler şunlardır her yaştan, inançtan, statüden ve ten renginden insana eşit davranmaktadır. Kendilerini başkalarını İslam'a döndürmek için aracı olarak görmemişler ve asıl amaçları ayrımcılık olmaksızın eşit ve hoşgörülü bir toplumsal yaşamın mümkün olduğunu göstermektir. Ayrıca şeyhler çok normal bir hayat yaşamışlardır ve herkes

²⁷⁷ Mustafa Tanrıverdi, "İslamiyet'in Multan'a Yerleşimi ve Etkileri," *JOMISS: Journal of Middle Eastern Studies* 1, no. 2 (Aralık 2023): 198, e-ISSN: 2980-2628.

²⁷⁸ İktidar Hüseyin Sıddıki, "Müslüman Hekimlerin Şifa Reçetesi: İlm-i Tıp ile Ayurveda Sentezi," *Derin Tarih Dergisi*, özel sayı 19 (2021): 114.

²⁷⁹ Ira M. Lapidus, *İslam Toplumlari Tarihi I*, çeviren: Esin Soğancı (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2000), 597.

²⁸⁰ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi I* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1946), 358.

²⁸¹ Khaliq Ahmad Nizami, "Çiştîyye," *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, cilt 8 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993), 343.

²⁸² Lapidus, *İslam Toplumlari Tarihi I*, 598-603; Bayur, *Hindistan Tarihi I*, 357.

²⁸³ Tanvir Anjum, "Çiştî Tarikati ve Muineddin Çiştî," *Derin Tarih*, özel sayı 19 (2021), 54.

²⁸⁴ Azmi Özcan, "Nizâmeddin Evliyâ," *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, cilt 33 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007), 179, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nizameddin-evliya>, erişim: 20 ocak 2024.

²⁸⁵ Khaliq Ahmad Nizami, *Some Aspects of Religion and Politics in India during the Thirteenth Century* (Aligarh: Department of History, Muslim University, 1961), 177.

onlara yaklaşılabilmektedir. Bu nedenle pek çok kişi İslam'ı seçmiştir. Yerel Hindu kültürü ile İslam arasında bir köprü olmuşlar. Sühreverdiler, Ganj Nehri kıyısındaki Multan bölgesinde, Çiştî'nin gölgesinde varlıklarını sürdürmüşler ve fikirlerini buradan tüm Hindistan'a yaymışlar.²⁸⁶ Moğollardan kaçan bir diğer önemli grup da Peygamber'in soyundan geldiklerine inanılan Seyyidlerdi. Korundular ve Delhi'de yaşamaya devam etmişler. Timur, Delhi'yi işgal ettiğinde orada yaşayan Seyyidlerin zarar görmesini önlemiş ve onları koruması altına almıştır.²⁸⁷

Muizziddin Çisti, Hindistan'da tasavvuf anlayışının yayılmasında önemli bir figürdür. Çisti tarikatının kurucusu olarak kabul edilen Muizziddin, Hindistan'a Delhi Sultanlığı'nın kurucusu Muhammed bin Sam döneminde gelmiş ve burada önemli bir tasavvufi hareketin öncüsü olmuştur. Çisti tarikatı, özellikle manevi öğretileri, toplumsal hoşgörü ve barışçı yaklaşımı ile Hindistan'da hızla yayılmıştır. Bu tarikatın, Hinduizm ve diğer yerel inançlarla etkileşime girmesi, Sufizm öğretilerinin Hindistan'a özgü bir biçimde gelişmesine yol açmıştır. Muizziddin, insan sevgisi, barış ve Allah'a teslimiyet gibi öğretileriyle Hindistan'daki halk arasında büyük bir kabul görmüş, özellikle köleler ve yoksul sınıflar arasında büyük bir etki yaratmıştır. Bu sayede, tasavvufun, Hindistan'daki İslam'ın halk arasında yayılmasına ve daha içsel, manevi bir yön kazanmasına katkı sağlanmıştır.²⁸⁸

Delhi Türk Sultanları, Hindistan'da Türk-İslam yönetiminin temellerini atan figürlerdir. Bu sultanlar, özellikle Muhammed bin Sam ve İltutmuş gibi isimlerle tanınmaktadır. Muhammed bin Sam, Hindistan'a yaptığı seferlerle, Hindistan'ın kuzeyinde geniş topraklar ele geçirmiş ve Delhi Sultanlığı'nın temellerini atmıştır. Bu seferler, sadece fiziksel toprak genişlemeleri değil, aynı zamanda İslam'ın Hindistan'daki köklerinin sağlamlaştırılması anlamına gelmiştir. Özellikle Hindistan'daki Hindu yönetimlerine karşı yapılan seferler, İslam'ın Hindistan'a girişinde belirleyici olmuştur. Türk sultanlarının gerçekleştirdiği bu seferler, aynı zamanda İslam kültürünün ve Türk yönetim anlayışının Hindistan'da güçlü bir biçimde yerleşmesini sağlamıştır. İslamiyet, Delhi Türk Sultanları döneminde Hindistan'da gelişmiş, değişmiş ve dönüşmüştür. İlk başta, halk arasında İslam'a yönelik bir hoşgörü ve geleneksel

²⁸⁶ Ray, *The Sultanate of Delhi*, 164.

²⁸⁷ A. Rashid, *Society and Culture in Medieval India, 1206–1556* (Calcutta: University of Calcutta, 1966), 19.

²⁸⁸ Aniruddha Ray, *The Sultanate of Delhi* (London: Routledge, 2019), 164.

inançlarla etkileşim süreci yaşanmıştır. Sufi tarikatlarının Hindistan'daki etkisi, İslam'ın daha huzurlu, manevi bir biçimde halk arasında yayılmasına olanak tanımıştır. Tasavvufi öğretiler ve Sufi şairlerin etkisi, Hindistan'daki İslam'ın halkla daha yakın bir ilişki kurmasına katkı sağlamıştır. Zamanla, Hindistan'da Türk sultanlarının yönetiminde İslamiyet, sadece dini bir inanç olarak değil, aynı zamanda sosyokültürel bir yapı olarak da şekil almıştır. İslam, yerel Hindistan kültürleriyle etkileşime girerek, kendisini Hindistan'a özgü bir biçimde yeniden şekillendirmiştir. Bu süreçte Sufi şairler, tasavvufi öğretiler, hoşgörü ve barış anlayışı, Hindistan'da İslam'ın yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Delhi Sultanlığı ve sonraki dönemlerdeki Türk yönetimi, Hindistan'daki İslam'ın hem kültürel hem de dini anlamda derinleşmesini sağlamıştır.²⁸⁹

2.5.1. Memluk Sultanlığı

Muizzeddin'in 1206'da ölümünden sonra kuzey Hindistan'da Memluk Sultanlığı²⁹⁰ kurulmuştur. Delhi'de ilk Türk Saltanatı Kutbeddin Aybeg tarafından kurulmuş ve Hindistan'daki Türk İslam kültürünün ve mirasının temeli bu dönemde atılmıştır. Kutbeddin Aybeg'in kurduğu Delhi Türk Sultanlığı, Hint topraklarını kuzeyden gelen Moğollara karşı savunmuştur. Delhi Türk Sultanlığı, Türklük ve İslamiyet açısından kalıcı bir devlet haline gelmiştir.²⁹¹ 1451 yılında sultanlık, Afganlaşmış Kalaç hanedanından Ludilerin (Afganlar) eline geçmiştir.²⁹² Bu dönemde Hindistan'daki Müslüman egemenliği rakip hükümdarlar arasında dağılmıştır. İltutmuş, Türk İslam egemenliğini yeniden tesis etmiştir. İltutmuş, Delhi'nin en büyük padişahlarından biridir. Kaynaklara göre İltutmuş, dönemin Abbasi Halifeliği tarafınca bilinen ilk Müslüman Türk padişahıdır.²⁹³

2.5.2. Kalaçlar

1290-1321 yılları arasında Kalaç'ın kurulduğu bilinen en önemli isim Alaeddin Muhammed Şah'tır. Celaleddin Firuzşah (1290-1296) döneminden sonra kuzeyden yapılan Moğol akınlarının çoğunluğu Çağatay hanedanı, az bir kısmı da İlhan hanedanı

²⁸⁹ Anjum, *Çiştî Tarikatı ve Muineddin Çiştî*, 54.

²⁹⁰ Hamza Eravşar, *Türk Tarihi: Başlangıcından Osmanlı'ya Kadar* (Ankara: Yumak Yayınları, 2011), 60.

²⁹¹ Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, 160

²⁹² Bayur, *Hindistan Tarihi I*, s. 269.

²⁹³ Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, 323

tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁹⁴ İlhanlı ve Çağatay akınlarına katılanlardan bir kısmının Hindistan'a yerleşmiş olması bu akınların en önemli özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Delhi bu süre zarfında odak noktasıdır. Delhi Sultanlığı'nın idari örgütlenmesi genel olarak Türk İslam devletlerinin örgütlenmesine dayanmaktadır. Delhi Sultanlığı döneminde bir dizi bina inşa edilmiştir.²⁹⁵ Delhi'nin Türk Sultanı Alaeddin Muhammed'in ölümünden sonra Mübarek Han, "Kutbeddin" lakaplı tahta çıkmıştır. Mübarek Han, Hüsrev Han adlı bir Hindu tarafından öldürülmüştür (1320). Hüsrev Han Hindu üstünlüğünü yeniden tesis etmeye çalışmıştır. Sarayda birçok Hindu ritüeli gerçekleştirilmiş ve Hinduların kutsal saydığı ineklerin kesilmesi yasaklanmıştır.

2.5.3 Tuğluklular

Tuğluk hanedanı Hindistan'a göç eden Türk boylarından biridir ve 1320 ile 1414 yılları arasında kurulmuştur. Tuğlu hanedanı, dokuz sultan tarafından temsil edilen bir imparatorluk olan Delhi Sultanlığı'nın üçüncü kademesidir. Resmi dil Farsçadır. Tuğlu hanedanı, Hüseyin Han'ın idam edilmesi ve Gazi Melik'in Delhi Sultanlığı tahtına çıkarak İslami üstünlüğü yeniden tesis etmek için harekete geçmesinden sonra başlamıştır. Tuğlu hanedanının en önemli hükümdarı Firuz Şah Tuğlu'dur. Firuz Şah Tuğlu'nun hükümdarlığı sırasında önemli bir ekonomik gelişme sağlanmıştır. Ancak bu dönemde Sünniler ile Şiiler arasında mezhep çatışmaları ortaya çıkmıştır. Bunun nedeninin Hintli Müslümanların çoğunluğunun Şii mezhebine mensup olması, Sünnilerin ise azınlıkta kalması olduğu iddia edilmiştir. Mübarek Galip, Müslüman yöneticilerin Hinduların sayısı karşısında her zaman kendi güçlerini güçlü tutmaya çalıştıklarına işaret etmektedir.²⁹⁶ Eravşar, Tuğluk hanedanının yaklaşık bir asır boyunca Hindistan'ı yönettiğini ancak Kalaçlar'dan miras aldığı toprakların tamamını koruyamadığını belirtmiştir.²⁹⁷

²⁹⁴ Salim Cöhce, "Kalaç Sultanlığı," *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri* (25-28 Haziran 2007) (Ankara: TTK Yayınları, 2008), 79.

²⁹⁵ T. W. Haig, *The Cambridge History of India, Volume III: Turks and Afghans* (Cambridge: Cambridge University Press, 1928).

²⁹⁶ Mübarek Galip, *Hindistan'da Türk Hükümdarlar*, hazırlayan: Saadettin Yağmur Gömeç (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), 25.

²⁹⁷ O.Eravşar, *Türk Tarihi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2010), 61.

2.5.4. Seyyidiler

Seyyidiler (1414-1451) Güney Pencap'ta Tuğlu hanedanının valisi olan Hızır Şah tarafından kurulmuştur.²⁹⁸ Mübarek Galip, Seyyidilerin Peygamber'in soyuyla hiçbir ilgisi olmadığını ve sadece atalarından birinin Seyyid unvanına sahip olması nedeniyle bu unvanla anıldıklarını belirtmiştir.²⁹⁹ Bir Şii olan Hızır Han ve çocuklarının, Sünnilere zorbalık yaptıkları ve Mecusiler ile Hinduları kayırdıkları gerekçesiyle Müslüman tebaa tarafından sert bir şekilde eleştirildikleri bildirilmiştir.

2.5.5. Lodiler

Belgelerde Lodilerin 1451-1526 (1451-1526) yılları arasında hüküm sürdüğü ve aslen Türk oldukları ancak daha sonra Afganlaştıkları bilgisine rastlanılmaktadır.³⁰⁰ Resmi dil Farsça, askeri ve saray dilleri ise Türkçe ve Afganca idi. Hint-Türk İmparatorluğu'nda Afgan etkisi Lodi ile başlamıştır. Behlul Lodi tahta çıktığında Delhi Sultanlığı tekrar Afganların eline geçmiştir. Afganların iktidara gelmesiyle devlet gücünü yeniden kazanmıştır. Türkler Delhi Sultanlığı'nı yönetecek güç ve kudrete sahip değillerdi ama savaşçı kabileleriyle Afganlar Türklerden daha güçlüdür. Tuğluk hanedanından sonra Delhi Sultanlığı, Seyyid ve Lodi hanedanları döneminde uygulanan politikalar sonucunda eski gücüne kavuşmuştur. Özellikle İskender Lodi döneminde yeni fetihler yapılırken İbrahim Lodi (1517-1526) dönemi genel olarak iç karışıklıkların yaşandığı bir dönem olmuştur. Ancak Babur'un İbrahim Lodi'ye karşı kazandığı zafer, Delhi Sultanlığı'nın sona ermesine yol açmış ve Babür İmparatorluğu'nun temellerini atmıştır.³⁰¹ Babür İmparatorluğu'nun oluşumuna geçmeden önce Timurlular dönemine bakmak gerekmektedir. Burada bilmemiz gereken önemli bir husus var: Timur'un Hindistan'a müdahalesi, Timur'un beşinci kuşak torunlarından Babür Şah'ın Hindistan'ı fethetmesinin başlangıç noktasıdır. Bu nedenle Babür Şah'ın Hindistan'ı fethini anlamak için Timur dönemini bilmek önemlidir.

Seyyidiler, Hindistan'da özellikle Delhi Sultanlığı dönemi boyunca önemli bir sosyal sınıf haline gelmişlerdir. Seyyid, Hz. Muhammed'in soyundan gelen kişiler için

²⁹⁸T. W. Haig, "Hızır Han," *İslam Ansiklopedisi*, cilt 5 (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1988), 472.

²⁹⁹ Galip, *Hindistan'da Türk Hükümdarlar*, 95.

³⁰⁰ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar: İslam Devletleri*, cilt 1 (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Öncü Basımevi, 2005), 844

³⁰¹ Eravşar, *Türk Tarihi*, 60.

kullanılan bir terimdir ve bu kişiler, kendilerini dini liderlik ve yönetici elit olarak görmüşlerdir. Ancak, bazı Müslüman alimler, Seyyidiler'e yönelik eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu eleştirilerin başında, Seyyidilerin dini liderlik rolüne layık olup olmadıkları sorgulanmıştır. Bazı alimler, Seyyidilerin ailevi kökenlerine dayanarak öne çıkmalarının ahlaki ve dini erdemlere dayanmayan bir ayrıcalık olduğunu savunmuşlardır. Bunun yanı sıra, Seyyidiler'in ayrıcalıklı durumları da eleştirilmiştir. Seyyidiler, genellikle halktan ayrıcalıklı bir sınıf olarak kabul ediliyordu ve bazı Müslümanlar, bu ayrıcalıkların İslam'ın eşitlikçi prensiplerine aykırı olduğunu öne sürmüşlerdir. Lodikler ise, özellikle 15. yüzyılda Hindistan'da önemli bir etkiye sahip oldular. Lodi Hanedanı, Afgan kökenli bir aile olarak Delhi Sultanlığı'nı ele geçirmiş ve Hindistan'da Türk yönetimini devam ettirmiştir. Delhi Sultanlığı, Türk-İslam kültürünün Hindistan'da güç kazanmasına yol açmıştır. Seyyidiler ve Lodikler, Hindistan'da İslam'ın yayılmasına önemli katkılar sağlamışlar, İslam'ın hoşgörü ve barışçı yönlerini Hindistan'a tanıtmışlardır. Delhi Sultanlığı, Türk-İslam kültürünün Hindistan'da güçlü bir şekilde yerleşmesini sağlamış, bölgedeki yerel dinlerle etkileşime girmiştir. Seyyidiler ve Lodikler, sadece dini öğretileri değil, aynı zamanda toplumsal yapıları da şekillendirmiş, İslam'ın Hindistan'daki kabulünü artırmışlardır. Bu süreçte, tasavvuf ve Sufizm gibi öğretiler, Hindistan'da İslam'ın halk arasında yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Sonuç olarak, Seyyidiler ve Lodikler, Hindistan'da Türk-İslam kültürünün derinleşmesine ve İslam'ın toplumsal yapıda kalıcı bir şekilde yerleşmesine katkıda bulunmuşlardır.³⁰²

2.6. TİMUR'UN HİNDİSTAN SEFERİNİN İSLAMİYET'E OLUMLU OLUMSUZ YÖNLERİ

Timur beş sene boyunca sürdürdüğü seferler ile sınırları içindeki muhalifleri sindirerek hâkimiyetini pekiştirmiş ve daha büyük seferler için kendisini yenilemiştir. Bu seferlerden sonra asıl maksadı Çin olan emir fetih için hazırlıklara başlamıştır. Bu sebeple de torunu Muhammed Sultan'ı uçlara göndererek hazırlıkların hızlanmasını amaçlamıştır. Ancak o Çin için düşündüğü planı ertelemiş ve menziline Hindistan'ı almıştır. Onun Çin hedefinden sapıp Hindistan coğrafyasına yönelmesi zengin Hint topraklarından kaynaklanmaktadır. Öyle ki Çin coğrafyası oldukça geniştir ve o dönemde de kalabalık bir nüfus gücüne sahiptir. Sahip Kıran bu sebeplerle seferin uzun

³⁰² Eravşar, *Türk Tarihi*, 60.

sürebileceğinin farkındadır. Ordusunu maddi açıdan beslemek için büyük Çin seferinden önce, ordusuna moral sağlamak amacıyla hedefini güçlü bir siyasi otoritenin bulunmadığı Hindistan olarak değiştirmiştir. Ayrıca Bağdat'a dayandığı vakit Müslüman Anadolu ve Ortadoğu'ya tekrar dönmek eğiliminde olan Timur, buraya dönmeden kafirler üzerine fetih yaparak dini açıdan da meşruiyetini bir adım daha ileri götürmüştür. Adı geçen bölgelerde bulunan hâkimiyet sahiplerini İslam'a ve şeriata uymamakla itham etmiştir. Böylece Müslümanlar üzerine yapacağı seferlerde "İslam'ın koruyucusu", gayrimüslim topraklar üzerine yapacağı fetih girişimlerinde ise "İslam'ın yayıcısı" kisvesine bürünmüştür. Hindistan'da hâkim pozisyonda bulunan Tuğluk Hanedanı çalkantılı bir evrenden geçmektedir. Nihayet Timur'da bahsedilen sebeplerden dolayı kafirler ile cihad yapacağını ilan ederek Mart 1398'de harekete geçmiştir.³⁰³

Stratejik açıdan mühim olan Batnir Kalesi kuşatma altına alınmış ve Emir Timur'a dayanamayacağını anlayan kale racası Dülçin, ona değerli hediyeler göndermiştir, bu durum ise teslim olduğunun kanıtıdır. Hintli Müslümanlara eziyet yapıldığını bölgedeki ahaliden öğrenen Timur, bunu yapanlara haddini bildirmek amacı ile küçük çapta birkaç sefer daha düzenlemiştir. Böylece bölgedeki Müslüman tebaanın da gönlünü almasını bildirmiştir. Aralık ayında Sultan Mahmut Şah ve ordusu ile karşılaşan Timurlular, Hint ordusundaki filler sebebiyle ilk başta savaş düzeni bozulmuştur. Daha önce hiçbir savaşı kaybetmeyen Timur, askeri dehasını burada da konuşturmuş ve fillerin geçiş noktalarına üçgen biçiminde çatallar koydurarak bu işin de üstesinden gelmeyi bildirmiştir. Nihayet muzaffer olan yine Timur olmuş ve Kuzey Hindistan tamamen ele geçmiştir. Zengin Hint topraklarından elde edilen ganimetleri de bozkır ordusu paylaşmıştır. 29 Nisan 1399'da Sahip Kıran tekrar Semerkand'a dönmüştür. Bu sefer ile Hindistan'ın İslamlaşması açısından önemli bir aşama kaydedilmiştir. Hindistan'da Türk hâkimiyeti Timurlu soyundan gelen Babür Şah'ın kurduğu Babürlüler Devleti ile de daha sonraki dönemlerde devam etmiştir.³⁰⁴

Timur, 1399'da Hindistan'a yaptığı seferden sonra Timurlu hanedanı adına kuzey Hindistan'ı yönetmiştir. Kaynaklara göre Timur, Hindistan'da büyük bir yıkıma yol açmıştır. Tuğlu egemenliğinin zayıflaması, Hindu egemenliğine ek olarak Timurlu

³⁰³ Bayur, *Hindistan Tarihi*, 331.

³⁰⁴ Kayalı, "Timur'un Hindistan Seferi," 183.

hanedanlığı altında birkaç küçük devletin kurulmasına neden olmuştur. Timur'un Hindistan seferinin İslam'ın lehine olmadığı söylenmesi mümkündür. Dahası, bölgedeki Türk egemenliği büyük bir darbe almış ve Delhi rejimi değiştirmiştir. Delhi Sultanlığı Türklerden Afganlara devredilmiş, ancak bu kısa ömürlü olmuştur. Timur'dan yaklaşık 125 yıl sonra Babürlüler Hindistan'a giderek dedelerinin neden olduğu tüm olumsuzlukları ortadan kaldırmaya çalışmışlar. Babür ve sonraki hükümdarlar döneminde Hindistan'da başlatılan ihya faaliyetleri, Türk-Hint mimarisinin en güzel örneklerinden bazılarının ortaya çıkmasına tanıklık etmiştir. Timur döneminden beri sayısız isyana sahne olan ülke yeniden inşa edilmiş, halk refah ve mutluluğa kavuşmuştur. Ancak İskender Şah'ın ölümünden sonra ulusal hükümet beceriksizlerin eline geçti ve ülke hızla parçalanmaya başlamıştır. İskender gibi büyük hükümdarların ölümünün ardından Delhi'de başlayan yas yılları Babürlüler Hindistan'a gelene kadar sürmüştür.

Timur'un Hindistan seferi, 1398 yılında gerçekleşmiş olup, İslam dünyası ve Hindistan için önemli bir dönüm noktasıdır. Timur, İslam'ın merkezi olan Büyük Selçuklu ve Harzemşahlar gibi İslamî imparatorlukları hedef almış, ancak Hindistan'a da büyük bir saldırı düzenlemiştir. Timur'un Hindistan seferi, İslamiyet'in Hindistan'daki yayılmasında belirleyici bir etki yaratmasa da, seferin birkaç yönü, İslamiyet'in gelişimi açısından önemli olmuştur. Timur, bir Müslüman hükümdar olarak Hindistan'a sefer düzenlemiş, ancak bu seferin amacı daha çok askeri zafer elde etmek ve Hindistan'daki Delhi Sultanlığı'nın zayıflatılmasını sağlamak olmuştur. Timur'un Hindistan'a getirdiği Müslüman kültürü, Hindistan'daki mevcut İslam toplulukları üzerinde etkili olmuş, ancak seferin kendisi çok daha çok düşmanlık ve yıkım getirmiştir.

Timur'un Hindistan seferi, özellikle Delhi Sultanlığı'nın başkenti Delhi'ye büyük bir yıkım getirmiştir. Timur, Hindistan'a girdiğinde, Delhi'deki mimari yapıları, camileri ve dini okulları tahrip etmiştir. Timur'un ordusu, Hindistan'ın bazı önemli şehirlerini yerle bir etmiş ve büyük bir katliama yol açmıştır. Timur'un Hindistan'daki halk üzerindeki etkisi de çok olumsuzdur; özellikle yerel Hindu halkı ve Müslüman nüfus arasında büyük kargaşalar yaşanmıştır. Delhi'ye girişte, Timur'un ordusu, 20.000 kişilik bir orduyu öldürmüş ve pek çok dini ve kültürel yapıyı tahrip etmiştir. Bu sefer, sosyal yapıyı alt üst etmiş ve Hindistan'ın ekonomisini büyük ölçüde zayıflatmıştır.

Timur'un Hindistan'a kattığı, uzun vadede olumlu değil daha çok olumsuz etkiler olmuştur. Timur'un Hindistan seferi, aslında yerel halk için büyük bir yıkım olmuş, ancak bu sefer aynı zamanda Hindistan'da İslam kültürünün bazı unsurlarını güçlendirmiştir. Timur, seferin ardından Büyük Selçuklu ve Harzemşah kültüründen pek çok sanat, mimari ve bilimsel unsuru Hindistan'a taşımıştır. Bu dönemde, Hindistan'daki Müslüman yönetim daha da güçlenmiş, özellikle Türk-İslam yönetim anlayışının Hindistan'daki etkisi artmıştır. Ancak bu etkiler, seferin getirdiği yıkım ve katliamlar nedeniyle uzun vadeli bir gelişim olarak değerlendirilemez. Timur'un Hindistan'daki faaliyetleri, İslam'a hizmet etmekten çok, askeri bir zafer kazanma amacına dayanıyordu. Ancak seferin sonucunda, Timur Hindistan'daki Müslüman toplulukların üzerinde bir dini hâkimiyet kurmuş, İslamî yapıların güçlenmesine katkı sağlamıştır. Bunun dışında, Timur Hindistan'da İslamî eğitim ve ilmiye sınıfının güçlenmesine yönelik herhangi bir doğrudan adım atmamıştır. Timur'un seferi daha çok askeri başarılar ve dini yapılar üzerindeki egemenlik ile şekillenmiştir. İslam adına yapılanlar genelde yıkıcı ve katliamcı hareketler olup, Hindistan'daki İslam'ın kültürel yapısını daha çok etkilemiştir. Bu anlamda, Timur'un Hindistan'a kattığı şey, bir yandan Müslümanların güçlü bir yönetim sergilemesi olsa da, genel olarak Hindistan'ın dini ve kültürel yapısında derin yaralar açmıştır.³⁰⁵

2.7. BABÜRLER DÖNEMİNDE HİNDİSTAN'DA TÜRK VARLIĞI VE İSLAMİYET'İN YAYILMASI

2.7.1 Babür Dönemi Hindistan'da Türklerin Önemi

Hindistan'daki Müslüman dönemi Babür İmparatorluğu ile zirveye ulaşmıştır. Kurucusu Babür, doğrudan Türk Timur'un soyundan geliyordu, ancak Fars kültürüyle o kadar iç içedir ki Babür ve Hintli Müslüman arasında ciddi bir kültürel çatışma yaşanmamıştır. O ve onun soyundan gelenler, Müslüman-Hint yönetimi üzerinde aynı canlandırıcı etkiye sahiptir. Yeni bir canlılık, yeni bir birlik, yeni bir senteze giden yeni bir yapıcı amaç vardır. Ekber'in saltanatında olduğu gibi, bir süreliğine dünyanın büyük çağı yeniden başlıyor gibi görünmüştür. Bunun azımsanmayacak bir kısmı, yedi kuşak boyunca parlaklığın sınırında ya da ötesinde bir standardı koruyan yönetici ailenin dehasından kaynaklanmıştır.

³⁰⁵ Galip, *Hindistan'da Türk Hükümdarlar*, 35

Ailenin dehası imparatorları terk eder etmez görkemli dokunun çökmesi önemlidir. Kültürel açıdan Müslümanlar mükemmelliklerinin en üst seviyesine ulaşmışlar. Delhi'deki Tac Mahal ve Cuma Mescidi ile Agrave Fatehpur Sikri sarayları mimari çabalarını taçlandırmıştır. Babür minyatür resim okulu sanatsal duyarlılıklarının inceliğini ortaya koymuştur. Ebul Fazl'ın ansiklopedik bilgisi Biruni'ninkine ve şair kardeşi Faizi'nin dörtlükleri İranlı ustalara rakip olmuştur. Babür sarayı tüm alt kıta için bir görgü okulu hâline gelmiştir. Hindu-Müslüman anlayışına yeni bir yaklaşım hem Guru Nanak'ın Sih kültü ve Ekber'in İlahi İnancı gibi hareketlerde hem de Hindu ve Müslüman sanat biçimlerinin yeni Babür üslubunda zarif bir şekilde birbirine karışmasında kendini göstermiştir. Portekizli Cizvitlerden Fransız kuyumcılara kadar her türden yabancıların hoş karşılanması ve sadece saat ve mekanik oyuncaklar gibi yabancı yeniliklere değil, fikirlere de gösterilen ilgi, büyüklüğün önemli bir işaretidir. Ekber, Cizvitlerin inançları hakkındaki tartışmalarından zevk almış ve Dara Şükûh hem İncillerin hem de Upanişadların tercüme edilmesini emretmiştir.³⁰⁶

Babür İmparatorluğu'nun siyasi tarihi, bazı kayda değer özelliklerle birlikte genel şablonu takip etmiştir. Guru Nanak ve Ekber gibi önemli dini figürlerin etkisi, Hindistan'daki dini ve kültürel yapıları derinden etkilemiştir. Guru Nanak, Sihizm dininin kurucusu olarak, Hinduizm ve İslam'ın öğretilerini birleştiren bir yol izleyerek farklı bir dini anlayış geliştirmiştir. Sihizm, Hindistan'da Hinduizm ve İslam arasındaki tolerans ve uyum temalarını işlemiş, aynı zamanda sanat, kültür ve mimarlık üzerinde de etkili olmuştur. Ekber, Delhi Sultanlığı ve sonrasında Babür İmparatorluğu'nun hükümdarı olarak dinler arası hoşgörü politikası izleyerek, farklı inançlara sahip toplulukların bir arada yaşamasına olanak sağlamıştır. Ekber'in yönetim anlayışı, ilahi inançları ve sanat anlayışını da şekillendirmiştir. Bu bağlamda, Sih kültürü ve Ekber'in dini anlayışı, hem sanat hem de mimarlık açısından İslam ve Hindu öğelerinin bir araya gelmesine olanak tanımıştır. Bu sentez, Hindistan'da Babür sanat üslubunun ortaya çıkmasında etkili olmuştur.³⁰⁷

Babür üslubu, Babür İmparatorluğu dönemi boyunca gelişen ve Türk-Moğol sanatının etkisiyle şekillenen bir sanat biçimidir. Bu üslup, İslam dünyasındaki geleneksel sanat anlayışlarını Hindistan'ın yerel sanat anlayışları ile birleştirerek

³⁰⁶ J. F. Richards, *The New Cambridge History of India (I.5): The Mughal Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 324

³⁰⁷ Richards, *The New Cambridge History of India*, 2004.251

mimari, ressamlık, hat sanatı ve süsleme gibi alanlarda özgün bir tarz oluşturmuştur. Babür üslubunun temel özelliği, İslam sanatının geometrik desenler ve tezyinat anlayışını, Hindistan'ın Hindu sanatından alınan floral motifler ve doğal figürlerle birleştirmesidir. Bu dönemdeki mimari eserlerde, mermerin kullanımı ve kubbeli yapılar gibi öğeler, özellikle Şah Cihan döneminde zirveye ulaşmıştır. Babür sanatının en belirgin örneklerinden biri olan Tac Mahal, Babür üslubunun zarif ve ayrıntılı işçilik anlayışını gözler önüne serer. Guru Nanak'ın kurduğu Sihizm, dinsel hoşgörüye dayalı bir öğretiyi benimsemiştir. Sihizm'de, sanat ve müzik, dini ibadetlerin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiştir. Guru Nanak, Hinduizm ve İslam'ın ortak noktalarına dikkat çekerek, sanatın insanları bir araya getiren, manevi bir araç olduğunu savunmuştur. Sih tapınaklarında (Gurudwara) kullanılan koro müziği, ezgiler ve şarkılar, dini inancın bir yansıması olarak sanatın birleştirici rolünü ortaya koyar. Sihizm'de sanat, Müslüman ve Hindu öğretilerinden beslenerek şekillenmiş ve ilahi güzellik anlayışını yansıtmıştır. Bu anlayışa göre sanat, sadece estetik bir değer taşımakla kalmaz, aynı zamanda insanı Tanrı'ya yakınlaştıran bir araçtır.³⁰⁸

Ekber, Hindistan'da İslam'ın ve Hinduizmin birleşimini sağlamak adına önemli bir liderdi. Ekber'in ilahi inancı, çok tanrılı bir bakış açısını benimsemişti. Bu anlayış, İslamî öğretiler ile Hindu tanrıcılığını birleştiren bir sentez ortaya koydu. Ekber'in ilahi anlayışına göre Tanrı yalnızca bir ve tek olamazdı, her inançta Tanrı'nın farklı yansımaları vardı. Sanat, bu düşünceleri halk arasında yaymak için kullanılan önemli bir araç oldu. Ekber'in desteklediği mimari yapılar, Hinduizmin kutsal simgeleriyle İslam'ın geometrik ve soyut sanatını birleştirerek yenilikçi bir estetik anlayışına dönüştü. Bu dönem, farklı inançların mimarlıkta entegrasyonunu sağlayan, Hindistan'ın tarihindeki en önemli sanat hareketlerinden biri olarak kabul edilir.³⁰⁹

Ekber'in mimari yapıları, Hindistan'da İslam ve Hindu sanatlarının birleştiği önemli örneklerden biri olmuştur. Babür üslubundaki çift kubbeler, mermer ve doğal taş kullanımı, mozaikler ve detaylı süslemeler, dönemin İslam mimarisinin geleneksel öğelerinin yanı sıra, yerel sanatın etkilerini de barındırmıştır. Bu sanat anlayışı, Hindistan'daki İslam kültürünü zenginleştirmiş ve Babür İmparatorluğu'nun büyük kültürel mirasını oluşturmuştur. Upanishad terimi, Hindistan'daki felsefi öğretileri

³⁰⁸ Nizami, *Akbar and Religion*, 65.

³⁰⁹ Nizami, *Akbar and Religion*, 66

tanımlayan bir kavramdır ve Upanishad'lar, Hinduizm'in en önemli dini metinlerinden biridir. Upanishadlar, evrenin ve Tanrı'nın doğasına dair derin ve soyut tartışmalar sunar. Bu öğretilerin, özellikle Guru Nanak ve Ekber gibi dini figürlerin sanat anlayışına katkı sağladığı söylenebilir, çünkü her ikisi de insanın Tanrı ile ilişkisinde içsel bir bütünlük ve uyum aramıştır.³¹⁰

İlk mücadele yıllarından sonra Ekber, Hint Okyanusu, Narmada nehri ve orta Hindistan ormanlarına kadar uzanan bir imparatorluk bölgesini sağlamlaştırmıştır. Daha sonra halefleri, on yedinci yüzyılın sonlarında Evrengzib neredeyse tüm Hindistan'ı kontrol edene kadar hâkimiyetlerini istikrarlı bir şekilde genişletmişler. Ekber hâkimiyetini genel olarak Hindularla ve özel olarak da Racputlarla imparatorlukta ortaklık anlamına gelen bir anlayışa dayandırmıştır.

Hindular onun güvenilir danışmanları arasındadır, Racput racaları eyaletleri yönetmiş ve ordulara komuta etmiştir. Siyasi-askerî bir hizmet, tacın hizmetine onur güdüsünü getirmiş ve toplulukları ortak bir üyelikte birleştirmiştir. Ekber'in sentetik dini bir başarısızlıktır, ancak Ekber'in çalışmalarının sonucu, Müslüman liderliği altında Hinduların çekincesiz kabul edebileceği gerçek bir Hint imparatorluğunun kurulmasıdır.³¹¹ Şah Cihan, zenginlik ve refah içinde yüzen bir rejimin görkemli başkanıdır. Bu dönemde Portekizli Cizvitler, İngiliz büyükelçi Roe ve Fransız doktor Bernier'in imparatorlukla ilgili raporları on yedinci yüzyıl Avrupa'sını Hindistan'ın zenginliği ve ihtişamı konusunda çok etkilemiştir.³¹² Evrengzib (1658-1707) ile birlikte gerileme başlamıştır. Kardeşi Dara Şükûh'u iç savaşla yerinden ederek işe başlamıştır. Eylemleriyle Hindu kitlelerin sempatisini ve Racput racalarının çoğunun aktif desteğini kaybetmiştir. Güneydeki Müslüman krallıklara saldırmış ve aynı zamanda Marathaları, korkusuz liderleri Şivaci yönetiminde isyana kışkırtmıştır. Tüm imparatorluğu siyasi, dinî ve ekonomik bir gerilim içinde bırakmıştır. Bahadır Şah ve Muhammed Şah'ın ardından Babür dehası ülkeyi terk etmiştir. Delhi 1739'da İranlı Nadir Şah tarafından, 1756 ve 1760'ta da Afganlar tarafından yağmalanmış ve o tarihten itibaren siyasi varlığını sürdürememiştir.³¹³

³¹⁰ Nizami, *Akbar and Religion*, 67

³¹¹ R. C. Majumdar, *The Mughal Empire* (Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan, 1974), 168.

³¹² Richards, *The New Cambridge History of India*, 119

³¹³ Majumdar, *The Mughal Empire*, 233

Babürler döneminde Hindistan belki de Guptalar döneminden bu yana hiçbir dönemde olmadığı kadar büyük bir refah seviyesine ulaşmıştır. Bunun en büyük nedeni, genel olarak daha fazla güvenliğe sahip olması ve böylece ulusal gelirin daha büyük bir kısmının ordular ve kaleler yerine üretken ve sermaye işlerine harcanabilmesidir. Hem doğu hem de batı sınırlarının ötesindeki dünya da saldırgan olmayan ve müreffeh bir durumdadır. İç refah ticareti kârlı hâle getirirken, dış koşullar da talebi canlandırmıştır. Babürlerin görkemli saraylarını sürdürmelerini ve görkemli binalarını inşa etmelerini sağlayan, gelişen ticaretin kârları ve toprak gelirlerinin idari ve askerî harcamalardan fazla olmasıdır. Harcamalarının büyük bir kısmı ekonomik anlamda oldukça verimsizdir, ancak Avrupalı gözlemcileri Hindistan'ın sınırsız zenginliği konusunda bu kadar etkileyen de bu olmuştur. Ancak 1650'den itibaren Avrupa'daki ticari ve üretken gelişme, Hindistan'da buna karşılık gelen bir ilerlemeyle dengelenmemiş ve Hindistan bu tarihten itibaren ekonomik yarışta nispeten geride kalmaya başlamıştır.

2.7.2 Babür Sultanlarının Din Politikası

Hindistan tarih boyunca çok çeşitli hayvan ve bitkilerin yanı sıra farklı kültürleri, dinleri, fikirleri ve gelenekleri benimsemiş insanlara ev sahipliği yapmıştır. Hindistan'da Hinduizm'i oluşturan Brahmanizm ve Budizm gibi yaygın inançlar olsa da bu topraklarda tek bir inanç sistemi olduğu söylenememektedir. Yüzlerce heterojen din, mezhep, inanç ve grup yüzyıllar boyunca bu topraklarda varlığını sürdürmüştür.³¹⁴ Budizm, Caynizm ve Sihizm gibi örgütler Hindu müessesesine karşı kurulmuştur. Bir süre sonra Zerdüştlük, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın yayıldığı Hindistan'da farklı kabile inançları da bulunmaktadır. Hindistan'a Türkistan'dan gelen sufi tarikatları arasında Nakşibendiye, Şuttariye, Revşeniye, Çiştîye, Bhakti ve Sühreverdiye tarikatları bulunmaktadır.³¹⁵

İslamiyet Hindistan'a ilk olarak Araplar aracılığıyla ulaşmış ve 711 yılından sonra büyük ölçüde güçlenme fırsatı bulmuş, ancak bölgenin inanç yapısı üzerinde önemli bir etki bırakmamıştır.³¹⁶ Ancak 11. yüzyılın başlarında Gaznelilerin Mahmudî akınlarıyla Türkler tarafından yeniden hızla yayılmaya başlayan İslam, o zamanki

³¹⁴ Hasan Gümüşoğlu, *İmam-ı Rabbani ve Ehl-i Sünnet Davası* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2021), 29.

³¹⁵ Nizami, *Akbar and Religion*, 1989, 129

³¹⁶ Percival Spear, *A Modern History of India* (London: Penguin Books, 1981), 102.

mevcut Hint nüfus yapısını dönüştürmüş ve yeni biçimler almaya zorlamıştır.³¹⁷ İslam öncesi Hindistan'ın da Yahudilik ve Hristiyanlık gibi inançlara benzer bir sisteme sahip olduğunu iddia eden Biruni, Hintlilerin Brahman adı verilen putlara taptıklarını ve ölülerini yaktıklarını, dağlara ve tarlalara attıklarını ya da Ganj Nehri gibi akan sulara attıklarını belirtmektedir.³¹⁸ Ayrıca Hintliler güneşe ve aya tapıyor ve Tenasüh inancını benimsiyorlardı.

Hindistan, tarih boyunca birçok dinî ve tasavvufî akımın doğduğu, geliştiği ve yayıldığı bir bölge olmuştur. Bu nedenle, Hindistan'ın tarikatlar üzerindeki etkisi oldukça geniştir ve bu etkiler, zamanla dünyanın farklı bölgelerine yayılmıştır. Bu tarikatların bazıları zamanla sapkın veya düşünsel açıdan sapmış olarak kabul edilmiş, ancak Hindistan'daki kültürel, dini ve sosyal yapının evrimine önemli katkılar sağlamıştır. Hindistan'ın bu tür akımlar üzerindeki etkisi, özellikle İslam'ın ve Hinduizmin farklı düşünce biçimlerinin bir arada varlık gösterdiği, dinî anlamda büyük bir çeşitliliğe sahip olan dönemde kendini gösterir.

Tarikatlar, genellikle tasavvufî bir yolculuğa çıkmış, belirli bir ilahi hikmeti arayan insanlar tarafından kurulur. Bu tür hareketlerin Hindistan'da yayılması, hem İslam'ın hem de Hinduizm'in mistik ve tasavvufî öğretilerinin birbirinden etkilenecek farklı tarikatlar ve akımlar doğurmasına yol açmıştır. Hinduizmin ve Buddizmin etkisi, özellikle yoga, meditasyon ve kişisel aydınlanma gibi öğretilerle kendini göstermiştir. Aynı zamanda İslam'ın tasavvufî anlayışı, Sufizm ve bununla ilişkili olan tarikatlar aracılığıyla Hindistan'a girmiş ve burada daha da evrilmiştir. Özellikle 13. ve 14. yüzyıllarda, Hindistan'da Sufî tarikatları, Fırka-i Naciyye gibi sapkın akımların yanı sıra, daha az yaygın ama derin mistik öğretilere sahip tarikatlar da ortaya çıkmıştır. Hindistan'daki tarikatlar arasında Mevlevî, Kadirî, Nakşibendi gibi tarikatlar, hem İslam'ın hem de Hindu kültürünün etkisiyle şekillenmiş, zamanla birçok sapkın ve aşırı öğreti ortaya çıkmıştır. Hindistan'daki tarikat hareketlerinin doğrudan Hindistan dışındaki bölgelere etkisi, özellikle Türkistan, Anadolu ve Mısır gibi bölgelerdeki

³¹⁷ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1980), 245–277.

³¹⁸ Biruni, *Tahkiku ma li'l-Hind: Biruni'nin Gözüyle Hindistan*, çeviren: Kemal Burslan (İstanbul: Klasik Yayınları, 2015), 78.

tasavvufi düşünceyi de şekillendirmiştir. Bu etkileşimler, bazı akımların sapkın olarak değerlendirilen fikirlerin yayılmasına neden olmuştur.³¹⁹

Hindistan'da kurulan bazı tarikatlar, zamanla geleneksel inançlara ve öğretilere karşı sapkın olarak değerlendirilen düşünceleri benimsemişlerdir. Bu akımlar, İslam'ın ortodoks anlayışından uzaklaşarak, Batınîlik, şeyhçilik veya kişisel deneyime dayalı öğretiler gibi sapkın öğretilere yer vermiştir. Hindistan'daki bazı tarikatlar, özellikle felsefi anlamda, mistik öğretilerle birleşerek, geleneksel İslam anlayışından uzaklaşmış ve toplumda tartışmalara yol açmıştır. Örneğin, Bâtınîlik tarikatı, Hinduizm ile benzer öğretiler barındırmış ve mistik bir bakış açısını benimsemiştir. Bu tür tarikatların düşünceleri, zamanla İslamî öğretilerle çatışmaya başlamış ve sapkın kabul edilmiştir. Aynı şekilde, Şeyhlik, Hindistandaki bazı tarikatlar, ilahi öğretileri bireysel bir yolculuğa dönüştürerek dini toplumsal yapıya karşı bir duruş sergilemişlerdir.

Hindistan'daki tarikatların etkileri sadece dini alanda değil, aynı zamanda kültürel ve sanatsal alanlarda da kendini göstermiştir. Sufizm ve yoga gibi mistik öğretiler, sanatta ve edebiyat alanında birçok yeniliğe yol açmıştır. Bu etkileşim, özellikle Hindistan'da Hindu sanatının İslam kültüründen etkilenecek bütünleşmesi ile sonuçlanmıştır. Sufizm ve yoga öğretisinin birleşmesiyle, müzik, dans ve sanat gibi unsurlar da yeni bir sentez oluşturmuştur. Bunun yanı sıra, Hindistan'daki tarikatlar bu süreçte bireysel deneyime büyük önem vermiş ve kişisel ruhsal arayışları teşvik etmiştir.

Hindistan'daki tarikatlar, yalnızca yerel topluluklarla sınırlı kalmamış, Türkistan, Anadolu, Mısır ve Fas gibi bölgelere de yayılmıştır. Sufi tarikatları, zamanla Türkler, Araplar ve Farslar tarafından benimsenmiş ve Hindistan'dan gelen mistik öğretilerle şekillenmiştir. Sufizm gibi mistik akımlar, özellikle Orta Doğu ve Asya'da önemli bir kültürel etki yaratmıştır. Hindistan'daki tarikat hareketleri, aynı zamanda gelişen felsefi akımları ve mistik düşünceleri de beraberinde getirmiştir.³²⁰

Bâbürlüler, Safevî topraklarını genişletirken ve düşmana karşı savaşlarında Safevîleri desteklemek için işbirliği yaparken Sufizm ve Sünniliğe bağlılıklarını sürdürmüşlerdir. Öte yandan bazı sultanlar Türkistan'ı kontrol etmek için Safevîlerden

³¹⁹ Ahmed Ya'kubi, *Tarihu'l-Ya'kubi*, düzenleyen: M. Zaman (Beyrut: Encyclopedia of Islam, 2002), 170.

³²⁰ Nizami, *Akbar and Religion*, 1989.52

yardım isterken Şia'dan etkilenmiş ve Sünnî standartlardan uzaklaşmışlardır. Bâbürlülerin erken döneminde Hinduizm'in varlığı o kadar güçlüdür ki Müslüman liderleri bile tehdit etmiştir.³²¹ Bâbürlüler döneminde sosyal gruplar genellikle yerel unsuru oluşturan Hindular ve Türkler de dâhil olmak üzere çeşitli milletlerden Müslümanlardan oluşmuştur. Nüfusa oranla sayıları az olsa da Türkler imparatorlukta neredeyse tüm önemli mevkileri işgal etmiştir.³²²

Türkistan'daki Timurlulardan esinlenen Babür hanedanı, Hindistan'ın çok dinli ve çok kültürlü ortamında istikrarlı bir Babür yönetimini kolaylaştırmıştır. Babür Şah, Hümayun Şah'a Hinduların kutsal saydığı inekleri kesmemesini ve Hindistan'daki farklı inançlara saygı göstermesini tavsiye etmiştir.³²³ Bu durum Babür hanedanının çokkültürlülüğe ne derece önem verdiğini göstermesi açısından önemlidir. Babür hanedanlığında din ve siyaset arasındaki ilişki 17. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar önemli ölçüde bozulmamıştır. Evrengzib'in hükümdarlığı sırasında Hindistan'ı ziyaret eden François Bernier'e göre, Babür Şah bir Müslümandır, ancak halkının dinlerini özgürce yaşamalarına engel olmamış ve eski batıl inançlarına sahip olmalarına izin vermemiştir.³²⁴ Ancak bu, Babür hanedanının İslam şeriatını korumakla ilgilenmediği anlamına gelmemektedir.³²⁵

Babür hanedanının sultanları akraba olmalarına rağmen, yönetim tarzlarında bazı farklılıklar vardır. Evrengzib'e göre, diğer Babür sultanları bir dereceye kadar dinî hoşgörü uygulamışlardır ve Ekber Şah birkaç nedenden ötürü en hoşgörülü sultandır. Ekber Şah, bir hükümdarın görevinin herkese aynı şekilde davranmak ve tüm dinlere eşit hoşgörü göstermek olduğuna inanmış ve bu tutumu onu beş asır boyunca ünlü kılmıştır.³²⁶ Ekber Şah gayrimüslim inançlara karşı cömert olsa da, bazı siyasi mülahazalar onun Müslümanlara karşı aynı cömertliği göstermesini engellemiştir. Timurlu ve Barbaros imparatorluklarının tâbi hükümdarları genellikle Sünnidir, ancak

³²¹ Khan, *Shaikh Abdul Quddus Gangohi's Relations with Political Authorities*, cilt 4 (Bombay: Asia Publishing House, 1977), 170.

³²² Bayur, *16'ıncı Asırda Dinî ve Sosyal Bir İnkılâp Teşebbüsü*, 139.

³²³ X. Ismatullaev, *Babür'ün Bilinmeyen Vasiyetnâmesi*, çeviren: M. B. Mahir Ünlü (İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2019), 171.

³²⁴ François Bernier, *Travels in the Mogul Empire, 1656–1668*, çeviren: A. Russell (New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers, 1972), 255.

³²⁵ Muhammad Bâqer Najm-e Sâni, *Mau'ezah-e Jahângiri*, ed. ve çeviren: S. Alvi (Albany: State University Press, 1989).

³²⁶ B. Hollinhead, "Religious Toleration in Mughal India," *Owlcation*, , erişim: 21 Nisan 2025, <https://owlcation.com/humanities/Religious-Toleration-in-Mughal-India>.

zaman zaman Şii ve diğer inançların etkisinden kaçamamışlar.³²⁷ Barbur hanedanının destekçilerinin çoğu Türkistan'dan gelen Sünni göçmenler ya da Türklerin veya Moğolların torunlarıdır. Ancak Barbur imparatorlarının bir kısmı Hindistan'da İslam'a geçen Şii kadınlarla evlenirken, diğerleri Hindu kalmıştır. Aynı şekilde imparatorluğun ordusu ve idaresi de bu aileleri kapsayacak şekilde organize edilmiştir. Hemen hemen tüm imparatorlar, hükümdarlıkları sırasında bir dereceye kadar Şii etkisine sahipti veya hepsi olmasa da Şiilerle bir şekilde temasları vardı. Barbarların yaklaşık dörtte biri Müslümandı ama farklı İslami ideolojilere, sosyal ve dini uygulamalara sahip insanlardı.³²⁸

1544 yılında Hümayun Şah, Safevi hükümdarı Şah Tahmasb'a sürgüne gittiğinde,³²⁹ Safevi yönetiminin aşırı baskısına dayanamamış ve kendisinin ve takipçilerinin hayatını garanti altına almak için ittifak ve rahatlama arayışıyla Şiiliğe geçmiştir.³³⁰ Ancak Hümayun Şah'ın Şiiliğe geçişi anlaşmayla değil, dıştan da olsa Şii inançlarına saygı göstermek ve siyasi geleceğini yeniden inşa etmede Şah'tan faydalanmak içindir.³³¹ Anlaşma Şiileştirme politikasına uygun olarak değerlendirilmiş ancak Hümayun ile Tahmasub arasındaki geçici işbirliğinin ötesine geçmemiştir. Ekber Şah, Babil hanedanının en güçlü sultanıdır³³² ve radikal reformlarıyla tarihe damgasını vurmuştur. Ekber Şah tüm inançlara karşı anlayışlıydı ve Müslümanlar ile Hinduları ortak bir paydada buluşturmaya çalışmıştır. Bunu yaparken İslam, Hristiyanlık, Zerdüştlük, Hinduizm ve Budizm inanç sistemlerini kullanarak 'Dîn-i İlahî' adında yeni bir din yaratmıştır.³³³ Bu yeni inanç sisteminin çok az takipçisi olduğu için Müslüman nüfus ve ulema buna şiddetle karşı çıkmış ve yeni dinin yayılmasını önlemek için bu alanda çeşitli eserler yayınlamıştır.³³⁴

Ekber Şah'ın din anlayışı üzerinde bazı din âlimlerinin önemli etkisi olmuştur. Bu âlimlerden biri Ebu'l-Fazl'dır. Ebu'l-Fazl, sultanın bazı eylemlerinin olağandışı görünmesini sağlamış ve Ekber Şah'ın manevi bir görevle gönderildiğine inanmasına

³²⁷ Gümüšoğlu, *İmam-ı Rabbani ve Ehl-i Sünnet Davası*, 130.

³²⁸ H. Michael, "Islam in Mughal India," *Oxford Research Encyclopedias*, 30 Temmuz 2023, <https://oxfordre.com/religion/view/10.1093/acrefore/9780199340378.001.0001/acrefore-9780199340378-e-691>.

³²⁹ Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi* (Ankara, 2006), 353.

³³⁰ Richards, *The Mughal Empire*, 123.

³³¹ H. Demir, Hümayun'un Sürgün Hayatı, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 3, no. 6 (2017): 60.

³³² S. Lane-Poole, *Aurangzib and the Decay of the Mughal Empire* (London: Normanby Press, 2014), 45.

³³³ D. Nicolle, *Mughal India 1574-1761 (Men-at-Arms)* (London, 1993), 67.

³³⁴ B. Stein ve D. Arnold, *The Blackwell History of the World: A History of India* (Oxford: Blackwell Publishing, 2010), 76.

yol açmıştır.³³⁵ Ekber Şah'ın hayatı çelişkilerle doludur. Bir yandan kendisini insanlık tarihinin en büyük insanı olarak görürken,³³⁶ diğer yandan İslam üzerine kitaplar derleyerek Müslüman sultanlar arasında yer edinmeye çalışmıştır. Öte yandan, Portekizli ve Avrupalıları İsa Mesih'in Farsça bir biyografisini yazmak ve İncil'in bazı bölümlerini Farsçaya irmekle görevlendirmiştir.³³⁷ Ekber Şah döneminde daha önce din değiştirmiş ya da değiştirmiş gibi yapanların kendi dinlerine dönmelerine izin verilmiştir.³³⁸ Ekber Şah, rejimini kurmaya çalışırken İslami hassasiyetleri yüksek bir muhalefetle karşılaşmıştır. Kendisini aşırı dindar olarak gören Ekber Şah için İslami standartlar önemsiz hale gelmiş ve iktidarını sürdürmek için dini ve siyaseti kullanma ihtiyacı hissetmiştir. Çıkardığı yasalara göre herkes dinini seçmekte ve ibadet yerleri açmakta özgürdür. Ayrıca faizle borç para vermekte, devlet kontrolünde eğlence merkezleri ve kumarhaneler açmakta, alkol kullanmakta ve devletin alkol satan dükkânlar açmasında da özgürdüler.³³⁹

Ebül Fazl, Akbar'ın en yakın danışmanlarından biri olan ve Müslümanlık ile Hinduizm arasında bir köprü kurma çabalarıyla tanınan önemli bir şahsiyettir. Aynı zamanda, Akbar döneminin en önde gelen entelektüel figürlerinden biri olan Ebül Fazl, Hindistan'ın siyasi yapısını şekillendirmede önemli bir rol oynamış ve İslam ile Hinduizm arasında uzlaşmayı teşvik etmiştir. Ebül Fazl'ın, Akbar'ın Din-i İlahi adını verdiği dini hareketin geliştirilmesindeki etkisi büyüktür. Din-i İlahi, farklı dini inançların bir arada yaşamasını savunarak, özellikle Hinduizm, İslam, Zerdüştlük ve Hristiyanlık gibi dinlerin öğretilerini birleştirmeye yönelik bir çaba olarak ortaya çıkmıştır.³⁴⁰

Ebül Fazl, Akbar'ın veziri ve Danışmanı olarak Hindistan'daki yönetsel, kültürel ve dini değişimlere yön vermiştir. Onun en büyük katkılarından biri, "Akbarname" adlı eseriyle Akbar'ın hükümetini ve politikalarını tarihsel açıdan kayda geçirmiş olmasıdır. Akbarname, sadece Akbar'ın hayatı ve hükümetinin tarihi açısından değil, aynı zamanda dönemin Hindistan'ındaki dini çeşitliliği ve sosyal yapıyı anlamak

³³⁵ M. Roychoudhury, *The Din-i İlahi or The Religion of Akbar* (India: The University of Calcutta, 1941), 147.

³³⁶ H. Mukhia, "Time in Abu'l Fazl's Historiography," *SAGE Journals* (2010): 39.

³³⁷ P. Carvalho, *Mir'at al-Quds (Mirror of Holiness)*, çeviren. İ. M. Thackston (Leiden: Brill, 2012).76.

³³⁸ Bayur, *16'ncı Asırda Dinî ve Sosyal Bir İnkılâp Teşebbüsü* (İstanbul: Belleten, 1938), 147.

³³⁹ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1940), 155.

³⁴⁰ M. Roychoudhury, *The Din-i İlahi or The Religion of Akbar* (Calcutta: The University of Calcutta, 1941).196

açısından da çok değerli bir kaynaktır. Ebül Fazl, eserinde Akbar'ın ideolojisini ve hükümet politikalarını savunmuş, Hindistan'daki dini hoşgörü, halkla iletişim ve adalet anlayışını detaylandırmıştır.³⁴¹

Ebül Fazl'ın en önemli katkılarından bir diğeri ise Akbar'ın siyasi stratejilerini güçlendirmeye yönelik yaptığı çalışmalardır. Akbar, Hindu toplumu ile Müslümanları birleştirmeye çalışan bir politikacı olarak, Ebül Fazl gibi danışmanlarıyla birlikte, siyasi birlik ve dini hoşgörüyü savunmuş ve halk arasında barışçıl bir atmosfer yaratmayı hedeflemiştir. Ebül Fazl, bu dönemde Türk hükümdarları ve Müslümanlar adına Hindistan'a katkılar sağlamış, sosyal adalet ve dini hoşgörü anlayışını benimseyerek, İslam'ın sadece askeri bir güç olarak değil, aynı zamanda Hindistan'da kültürel ve dini çeşitliliği koruyarak gelişmesini sağlamıştır.³⁴²

Akbar dönemindeki Hindistan, sadece askeri ve idari açıdan değil, aynı zamanda kültürel ve dini açıdan da önemli bir dönüşüm yaşadı. Akbar'ın politikasının temelinde dini hoşgörü ve toplumsal barış vardı. Bu dönemde Türkler ve Müslümanlar, Hindu toplumuyla kaynaşarak Hindistan'ın farklı köy ve şehirlerinde hüküm sürdüler. Akbar, halkın birliği için farklı dinî inançların ve toplumların bir arada var olmasına olanak tanımıştır. Akbar'ın Din-i İlâhi hareketi, farklı dini öğretilerin birbirine yakınlaştırılmasına yönelik bir denemeydi.³⁴³ Ebül Fazl, Akbar'ın idari reformlarını savunmuş ve yönetimin merkezileştirilmesine katkıda bulunmuştur. Bu süreçte merkezi otoriteyi güçlendirmeyi hedefleyen Akbar, aynı zamanda farklı halklar arasında eşitliği savunarak Hindistan'daki çok kültürlü yapıyı zenginleştirmiştir.

Türkler, Hindistan'a ilk olarak Gazneliler ve Delhi Sultanları ile gelmişlerdi, ancak Akbar'ın döneminde Türkler ve Müslümanlar, Hindistan'daki toplumsal yapıyı şekillendiren önemli güçlerden biri oldular. Müslüman hükümdarların, özellikle de Akbar'ın, Hindu halkı ile ilişki kurma çabaları, Hindistan'da İslam'ın daha kabul gören bir din haline gelmesinde etkili olmuştur. Akbar, Türk ve Müslüman kültürünü Hindistan'a taşımış ve bu kültürün köklerini burada sağlamlaştırmıştır. Ayrıca, Müslümanlar, Hindistan'daki sanat, mimari ve bilim alanlarında önemli izler bırakmışlardır. Türk mimarisi, Delhi Sultanlığı döneminden itibaren Hindistan'da etkili olmuştur ve bu etki, Babür İmparatorluğu ile zirveye ulaşmıştır. Akbar'ın hükümetinde

³⁴¹ Roychoudhury, *The Din-i İlâhi or The Religion of Akbar*, 86.

³⁴² P. Carvalho, *Mir'ât al-quds (Mirror of Holiness)*, çeviren: I. M. Thackston (Leiden: Brill, 2012), 44.

³⁴³ Carvalho, *Mir'at al-quds*, 45.

ise, Türklerin ve Müslümanların katkısı, sadece askeri ve politik düzeyde değil, aynı zamanda kültürel ve sanatsal alanda da kendini göstermiştir. Hindistan'daki Türk-Müslüman yönetimi, aynı zamanda Fars edebiyatı ve Türk müziği gibi kültürel unsurların Hindistan'a yayılmasında önemli bir rol oynamıştır.³⁴⁴

Astronomi, matematik, tıp, felsefe ve diğer bilimler geçerli kabul edilirken İslami bilimler değersiz görülmüştür. Sonuç olarak, İslami kurumlar öğrenci kaybetti ve İslam alimleri kurtuluşu ülke dışına göç etmekte aramışlar.³⁴⁵ Ekber'in rejiminde İslami olmayan pek çok unsur vardır. Hinduizm ve diğer inançlarla karşılaştırıldığında, İslami inanç ve gelenekler geride bırakılmış ve değersizleştirilmiştir.³⁴⁶ Ekber Şah döneminde Müslümanlara zulmedilmiş ve Lahor'da bir cami bile bırakılmamıştır.³⁴⁷ İslam âlimleri Ekber Şah'a İslam'ın şartlarını yerine getirmesi, tövbe etmesi, kapalı medrese ve camileri açması ve hac için hazineden fon ayırması çağrısında bulunmuştur.³⁴⁸ Dini yazıların yazılma yöntemleri bile değiştirildi ve İslami olarak algılanan her şeyden uzak durulmuştur. Ekber Şah okuma yazma bilmiyormuş ve iyi eğitilmiş değilmiş, bu nedenle toplumun dengesine duyarlı olamamış ve siyasi gücü kullanmak için dini tamamen kişisel kazanç için kullanmıştır.³⁴⁹

Ekber Şah, toplumun dini ve siyasi birliğini sağlamak için herkese hoşgörü ile yaklaşılması ve Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında hiçbir fark olmaması gerektiğini söylemiştir. Reformlar Müslümanların yanı sıra Hinduları da kapsamaktadır. Dini ve sosyal kaygılar, kocası ölen kadınların kocalarıyla birlikte diri diri yakılmasını öngören Sati inancının değişmesine yol açtı ve erken yaşta evlilikler yasaklanmıştır.³⁵⁰

Genel olarak bu tür gelenekler, soylu kocaları savaşta öldürüldükten sonra kadınların düşmanın eline geçmesini önlemek için kurulmuştur. Dîn-i İlâhî, en önemli temsilcisi Ebu'lFazl'ın 1602'de ölümüyle güç kaybetti ve Ekber Şah'ın 1605'te

³⁴⁴ H. Gümüşoğlu, *İmam-ı Rabbani ve Ehl-i Sünnet Davası* (İstanbul: Kayıhan, 2021), 62.

³⁴⁵ Gümüşoğlu, *İmam-ı Rabbani ve Ehl-i Sünnet Davası*, 62

³⁴⁶ Bedriye Reis, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlâhî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî," *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 7, no. 16 (2006): 211-234.

³⁴⁷ A. Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, çeviren L. Boyacı (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 126.

³⁴⁸ H. Hilal Şahin, "Ekber Şah'ın Sosyo-Kültürel ve Dinî Reformlarının Toplumsal Hayata Etkisi," *Tarih Okulu Dergisi* 22 (2015): 116

³⁴⁹ M. Fisher, *Babürlüler; Hindistan'da Bir Türk İmparatorluğu*, çeviren M. Çalışır (İstanbul: Kronik Kitap, 2020), 333.

³⁵⁰ Abu'l-Fazl Allâmî, *Ekbernâme*, çeviren H. Beveridge (Calcutta: Asiatic Society of Bengal, 1897), 234.

ölümünden sonra da amaçlarına ulaşamamış³⁵¹ ve uzun süre ayakta kalamamıştır. Hint toplumunun kast yapısı,³⁵² bu yeniliğe açık bir ortamın olmayışı, insanların Ekber'in fikirlerini tam olarak anlayamaması ve oğlu Cihangir'in bu sistemden uzaklaşması, Ekber'i bu dinin merkezine yerleştirmiştir. Bu dinin yayılmamasının başlıca nedeni, ona katılacak kişileri kendisinin seçmesidir. Bununla birlikte, halkı örgütleyen İmam el-Labani gibi nüfuzlu âlimlerin bu yeni dine karşı ciddi muhalefeti de bu yeni dinin yayılmasının önündeki en önemli engellerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu yanlış uygulamaların yayılmasını önlemek ve İslam dinindeki yenilikleri ortadan kaldırmak için İmam el-Labani ve diğer âlimler çok ciddi mücadele örnekleri vermiş, bu mücadeleler ve diğer nedenlerle bu uydurma yeni din doğmadan ölmüştür.³⁵³

İmam el-Labani'nin hayatının önemli bir bölümü Ekber Şah'ın İslami ilkeleri ortadan kaldırdığı döneme denk gelmektedir.³⁵⁴ Ekber Şah'ın Müslümanlara zarar verip Hristiyanlarla dostluk kurması ve onları desteklemesi, onun Hristiyanlığı kabul ettiği şeklinde bile yorumlanmıştır.³⁵⁵ İmâm-ı Rabbânî rejime yakın bir âlim aracılığıyla Ekber Şah'ı uyarmış ve müritlerinden biri aracılığıyla Ekber Şah'a Hintlilerin ve gayrimüslimlerin refah içinde yaşarken Müslümanların acı çektiğini, bunun yanlış ve adaletsiz bir davranış olduğunu söylemiştir.³⁵⁶ İmâm-ı Rabbânî'nin Ekber Şah'ı dolaylı da olsa uyarması, olayın ciddiyeti düşünüldüğünde büyük bir cesaret örneği olarak değerlendirilmiştir. İmâm-ı Rabbânî'nin Ekber Şah'ı dinî konularda eleştirmesi ama asla mürted olarak damgalamaması ve Ekber Şah'ın sufilerin türbesini tamir ettirmesi, onun İslam'dan uzaklaşmadığı anlamına gelebilir.³⁵⁷

Cihangir Şah, babası Ekber Şah'ın dönemindeki uygulamaları benimsememiş, aksine eleştirmiştir. Ülkesinin gerçek inananların ve gevşek inananların yurdu olduğunu, Sünnilerin ve Şiilerin bir camide, Frenklerin ve Yahudilerin bir kilisede ibadet ettiklerini ve genel barış için çaba gösterilmesine rağmen hepsinin karışık

³⁵¹ Enver Konukçu, "Ekber," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 10 (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 380.

³⁵² Aziz Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, çeviren. L. Boyacı (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995).

³⁵³ Gümüsoğlu, *İmam-ı Rabbani ve Ehl-i Sünnet Davası*, 62.

³⁵⁴ Eşref Edip, *Kara Kitap: Milleti Nasıl Aldattılar? Mukaddesatına Nasıl Saldırdılar?*, (İstanbul: Sebül Yayınları, 2012), 41.

³⁵⁵ Ali Birişik, *Oryantalist Misyonerler ve Kur'an*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 32–35.

³⁵⁶ Ahmed-i Fârûkî Serhendî, *Mektûbât*, cilt 2, (İstanbul: Hakikat Kitabevi, 1990), 140.

³⁵⁷ Annemarie Schimmel, *İslam'ın Mistik Boyutları*, çeviren: Ekrem Kocabıyık, (İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2001), 69.

olduğunu söylemiştir.³⁵⁸ Cihangir Şah, babasının saltanatının son yıllarında isyan etmiş ve tahta çıktığında bir süre içinde ilahi dinin yeniliklerini, inanç sistemlerini ve ritüellerini ortadan kaldırmaya başlamıştır.³⁵⁹ Bunların yanı sıra Cihangir Şah, han ve mescitlerin inşasını istemiş, içki üretimini, satışını ve alımını yasaklamış, Pazar ve Perşembe günleri hayvan kurban edilmesini yasaklamış ve genel af ilan etmiştir. Cihangir Şah, Guceratiler tarafından Kur'an-ı Kerim'in Farsça tercümesini yaptırmıştır. Ayrıca yönetimde de Müslümanlara hizmet etmiştir. Onun zamanında sadece üç Hindu hükümdar eyalet valiliği yapabilmiştir.³⁶⁰

İmam-ı Rabbani, Cihangir Şah döneminde faaliyetlerine devam etmesi ve çeşitli suçlamalara cevap vermesi için MS. 1028 yılında Cihangir tarafından Agra'ya getirilmiştir. Cihangir Şah, İmam-ı Rabbani'nin verdiği cevaplardan tatmin olmamış ve onu Gevâriyâr Kalesi'ne hapsedirmiştir. Mektûbât-ı Rabbani'nin ikinci cildinin 235. mektubunda İmam-ı Rabbani, tutuklanmasının asıl sebebinin sultanın huzurunda saygı göstermesi olduğunu belirtmiştir. Secde ederek saygı göstermediğini belirtmiş ve Cihangir Şah tarafından kibirle suçlanmıştır.³⁶¹ Ekber Şah'ın tüm kötülüklerine ve küfürlerine rağmen hayatının sonunda tövbe etmesi, şehit edilmesi ve başında Yasin okunması onun Müslüman olarak öldüğünün kanıtı olabilir.³⁶²

İmam Rabbani, Cihangir Şah döneminde Hindistan'da İslamiyet'in yayılması ve tasavvufun gelişmesi konusunda önemli bir figür olmuştur. İmam Rabbani, özellikle Hindistan'daki dini gelişmelere katkılarıyla tanınmış, ancak dönemin karmaşık dini ve siyasi yapısı içinde karşılaştığı zorluklar da olmuştur.

İmam Rabbani, Hindistan'daki İslamiyet'i yayma çalışmalarını, genellikle tasavvuf anlayışı ve Sünni İslam çerçesinde yürütmüştür. Rabbani'nin, özellikle Delhi Sultanlığı ve Babür İmparatorluğu gibi dönemin en güçlü hükümet yapıları altında faaliyet göstermesi, ona geniş bir etki alanı sağlamıştır. Ancak Hindistan'ın çeşitli dinî

³⁵⁸ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, cilt 1, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1940), 158.

³⁵⁹ Ahmet Yılmaz, "Moğol İstilasından Sonra Kurulan Bazı Türk Devletleri," *Türk Tarihi ve Kültürü*, ed. Cemil Öztürk, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2007), 94.

³⁶⁰ Enver Konukçu, "Cihangir," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 7 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 432–434. Erişim tarihi: 25 Aralık 2023

³⁶¹ Hamid Algar, "İmâm-ı Rabbânî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 22 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 194–199. Erişim tarihi: 6 Ekim 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/imam-i-rabbani>.

³⁶² Nûrî'd-Dîn Cihangir Şah, *Târîh-i Selîm Şâh: IV. Bâbürlü Hükümdârı Cihangir Şâh'ın Hâtırâtı*, çeviren. Nevres-i Kadîm, haz. Fahri Unan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), 121.

inançlar ve mezhepler arasında büyük bir çeşitliliğe sahip olması, İslam'ın daha geniş kesimlere yayılmasını zorlaştırmış, İmam Rabbani'nin de bu süreci hızlandırabilmesi için karşısına pek çok engel çıkmıştır. İslamiyet ve tasavvuf anlayışlarının, özellikle Hinduizm ve yerel inançlarla etkileşimi, bazen karşıtlık yaratmış ve bu durum, Rabbani'nin çalışmalarında da zorluklar doğurmuştur. Rabbani'nin tasavvufi öğretileri, halk arasında İslam'a karşı duyulan ilgiyi artırmış olsa da, bazı yerel otoriteler ve dini liderler, tasavvufu ve Sufizmi geleneksel İslam anlayışına uymayan bir yaklaşım olarak görmüşlerdir. Hindistan'daki Hinduizm, Brahmanizm ve yerel geleneklerle sürekli etkileşimde olan tasavvuf, zaman zaman İslam'ın özünden sapma olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, İmam Rabbani'nin Hindistan'daki faaliyetlerini etkilemiş ve özellikle tasavvuf akımlarının yayılması konusunda zorluklar yaşanmasına yol açmıştır.³⁶³

Tasavvufla İlgili Sorunlar:

Hindistan'daki tasavvufi hareketler, bazen yerel halk tarafından benimsenmiş olsa da, felsefi ve dini olarak bazı kesimler tarafından eleştirilmiştir. Tasavvuf, özellikle düşünsel açıdan Hindistan'da hem Hinduizm'in hem de yerel dini geleneklerin etkisinde şekillenmiştir. Bu durum, Sufizm ile yerel inançlar arasında hem uyum hem de gerilim yaratmıştır. İmam Rabbani'nin, tasavvufi öğretileri, genellikle İslam'a dair derin bir içsel keşif ve ruhani arayış anlayışını savunsa da, bu öğretilerin bazı bölgelerdeki Hinduist yaklaşımlar ile paralellik göstermesi, zaman zaman İslam'ın saf öğretilerine karşı bir tehdit olarak algılanmıştır.

İmam Rabbani ile Ekber Şah Arasındaki Sorunlar:

İmam Rabbani ve Ekber Şah arasındaki ilişki, Hindistan'daki dini yapı ve politikaların bir yansımasıdır. Ekber Şah, Din-i İlahi gibi yenilikçi dini hareketlerle dini hoşgörüyü teşvik etmeye çalışırken, İmam Rabbani, Sünni İslam'ın geleneksel öğretilerine sadık kalmaya çalışmış ve Ekber Şah'ın dini reformlarını eleştirmiştir. Ekber Şah'ın dinî çeşitliliği bir arada tutma çabaları, İmam Rabbani'nin daha tutucu yaklaşımıyla çelişmiştir. Rabbani, Ekber Şah'ın Din-i İlahi hareketini, İslam'a aykırı

³⁶³Algar, "İmâm-ı Rabbânî." Erişim tarihi: 21 Aralık 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/imam-i-rabbani>.

olarak değerlendirmiş ve bunun, İslam'ın saf öğretilerinden sapmak olduğunu savunmuştur. Ekber Şah'ın Din-i İlahi adlı dini hareketi, Hindistan'daki Hinduizm ve İslam arasındaki hoşgörüyü artırmayı amaçlayan bir çaba olarak doğmuştu. Ancak İmam Rabbani, Ekber Şah'ın dini reformlarına karşı çıkmış ve İslam'ın geleneksel öğretilerine daha sıkı bağlı kalınması gerektiğini savunmuştur. Rabbani, İslam'ın temel ilkelerinden sapmanın, Hindistan'daki Müslüman toplumu için uzun vadede zararlı olacağına inanmıştır. Bu nedenle, Ekber Şah'ın dini politika ve İmam Rabbani'nin tasavvufi yaklaşımları arasında ciddi bir fikir ayrılığı olmuştur.³⁶⁴

İmam Rabbani'nin Hindistan'daki faaliyetlerinin etkileri, özellikle İslam'ın yerleşik topluluklar arasında kabul görmesi ve tasavvufun halk arasında yayılması açısından büyük olmuştur. Ancak, tasavvufun yerel inançlarla birleşmesi ve zaman zaman İslam'a ait saf öğretilerden sapmalar yaşanması, bu dönemin dini yapısını karmaşıklştırmıştır. Hindistan'daki dini çeşitlilik, İslam'ın farklı mezhepleri ve tasavvuf akımlarıyla birleşerek bir sincretizme (farklı inançların birleşimi) dönüşmüştür.

İmam Rabbani, Hindistan'da İslam'ın yayılmasında önemli bir rol oynamış olsa da, Ekber Şah'ın yenilikçi dini görüşlerine karşı verdiği tepki, İslam'ın farklı yorumlarının Hindistan'daki dinî yapısını daha da şekillendirmiştir. Sünni İslam, Hindistan'daki diğer dini akımlarla etkileşime girerken, İmam Rabbani'nin savunduğu geleneksel İslam anlayışı, özellikle tasavvufi öğretiler etrafında şekillenmiştir.³⁶⁵

Cihangir Şah'tan sonra saltanatı oğlu Şah Cihan devralmış, geniş alanları fethetmiş ve güçlü bir ordu kurmuştur.³⁶⁶ Sünniliğe en bağlı sultanlardan biri olan Şah Cihan, İslam şeriatı kültürüyle iç içe yaşamış ve özellikle Sufizm ile iyi ilişkiler içinde olmuştur.³⁶⁷ Şah Cihan, dinine olan bağlılığı nedeniyle genç yaşta sakal bırakmış, namaz kılmış, oruç tutmaya çalışmış, Müslümanlara hac ziyaretlerinde yardım etmiş ve Sünni hükümdarlar nezdinde yüksek bir mevkiye sahip olmasını sağlamıştır. Sünni

³⁶⁴Algar, "İmâm-ı Rabbânî." Erişim tarihi: 21 Aralık 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/imam-i-rabbani>.

³⁶⁵Enver Konukçu, "Cihangir," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 7 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 432–434. Erişim tarihi: 26 Aralık 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cihangir>.

³⁶⁶F. Richards, *The Mughal Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), 123.

³⁶⁷Harbans Mukhia, "Time in Abu'l Fazl's Historiography," *Studies in History* 25, no. 1 (2009): 1–12. Erişim tarihi: 26 Aralık. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/025764300902500101>.

alimleri teşvik ederek, seleflerine İslam kurallarını uygulayarak ve Nakşibendi tarikatına üye olarak tasavvufa büyük ilgi göstermiştir. Hindistan'da ortaya çıkan Çiştî ve Şatari okullarını da desteklemiştir.³⁶⁸

Bununla birlikte, en sevdiği eşi Mümtaz Mahal'in, kayınpederinin ve birçok İranlı mansapdarın (yüksek rütbeli askeri ve sivil yetkililer) İslami standartlardaki Şii inançlarına saygı duymuştur. Şah Cihan, Hindistan'ın en büyük camisi olan Cami-Mescid'i inşa ettiren sultandır.³⁶⁹ Şah Cihan ayrıca Müslümanların dini törenlerine de katılmıştır. 1633 yılında Mevlid Kandili'nde halkın katılımıyla bir kutlama düzenleyerek Kur'an okuma yarışması düzenleyerek katılan alim ve mutasavvıflara ödüller vermiştir. Şah Cihan Hac emirliğini yeniden canlandırmış ve Hintli hacıları Kutsal Topraklara götürmek üzere iki devlet gemisi organize etmiştir.³⁷⁰

Dini açıdan son derece hassas olan Şah Cihan, atalarının özgürlüğü vurgulayan tarzını da devam ettirmiştir. Müslümanlar ve Hindular arasında hiçbir ayırım yapmayan Şah Cihan, adil bir yönetim sergilemiştir. Bu dönemde özgürlük ortamının sunduğu olanaklarla bilimde, şiirde ve sanatta büyük ilerlemeler yaşanmıştır.³⁷¹ Dini eserlerin yanı sıra Tac Mahal Türbesi de Şah Cihan'ın anılmaya değer bir diğer eseridir. Tac Mahal, Osmanlı mimarı Mehmet İsa Efendi'nin projesine göre inşa edilmiş ve 22 yılda tamamlanmıştır.³⁷² Şah Cihan'dan sonra iktidara gelen Evrengzib (Alemgir), Ekber Şah'ın çok dinli yaklaşımına son vererek selefinden daha dindar olmuştur. Evrengzib'e göre Babürler, İslam'a göre yönetilen bir İslam devleti olmalı ve devlet, kâfirleri İslam'a döndürmek için mümkün olan her türlü çabayı göstermelidir.³⁷³ Evrengzib'in hükümdarlığı sırasında İslam Hindistan'da en yüksek seviyesine ulaşmıştır.³⁷⁴

Cihangir Şah Döneminde Hindistan'da Bilim, Şiir, Sanat ve Mimari Alanlarında Yenilikler:Cihangir Şah, Hindistan'daki Müslüman yönetiminin önemli figürlerinden

³⁶⁸ Catherine B. Asher, *Architecture of Mughal India* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 257.

³⁶⁹ Michael H. Fisher, *Babürlüler: Hindistan'da Bir Türk İmparatorluğu*, çeviren: M. Fatih Çalışır (İstanbul: Kronik Kitap, 2020), 335.

³⁷⁰ Richards, *The Mughal Empire*, 122.

³⁷¹ S. Hidayet, *Târîh-i Siyasî-İctimâî-yi Bâbüriyan*, *Mecelle-i Suhan Tarih* 3 (1387): 87.

³⁷² Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, 372.

³⁷³ Richards, *The Mughal Empire*, 1993.

³⁷⁴ Burton Stein and David Arnold, *The Blackwell History of the World: A History of India* (Oxford: Wiley-Blackwell, 2010), 45

biri olup, Sanat, Bilim, Şiir ve Mimari alanlarında pek çok yeniliğe öncülük etmiştir. Cihangir'in hükümetindeki sanat ve kültür anlayışı, hem İslamın hem de Hindistan'ın geleneksel estetik anlayışlarının birleşiminden doğmuş bir dönemi işaret eder. Bu dönemdeki yeniliklerin çoğu, İslam mimarisinin ve kültürünün, Hindistan'daki yerel kültürler ve geleneklerle etkileşimi sonucu ortaya çıkmıştır.

Bilim ve Şiir:

Cihangir Şah döneminde bilimsel çalışmalar ve sanatsal üretimler teşvik edilmiştir. Özellikle astronomi, matematik ve tıp gibi bilim dallarına olan ilgi artmış ve geleneksel İslam bilimleri ile Hindistan'ın yerel bilim anlayışları bir araya getirilmiştir. Cihangir, özellikle İslam düşüncesi ile Hindu bilim anlayışlarını harmanlayarak Hindistan'daki bilimsel gelişmelere katkı sağlamıştır. Bu dönemdeki bilimsel çalışmaların, özellikle İslam dünyası ve Hindistan'ın bilimsel mirasını birleştiren bir köprü vazifesi gördüğü söylenebilir. Şiir alanında ise, Cihangir Şah, edebiyatı da çok önemsemiş ve dönemin büyük şairlerine destek olmuştur. Farsça, Türkçe ve Hintçe şiirlerin bir arada üretildiği bir ortam oluşmuş, Hindistan'daki geleneksel şiir biçimleriyle İslam şiir geleneği arasında bir etkileşim yaşanmıştır. Bu dönemdeki şiir, genellikle gözlemler, doğa betimlemeleri ve muhabbet gibi temalar etrafında şekillenmiş, ve aynı zamanda dönemin hükümdarının insanî değerleri de şiirlerle işlemeye başlamıştır.³⁷⁵

Sanat:

Cihangir, sanat alanında da oldukça yaratıcı bir döneme imza atmıştır. Bu dönemde miniatür sanatları oldukça popülerleşmiş, ve İslam sanatının etkileriyle Hindistan'ın geleneksel sanat anlayışları birleşerek benzersiz bir sanat dili oluşturulmuştur. Cihangir dönemindeki sanat yapıtları, sadece dini değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel hayatı da konu almıştır. Bu sanat eserlerinde, İslam sanatının estetik formlarının Hint gelenekleriyle birleşerek daha karmaşık ve katmanlı bir yapıya bürünmesi dikkat çekmektedir.

³⁷⁵ Stein and Arnold, *The Blackwell History of the World: A History of India*, 87.

Mimari:

Cihangir Şah dönemi, İslam mimarisinin Hindistan'daki en olgun dönemlerinden birine işaret etmektedir. Bu dönemdeki mimari eserler, İslam mimarisinin geleneksel öğeleri ile Hint ve Pers mimarisinin etkilerini birleştiren yenilikçi yapılar ortaya çıkarmıştır. Bu dönemdeki önemli yapılar arasında, Cihangir'in hükümet sarayları, camiler ve hanlar yer almaktadır. İslam mimarisinin Hindistan'a girişinin ve gelişiminin en belirgin örnekleri bu dönemde görülmüştür. Mimari anlamda, büyük camiler, saraylar, külliyeler ve büyük yapılar inşa edilmiştir. Bu yapılar, geleneksel İslam mimarisinin izlerini taşıırken, Hindistan'ın yerel mimari gelenekleri ile harmanlanmış ve ortaya özgün yapılar çıkmıştır. Bu yapıların iç mekanları, süslemeler, mozaikler, minyatürler ve özel taş işçilikleri ile zenginleştirilmiştir. Bu dönemde ayrıca, camilerde ve saraylarda İslami hat sanatının önemli izlerine rastlanmaktadır. Mimari süslemelerde, İslami geometrik desenler ve Hindu motiflerinin birleşimi de sıkça görülmüştür. İslam Mimarisi Hindistan'a Katkıları:

İslam mimarisi, Hindistan'daki mimari anlayışına derin etkiler bırakmıştır. Özellikle semavi yapılar, camiler, külliyeler, medreseler ve hamamlar gibi yapılar, Hindistan'da İslam mimarisinin temel formlarını oluşturmuştur. Minareler, kubbe yapıları, süleyman taşı ve mermer işçiliği gibi İslam mimarisine özgü öğeler, Hindistan'daki yapılarla birleşmiş ve burada benzersiz bir mimari üslup oluşturulmuştur. Bunun dışında, İslam mimarisinin etkisiyle inşa edilen saraylar ve yapılar, Hindistan'da egemenlik ve güç simgesi olarak kullanılmıştır. Bu yapıların genellikle süslü duvarlar, mermer işçilikleri, mozaik desenler ve gelişmiş su sistemleri gibi unsurlarla şekillendirilmesi, Hindistan'daki İslam kültürünün estetik anlayışına önemli bir katkı sağlamıştır.

Evrengzib, 1669 tarihli bir fermanla İslam'a aykırı olan tapınakların yıkılmasını emretmiş ve tamamı olmasa da geneli, sorumlular tarafından yıkılmıştır.³⁷⁶ Evrengzib, dağınık dini öğretileri toplamak amacıyla "El-Âlemgîriyye" adlı bir eser hazırlatmış, yazımına yardımcı olmuş ve tamamlandığında kamu yetkililerinden derhal uygulanmasını istemiştir. Hint-Türk devletinin adli ve idari sistemlerine rehberlik

³⁷⁶ Stein and Arnold, *The Blackwell History of the World: A History of India*, 87.

etmesinin yanı sıra, "Al-‘Alemgiriyya" Müslüman topraklarında başvurulacak kaynaklardan biri haline gelmiştir.³⁷⁷ Evrengzim, Mirza (Şehzade) olarak hüküm sürdüğü dönemde bile İslam'a göre yemeye, içmeye ve giyinmeye özen göstermiş, savaş zamanlarında bile ibadetlerini ihmal etmemiştir. Hayatı boyunca afyon ve alkol kullanmamıştır. Arkadaşları vefat ettiğinde cenaze imamlığı yapmış, tabutlarını taşımış, namazda giymeleri için başlık örmüş, Kur'an-ı kerim nüshaları hazırlamış ve elde edilen gelirle mütevazı ihtiyaçlarını karşılamıştır.

Evrengzîb, Nevruz şenliklerini kaldırmış, dinsizlik korkusuyla sikkelerdeki dini yazıları sildirmiş ve saltanatını onaylamak için Mekke şerifine hediyeler sunmuştur.³⁷⁸ Evrengzîb, 1690 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na gönderdiği bir heyet aracılığıyla Osmanlı İmparatorluğu ile temasa geçmiştir sultanı bir halifeden ziyade bir Roma Sezar'ı olarak görmüştür.³⁷⁹ Evrengzib kendisini Müslüman toplumun başı olarak görürken, gayrimüslimlerin özgürlük alanını daraltmıştır. Bu durum ciddi protestolara yol açmıştır. Dini programlara katılan gayrimüslimlere hac vergisini yeniden getirmiş, bazı Hindu tapınaklarını desteklerken diğerlerinin kotalarını düşürmüş ve bazı asi ibadet yerlerini yıktırmıştır.³⁸⁰ Evrengzib, Ekber Şah döneminde belirlenen İslam dışı uygulamaları kaldırmış, Müslümanların Mihrican, Nevruz ve diğer Hindu ritüellerini kutlamasını yasaklamış ve Hicri takvim kullanımını başlatmıştır.³⁸¹

Bahadır Şah, Şii toplumuna yakın bir sultandı. Hutbelerinde Hazreti Ali ve 12 İmam'a yer vermek istediğinde Sünniler buna karşı çıkmıştır. Görüşmelerden sonra Bahadır Şah, Sünni âlimleri ikna edemediği ve tepkiler sert olduğu için bu fikrinden vazgeçmiş ve oğlu Azimüşşan da muhalefete katılmıştır.³⁸² Farklı inançların baskın olduğu Hindistan'da Babürlü sultanları idari istikrarı korumak için Hindulara statü vermiş ve Avrupalı misyonerler ve tüccarlarla iyi ilişkiler kurmalarını kolaylaştırmıştır.

³⁷⁷ Ahmet Özel, "El-Âlemgiriyye," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 11 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 171–172.

³⁷⁸ Saqi Mustad Khan, *Maasir-i Alamgiri*, çeviren. J. Sarkar (Calcutta: Royal Asiatic Society of Bengal, 1947), 45.

³⁷⁹ Khan, *Maasir-i Alamgiri*, 87.

³⁸⁰ H. A. L. Fisher, *Economic History of Europe*, 336

³⁸¹ Abdülhay Haseni, *El-İ'lâm bi-men fî Târih el-Hind mine'l-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 45.

³⁸² Ahmet Taşağıl, "Bahadır Şah I," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 5 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 432–433. Erişim tarihi: 31 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bahadir-sah-i>.

Babür hanedanı çöküşün eşiğindeyken, bazı İslam âlimleri çöküşü önlemek veya geciktirmek için çalışmıştır. Bunlardan biri, Hindistan'da eğitim görmüş ve tefsir, hadis, kelim ve tasavvuf ilimlerinde yüksek seviyelere ulaşmış olan Hanefî ekolünün büyük hukukçularından Şah Veliyullah'd-Dihlevî (1702-1762) idi. Batı düşüncesinin ve çöküşünün etkisinin artmasıyla Şah Veliyullah ed-Dihlevî tepkisel çalışmalarına başlamış ve Hüccetullah el-Barîga adlı eserinde İslam'ın akılla birlikte akıllı da kullandığına ve Hindistan'ın çöküşünün ancak İslami ilkelere göre hareket etmekle mümkün olduğuna işaret etmiştir.³⁸³ Hindistan'da uzun süreli bir devletin kurulmasını engelleyen çeşitli inançlar mevcuttur. Ancak Babür hanedanı bir istisnadır ve 332 yıl boyunca hüküm sürdürmüştür. Babür hanedanı İslam ve Hint kültürünü bir arada yaşamış ve İslam'ın yanı sıra Hint kültüründen de etkilenmiş, Hint kültürüne ait pek çok unsur yönetimi ve saray hayatını etkilemiştir.³⁸⁴

Babür sultanının sabah namazından sonra halkın huzuruna çıkması anlamına gelen Darşan geleneği bir egemenlik anlayışını ortaya koymaktadır.³⁸⁵ Ekber Şah dönemiyle başlamış, Cihangir ve Şah Cihan dönemleriyle devam etmiş ve Evrenzîm dönemiyle son bulmuştur.³⁸⁶ Bu anlayış, hükümdarın Müslüman olduğunu vurgulamadan Hindular üzerinde ruhani bir lider olduğunu gösterme çabasıdır.³⁸⁷

Sünnî-Şîî tartışması Babürlüler döneminde de devam etmiştir. Böylece Hint-Türk İmparatorluğu'nun Türk halkları Sünnîler ve az sayıda Şîî olarak ikiye bölünmüştür.³⁸⁸ Babür'üler dinî ve etnik eşitliği sağlamaya çalıştılar, ancak bu çatışmanın olmadığı anlamına gelmemektedir. Pencap'taki Sihler birçok kez Babür hanedanına karşı ayaklanmıştır.³⁸⁹ Babür hanedanı topraklarında yaşayan farklı ırk ve inançtan tüm insanlara karşı din özgürlüğü konusunda olabildiğince hoşgörülü davranırken, mevcut Hindistan yönetimi bu hassasiyetten uzaktır. 1.039 milyonluk nüfusuyla Hindistan dünyanın en büyük ikinci ülkesidir. Nüfusun %14-15'ini oluşturan

³⁸³ Johannes Baljon, *Kur'an Yorumunda Çağdaş Yönelimler*, çeviren: Şaban Ali Düzgün (Ankara: Fecri Yayınları, 1994), 45.

³⁸⁴ Habibe Karayel, *Sir Thomas Roe'nun Gözünden Babürlü Sarayı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 45.

³⁸⁵ Harbans Mukhia, *The History of India*, 67.

³⁸⁶ Mukhia, *The History of India*, 67..

³⁸⁷ David Streusand, *Ateşli Silahlar Çağında İslam İmparatorlukları: Osmanlılar, Safevîler, Babürlüler*, çeviren. Bilge Fırat (İstanbul: Ufuk Yayınları, 2013), 45.

³⁸⁸ Allâmî, *Ekbernâme*, 45.

³⁸⁹ Syan, H. (2012). *Sikh Militancy in the Seventeenth Century*. London: I.B.Tauris.

ve sayıları 250 milyona ulaşan Müslümanlar ülkenin en büyük etnik azınlığını oluşturmaktadır. Babürlüler azınlık oldukları dönemde çoğunluğa özgürlük sağlayabilmişlerdir. Ancak bugün Hindistan yönetimi çoğunluğa gösterdiği hoşgörüyü azınlığa gösterememiştir. Bu fark bile Babürlülerin özgürlük ve eşitliğe ne kadar değer verdiğini göstermesi bakımından önemlidir.³⁹⁰

2.7.3 Ekber Şah'ın Yönetim Ve Din Politikaları

Ekber Şah, Hindistan'daki büyük Mogol İmparatorluğu'nun en önemli hükümdarlarından biridir. 1556-1605 yılları arasında hüküm süren Ekber, yalnızca askeri fetihlerle değil, aynı zamanda gerçekleştirdiği reformlar ve dinî hoşgörü politikalarıyla da dikkat çekmiştir. Ekber, Hindistan'da farklı din ve kültürlerin var olduğu bir ortamda, bu çeşitliliği yönetmek ve birleştirmek için önemli adımlar atmıştır. Yönetiminde, hem idari hem de dinî açıdan izlediği politikalar, onun sadece imparatorluğunun iç bütünlüğünü sağlamasına değil, aynı zamanda uluslararası alanda da saygı görmesine olanak tanımıştır.³⁹¹

Ekber'in yönetim anlayışının temelinde, merkeziyetçi bir idare sistemi bulunmaktadır. İmparatorluk sınırları genişledikçe, imparatorluğun idari yapısının da güçlendirilmesi gerektiğini bilen Ekber, yerel yöneticilerin yetkilerini sınırlandırarak, merkezi hükümete olan bağlılıklarını artırmayı hedeflemiştir. Bununla birlikte, Ekber, özellikle Hindistan'ın farklı halklarını bir arada tutmayı başarmış ve yönetiminde Hindulara da geniş yer vermiştir. Hindulara yönelik vergi muafiyetleri ve hükümetin üst kademelerinde yer alan Hindu bürokratlar, Ekber'in çok kültürlü ve hoşgörüye dayalı yönetim anlayışının örneklerindendir.³⁹²

Ekber'in din politikaları, imparatorluğun çok dinli yapısını göz önünde bulundurduğunda, onun en dikkat çeken özelliklerinden biridir. Ekber, İslam'a olan bağlılığını sürdürürken, diğer dinlere de büyük bir saygı göstermiştir. Hindistan'da çoğunluğu oluşturan Hindu halkına yönelik adil bir yönetim politikası izlemiş ve

³⁹⁰ Sağırılı, O. (2021, 10 25). 250 milyon Müslümanın canı tehlikede: Hindistan soykırım peşinde. Türkiye gazetesi: <https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/osmansagirl/621201.aspx> adresinden alındı

³⁹¹ Ali, M. (2004). *The Mughal Empire*. Oxford University Press.

³⁹² Muzaffar Alam, *The Languages of Political Islam in India, c. 1200–1800* (Chicago: University of Chicago Press, 1998), 86.

Hinduizm'e olan hoşgörüsünü pekiştirmiştir.³⁹³ Bunun yanında, diğer yerel dinlere de eşit mesafede durarak, farklı inançlar arasındaki dengeyi sağlamıştır. Ekber'in en önemli dinî reformlarından biri, Din-i İlahi adlı dini hareketin başlatılmasıdır. Bu hareket, İslam, Hinduizm, Jainizm, Zerdüştlük ve Hristiyanlık gibi farklı dinlerin öğretilerinden unsurlar birleştirerek, halkı ortak bir inançta bir araya getirmeyi amaçlamıştır (Alam, 1998). Ancak, Din-i İlahi'nin bir dini inanç sistemi haline gelmesi pek mümkün olmamış, ancak bu hareket, Ekber'in dinî hoşgörüsünü ve farklı kültürleri birleştirme çabasını simgelemiştir.³⁹⁴

Ekber'in dinî ve sosyal reformları arasında, dini liderlerin devlet işlerinden bağımsız hale gelmesi de önemli bir yer tutmaktadır. Ekber, dini otoritelerin hükümet üzerindeki etkisini sınırlamış, onların yönetimle ilgili doğrudan müdahalelerini engellemiştir. Bu tutumu, Ekber'in imparatorluğun merkezi gücünü pekiştirme ve yönetim işlerini daha verimli kılma çabalarının bir parçasıydı. Ayrıca, Ekber, yerel Hindu tapınaklarına ve onların idaresine de desteğini esirgememiştir. Hükümetin yardımlarıyla, tapınakların onarım ve bakımını sağlamış, bu sayede Hindu toplumuyla olan ilişkilerini güçlendirmiştir.

Ekber'in diğer önemli bir reformu, vergi sisteminde gerçekleştirdiği değişikliklerdir. Hindistan'da tarıma dayalı bir ekonomi olduğu için, vergi sisteminin çiftçiler üzerinde yarattığı baskıyı azaltmaya yönelik adımlar atmıştır. Ekber, tarım arazilerinden alınan vergilerdeki adaletsizlikleri düzeltmeye çalışmış, aynı zamanda imparatorluğun gelir kaynağını sürdürülebilir kılmaya yönelik reformlar yapmıştır. Bu adımlar, hem çiftçi sınıfının huzursuzluklarını yatıştırmış hem de imparatorluğun ekonomik yapısını güçlendirmiştir.³⁹⁵

Ekber'in hoşgörü politikası, sadece Hindistan'daki halkları değil, aynı zamanda imparatorluğun uluslararası ilişkilerini de etkilemiştir. Ekber, farklı kültürleri birleştirmeyi başarmış ve bu sayede Hindistan'da sosyal barışı korumuştur. Ayrıca, Mogol İmparatorluğu'nun diğer bölgelere olan etkisi de bu hoşgörü anlayışıyla

³⁹³ Jos Gommans, *The Rise of the Indo-Afghan Empire: 1500–1700* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 237.

³⁹⁴ Richards, *The Mughal Empire*, 128.

³⁹⁵ Annemarie Schimmel, *Islamic Art and Spirituality* (Albany: State University of New York Press, 1975), 147.

pekiştir. Ekber'in yönetimindeki dinî hoşgörü, onun sadece Hindistan'daki halkı bir arada tutmasını sağlamakla kalmamış, aynı zamanda imparatorluğun sınırlarını aşan bir etki yaratmıştır.³⁹⁶

Ekber Şah'ın yönetim ve din politikaları, Hindistan'daki Mogol İmparatorluğu'nun gücünü pekiştiren ve uzun yıllar sürecek bir miras bırakan unsurlar olmuştur. Onun dinî hoşgörüye dayalı politikaları, farklı halklar arasında barışı sağlarken, merkeziyetçi yönetim anlayışı da imparatorluğun sürdürülebilirliğini garantilemiştir. Ekber'in bu yaklaşımı, sadece kendi döneminde değil, sonrasındaki Mogol hükümdarları tarafından da örnek alınmış ve Hindistan'ın çok kültürlü yapısının temel taşlarını oluşturmuştur.³⁹⁷

³⁹⁶ Peter Jackson, *The Delhi Sultanate: A Political and Military History* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 87.

³⁹⁷ Rahul Sankrityayan, *History of Indian Buddhism* (New Delhi: Motilal Banarsidass, 1997), 45.

BÖLÜM III

3.1 HİNDİSTANDA ÖNEMLİ BAZI TASAVVUF VE TARİKATLAR

3.1.1 Çiştîyye

Çiştîyye, Hint alt kıtasının dört büyük mezhebinden biridir. Çiştîyye'nin kurucusu Mu'inuddin Hasan el-Çiştî'dir. (ö.633/1236).³⁹⁸ Muinuddin 538/1144 yılında Horosan'ın Cişt kasabasında doğmuştur. Mu'inuddin 15 yaşındayken babasının ölümünden sonra seyahat etmeye başlamıştır. Necmeddin Kübra, Şihabuddin Sühreverdi ve Evhadüddin Kirmani gibi dönemin önde gelen sufileriyle tanışmıştır. Mu'inüddin Ebu İshak Şamiye'ye, ardından da Sühreverdiye ekolünün kurucusu Şehabeddin Ömer Sühreverdi'ye intisap etmiştir.³⁹⁹ Mu'inüddin Çiştî, Sühreverdiye'nin Hindistan'da yayılmasında etkili olmuştur.⁴⁰⁰ Sühreverdi'nin Avarifü'l-Maarif'i ve el-Hücviri'nin Keşfü'l-Mahcub'u Hindistan'da Çiştîyye'nin kurulması ve yayılması için temel kılavuzlardır.⁴⁰¹

Mu'inüddin Çiştî 589/1193'te Delhi'ye, oradan da Ecmir'e gitmiştir. M.S. 634/1236'da vefatından sonra halifesi Kutbuddin Bahtiyar (ö. 634/1236) onun liderlik faaliyetlerini devralmıştır.⁴⁰² Mu'inüddin Çiştî, Hucviri'den sonra Hindistan'daki en büyük ikinci sufi olarak kabul edilir. Çok sayıda müridi varmış ve Hindistan'daki en yaygın tarikattır. Emir Çiştî'nin faaliyetleri bu tarikatın mürit ve takipçilerinin sayısında önemli bir artışa yol açtı. Kutbuddin Bahtiyar'ın yerine Feridüddin Ganji Shakar (Sekk Kenc), (ö. 644/1245) geçmiştir.⁴⁰³ Önde gelen iki Baba Ferid halifesi Alaeddin Ali bin Ahmed Sabır (ö. 690/1291) ve Nizamuddin Evliyadır (ö. 725/1325). Çiştî mezhebi bu halifelerin isimlerine göre iki kola ayrılmaktadır. Ali b. Ahmed Sabır'ın takipçileri Sabiriyye, Nizamuddin Evliya'nın takipçileri ise Nizamiyye olarak bilinmektedir. Şeyh Feridüddin Mesud (ö. 664/1265) ve Nizamüddin Evliya (ö. 726/1325) dönemlerinde bu tarikatın etkisi tüm Hindistan'a yayılmış ve daha fazla insan hankah aracılığıyla irtibata

³⁹⁸ Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, 367.

³⁹⁹ Erik S. Ohlander, *Sufism in an Age of Transition* (Boston: Koninklijke Brill NV, 2008), 123.

⁴⁰⁰ Alexander Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, çeviren: İhsan Durdu (İzmir: Ufuk Yayınları, 2011), 187.

⁴⁰¹ İsmail Mutlu, *Tarikatlar 2* (İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 2003), 137.

⁴⁰² Carl W. Ernst ve Bruce B. Lawrence, *Sufi Martyrs of Love: The Chishti Order in South Asia and Beyond* (New York: Palgrave Macmillan, 2002), 59.

⁴⁰³ Ernst ve Lawrence, *Sufi Martyrs of Love*, 60.

geçmiştir. Çiştîyye temsilcileri ilk dönemde siyasetten ve siyasetçilerden uzak durmuş, ancak bu uygulama Muhammed b. Tuğluk döneminde değişmeye başlamıştır.⁴⁰⁴

Nizamuddin Evliya'nın etkili halifesi Nasiruddin Mahmud b. Yahya Evliya (ö. 757/1356) ile birlikte tarikat, 'Çerağ-ı Delhi' olarak tanındığı Hindistan'da artan bir nüfuz kazanmıştır.⁴⁰⁵ Tarikatın Şeriata sıkı sıkıya bağlı bir üyesidir. Şeyh Münevver, Burhaneddin Galip (ö. 741/1340) ve Mevlana Siracuddin Nizamuddin'in halifesi Mevlana muhammed, Çiştî'nin Nizamiyye ekolünün Hindistan'da yayılmasında etkili olmuştur. Nizamiyye'nin yanı sıra Sabiriyye, Gisuderaziyye, Minaiyye ve Fariyye kolları ortaya çıkmıştır. Nizamuddin Evliya'nın sohbetlerinden oluşan "Feval'idü't-Tu'ad" daha sonraki Çiştî ekolünün ana eseri olmuştur.⁴⁰⁶ 19. yüzyılda Çiştî ekolünün son emiri Şeyh İmâdullah'tır (ö. 1317/1899).⁴⁰⁷ Baskıcı İngiliz rejiminden kaçmış ve Mekke'ye sığınmıştır. En ünlü İslam âlimlerinden biri olan Hintli hukukçu Eşref Ali Tanevi, hac yolculuğu sırasında Şeyh İmâdullah tarafından intisap edilmiştir.⁴⁰⁸ Dolayısıyla Tebliğ Cemaati'nin oluşumundaki kilit isimlerden biri olan Eşref Ali Tanevi, Çiştîyye ekolüne mensuptur. Vahdet-i vücud'un fikirleri Çiştîyye'nin yayılmasında etkili olmuştur. Çiştîyye şeyhleri, Çiştîyye'nin yayılmasının ilk günlerinde Vahdet-i Vücut üzerine eserler vermiş ve daha sonra İbn Alaby'nin eserlerini şerh etmişlerdir.⁴⁰⁹ Çiştîler zikirlerinde 'şehâdet' kelimesine odaklanır ve 'İllallah' kelimesini vurgulamışlar. Çiştîyye müritlerinin akasya ağacının iç kabuğuyla boyanmış giysiler giydikleri bilinmektedir. Tarikata katılmak isteyen bir mürit iki dua ve 'tövbe' eder. Müritlere zühd, iman ve fakr kelimeleri telkin edilir; gün oruç tutmaları, alkol, sigara ve uyuşturucudan uzak durmaları da tavsiye edilir.⁴¹⁰ Çiştîye tarikatının Hindistan ve bugünkü Pakistan dışında fazla yayılmadığı görülmektedir. Geçen yüzyılın başından itibaren Çiştîye mezhebi Hindistan ve Pakistan'dan Avrupa'ya giden Müslümanlar aracılığıyla Batı'da yeniden canlanmaya başlamıştır.

⁴⁰⁴ Khaliq Ahmad Nizami, "Çiştîyye," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 8 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 350.

⁴⁰⁵ Abdülmün'im el-Hafni, *El-Mevsu'atü's-Sufiyye* (Kahire: Mektebe Medbuli, 2006), 149.

⁴⁰⁶ Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 262.

⁴⁰⁷ Erst ve Lawrence, *Sufi Martyrs of Love*, 81.

⁴⁰⁸ Şeyh Eşref Ali Tanevî, *Hadislerle Tasavvuf*, hazırlayan: H. Zaferullah Daudi ve Ahmed Yıldırım (İstanbul: Umran Yayınları, 1996), 17

⁴⁰⁹ Nizami, "Çiştîyye," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 350.

⁴¹⁰ Abdülmün'im el-Hafni, *El-Mevsu'atü's-Sufiyye* (Kahire: Mektebe Medbuli, 2006), 149.

3.2. BAKTİ (BHAKTİ)

Bhakti hareketinin ilk büyük gelişmesi güney Hindistan'ın Tamil bölgesinde gerçekleşmiştir. Bu ilk örgütlenmede iki grup vardır. Biri Vişnucu eğilimli Alvarlar, diğeri ise Şivacı eğilimli Nayanarlardır. Bu örgütlerin etkisi zamanla Hint kıtasına yayılmıştır. Alvarların dini düşüncesinin ana teması ilahi lütfâ erişmektir. İlahileri ve şiirleri genellikle yeryüzünde veya tapınak heykellerinde avatar olarak görünen ve insanlara yardım eden Vişnucu'nun çabalarını içerir. Bu ilahiler ve şiirler 11. yüzyılda derlenmiştir ve Sri Vaisnava geleneğinde Vedalar olarak kabul edilmektedir. Toplumun her kesiminden insanlar bu grupta bir araya gelerek Tamil dilinde tanrıya olan bağlılıklarını ifade etmişlerdir. Alvarlar gibi Nayanalar da soyut olmayan ama Tanrı ile kişisel ve duygusal bir ilişkiyi ifade eden ilahiler ve şiirler bestelemişlerdir. Bu ilahiler de toplanmış ve daha sonra Siva okulunun, özellikle de Siva Siddhanta okulunun teolojik temelini bir parçası haline gelmiştir. İlk Bhakti hareketinde Tanrı'ya dair soyut kavramlar henüz gelişmemiştir. Müslümanların 8. yüzyılda Sind bölgesinde güçlü bir kuvvet olarak Kuzey Hindistan'a girdiklerinden ve fetihlerinin Sebüktekin ve Gazneli Mahmud dönemlerinde hızlandığından daha önce bahsedilmiştir. Müslümanların bölgeyi fethi Hint kültürünün dönüşümü üzerinde büyük bir etki yaratmış ve daha sonra Müslüman Hint kültürü olarak bilinen yeni bir kültürün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hindu dini, sanatı, edebiyatı ve bilimi Müslüman unsurları özümsemiş ve 14. yüzyıldan itibaren mimari anıtlara da yansıyan Müslüman-Hindu kaynaşma faaliyetleri başlamıştır. Ayrıca Sanskritçeye Arapça, Türkçe ve Farsça etkiler eklenerek Urduca gibi yeni edebi araçlar ortaya çıkmıştır.⁴¹¹

Bhakti hareketi pek çok yazar tarafından haklı olarak iki ayrı dönemde analiz edilmiştir. Bunun nedeni İslam'ın kuzey Hindistan'daki Bhakti hareketi üzerindeki güçlü etkisidir. Ahmed'e göre bu ikinci dönemde bhakti hareketi İslami tektanrıcılıktan ilham almış ve tevhid inancına dayalı İslami eşitlikçilikten unsurlar alarak İslami meydan okumaya karşı bir hareket olarak gelişmiştir.⁴¹² Önemli bir bhakti hareketi olan Ramananda, güney ve kuzey bhakti hareketleri arasında bir köprüdür. Yaşadığı döneme

⁴¹¹ Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 262.

⁴¹² Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 262.

ilişkin bilgiler karışık olmakla birlikte, genellikle 14. ve 15. yüzyıllar arasında yaşadığına inanılmaktadır.⁴¹³

Macauliffe'e göre İslam, Ramananda'nın zamanında bölgeyi fethetmiştir ve Ramananda'nın Benares'teki Müslüman âlimlerle temas halinde olduğu kesindir. Gerçekten de ona göre, Benares'te Mollalar ile güçlü tektanrıci eğilimleri olan Brahmanlar arasında şiddetli tartışmalar vardır.⁴¹⁴ Kendilerinden önceki Tamil azizleri gibi, kuzeyli Bhaktiler de farklı mezheplerden tüm sosyal sınıfları içermiş ve farklı tanrılara tapmıştır. Ancak, güneydekilerin aksine kuzeyli azizler arasında iki karşıt akım ortaya çıkmıştır. Bazı şairler Tanrı'nın kişisel doğasını vurgular ve sıfatlarını ayrıntılı bir şekilde tarif ederken, diğerleri onu tamamen şekilsiz olarak övmüştür. İlk gruba 'somut (şekilsiz) Tanrı aşıkları' anlamına gelen Saguna Bhakti adı verilmiştir. İkinci grup ise Nirguna Bhakti, yani 'soyut Tanrı'nın aşıkları' olarak adlandırılmıştır. Nirguna Bhakti azizleri sık sık Tanrı'nın camilerde ve tapınaklarda değil, insanlarda olduğunu söylerler. Nirguna Bhakti azizleri Tanrı'ya Brahmanlar gibi Sanskritçe metinler okuyarak veya Müslümanlar gibi günde beş vakit dua ederek değil, ancak gerçek bağlılık göstererek ulaşabileceğini savunmuşlardır. Bu azizler Tanrı'ya cemaatle (satsang) ve ilahi söyleyerek (kirtan) ulaşabileceğini belirtmişlerdir.⁴¹⁵ Eski rahip ritüellerini, kutsal kitap çalışmalarını vs. reddettiler ve Tanrı'ya bağlılığı her türlü Dharma'dan (görev, sorumluluk) üstün görmüşler. Tanrı'ya konsantre olmak için sürekli olarak Tanrı'nın adını yüksek sesle zikretmek veya mırıldanmak gerektiğine inanan Nirguna Bhakti ekolüne göre, her mezhebin takipçileri Şiva ve Rama vb. diyerek zikredebilir, ancak ana prensip aynıdır.⁴¹⁶

15. yüzyıldan beri Pencap'ta gelişen bu ikinci grup ve Rajastan'da gelişen ve ilahi inkarnasyonun tüm belirtilerini reddeden bu mezhep 'Sant geleneği' olarak da bilinmektedir. Sant öğretisinin Vişnucizm mezhebinden tamamen ayrılması 19.

⁴¹³James G. Lochtefeld, "Ramananda," *The Illustrated Encyclopedia of Hinduism*, cilt 2 (New York: The Rosen Publishing Group, Inc., 2001), 553.

⁴¹⁴Arthur Macauliffe, *The Sikh Religion*, cilt 6 (Oxford: The Clarendon Press, 1909), 102.

⁴¹⁵William Owen Cole ve Piara Singh Sambhi, *The Sikhs: Their Religious Beliefs and Practices* (Oregon: Sussex Academic Press, 1998), 202.

⁴¹⁶Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 262.

yüzyıla kadar gerçekleşmemiştir.⁴¹⁷ Bazı batılı akademisyenlere göre Sant geleneği Sihizm'in geliştiği ana gruptur. Nirguna Bhakti bizim için önemlidir çünkü daha sonra Sihizm'de görülecek ve İslami etki alanının bir parçası olan pek çok özelliği barındırmaktadır. Nitekim daha önce de belirtildiği gibi, soyut tek Tanrı kavramı ve cemaat fikri gibi özellikler İslami etkiler olarak kendini göstermektedir. Sant geleneğine geçmeden önce yine bir bhakti hareketi olan Nath geleneğinden de bahsetmek gerekir. Aslında Nath geleneği de Sant geleneğini etkilemiş bir harekettir. Bu anlamda İslam ile olan ilişkisinin de değerlendirilmesi gerekir.

3.3. GAVSİYYE TARİKATI

Muhammed Gavs, Şeuh Vecihüddin Alevi ve Guru Şah Pir gibi tanınmış Sufilerin takipçisi olmuş ve Hindistan'ın Delhi, Gucerat ve Bengal bölgelerine yayılmıştır. Muhammed Gavs'ın müritlerine öğrettiği ilkeler o zamandan beri tarikatın genel kuralları olarak benimsenmiştir. Vahdet-i Vücut inancı bu ilkelere biridir. Tarikatın temel öğretileri arasında Ehl-i Sünnet'e uymak, Peygamber'i örnek almak, hakikati kitaplarda değil şeyhin öğrettiklerinde aramak, rüyaları abartmadan şeyhle konuşmak, cahillerle arkadaşlık etmemek ve inancını kaybetme korkusuyla dünya malı peşinde koşanlarla arkadaşlık etmemek yer alır. Gavsıyye şeyhleri genellikle Vahdet-i Vücut inancına sıkı sıkıya bağlı kalmış, dinin ruhani yönünü vurgulamış ve bazı mistik özellikler geliştirmişlerdir.

Tantra ve Yoga ile ilgili birçok uygulamayı benimsemeleri ve Zikr'in manevi faydalarını vurgularken "Zikr-i Hans, Zikr-i Alkah" gibi Hint düşünce tarzlarını tavsiye etmeleri bu etki altında olduklarını göstermektedir. Muhammed Gavs'ın kendisinin de müritlerini gizli güçlerini geliştirmeleri için Hindu mistik geleneğindeki oturma meditasyonu olan 'asin'in çeşitli biçimlerini denemeye teşvik ettiği bilinmektedir. Ayrıca, muhtemelen Hindulara karşı bir iyi niyet jesti olarak boğa ve düve

⁴¹⁷ Karine Schomer, "Introduction: The Sant Tradition in Perspective," *The Sants: Studies in a Devotional Tradition of India*, editör: Karine Schomer ve W. H. McLeod (Delhi: Motilal Banarsidass, 1987), 2.

yetiştirmiş ve bu daha sonra müritleri tarafından mezhepsel bir gelenek haline getirilmiştir.⁴¹⁸

Sultan Cihangir tarafından büyük saygı gören Miretli (Meerut) Şah Pir Şettari aynı zamanda bir sığır yetiştiricisidir. Şah Pir gibi bazı Gavsıye meşayih Hintçe muskalar yazmıştır. Şattariye Adabı'nın temel bir unsuru olan ve astronomi ile zikri birleştiren 'Davet-i Esmâ' yöntemi Gavsıye mezhebi tarafından da uygulanmıştır.⁴¹⁹ Tarikat üyeleri Gavsıyye'yi yaymak için Arabistan, İran, Türkiye ve Endonezya'ya gitmişler ancak başarılı olamamışlardır.

3.4. RUŞENİYE (REVŞENİYYE) TARİKATI

XVI. yüzyılda Afgan halkı üzerinde büyük etki yaratan bir diğerk tarikat da Ruşeniye tarikatıdır. Bu tarikat Sufizm ile aynı çizgiyi izlemiş ve giderek etkisini kaybetmiştir. Elphinstone Ruşeniye tarikatı hakkında şunları ifade etmiştir: 'Ruşeniye (Revşeniye) tarikatı, 16. yüzyılda Afganlar üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Ancak günümüzde neredeyse yok olmuştur. Tarikat, Akbar'ın hükümdarlığı sırasında Bayezid Ensari tarafından kurulmuştur. Düşmanları tarafından Pir Tarık (Karanlığın Elçisi) olarak adlandırılır. Kendi adıyla Pir Ruşen (Nurun Havarisi) olarak anılmaktadır. Sufizm ile aynı ilkeleri takip etmiştir. Bununla birlikte, ruhun reenkarnasyonuna dair bir inanç eklemiştir.⁴²⁰ Bayezid geleneksel yöntemlere bağılı değildir. Şeyh İsmail gibi liderleri olan kendi yöntemi vardır.⁴²¹ Bayezid'in bir sapkın olarak mahkûm edilmesinin en güçlü nedeni kuşkusuz kendisine sunulan itaatin Tanrı'ya sunulan itaatle eşdeğer olduğunu iddia etmesidir. Tanrı'nın ilhamının kendisine vahyedildiğini ve bu nedenle Tanrı'ya ya da peygamberine ibadet etmek istiyorsa bunun yolunun ona ibadet etmek olduğunu iddia etmiştir.⁴²² Gerçekten de 'ruhun reenkarnasyonu' inancı, reenkarnasyonun klasik örneğı olan ve Hindu filozoflar tarafından dini doktrin temelinde ortaya atılan yoga inancına benzemektedir. Dinler arasında net sınırlar olsa

⁴¹⁸ Gavsıyye," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 13 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 185. Erişim tarihi: 18 Aralık 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/gavsıyye>.

⁴¹⁹ "Gavsıyye," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim tarihi: 18 Aralık 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/gavsıyye>.

⁴²⁰ Mountstuart Elphinstone, *The History of India* (London: John Murray, 1841), 331–332.

⁴²¹ Zahid Shah, "Religio-Political Movements in the Pashtun Belt – The Roshnites," *Journal of Political Studies* 18, no. 2 (2011): 121

⁴²² Kâmil Yılmaz, "Bayezid-i Ensari," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 5 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 241.

da, çeşitli nedenlerle iç içe geçmiş bir toplumda mezhepler arasında fikirlerin aktarılması kaçınılmazdır.⁴²³ Bu mezhebi diğerlerinden ayıran en önemli fark savaştı ruhudur. Bu, takipçilerin yalnızca ideolojilerini değil, mallarını ve canlarını da adamları gerektiği anlamına gelmektedir. Bu nedenle tarikat kitlelere yayılamamış ve savaştan sonra takipçi sayısı azalmıştır.⁴²⁴

Bayezid'in Hayr-ül-Beyan'ı, dönemin önde gelen din adamlarından Ahund Dervize tarafından çok tartışılmıştır.⁴²⁵ Bayezid, Hindistan'ın Belh ve Buhara bölgelerine, Hint-Türk hükümdarı Ekber Şah'a ve Bedahşanlı Mirza Süleyman'a elçiler göndererek diğer politikacılardan itaat istemiştir. Ekber Şah, Bayezid'i ziyaret eden ve onunla ayrıntılı görüşmeler yapan oğlu Celaleddin'i ağırlamıştır.⁴²⁶ Bayezid büyük bir dehadır ve dini görüşleri Berdurraniler arasında hızla yayılmıştır. Bayezid bir ordu toplamayı ve hükümete karşı örgütlü bir mücadele yürütmeyi başarmış, ancak kraliyet askerleri tarafından yenilgiye uğratılmıştır ve yorgunluk ve öfkeden ölmüştür. Oğulları tarikatı hayatta tutmaya çalıştılar ve uzun süre başarılı olmuşlar. Sonunda tarikatın takipçileri bölünmeye başlamıştır. İndus Nehri üzerindeki iki siyah kaya, Ahund Dervize'nin emriyle nehre atılan ve parçalanarak ölen Pir Tarık'ın oğulları Cemaleddin ve Kemaleddin'in iki siyah kayası olarak açıklanmaktadır.

İndus'taki iki kayanın Cemaleddin ve Kemaleddin'in bedenlerine atfedilmesi mezhep içindeki temel düşüncenin bir ürünüdür. Aslında iki kayanın karakterizasyonunda “göç” fikri başrol oynamıştır. Aynı zamanda mezhebin hayatının baba ve çocukları ile sınırlı olması, fikrin temellerinin sadece kurucuları arasında sağlamlaştığını ve müritleri tarafından tam olarak benimsenmediğini göstermektedir. Ancak Bayezid'i diğerlerinden ayıran en önemli özellik daha radikal fikirlerle daha geniş bir kitleye hitap etmeye çalışmalarıdır. Anlatıdan ziyade mantığı önceleyen Bayezid, fikirlerini her zaman kendi kurguladığı bir mantık etrafında aktarmıştır. Siyasi

⁴²³Fakhr-ul-Islam and Shahbaz Khan, “Roshaniyya Movement in Tribal Areas: An Overview,” *Pakistan Annual Research Journal* 49 (2013): 79

⁴²⁴ William E. B. Sherman, “In the Garden of Language: Religion, Vernacularization, and the Pashto Poetry of Arzānī in the Sixteenth and Seventeenth Centuries,” *Afghanistan* 5, no. 1 (2022): 122–147

⁴²⁵ Zahid Shah, “Dogmas and Doctrines of the Roshnites and the Dispute of Pantheism,” *South Asian Studies: A Research Journal of South Asian Studies*, vol. 28, no. 1 (Abbottabad: COMSATS Institute of Information Technology, January – June 2013): 152.

⁴²⁶ Hasan Kâmil Yılmaz, “Bayezid-i Ensari,” *İslam Ansiklopedisi*, cilt 5 (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 241.

bir örgütlenmeyi andıran hareket uzun ömürlü olmamış, ancak kurucusu Bayezid zamanında etkisini açıkça göstermiştir. Dolayısıyla bir düşünce sistemini kurup uygulamaya koyduktan sonra o fikri güçlendirmek ve kalıcı kılmak için ihtiyaç duyulan en önemli şey çok sayıda takipçidir

3.5. NAKŞİBENDİYYE

Hint alt kıtasında yayılan bir diğer tarikat Nakşibendiliktir. Nakşibendiliğin kurucusu Bahaeddin Muhammed Nakşibend'dir (ö. 791/1389). Tarikatın adı Muhammed Bahaeddin'in nakışçılık mesleğinden gelmektedir. Bahaeddin Nakşibend 718/1218 yılında, bugünkü Özbekistan sınırında, Buhara yakınlarındaki Kasr-ı Arifan'da doğmuştur.⁴²⁷ Hafî'nin zikir ve nâfilesine ek olarak, kendi el emeğiyle geçinme ilkesini de vurgulaştır. Türkistan'da, özellikle Buhara, Semerkand ve Fergana Vadisi'nde Bahaeddin Nakşibend, tefsir, hadis, fıkıh, kelam, dil ve edebiyat alanlarında seçkin isimlerden eğitim almıştır.⁴²⁸ Bahaeddin henüz çocukken hocaları Seyyid Emir Külal/ bir mürşit olan Hacı Muhammed Baba Semmasi'nin (ö. 740/1339) manevi oğlu olarak evlat edinilmiştir.⁴²⁹ Bahaeddin Nakşibend, Emir Külal'den aldığı manevi eğitimin ardından Yesevi'nin temsilcilerinden Kusam Şeyh'in yanında üç ay, Halil Ata'nın yanında ise yaklaşık on yıl geçirmiştir. Bahaeddin Nakşibend bozkırdan gelmiş ve bu yöndeki eğitimini Abdülhalik Güçduvani'den almıştır.⁴³⁰ Bahaeddin Nakşibendi'nin halifelerin en ünlüleri Alaeddin Attar (ö.802/1392), Zahid Bedahşi, Muhammed Parsa (ö.822/1419) ve Mevlana Yakub Çerhi'dir (ö.851/1447).⁴³¹ Alaeddin Attar özellikle Maverâünnehr bölgesinde Nakşibendiliğin yayılmasında etkili olmuştur. Çerhi ve halifesi Ubeydullah Ahlar, Nakşibendiliğin Türkistan'ya ve daha geniş İslam dünyasına yayılmasını sağlamıştır.⁴³²

⁴²⁷ Ahmet Cahid Haksever, *Ya'kub-i Çerhî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2009), 43.

⁴²⁸ Vahit Göktaş, *Hicri IV. Asırda Buhara'da Tasavvuf Kelabazi Örneği* (İstanbul: Meydan Yayıncılık, 2007), 34.

⁴²⁹ Abdülmecid bin Muhammed bin Muhammed el-Hani eş-Şafi'i, *el-Kavakibü'd Dürriyye a'la el-Hadaikü'l-Verdiyye fi ecla-i es-Sâdeti en-Nakşebendiyye* (Dimaşk: Dârü'l-Beyrûti, 1997), 383.

⁴³⁰ Abdülmecid bin Muhammed bin Muhammed el-Hani eş-Şafi'i, *el-Kavakibü'd Dürriyye...* (Dimaşk: Dârü'l-Beyrûti, 1997), 35; Necdet Tosun, *Bahaeddin Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 103.

⁴³¹ Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 262.

⁴³² Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 262.

Nakşibendi mezhebi 14. yüzyılda Hacı Muhammed Bakibillah tarafından Hindistan'da yayılmıştır. Daha sonra Ahmed Sirhindi (Müceddid-i Elfi Sani) ve Abdülhak Dihlevi mezhebin etki alanını genişleten önemli isimler olmuştur (öl.1034/1624).⁴³³ Ahmet Sirhindi Nakşibendiliği Hindistan'da etkili bir örgüt haline getirmiş ve yanlış yorumlanan Vahdet-i Vücut'a alternatif olarak Vahdet-i Şühud fikirlerini savunmuştur. İslam ve Hinduizmi birleştirmeye çalışanlara ve Şiilere karşı mücadele etmiştir.⁴³⁴

Görüşleri nedeniyle dönemin hükümdarı Cihangir tarafından hapsedilmiştir. Şah Veliyullah Dihlevi, İbn Arabi ile Ahmed Sirhindi'nin aslında aynı hakikatin savunucuları olduğunu belirterek uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir. Nakşibendiyye'den gelişen Tarikat-ı Muhammediye'nin kurucusu Mirza Mazhar Can-ı Canan (ö. 1197/1782) ve Hâce Mir Nasır (ö. 1190/1776), Hint Yarımadası'nda yeniden canlanan Nakşibendiliği kuranlar arasındadır.

3.6. TÜRK TASAVVUFUNUN HİNDİSTAN'DA YAYILMASI

İslam Hindistan'da dört halife döneminde yayılmaya başlamış, bunu Arap ve Afgan kökenli Müslüman hükümdarların öncü akınları izlemiş ve Türk sultanının Delhi'yi ele geçirdiği 1206 yılından sonra daha geniş bir alanda etkili bir şekilde yayılmaya devam etmiştir. İslam mistisizminin yabancı kökenleri teorisi, Müslümanların Hindistan'daki macerasından yüzyıllar sonra, 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Tarihte İslam tasavvufunun Hint etkilerinden etkilendiğini iddia eden ilk kişi İngiliz oryantalist Sir William Jones (ö. 1794) olmuştur. Onu Alman Protestan ilahiyatçı Friedrich August Gottreu Tholuck (ö. 1877) takip etmiştir.⁴³⁵

Oryantalist iddialardan farklı olmakla birlikte Hint mistisizmi ile İslam mistisizmi arasındaki benzerlikler İslam âlimleri tarafından da kaydedilmiştir. Mesudi (ö. 345/956) Murucu'z-Zeheb'inde ve Biruni (ö. 440/1048) Tahkiku ma li'l-Hind'inde bu konudaki görüşlerini kaleme almışlardır. Ancak bu İslam âlimlerinin eleştirileri,

⁴³³ Marc Gaborieau, "A Nineteenth-Century Indian 'Wahhabi' Tract Against the Cult of Muslim Saints: Al-Balagh al-Mubin," *Muslim Shrines in India: Their Character, History and Significance*, editör: Christian W. Troll (Delhi: Oxford University Press, 1989), 198–239

⁴³⁴ Knysh, a. g. e, s. 216.

⁴³⁵ H. Z. Ülken, *İslam Düşüncesi: Türk Düşüncesi Tarihi Araştırmalarına Giriş* (İstanbul: Ülken Yayınları, 1995), 139

konunun ayrıntılı bir tartışmasına değil, bazı tasavvufî kavramların Hint mistik düşüncesinin bazı kavramlarıyla muhtemel benzerliği hakkındaki polemiklerin ötesine geçen kişisel görüşlere dayanmaktadır.⁴³⁶

İslam'ın ilk yıllarında Sufi ve Tasavvuf terimlerinin varlığı tartışmalı olsa da,⁴³⁷ Asr-ı Saadette çileli bir hayat olarak var olan ancak o dönemde henüz adlandırılmamış olan Tasavvuf ilmi gibi İslam'ın bazı ilimleri İslami kaynaklardan kaynaklanmış ve Kur'an ve Sünnet'ten türetilmiştir. Çünkü İslam kültürü Kur'an ve Sünnete dayanır ve Kur'an ve Sünnet birçok kaynağı besleyebilecek yeterliliktedir.

İslam medeniyetinin kültürel zenginliği o kadar büyüktür ki, yabancı kaynaklara ihtiyaç duymamıştır. Bu nedenle İslam tasavvufu, Kur'an ve Sünnet'te var olan zühd ve nefis mücadelesi anlayışından doğmuştur. İslam tasavvufunun bazı uygulamalarının yabancı tasavvuf yorumlarına benzediği görüşü ilk kez Mesudi, Biruni ve İbn Teymiyye gibi İslam alim ve takipçileri tarafından ortaya atılmıştır. William Jones'tan beri süregelen bu argümanlar arasında, Hintli Aziz Ahmed (ö. 638/1240) tarafından, özellikle de İbnü'l-Arabi'nin Fusus adlı eserinde dile getirilen, evrendeki her varlığın aslında Yüce Allah'ın nurunun bir yansıması veya tezahürü olduğu fikri de yer almaktadır. Bu düşünce ile İngiliz antropolog Edward Burnett Tylor'ın (ö. 1917) İlkel Kültürler adlı kitabında ortaya koyduğu ve animizm ile Hindu çoktanrıcılığını anımsatan düşünce arasındaki benzerlikler dikkat çekicidir. İbnü'l-Arabi'nin ilahi aşkı kutsalı beşeri ve süfli bir boyuta indirgeyen bir şeye dönüştürmesinin, Hindu dini eserlerinden Upanişadlar'da yer alan ve o dönemde Hindistan'da nüfuz kazanmaya çalışan İbn Teymiyye (ö. 728/1328) taraftarlarınca istismar edilerek kullanılan insanın tanrı Brahman'ı sevmesi analogisine dayandığına da işaret etmektedir. Ancak Tanrı, mutlak zatıyla kozmostan aşkın iken, panteizm, fena ve ittihattan uzak bir şekilde, isminin çeşitli tecellileriyle kozmosta içkindir. Başka bir deyişle, Tanrı'nın mutlak zâtı evrendeki tecellilerle ilişkilidir, ancak evrende mevcut değildir.

⁴³⁶ Salih Çift, "Tasavvuf Araştırmalarında Alman Ekolü-1: Tarihsel Boyut," *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 18 (2007): 178–179; Salih Çift, "Tasavvuf Araştırmalarında Alman Ekolü-2: Tasavvuf Alanında Çalışma Yapan Alman Oryantalistler ve Eserleri," *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 19 (2007): 165–186; Hasan Yaman, "Tasavvufta Dış Tesir Meselesi," *Tasavvuf Tarihi*, editör: Ekrem Cebecioğlu (Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 2013), 23, 25.

⁴³⁷ Eyüp Akdağ, "Sûfilere İsim Arayışları ve Tasavvuf Kelimesinin Menşei Meselesi," *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23, no. 2 (2019): 715–737.

Yukarıdaki örnekte mutlak bir öze sahip olan Brahman'a atfedilen Tanrı'nın evrene içkinliği, İslami Tevhid inancında mevcut değildir. Bu, Vahdet-i Vücut anlayışının temeliyle bağdaşmayan çelişkili bir görüştür. Hintli Müslüman âlim Aziz Ahmed (ö. 1962), Tylor'ın iddialarını benzer şekilde eleştirdikten sonra, arifi (vahdet-i şuhûd) müşahede ederek varlıkta mutlak varlık olarak birliğin tezahürünü ortaya koyan Ahmed eş-Sirhindi'ye (ö. 1034/1624) de işaret etmiştir. Madhva, Ahmed eş-Şirhindi'den yaklaşık 400 yıl önce Hint mistik düşüncesinde benzer bir doktrin oluşturmuştur. Ancak Aziz Ahmed, Vahdet-i Şuhud'un Hint felsefesinin mistik anlayışından kaynaklandığı görüşünü reddetmiştir. Zira Ahmed eş-Sirhindi Vahdet-i Şuhud'un görüşlerini 17. yüzyıl Hint ve İslam düşüncesindeki tartışmalarla ortaya koymuştur. Madhva adlı Hint mistiğinin öğretilerinden etkilenmediğine ve Ahmed a-Sirhindi'nin kendi önceki öğretilerinin farkında bile olmadığına inanmaktadır. Gerçekten de Madhva'nın Tanrı'yı dünyanın varoluşunun gerçek nedeni olarak tanımayı reddetmesi, iki doktrinin zaten birbirinden kökten farklı olduğunu göstermektedir.⁴³⁸

Hindistan'da İslam ve Hint dinleri arasındaki mesafeyi kapatmak için Müslüman Babür Devlet Başkanı Ekber Şah'ın kutsal kitap Allah Upanişad'ı dikte ettirmesiyle başlayan çalışmalar, 1657 yılında Dara Şükuh (1069/ö. 1659) adlı bir prensin Upanişad'ın 50 bölümünü Hintçeye rildikten sonra da devam etmiştir. Dara Şükuh, kutsal kitap olarak kabul ettiği bu yazıları, Kuran'ın Vakia Suresi'nin 78. ayetindeki Allah'ın sözüyle ilişkilendirir: 'Gerçekten Kuran, Sırlar Kitabı'ndadır'.⁴³⁹

Ekber Şah, belki de Hinduizm ve İslam arasındaki çatışmaya son vermek için Hindistan'da birçok insanın inancını oluşturan ve evrensel ortak değerler olarak kabul edilen Hinduizm ve Budizm gibi inanç sistemlerinin ilkelerini İslam ile birleştirerek yeni bir ortak din kurmuştur.⁴⁴⁰ Bu yeni dinin Hindu uzantısı, Upanişadlar'daki 'her şeyin Tanrı'da gizli olduğu' inancı gibi vahdet-i vücut inancını çağrıştıran fikirlere

⁴³⁸ Aziz Ahmed, *Studies in Islamic Culture in the Indian Environment* (Oxford: Oxford University Press, 1964), 127.

⁴³⁹ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, cilt 1 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1946), 36.

⁴⁴⁰ Enver Konukçu, "Ekber Şah," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 11 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 120–122.

dayanmaktadır.⁴⁴¹ Dolayısıyla mevcut İslami devlet yönetiminin siyaset yapma,⁴⁴² yani dini siyasi bir araç olarak kullanma planı vardır.

Siyasetin çoğu zaman dine yetkisi dışında müdahale ettiği bu bağlamda, Hinduizm ve Budizm pasifken İslam'ın özel bir anlamda aktif olduğuna inanılmaktadır. Başka bir deyişle, yüzyıllarca Türk ve Müslüman egemenliği altında kalan Hindistan'da İslam mistisizmi Hint mistisizminden etkilenmiş olamaz. Anlaşılan göre, Ekber Şah'ın kendi döneminde Hinduizm ve Budizm'i etkileme girişimlerinin amacı evrensel ortak değerlerden yararlanmaktır ve bu da İslami ve Hindu dini metinlerin bir karışımıyla sonuçlanmıştır. Bunun doğru mu yanlış mı olduğu tartışmalıdır. Bayur, Sanskritçe Upanişadların yanı sıra Hindu kutsal metinleri olan Vedaları, Hint mistisizminin diğer temel eserlerinden biri olan ve İslam mistisizmini etkilediği iddia edilen Ramayana Maha Barata'yı,⁴⁴³ yine Maha Barata'da yer alan Bagavat Gita'yı ya da "kutsal adamlar tarafından söylenen şarkıları" ve Upanişadları ayrıntılı bir şekilde ele almıştır.⁴⁴⁴

Yeni din sayesinde Ekber Şah, Hintliler arasında en çok okunan yazıları aracılığıyla Brahmanik ruhun yabancı inançlar üzerindeki etkisini ve tepkisini kırmayı ve gelecekteki siyasi istikrarı ve ulusal güvenliğini sağlamayı başarmıştır. Bu iddiayı tetikleyen ikinci tarihi olay ise şu olmuştur: Sir William Jones, Mevlana Celaleddin-i Rumi ve Hafız-ı Şirazi gibi Müslüman şairleri ile Bagavat Gita (Bhagavad Gita) metinleri arasındaki benzerliklerin çok çok çarpıcı olduğunu iddia etmiştir. Jones bu iddiaları ortaya atmadan önce Müslüman Bengal 1757 yılında İngilizler tarafından tamamen işgal edilmiştir.⁴⁴⁵ Başka bir deyişle, İngilizlerin Müslüman ülkeleri işgali ile Müslüman tasavvufunun zayıflıkları, yetersizlikleri ve yabancı etkisi olmadan hayatta kalamayacağı üzerine yapılan akademik çalışmalar arasında bir paralellik vardır.

⁴⁴¹ Mahmut Kaya, *Upanishad: Upanishadlar* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1998), 15; Friedrich Max Müller ve Paul Deussen, *Upanişadlar* (İstanbul: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2002), 45.

⁴⁴² Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, cilt 1 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987), 34.

⁴⁴³ Ramayana: 2500 Yılda Hafızalarda Yaşayan Eser, çeviren: Ömer Rıza Doğrul (İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1975), 69.

⁴⁴⁴ Bayur, *Hindistan Tarihi*, 116.

⁴⁴⁵ Ahmet Özcan, "Hindistan," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 17 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 78.

Bengal'den sonra İngilizler Mumbai'den başlayarak Hindistan'da İngiliz egemenliğine hazırlanmış ve Müslüman Hindistan'ı işgal etmek üzeredir.⁴⁴⁶

İslam tasavvuf araştırmalarında 'Alman Okulu dönemi' ya da 'Akademik Oryantalist dönem' olarak bilinen ve aşama aşama devam eden bu süreç, İslam'ın Hristiyanlık karşısındaki aşağılığını empoze etme amacına hizmet eden bilimsel bir kılıfa büründürülmüş siyasi bir faaliyettir. Oryantalizmin 'Alman Okulu' Almanya, Avusturya, Polonya, Macaristan ve İsviçre'de Almanca yazan ve tasavvuf üzerine araştırmalar yapan bir grup akademisyenden oluşmaktadır.⁴⁴⁷ Bu bağlamda, Alman ve İngiliz Oryantalizminin zaman zaman birbirini destekleyen araştırmalar yaptığı görülebilir. İngiliz Oryantalizminin, Hindistan'ın İslam'ı etkilediğine dair iddialar geliştirerek, Hindistan'ın en büyük ticari şehri olan güneydeki Bombay'dan tüm Hindistan'a hükmetmeye çalışan İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin siyasi gücünü akademik olarak desteklediği doğrudur. Örneğin, August Tholuck olarak bilinen Polonya doğumlu Alman Protestan teolog Friedrich August Gottreu Tholuck (ö. 1877), Avusturyalı oryantalist Alfred von Kremer (ö. 1889) ve son zamanlarda Macar doğumlu Yahudi ilahiyatçı Ignatius Isaac Yehuda Goldziher (ö. 1921) ve diğerleri Hindistan'ın İslam'ı etkilediği fikrini sürdürmeye çalışmışlardır. Ancak Hilmi Ziya Ülken, bu gözlemcilerin iddialarının güçlü kanıtlara dayanmadığını ve İslam'ın Hint kültürü üzerindeki etkisinin daha büyük ve daha belirgin olduğunu vurgulamıştır. Bu görüşüne kanıt olarak da Türk ve İranlı sufilerin ve Harmatilerin İslam düşüncesini Hindistan'a iddia edilen Hint etkisinden çok daha önce yaydıklarını belirtmiştir. Ayrıca İngiliz oryantalist çalışmalarının Sir William Jones ile başladığı iddiasının⁴⁴⁸ ve bazı İngiliz oryantalistlerin⁴⁴⁹ aksine Hilmi Ziya Ülken'in İslam'ın Hint kültürü üzerindeki etkisinin daha fazla olduğu yönündeki değerlendirmesi önemlidir. İslam, Hint topraklarına savaştan ziyade tasavvuf yoluyla barışçıl bir şekilde yayılmıştır.⁴⁵⁰ 14. yüzyılın başlarında Keşmir'de on binlerce Hindu ve Budist, bölgenin yöneticileriyle birlikte kendi rızalarıyla İslam'ı kabul etmiştir. Keşmir'de din değiştirme şu şekilde

⁴⁴⁶ David Kopf, *British Orientalism and the Bengal Renaissance: The Dynamics of Indian Modernization 1773–1835* (Calcutta: Firma K. L. Mukhopadhyay, 1969), 351.

⁴⁴⁷ Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 262.

⁴⁴⁸ Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 262.

⁴⁴⁹ S. Derin, "İngiliz Oryantalistlerinin Tasavvuf Araştırmalarına Katkıları," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 16, no. 31-32 (2018): 177-196.

⁴⁵⁰ L. Massignon, *Essai sur les Origines du Lexique Technique de la Mystique Musulmane* (Paris: Paul Geuthner, 1922), 68-69.

gerçekleşmiştir: Hindistan Sühreverdi Tarikatı emirlerinden Seyyid Şerafeddin Bülbül Şah el-Hüseyni el-Keşmiri (ö. 728/1327) Şah Nimetullah Farisi'n Sufi bir halifedir. Moğol istilasını onu, şeyhini ve 1.000 müridini Türkistan'dan Keşmir'e göç etmeye zorlamıştır. Keşmir'in o zamanki idari valisi Rinçana bir Budist'tir. Yerel halkın Budist ve Hindu inançlarından memnun olmayan Rinçana'ya Bülbül Şah tarafından İslam öğretilmiştir. Böylece Rinçana Müslüman olmuş ve adını Sadreddin olarak değiştirmiştir. Söylentilere göre Bülbül Şah, Vali ve Keşmir'de 10.000 kişiyi İslam'a döndürmüştür. Rinçana ismini terk ettikten sonra Emir Sadreddin, Bülbül Şah için yaptırdığı hana çeşitli vakıf tesisleri eklemiş ve buradan elde edilen bol geliri bir aşevi işletmek için kullanmıştır. Daha sonra Keşmir'deki ilk cami inşa edilmiştir. Bülbül Şah'ın türbesi bu caminin yanındadır.⁴⁵¹

Sonuç olarak, Hint mistisizminin eski tarihi nedeniyle, İslam ve Hint mistisizmi arasında karşılaştırmalar yapılmış ve İslam mistisizmi üzerindeki Hint etkisine işaret edilmiştir.⁴⁵² Bu fikrin önde gelen savunucularından biri, Harzemli bir Türk âlimi olan Ebu Reyhan Biruni'd⁴⁵³ Ancak, ikisi ne de benzerlikler mutlaka 'kültürel yayılmayı' temsil eder. Arapların Hindistan ile ticari ilişkileri vardı, ancak entelektüel temas çok daha sonra başlamış gibi görünmektedir. 11. yüzyılda, el-Biruni'nin irileri ve Hint inançları hakkında bilgi az olsa da, bu yüzyılda, İslam mistisizmi uzun bir yol kat etmiş gibi görünmektedir. Hint etkisi muhtemelen karadan ziyade Basra Körfezi üzerinden gelmiştir. Oryantalistler, Hindistan'la doğrudan bir etkileşim gözlemlenmediği için İran'ın aracılık ettiğini savunmuştur. L. Massignon, Hint etkisinin özellikle zikir tarzında belirgin olduğunu belirtmiştir.⁴⁵⁴

3.7 TÜRKLERİN HİNDİSTAN'DA İSLAMİYET'İN YAYILMASINDAKİ ETKİLERİ

Hindistan'daki Müslüman siyasi tarihi 712 yılında Muhammed bin Kasım tarafından Sind'in fethiyle başlamaktadır. Bu olay İndus Vadisi'nin Multan'ın kuzeyine kadar fethedilmesine yol açmıştır⁴⁵⁵

⁴⁵¹ N. Azamat, "Bülbül Şah," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 6 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 262.

⁴⁵² Ahmet Kırkkılıç, *Tasavvuf* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 50–54; Erol Güngör, *İslam Tasavvurunun Meseleleri* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1982), 50.

⁴⁵³ Mahir İz, *Tasavvuf* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1995), 47.

⁴⁵⁴ Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 262.

Böylece İslam'ın Hindistan'a yayılması 8. yüzyılda Arapların İndus Vadisi'ne gelip yerleşmesiyle başlamıştır. İslam Hindistan'a ulaşmadan önce Hinduizm tüm Hindistan'a hakimdi. Hint toplumu kastlara bölünmüştür. Bu nedenle İslam bu ezilen topluma kolayca kabul edilmiştir.⁴⁵⁵ O dönemde Hindistan'ın demografik yapısını çoktan değiştirmiş, yeniden şekillenmesine neden olmuş ve aynı bölgede temas ettiği tüm kültürleri yutmuş olan Hinduizm, şimdi Türk kültürü karşısında zayıf kaldığı için Hinduizmi kınayacaktır. Nitekim Hindistan'ın çağdaş tarihçilerinden Muhammed Habib'in de haklı olarak belirttiği gibi, ülke tarihinde İslamiyet'in Türkler tarafından yayılmasından daha önemli bir olay yoktur.⁴⁵⁶

İslamiyet'i Güney Asya'ya Araplar getirmiştir, ancak onu benimseyip yayan Türkler olmuştur.⁴⁵⁷ 10. yüzyılın sonunda Gazneli Mahmud'un akınları Hindistan'a yeni bir saldırı başlatmıştır.⁴⁵⁸ Gazneli İmparatorluğu (976-1160) döneminde Müslüman Türkler Hindistan'ı istila etmiş ve yerleşmişlerdir. Gazneli İmparatorluğu'ndan sonra Gurlular, Delhi Türk Sultanlığı, Gur İmparatorluğu, Gürkanlı İmparatorluğu ve bu İmparatorluktan doğan küçük devletler 19. yüzyılın ortalarına kadar Hindistan'da egemen bir konuma sahip olmuşlardır. Böylece Türkler Hindistan'ı anavatan olarak kabul etmişler ve Gaznelilerle birlikte kalıcı bir siyasi teşkilat kurmaya başlamışlardır.⁴⁵⁹ İlk akınlarda sadece Lahar eyaleti işgal edilmiştir. Hindistan'ın diğer bölgelerindeki fetihlerin tarihi Muhammed Guri (1175-1203) ve komutanlarının savaşlarıyla başlamıştır. Muhammed Guri, Gazne'ye dönüşünde askeri operasyonların komutasını daha sonra Delhi'nin ilk Sultanı olacak olan Aybek'e emanet etmiştir. Guri'nin ölümünden sonra (1206) Hindistan'da Vindhaya Dağları'nın kuzeyindeki bölge onun Türk komutanlarının kontrolü altına girmiştir. Bunlardan bazıları neredeyse bağımsız hükümdarlar haline gelmiştir. Delhi sultanları diğer Müslüman devletler üzerinde egemenliklerini ilan etmişler. 1206'dan 1526'ya kadar Delhi'de 34 hükümdar hüküm sürmüştür.

⁴⁵⁵ Mustafa Keskin, *Hindistan Müslümanlarının Milli Mücadele'de Türkiye'ye Yardımları (1919–1923)* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1991), 2.

⁴⁵⁶ Salim Cöhçe, *Türk İstiklal Savaşı ve Hindistan Müslümanları* (Ankara: Berikan Yayınları, 2023), 45.

⁴⁵⁷ Mim Kemal Öke, *Güney Asya Müslümanları'nın İstiklâl Davası ve Türk Milli Mücadelesi* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), 1.

⁴⁵⁸ *Meydan Larousse*, 869

⁴⁵⁹ Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 262.

Bunlar beş hanedana ayrılabilir: 1. Memlük hanedanı (1206-1290); 2. Halaci hanedanı (1290-1320); 3. Tuğluk hanedanı (1320-1413); 4. Seyyid hanedanı (1414-1451); 5. Ludi hanedanı (1451-1526).⁴⁶⁰ Seyyid hanedanının istikrarsızlığına son verdikten sonra Ludi hanedanı sıkı politikalarla Delhi Sultanlığı'nı eski gücüne kavuşturmuştur. Ülkedeki bölgesel devletlerin çoğu ortadan kaldırılmış ve merkezi bir hükümet kurulmuştur.⁴⁶¹ Hint tarihinin en önemli dönemlerinden biri, tartışmasız olarak Babürlüler tarafından Büyük Moğol İmparatorluğu'nun kurulmasıyla başlamıştır. Moğol İmparatorluğu 1526'dan Hindistan'ın İngiliz tacının mücevheri haline geldiği 1857'ye kadar 300 yıl boyunca Hindistan'ı yönetmiştir.⁴⁶²

1526'da Babür Şah Ludi devletini ortadan kaldırmış ve Hindistan'da yeni bir devlet kurmuştur. Timurlu hanedanı Gürkanlılar olarak adlandırılmıştır. Babür, Timur Gürcan'ın beşinci torunu olduğu bilinmektedir. Hükümdarlığı beş yıl sürmüştür. Bu süre zarfında Türkistan'dan getirilen birçok Türk ailesini Hindistan'a yerleştirmiştir. Ölümünden sonra yerine 1560'ta Ekber'in yerine geçen III. Humayun geçmiştir. Onun hükümdarlığı sırasında Hindistan tamamen işgal edilmiştir. Gürkanlı hanedanı büyümeye başlamıştır. Ekber; İran, Özbekler ve Osmanlılarla ilişkiler kurmuştur (1586) ve 1605'te ölümü üzerine yerine oğlu Cihangir (1605-1627) geçmiştir. Cihangir kendini zevk ve sefaya kaptırarak devleti Nur Cihan'a bırakmıştır. Cihangir'in başarısız yönetimini gören İngilizler, Portekizliler ve Hollandalılar Hindistan kıyılarını ele geçirmeye başlamışlar.⁴⁶³

Delhi Sultanlığı'nın Hindistan tarihi üzerinde büyük bir etkisi olmuş, önemli sosyal, ekonomik ve siyasi Böylece Hindistan'a ulaşan ilk Portekizliler ticaretle uğraşmış ve Hindistan ticaretini yavaş yavaş devralmışlardır. Daha sonra Hollandalılar, ardından da Fransızlar Hindistan ticaretini Portekizlilerden devralmıştır. Ancak onlara karşı İngilizler koloniler kurmaya başlamıştır.⁴⁶⁴ Böylece baharat ticaretinin kontrolünü ele geçiren Portekiz, kısa süre sonra katı bir Hristiyanlaştırma sürecine girmiştir. Ancak

⁴⁶⁰ *Meydan Larousse*, 869

⁴⁶¹ *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 25 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 76.

⁴⁶² Elif Bali, *Hindistan ve Pakistan'ın Dış Politika Tercihlerinin Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş Sonrasına Yansımaları* (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2006), 7

⁴⁶³ *Meydan Larousse*, 869.

⁴⁶⁴ Sıddık Gümüş, *İngiliz Casusunun İtirafı ve İngilizlerin İslam Düşmanlığı* (İstanbul: Hakikat Kitabevi Yayınları, 2003), 82.

bu durum yayılmalarını engellememiştir. 17. yüzyıldan itibaren Hollandalı ve İngiliz tüccarlar da Hindistan'la ilgilenmeye başlamışlar.⁴⁶⁵

8 Temmuz 1497'de Vasco da Gama komutasında 60-150 tonluk üç Portekiz gemisi Christophe Colombe'in gemileri gibi bilinmeyen ve henüz hayal bile edilemeyen bir hedefe değil, Hindistan'a ulaşmak için gönderilmişlerdi. 17 Mayıs 1498'de Afrika'nın güneyine doğru yol alan üç gemi Lizbon'dan ayrılıp güneybatı Deccan'daki Kalküta'nın 12-13 km kuzeyine vardır. Güneybatı Dekkan'da Kalküta'nın 12-13 km kuzeyinde bir köyün karşısına demir atarlar. 1505 yılına kadar Portekiz güçlü bir donanmayla her yıl Hindistan'a gelir, getirdiği malları satar ve aldığı malları gemilere yükler. Cihangir'in ölümünden sonra Şah Cihan hükümdar olmuştur. Onun döneminde İran ile Osmanlılar arasında ilişkiler kurulmuş, ancak Osmanlılarla ilişkiler pek gelişmemiştir.

1719 ile 1748 yılları arasında eyaletler arasında genel bir çöküş yaşanmış, Osmanlı İmparatorluğu İranlılar tarafından, İranlılar da Şah Cihan tarafından yıkılmıştır.⁴⁶⁶ Nadir Şah'ın saldırısı imparatorluk üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Hint-Türk İmparatorluğu kendini toparlayamamıştır. Böyle bir olaydan sonra Hindistan'da devlet kurabilecek bir gücün olmaması İngilizlerin avantajına olmuştur.⁴⁶⁷ Hindistan'ın kültürel ve coğrafi bölünmüşlüğü göz önüne alındığında, bu durumda kendini gösteren Batı etkisidir.

Vasco da Gama'nın Kalküta'ya gelişi ve 1510'da Goa'nın Portekiz tarafından işgal edilmesinin ardından Hindistan, Portekiz üzerinden bir dünya pazarı haline gelmeye başlamıştır. 17. yüzyılda Portekiz'i takip eden Hollandalılar, İngilizler ve Fransızlar da Hindistan'la ticarete benzer bir yol izlemişler. Doğu Hindistan Şirketleri adı altında devlet ve özel sermayeyi birleştirerek Hindistan'ın önemli liman şehirlerindeki faaliyetlerini artırmışlar. Bu şirket sayesinde Hint ürünleri kısa sürede Avrupa pazarındaki en önemli emtia haline gelmiştir.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ Hindistan," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 17 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 77–78. Erişim tarihi: 29 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hindistan>

⁴⁶⁶ Bayur, *Hindistan Tarihi*, c. 3, 61.

⁴⁶⁷ *Meydan Larousse*, 869.

⁴⁶⁸ Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 262.

Sonuç olarak Türk İslam devletleri zinciri 1858'de Tuğluklar, Ludiler, Türk Delhi Sultanlığı ve son olarak Babür İmparatorluğu ile sona erdi. Babür İmparatorluğu'nun İngilizler tarafından ortadan kaldırılması, Hindistan'daki dokuz yüzyıllık Türk İslam egemenliğinin sonunu işaret etmiştir. Türk padişahları arasında Gazneli Mahmud, Babür İmparatorluğu Şahı ve Ekber Şah iyi bilinmektedir. 17. yüzyılda Hindistan'da yaşayan İmam Rabbani'nin İslam'ın yayılmasında ve düzgün yaşamasında büyük etkisi olmuştur. Bu dönemden önce Türkistan'daki âlimler ve onların müritleri İslam'ın yayılmasına önemli katkılarda bulunmuşlardır.

En önemlileri Hoca Ahmed Yesevi, Muhammed Bahaddin Nakş-ı Bend ve Abdülkadir Geylani'dir. İslam'ın dini yorum, gelenek ve uygulamaları, Hinduizm'in kolları olarak ortaya çıkan Budizm, Jainizm ve Sihizm'den farklı olarak evrensel kardeşliği ve Yüce Allah'a teslimiyeti vurgulayan inanca özgüdür. 12. yüzyılda ve 16. ve 17. yüzyıllarda Müslüman akınları Türk Babür hükümeti İslam'ın yüzyıllar boyunca yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Hindistan'da İslam'ın yayılmasına katkıda bulunmuştur. Başlangıçta saldırgan olarak görülen İslam'ın evrensel sevgi ve barış mesajı daha sonra mistikler ve Sufilerin yardımıyla yayılmıştır.

Gazneli hanedanının hemen ardından tam bir Türk egemenliğine dönüşen Hindistan'daki İslami yönetim, aynı dönemde Anadolu'da yaşanan gelişmelere benzemektedir. Nitekim Türkistan'daki güçlerini kaybedip yeni bir sığınak ararken, 13. yüzyılın başlarında Selçuklular eliyle Anadolu'da, Delhi Türk sultanları eliyle de Hindistan'a hakim olan Türkler, 16. yüzyılın ortalarında her iki bölgede de güç, kültür ve medeniyetlerinin zirvesine ulaşmıştır. Bu dönemde Türkler, Eski Dünya olarak adlandırılan Asya, Avrupa ve Afrika'ya büyük ölçüde üç büyük bölgeden (Türkistan, Hindistan, Orta Doğu ve Balkanlar) hakim olmayı başarmışlar. Ancak 16. yüzyılda Batılı güçler tarafından denizde geliştirilen Hindistan'a ulaşma ve kontrol etme yarışı, 17. yüzyılın ortalarından itibaren Rusların da karadan katılımıyla bir Türk kuşatma harekâtına dönüşmüştür. Başlangıçta Avrupalıların yeni ülkelere ve zenginlik kaynaklarına ulaşması ve ele geçirmesi şeklinde ortaya çıkan ve kısa sürede Hristiyanlığı dünyanın hakimi yapma arzusuna dönüşen bu yayılma sonucunda Türkiye, kontrol ettiği üç bölgede de büyük sıkıntılara girmekten kurtulamamıştır. Hindistan'daki Türk yönetiminin en ilginç yanı ülke genelinde kabul görmüş olmasıdır.

Her ne kadar Türk hakimiyeti geçici olarak kabul edilse de Türklerin getirdiği liderlik tarzı kesintisiz olarak benimsenmiştir.⁴⁶⁹ Türk-İslam kültürü Hindistan'da kalıcı izler bırakmıştır. Bu izler, Kurtuluş Savaşı'nın karanlık günlerinde Hindistan'ın Ankara hükümetine gönderdiği önemli yardımlarla paylaşılmıştır. Bugün İslam, Hindistan'ın yerli dini haline gelmiştir. Müslümanlar Hindistan'da azınlık olarak kabul edilseler de ülkedeki en büyük ikinci nüfusu oluşturmaktadırlar. Hindistan'da Müslümanların çoğunlukta olduğu eyalet ve bölgeler şunlardır: %96.57'si Lakşadvip, %68.31'i Jammu ve Kashmir, %34.22'si Assam, %27.01'i Batı Bengal, %26.56'sı Kerala, %19.26'sı Uttar Pradeş, %16.9'u Bihar, %14.5'i Jharkhand, %12.94'ü Uttarakhand, %12.92'si Karnataka, %12.68'i Telangana, %11.72'si Delhi, %11.5'i Maharashtara'dır.⁴⁷⁰

3.7.1. Türklerin Hindistan Kültür Ve Tarihine Etkileri

Türk boyları ile Hindistan arasındaki ilişkiler çok erken başlamıştır. MÖ. 3. yüzyılda Mauriya hanedanlığının çöküşünden sonra, Türkistan'dan gelen Şaklar ve İskitler (adını batıdaki İskitlerden almıştır) olarak adlandırılan Türk boyları Hindistan'a yerleşmiş ve 'Hint Saka' adı verilen bir devletin temelini oluşturmuştur. Hint-Saka devletinin ünlü hükümdarları Maues ve oğlu Az döneminde devletin sınırları Keşmir'in güneyine kadar uzanmıştır.⁴⁷¹ Hindistan'da özel bir sosyal tabaka oluşturan Racputların oluşumunda Türkistan'daki Türk boyları Sakalar, Kuşanlar ve Hunların büyük etkisi olmuştur. Racput toplumunun oluşumunu doğrudan etkilememiş olsalar bile, bu süreçte özel bir rol oynadıkları yadsınamaz. Babür Şah'ın seferinde olduğu gibi, Hindistan topraklarında Saka egemenliğinin kurulması da muhtemelen Doğu Türkistan'da yaşayan Yue-Çi halkının baskısı sonucu gerçekleşmiştir. Türkistan'ının yerlileri olarak kabul edilen Sakaların bir kısmı istilacı kabilelerin kontrolü altında kalırken, diğerleri güneye doğru hareket etmiştir.⁴⁷²

⁴⁶⁹ Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 262.

⁴⁷⁰ Office of the Registrar General & Census Commissioner, *Census of India 2011: Population by Religious Communities* (New Delhi: Government of India, 2011), 269.

⁴⁷¹ Satya Shrava, *Sakas in India* (Delhi: Pranava Prakashan, 1981), 3–8

⁴⁷² J. O. Artıkbayev, *İstoriya Kazahstana* (Almatı: Atamura, 2006), 72.

10. yüzyılın sonlarından itibaren Müslüman Türk güçleri ekonomik ve dini nedenlerle Hindistan'a akınlar düzenlemeye başlamıştır. Racalık'ın zayıf olduğu bir döneme denk gelen Hint hanedanlıkları bu saldırıları savuşturamadı ve kargaşa içine düşmüştür. 1206 yılında Hindistan'ın kuzeyinde Müslümanların yönetimi altında Delhi Büyük Türk Sultanlığı devleti kurulmuştur. Bu devletin kuruluşu Hint tarihinde köklü bir değişime işaret etmektedir. Hindistan, İslam dünyası ile yüz yüze gelmiş ve her iki medeniyet birbirini yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Böylece Hindistan'da Türk Sultanlığı'nın kurulması bölgedeki İslam dünyasına da kapı açmıştır. İslam kavramı 7. yüzyılda Sind'e yayıldı, ancak 9. yüzyıldan itibaren Hindistan'ın diğer bölgelerinde de kök salmaya başladı. İslam, Delhi Sultanlığı'nın devlet dinidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Hindistan'a ilk Türk seferi 1001 yılında başlamıştır. Daha sonra Gazne'yi başkent yapacak olan ülkenin hükümdarı Mahmud'un (998-1030) ordusu Pencap'ı ele geçirmiştir. Sultan Mahmud'un kuvvetlerine karşı koyamayan Peşaver Tacası Jaipal yenilmiş ve Sultan Mahmud bu dönemden itibaren 1026 yılına kadar Hindistan'da ilerleyişini sürdürmüştür. Sultan Mahmud, Hint tapınaklarını tahrip etmiş, bol miktarda servet edinmiş ve seferinden büyük ganimetlerle dönmüştür. Ayrıca medreseler açılmış ve İslamiyet yayılmıştır. Sultan Mahmud, Somnath'tan (Kathiyavar) Kanovca'ya (Gang) kadar kuzey Hindistan'ın geniş topraklarına ilerlemiş ve büyük savaşlar yapmıştır, ancak gücünü yalnızca Pencap'ta kurabilmiştir. Sultan Mahmud'un halefleri Selçuklu tehdidi karşısında başkenti Gazne'den Lahor'a taşımışlar. Gazneli Sultan Mahmut'un ölümünden sonra halefi Kutbettin Aybek (1206-1211) Kuzey Hindistan'da egemenliğini ilan ederek Türk Delhi Sultanlığı'nı kurmuştur. Aybek'in ölümünden sonra Gulyam, İltutmuş, Balaban, Kalaç, Tuğluk ve Seyyid (bu son Türk hanedanı değildi) hanedanları sırasıyla iktidara geldi ve hüküm sürmeye devam etmiştir.

Hindistan'da Türk egemenliğinin kurulması yeni bir dilin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmamıştır. Ancak tüm Hint dillerinin gelişimi üzerinde bazı etkileri olmuştur. İlk olarak, Hintlilerin yabancı dil konuşan hükümdarlarla teması dilin kelime hazinesine yeni kelimeler katmıştır. İkinci olarak, kuzey Hindistan'ın geniş topraklarının birleşmesi bazı dilleri yerel dil seviyesine yükseltmiştir. Bunun nedeni, daha fazla merkezi kontrolün bir sonucu olarak merkezi olarak kullanılan dil yelpazesinin genişlemesidir. Bu, Khari Boli lehçesinden ortaya çıkan Hindistan'ı lehçesidir. Uzun bir süre boyunca

Hindistan'daki Müslüman sarayının dili Farsçaydı. Büyük Moğol İmparatorluğu zamanında bu dil resmi dil seviyesine yükselmiş ve 19. yüzyılda kabul edilmiştir. Bu dil 19. yüzyılın başlarına kadar varlığını sürdürmüştür. Bu koşullar altında, Fars dilinin Hint lehçelerini etkilememesi mümkün değildir. Gazneli Mahmutlar ve Hindistan'da egemenlik kuran Babür orduları gibi bölgenin Müslüman hükümdarları bu coğrafyaya İran'dan değil, kuzeybatıdan yani Türkistan'dan gelmişlerdir. Bu hükümdarların Türk olduklarına dair kanıtlar vardır. Hindistan'da kullanılan lehçeleri etkileyen dilin askerler arasında ve orduda kullanılan dil olması kaçınılmazdır.

B. Gafurov 'Taciklerin Tarihi' adlı eserinde şöyle demektedir: “MÖ ikinci yüzyılın başında Türkistan'daki ana etnik grup sadece Türkler değil, aynı zamanda Gazneli nüfusunun büyük kısmını oluşturan Taciklerdi. Başka bir deyişle, Gazneli Mahmud'un ordusunda Tacikler de vardır. Bu görüş, ünlü Delhi şairi Emir Husrev Dehlevi'nin, çağdaşı ve Bengal hükümdarı Buğra Han'ın ordusu hakkındaki eserinde, ordunun büyük ölçüde Türklerden ve Taciklerden oluştuğunu belirtmesiyle desteklenmektedir. Bu bakımdan Gazneli ordusunun Hindistan'da kullandığı dillerden birinin Tacikçe olması mümkündür”. Hintçe'de çok az Türkçe unsur vardır. Bununla birlikte, Türk dillerinin Hintçe konuşanlarla birlikte Hindistan'a girdiği reddedilemez bir gerçektir. Büyük Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu Babür Han'ın yazılarında ana dili Çağataycayı kullandığı bilinmektedir. Türkler, kendilerine mensup insanları tüm cömertlikleriyle kuşatmışlar ve onları zalimlerin zulmünden kurtarmışlar. Onların gazabından korunmak için, zamanın ileri gelenleri için Türklerin gelenek ve göreneklerini takip etmek ve onların yollarına uymak alışılmış bir şeydir. Özlemlerini ve üzüntülerini ifade etmenin ve şikâyet etmenin Türklerle onların dilinde konuşmaktan başka bir yolu yoktur. Bu nedenle Türkçe öğrenme zorunluluğu zamanın bir gerekliliği haline gelmiştir.⁴⁷³

Babür Han 18 Şubat 1483'te babasının iktidarda olduğu Andican'da (başkent Fergana) doğmuştur. Bu dönem Türkistan'da siyasi çalkantıların yaşandığı bir zamandır. Taht mücadelesi ve ülkede iktidarı ele geçirmek için güç mücadelelerinin yaşandığı bir dönemdir. Babür bu duruma şahit olmuş ve babasının ölümünden sonra da devam eden beyler arasındaki mücadelede yer almıştır. Beyleri birleştirmek ve Maverannehir'de

⁴⁷³ Mahmud el-Kaşgari, *Dîvânu Lugâti't-Türk* (Almatı: Ana Tili, 1993), 192.

merkezi bir devlet kurmak istemektedir. Ancak bu fikir, iktidarı ele geçiren Şaybani Han'ın 1504'te Andican'a saldırması ve bölgeyi kendisine ilhak etmesi nedeniyle gerçekleşmemiştir. Babür bunun üzerine vatanını terk etmek ve Afganistan'a gitmek zorunda kalmıştır. Babür, 1505 ve 1515 yılları arasında birkaç kez Türkistan'ya dönmek istemiş, ancak girişimleri başarısız olmuştur. Bu nedenle Babürlüler Hindistan'ı ele geçirme düşüncesiyle büyük hazırlıklar yapmışlar. Babür'ün bu kararı, Türkistan'dan kendisiyle birlikte gelen birçok Afgan, Mirza ve yüksek rütbeli askeri komutan tarafından kabul edilmiştir. Babür, Afgan ve Hint prensliklerini ve bölgelerini birleştirerek büyük ve merkezi bir devlet kurmayı amaçlamaktadır. Bu fikir, içinde bulundukları tehlikeli durumda siyasi açıdan uygun bir karardır: Babür Han 1519 ve 1525 yılları arasında Hindistan'a birçok başarılı sefer düzenlemiştir. Ordusu çoğunlukla Barlas, Celayirliler ve Afganlardan oluşmaktadır. Birçok Hint derebeyinin Babür Han ile ittifak kurması ve Hindistan seferleri sırasında ona askeri yardım sağlaması ilginçtir. Babür'ün kendisine göre, Kabil'deyken ünlü Hintli Raca Rano Sango, temsilcisi aracılığıyla Babür'e Delhi Sultanlığı'nın son hükümdarı Lodi Sultan'a karşı ortak bir savaş yürütmeyi teklif etmiştir.⁴⁷⁴

Tarih kitaplarına göre Babür, Hindistan'ın son hükümdarı olan Delhi Sultanlığı'nın bir üyesiydi. Babür, Delhi Sultanlığı'nın politikalarını desteklemeyen Pencaplı yöneticiler tarafından da desteklenmiştir. Böylece Babür, Aralık 1525'te Pencap'ı herhangi bir zorluk ya da direnişle karşılaşmadan egemenliği altına almıştır. Pencap'ı kontrol etmek Babür'ün ve askerlerinin moralini yükseltmiş ve ardından Babür, İbrahim Lodi ile savaşmak için harekete geçmiştir. Durum böyleyken İbrahim Sultan da boş durmamış ve büyük bir orduyla Delhi'den hareket etmiştir. Babür Han ile İbrahim Lodi arasında Panipat şehri civarında büyük bir savaş meydana gelmiştir. Babür'ün ordusu İbrahim Sultan'dan sayıca üstün olduğu bilinmektedir, ancak Babür tecrübesi ve askeri taktikleri sayesinde galip gelmiştir. 21 Nisan 1526'da İbrahim Sultan bu savaşta öldürülmüştür. Babürlülerin Panipat'taki başarısı Lodi İmparatorluğu'nun kaderini değiştirmiş ve Delhi Sultanlığı'nın ana şehirleri olan Delhi ve Agra Babürlülerin eline geçmiştir. Bir Hintli tarihçi bu olayı şöyle ifade eder: “Panipat önlerindeki zafer Büyük Moğol İmparatorluğu'nun temellerini atmıştır. Bu kültür ve güç devleti, Müslüman

⁴⁷⁴ Zâhirüddin Muhammed Bâbü, *Bâburnâme*, çeviren B. Kojabekulı (Almatı: Atatek, 1993), 81

dünyasının en büyük imparatorluğu olarak hüküm sürmeye devam etmiştir. Hatta Roma İmparatorluğu ile karşılaştırılmıştır. ⁴⁷⁵

Birçok Hint hükümdarına karşı yaptığı savaşlarda her zaman galip gelen Babür'ün Hindistan'a tamamen hakim olduğu söylenebilir. Mart 1527'de, uzun süren bir savaşta Babürlüler bir kez daha galip gelmiştir. Babür Han'ın üstün liderliği, dayanıklılığı ve silahlarının hazır olması Babürlüleri her zaman zafere taşımıştır. Ancak Babür Han'ın Hindistan'daki egemenliği uzun sürmemiştir. Babür, Aralık 1530'da Agra'da ölmüştür. Saltanatı kısa sürmesine rağmen Babür Han Hindistan'ın ekonomik, siyasi ve kültürel gelişimi için büyük çaba sarf etmiştir. Orta Doğu devletleri tarafından Hindistan'a yapılan askeri seferler, Müslümanların egemen olduğu devletlerin kurulmasına ve Hint kültürü ve edebiyatı üzerinde büyük etkisi olan İslam'ın büyük ölçüde yayılmasına yol açmıştır. Dönemin tarihçilerinden Ziyaeddin Barani'ye göre Delhi, Bağdat, Mısır ve yeni İstanbul ile rekabet edebilecek büyük şehirlerden biri haline gelmiştir. ⁴⁷⁶

3.7.2. Türklerin Hindistan Mimarisine Etkileri

Mimari anıtlar söz konusu olduğunda, Türk Sultanlığı'nın Delhi'deki hakimiyeti sırasında Hindistan'da İslam mimarisinin hakim olduğunu ve camiler, minareler, mezarlıklar ve medreseler inşa edildiğini belirtmek gerekir. Heykellerle süslenmemiş, düzgün ve iyi orantılı bu görkemli yapılar Hindistan için bir yenilik olarak kabul edilmektedir. Yeni Delhi'nin güneyinde yer alan Kutb Anıtı'nın en önemli parçası olan Kuvvet-ül İslam Camii, bugüne kadar Hindistan topraklarında kalan anıtlardan biridir. Delhi Sultanlığı'nın ilk sultanı ve bir Türkistan Türkü (Türkmenlerin Halac boyuna mensup) olan Kutbuddin Aybek tarafından yaptırılmıştır. ⁴⁷⁷ Bu tarihten itibaren Hindistan'da İslami mimari sanatının temellerinin atıldığı kabul edilmektedir. Müslümanların geniş hakimiyetinin sürdüğü yüzyıllar boyunca inşaat çalışmaları devam etmiş ve yeni bir şehir yaratılmıştır.

⁴⁷⁵ S. Azımcanova, *İndiiskii Divan Babura* (Taşkent: Fan, 1960), 9.

⁴⁷⁶ İ. S. Rabinoviç, *Sorok Vekov İndiyskoy Literaturı* (Moskova: Nauka, 1969), 79.

⁴⁷⁷ Francis Robinson, *The Mughal Emperors and the Islamic Dynasties of India, Iran and Central Asia* (London: Thames & Hudson, 2007), 77.

Kutbuddin Aybek tarafından 1500 yılında inşa edilen Delhi'nin ünlü minaresi, 'en büyük Kutub Minar, tarihi eserlerinden biridir. Alt kısmı Memlûk tarzında kırmızı taştan yapılmış olan beş katlı Kutub Minar'ın her katı 72,6 metre yüksekliğindedir ve minareyi releyen bir gezinti yolundan oluşmaktadır. İlk üç kat kırmızı kumtaşından yapılmış, kalan iki kat ise mermer plakalarla kaplanmıştır. İkinci kata çıkmak için merdivenler inşa edilmiştir. İlk iki kat büyük Arapça harflerle süslenmiştir ve üzerlerinde Kuran ayetleri yazılıdır. 14. yüzyılın başlarında hükümdar Alaeddin Kalaç, Kutb Anıtı'nın yakınında Siri şehrini inşa etmiştir. Bugün bu şehirden geriye bir kalıntı bile kalmamıştır. Kutb Anıtı'nın Ali Darvaza'sının ayırt edici bir özelliği, heykellerinin beyaz mermerden yapılmış olmasıdır. Moğol hanedanının ilk sultanı Babür, 1526 yılında Panipat civarında yapılan bir savaşta Lodi hanedanına büyük bir darbe indirmiştir. Babürlüler dört yıl içinde hanedanlarının temellerini atmış ve uzun yıllar boyunca Hindistan'ın büyük bir bölümünde egemenliklerini kurmuşlardır. Afgan sultanı Şerhan, hanedanın oluşumuna büyük katkı sağlamıştır. Şerhan, 15 yıllık hükümdarlığı sırasında devlet mimarisinin gelişimine de katkıda bulunmuştur. Moğol tarzı Hint mimarisinde tam bir çağ oluşturur. Tüm binalar üç ana kategoriye ayrılabilir: Kale Sarayı veya Şehir Kalesi, mezarlıklar ve camiler. Delhi'deki Purana Kila veya Cahanpanak Kalesi en eski kalelerden biridir ve Sultan'ın yatak odası, özel ve kamusal bekleme salonları, camiler ve haremelerin yanı sıra depolar, hamamlar ve yüzme havuzları gibi işlevsel binalar içermektedir. Purana Kila'daki Kuila Kuhna Camii Moğol mimarisinin bir örneğidir. Sazaram'daki Şirhan Mezarlığı, Tuğrul ve Lodhila hanedanları tarafından inşa edilen sekiz kenarlı mezarlıkların en başarılısıdır.⁴⁷⁸

Sirhan, Delhi'de Türk-İslam kültürünün yaşamasını sağlayan ve kendi oğlu Ekber Şah'ı Hindistan'ın hükümdarı yapan Babürlü oğlu Hümayun tarafından tahttan indirilmiştir. Ekber Şah'ın iktidara gelmesiyle birlikte daha önce görülmemiş yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Onun döneminde Fars, Hint ve Budist mimari tarzları bir arada kullanılmaya başlanarak yeni ve eşi benzeri görülmemiş bir mimari tarz yaratılmıştır. Bu tarzda inşa edilenler arasında şunlar ayrıca belirtilmelidir: Delhi'deki Humayun mezarlığı ve diğer yapılar, Ekber Şah'ın kısa süreliğine başkent yaptığı Fatihpur Sikri'deki kale ve Ekber'in Agra'daki kendi mezarlığıdır. Ekber Şah, şehrin ve

⁴⁷⁸ Bota Bokuleva, Rauşangül Avakova ve Jenisbek Abeldayev, "Türk Kültürünün Hindistan Uygarlığına Etkisi," *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, XII/1 (Yaz 2012): 441-454.

kentin inşasında Hint İslam üslubunu kullanmak istemiştir. Ekber Şah'ın oğlu Cihangir şehri inşa etmeye ne yetenekli ne de isteklidir. Cihangir'in halefi Cihan Şah, Moğol mimarisini daha da geliştirmiş ve zirveye taşımıştır. Bunun somut kanıtlarını Agra'daki Tac Mahal'de açıkça görebilmektedir.

Tac Mahal'in inşasından önce Cihan Şah'ın ustalarının mermeri yapı malzemesi olarak kullanmaya başladıklarını ve Divan-e Khasi ile Divan-e Am'in büyük salonlarını, sosyal ve özel resepsiyonlar için salonları ve özellikle Agra Kalesi'ndeki Moti Camii'ni inşa ettikleri bilinmektedir. Cihan Şah tarafından erken yaşta ölen sevgili eşi Mümtaz'ın anısına yaptırılan Tac Mahal mezarlığı, İslami tarzda inşa edilen en önemli yapılardan biridir. Cihan Şah, bu eseri gerçekleştirmeleri için Doğu'nun en seçkin mimarlarını davet etmiştir. Bu anıtın inşasına en önemli katkıda bulunanlardan biri, ünlü Türk mimar Mimar Sinan'ın öğrencisi olan Osmanlı ustası Muhammed İsa Efendi'dir. Mezarlığın hazırlanmasında Hindistan, Türkistan, İran ve Arabistan'dan ustalar görev almıştır. Cihan Şah, mezarlığın inşa edileceği alan olarak Yamuna Nehri'nin sağ kıyısını seçti. Eserin yapımında yaklaşık 20.000 işçi görev almış ve bu eserin inşası 1631'den 1647'ye kadar devam etmiştir. Beş kubbesi ve minareleri olan Tac Mahal, fiskiyeli ve havuzlu bir bahçeye açılan bir platform üzerinde yer almaktadır. Beyaz mermer duvarları ve surları değerli ve yarı değerli taşlarla (1857'de İngilizlerin Agra kuşatması sırasında yağmalanan) süslenmiştir.⁴⁷⁹

3.7.3. Türklerin Hindistan Teşkilatlanmasına Etkileri

İslam'ın Hindistan'a, diğer pek çok yerde olduğu gibi, fetih, din değiştirme, sömürgeleştirme ve göç yoluyla yayıldığı daha önce belirtilmiştir.⁴⁸⁰

İçtihat dinî, tasavvufî ve ticarî ilişkilerle gelişen kendiliğinden bir süreçken, kolonizasyon fetih sonrasında gerçekleşen iskân faaliyetlerinin getirdiği yayılmacı bir harekettir. Hindistan'da Müslüman Türk egemenliği ilk olarak Gazneli hanedanlığı ile başlamış, Abbasi Halifeliği ile Gazneli hanedanlığı arasında kurulan ilişkiler daha

⁴⁷⁹ Bokuleva, Avakova ve Abeldayev, *Türk Kültürünün Hindistan Uygarlığına Etkisi*, 449.

⁴⁸⁰ K. A. Nizami, "Hindistan-Din," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 18 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 85.

sonraki Türk devletlerine aktarılmıştır.⁴⁸¹ Karahanlılar Samaniler aracılığıyla Müslüman olmuş ve Gazneli devletin kurucusu Sebüktegin köle olarak Samani topraklarına gelerek Müslüman olmuştur.⁴⁸²

Hindistan, uzun tarihi boyunca çeşitli etnik kabileler tarafından istila edilmiş ve yerlerinden edilmiş çok karışık bir etnik yapıya sahiptir. Ülkedeki en eski etnik gruplardan biri koyu renkli Dravidler ve Avustraloidlerdir. Daha sonra MÖ. ikinci bin yılın ortalarında Hint-Ari Beyazlar, MÖ. altıncı yüzyılda Persler, MÖ. dördüncü yüzyılda Yunanlılar ve Makedonlar ve Akhunlar (Türkler), Moğollar ve Afganlar gelmiştir. Hepsi ya da bir kısmı mevcut nüfusla karışan farklı ırk, dil ve dinlerden insanların akını Hindistan'da büyük bir dilsel ve kültürel çeşitlilik yaratmıştır. Ülkede konuşulan dil sayısının 1600 civarında olması bu çeşitliliğin en önemli kanıtı olarak kabul edilmelidir.⁴⁸³

Günümüzde eğitilmiş Hintlilerin genellikle aynı anda üç dil öğrenmek zorunda oldukları göz ardı edilmemelidir. Birincisi resmi dil olan İngilizce; ikincisi yerel lehçenin dili; üçüncüsü ise kendi ülkelerinde konuşulan dildir.⁴⁸⁴ Bilindiği gibi Abbasiler döneminde bağımsız bir İslam devleti kurulmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan devletlerin sultanları, güçlü olsun ya da olmasın, her zaman Peygamber'in vekili olarak gördükleri halifeye biat etmişlerdir. Bu dönemdeki Türk devletleri, zaman zaman anlaşmazlıklardan kaynaklanan kargaşa ve kırgınlıklara rağmen, Abbasi Halifesi'ne hiçbir zaman saygısızlık göstermemiş⁴⁸⁵ ve bağlılıklarının bir işareti olarak hutbede Halife'nin adını okudukları veya sikkeler üzerine onun adını yazdıkları bilinmektedir.⁴⁸⁶ Nitekim basılan sikkelerden ve belgelerden elde edilen bilgilere göre sultanlar,

⁴⁸¹ Aziz Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, çeviren Latif Boyacı (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 7–101.

⁴⁸² T. W. Arnold, *İntişârı İslâm Tarihi*, çeviren Hasan Gündüzler (2. baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 1982), 218–219.

⁴⁸³ Sırrı Erdinç, "Hindistan-Fizikî ve Beşerî Coğrafya," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 18 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 71.

⁴⁸⁴ Refik Turan ve Fatma Ahsen Turan, "Hindistan'a Yapılan Bir Araştırma Gezisi ve Balabanlar," *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 12, no. 35 (Güz 2005): 119

⁴⁸⁵ Unsuri'l-Me'âlî Key Kâvûs, *Kâbûs-Nâme (Nasîhât Nâme)*, edited by Reuben Levy (Cambridge: Cambridge University Press, 1951), 119–120.

⁴⁸⁶ Hanefi Palabıyık, *Valilikten İmparatorluğa Gazneliler: Devlet ve Saray Teşkilatı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002), 70–78

halifelerin ölümlelerinden sonra ve iktidara geldiklerinde bile onların isimlerini anmaya devam etmişlerdir.⁴⁸⁷

Hindistan'ı Gazneli hanedanından daha fazla etkilemişler, 13. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Türk egemenliğini pekiştirmişler ve büyük sosyal değişimler meydana getirmişlerdir. Önemli sosyal, ekonomik ve siyasi değişikliklere yol açan devlet Delhi Sultanlığı'dır (Hindistan'daki Türk Memlûk hanedanı). Delhi Sultanlığı, günümüzde Pakistan ve Hindistan'da bulunan şu eyaletleri kapsamaktadır: Güney Pencap, Racastan, Gucerat, Delhi, Agra, Ud, Allahabad, Bihar, Bengal, Assam ve Malwa. Bu bölge 2.84 milyon km²'lik bir alanı kaplamakta ve 1981 yılında yaklaşık 595 milyon insana ev sahipliği yapmaktaydı. Gazneli ve Gur fetihlerinin geçici mi yoksa kalıcı mı olduğu Brahman Hindular ve Müslüman Türkler arasında tartışılmıştır. Memlûk hanedanı bunu tartışma dışı bırakmıştır. Memlûk hanedanının 90 yıl içinde üç dahi hükümdar yetiştirmiş olması buna zemin hazırlamıştır: Aybeyler (603-607/1206-1210), İltutmuşlar (607-634/1210-1236) ve Balabanlar (665-685/1266-1286). Karaçi hanedanı sultanı Alaaddin Muhammed (696-716/1296-1316) gibi büyük dehalar bu işi tamamlayarak Güney Hindistan'a (Dekken) nüfuz edemeyen Memlûk imparatorluğunu Seylan'ın diğer tarafına kadar genişletmiş ve Hint kıtasını tarihte ilk kez tek bir devlet halinde birleştirmiştir."⁴⁸⁸ İkinci birleşme Babür Ekber Şah (1556-1605) döneminde gerçekleşmiştir. Hindistan, Moğol istilasından kaçan insanlara ve âlimlere kucak açmış, bu da bilim ve kültür alanlarında önemli gelişmelere, ticaret hayatının canlanmasına yol açmış ve özellikle Delhi her açıdan dönemin en büyük merkezlerinden biri haline gelerek uluslararası bir kimlik kazanmıştır.⁴⁸⁹ Mısır'daki Memlûk hanedanı Aynu Calud zaferi nasıl Moğolları durdurduysa, Sultan Balaban'ın oluşturduğu savunma hattı da Moğolların Hindistan'a girmesini geçici de olsa engellemiştir. Tuğluk sultanı Gazi Melik, 29 Moğol akınını püskürttüğü için büyük ün kazanmıştır. Bu nedenle Hindu irtidat ve isyanını bastırdığı için kendisine 'Gazi' unvanı verilmiştir.⁴⁹⁰

⁴⁸⁷ Palabıyık, *Valilikten İmparatorluğa Gazneliler*, 129–139

⁴⁸⁸ Yılmaz Öztuna, *İslâm Devletleri: Devletler ve Hanedanlar IV* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989–1996), cilt I, 834.

⁴⁸⁹ Aziz Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, çeviren Latif Boyacı (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 24, 27–28.

⁴⁹⁰ Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, 24, 27–28.

Muhammed b. Tuğluk İslam'ı birleştirme planları yapmış, ancak Timur'un saldırılarıyla bu çabaları boşa çıkmıştır.⁴⁹¹ Abbasi ve Osmanlı halifelerine sadakat, farklı şekillerde de olsa Sünniler için de önemliydi ve bazı sultanlar Sünni İslam'ı tek bir birlik olarak görmüştür.⁴⁹²

Delhi Türk Sultanlığı'ndan sonra Hindistan'daki en etkili Türk devleti Babür İmparatorluğu olmuştur. 913/1507 yılında Sultan unvanını alan Babür, kendisini Timur'un en büyük halefi ilan etmiştir. Yeni elde ettiği toprakları sadık beyleri arasında paylaştırarak bir yönetim ve ordu oluşturmuştur. 925/1519'da Sind Nehri'ni geçerek Pencap üzerinde egemenlik kurmuştur. 929/1522'de Sind ve Belucistan arasındaki bölgeye de hükmetmiştir. 931/1524'te Delhi Sultanı İbrahim Ludi'nin kuvvetlerini yenerek Lahor'a girmiş ve Lahor Sultanını da mağlup etmişti Babür daha sonra Delhi'ye girmiş ve 933/1526'da Hint-Türk İmparatorluğu'nu kurmuştur. 934/1527'de pagan Hindulardan oluşan bir orduyu yenmiş ve 'Gazi' unvanını almıştır. Delhi'den sonra Babür Agra'yı işgal ederek başkent yapmış ve 935/1528'de Luknow ve Bengali de fethetmiştir. Ancak 936/1529 yılının sonunda hastalanmış ve 937/1530 yılında Agra'da ölmüştür. Babür adil ve koruyucu bir hükümdar olduğu bilinmektedir, kendisinin ve askerlerinin Türk olmasından gurur duymuştur. Beylerini ve komutanlarını severdi. Hümayun, babasının ölümünden sonra tahta geçmiş ve 26 yıl hüküm sürmüştür. Ancak saltanatının ilk yıllarında tahtı isteyenlere ve babasının yendiği düşmanlara karşı savaşmak zorunda kalmıştır. Bu arada Mahmud Ludi'nin yöneticileri Afgan şeyhleri ve birkaç race ile birleşerek Hümayun'a karşı harekete geçmişler. Ayrıca Gucerat yöneticilerini de kışkırtmıştır. Ancak Hümayun Şah her ikisini de yenilgiye uğratmıştır. Ancak kısa süre sonra Hümayun ve kardeşleri arasında bir kavga çıkmış ve Hümayun Şah Tahmasb'a (Safevi) sığınmıştır. Daha sonra Kabil, Kandahar ve Bedaşa'nı yeniden ele geçirmiştir. Babası Babür gibi Kabil'i üs yapmış ve tekrar fethetmeye başlamıştır.

963/1555'te büyük bir Afgan ordusunu yenerek Delhi'ye girmiş ve imparatorluğun kontrolünü yeniden ele geçirmek için kardeşleriyle anlaşmıştır. Hümayun Şah Tahmasb'dan destek almıştır, ancak Şia'ya saygı duymuyor ve Safevi hanedanını devletin geleceği için tehlikeli bir tehdit olarak görmüştür. Bu nedenle

⁴⁹¹ Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, 29-31

⁴⁹² Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, 65- 125.

'Padişah Baba' diye hitap ettiği Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman'a mektup yazmıştır. 28 Şubat 1556'da öldü, yerine 14 yaşında 49 yıl hüküm süren Ekber Şah geçmiştir. Ekber Şah, 20 yaşına kadar devlet işlerinde baş yardımcısı ve otoritesi olan atası Bayram Han'ı zorla emekli etmiş ve Hacca göndermiştir. Güçlü bir teşkilat kurarak isyan ve dağılmayı önlemiştir.⁴⁹³

986/1578'de Bengal, 989/1581'de Kabil, 996/1587'de Keşmir, 1001/1592'de Sind ve 1003/1594'te Kandahar tamamen fethedilmiştir. Ekber Şah'ın hükümdarlığı sırasında Hint etkisi kraliyet sarayında artmaya başlamıştır. Haremine kabul ettiği Hintli kadınların etkisi ve hoşgörüsü sayesinde Hinduları da vatandaş olarak tanımış, asker ve memur olmalarına izin vermiştir. Müslümanlar ve Hindular arasında eşitlik sağlandıktan sonra ülkedeki gerginlikler azalmıştır. Birçok açıdan eşitlik sağlandığından, azınlığın çoğunluğa tahakkümü artık bir sorun değildi. Ekber Şah 1012/1603 yılında hastalanmış ve 1014/1605 yılında ölmüştür. Ondan sonra tahta çıkan Selim Cihangir Şah 22 yıl saltanat sürmüştür.⁴⁹⁴ Adil bir hükümdarmış, ancak zevk ve eğlenceye düşkün olduğu bilinmektedir. Çok az askeri başarı elde etmiş ve Kandehar şehrini İranlılara kaptırmıştır. Devlet görevlileri nüfuzlarını artırmak için mücadele etmekten başka bişey yapmamışlar. Cihangir'in yaptığı en önemli iş Agra ile Lahor arasındaki yoldur. Zayıf iradeli bir hükümdar olan Cihangir döneminde kadınlar saraya ve entrikalara dahil olmuştur. Oğullarıyla arası iyi değildi ve yönetimi gevşek olduğu söylenmektedir. Cihangir'in hükümdarlığı sırasında İngilizler Hint ticaretini ele geçirmiş ve Gucerat'ın Surat limanında bir ticari yerleşim yeri açmıştır (1022/1613). İngilizlerin köprübaşı olarak kullandıkları liman, sonunda İngilizlerin tüm ülkeyi işgal etmesini sağlamıştır. Cihangir tahttan indirilmek üzereyken ölmüş ve oğlu Hülem Şah, Şah Cihan adıyla tahta çıkmıştır (1038/1628).⁴⁹⁵

1119/1707 yılına kadar süren Evrengzib (I. Alemgir) döneminde İmparatorluk en geniş sınırlarına ulaşmış ve Hindistan'ın tamamı Türk egemenliği altına girmiştir. Evrengzib dindar bir Müslüman, cesur bir komutan, iyi bir idareci ve yeniliklere açık bir siyasetçidir. Taht için yarışan kardeşlerini ortadan kaldırmıştır. Evrengzib'in Türkiye ve

⁴⁹³ Muzaffar Alam ve Sanjay Subrahmanyam, *The Mughal State 1526–1750* (New Delhi: Oxford University Press, 1998), 115–116.

⁴⁹⁴ Alam, *The Languages of Political Islam*, 106–108.

⁴⁹⁵ Irfan Habib, *The Agrarian System of Mughal India 1556–1707* (New Delhi: Oxford University Press, 2013), 468–471.

Müslüman dünyası ile iyi ilişkileri olmaktadır. Halktan alınan vergileri azaltmış, düzeni ve barışı sağlamıştır. Ancak onun saltanatı sırasında İngilizlerin ardından Hollandalılar da Hindistan ticaretini ele geçirmiş ve Gucerat limanında Hollandalılara bazı ayrıcalıklar tanınmıştır. Ancak İngilizler Hint Okyanusu'nda ticaret gemilerini korsanlardan koruyormuş ve Hindistan'ın ekonomik çıkarları İngilizlere ayrıcalıklı muamelenin devam etmesini gerektirmiştir. Evrengjib Hindistan'ın en adil hükümdarı olarak ün yapmıştır.⁴⁹⁶ En büyük hatası Türkistan'dan yeterince Türk askeri getirmemesidir. Çünkü Türkistan'dan asker getirmiş olsaydı, çoğunluğun baskısına ve ülkeyi ele geçirmeye çalışan batılılara karşı daha güçlü ve başarılı olurdu. Evrengzib 1119/1707 yılında ölmüş ve Türkiye'de kötü bir gelenek haline gelen taht mücadelesi yeniden başlamıştır. Evrengzib'den sonra beceriksiz şehzadeler birbirlerine düşmüş, Raca İsyanı ülkeyi sarsmış ve gerileme başlamıştır. Sonunda oğlu I. Bahadır Şah tahta çıkmıştır. Ancak onun hükümdarlığı sırasında Rajputlar isyan etmiştir. Sihler de isyan ederek büyük çatışmalara yol açmıştır⁴⁹⁷. Bu kargaşadan yararlanan Afganlar gecikmeden bağımsızlıklarını ilan etmişler. 1136/1723'te Afganistan 'Delhi Krallığı' ve 'Haydarabad Krallığı' olarak ikiye bölünmüştür. Bu durumdan faydalanan İranlı (Avşar) hükümdar Nadir Şah, 1152/1739'da Kuzey Hindistan'ı ve Delhi'yi işgal etmiştir. Çok büyük savaş ganimetleri elde etmiştir. Hint-Türk imparatorluk hazinesinden o zamanın para birimiyle 700 milyon rupi ele geçirmiştir. Ancak yerine Bahadır Şah'ın torununu bırakmıştır.⁴⁹⁸

1161/1748'de bu kez bir Afgan, Ahmed Şah Hindistan'a girmiştir. Sind, Pencap ve Keşmir eyaletlerini egemenliği altına almıştır. Artık Babür İmparatorluğu'nun egemenliği zayıflamış ve sınırları daralmıştır. II. Alemghir Şah, 1174/1760 yılında veziri tarafından öldürülmüş ve yerine II. Şah Alem geçmiştir. Bu Şah, ülkeye yavaş yavaş nüfuz eden İngilizlere karşı savaşmıştır. Ancak 1178/1764'te Baksar Savaşı'nda yenilince, İngilizler rejimin kontrolünü ele geçirmiş ve yerine geçen yöneticiler İngiliz memurlarından biraz daha fazlası haline gelmiştir. 1180/1766'daki Allahabad Antlaşması İngiliz egemenliğini güçlendirdikten sonra direniş ve isyan patlak vermiştir. Örneğin 1274/1857 yılında Sipahi İsyanı adı verilen büyük bir isyan ortaya çıkmıştır.

⁴⁹⁶ Jadunath Sarkar, *History of Aurangzib*, cilt 5 (Calcutta: M.C. Sarkar & Sons, 1924), 267–272.

⁴⁹⁷ John F. Richards, *The Mughal Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), 214–220.

⁴⁹⁸ William Irvine, *Later Mughals*, cilt 2 (New Delhi: Atlantic Publishers, 2006), 123–127.

Ancak İngilizler bu isyanı bastırdıktan sonra 1275/1858 yılında tüm Hindistan'ı Britanya İmparatorluğu'na katmış ve Kraliçe Victoria 1294/1877 yılında resmen Hindistan İmparatoriçesi olmuştur.⁴⁹⁹

Babürlüler bu dünya devletini kurdular ve İslam medeniyetini neredeyse tüm Hindistan'a tanıtmışlar, korumuşlar ve yaymışlar. Babür İmparatorluğu'nun kurucusu Babür Şah'ın ölümünden sonra Babür İmparatorluğu'nun yüzölçümü 2.659.305 km² (1981'de 413.120.000 nüfus) iken, Alemgir döneminde İmparatorluğun en geniş yüzölçümü 4.985.198 km² (1981'de 935.818.000 nüfus) olmuştur. Hindistan'da Gazneli Mahmud'dan (ö. 388/998) Babür İmparatorluğu'nun son sultanı II. Babadır Şah'a (1275/1858) kadar 73 Türk hükümdar gelip geçmiştir.⁵⁰⁰

⁴⁹⁹ Barbara D. Metcalf and Thomas R. Metcalf, *A Concise History of Modern India* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 69–72.

⁵⁰⁰ Öztuna, *İslâm Devletleri*, I, 855

SONUÇ

Tarihin her döneminin önemli bir parçası olan Hindistan, yüzyıllar boyunca farklı ülkeleri, dinleri, kültürleri ve farklı inançları beslemiştir. Bu eşsiz ülkenin kuzey sınırını dünyanın en büyük sıradağlarından biri olan Himalayalar oluştururken, doğu ve batı sınırları Bengal Körfezi ve Umman Denizi, güney sınırı ise Hint Okyanusu ile rilidir. Hindistan'ın en ünlü nehri Ganj tarafından sulanan ülke, toprak ve kaynaklar açısından son derece zengindir. Sonuç olarak, uzun zamandır yabancı göçlere kucak açmış ve bu da çeşitli kültürel tarihini şekillendirmiştir. Türkler yüzyıllar boyunca bu topraklarda var olabilmışlerdir.

Kuzey Hindistan'dan gelen Türkler sayesinde ülke her açıdan farklı dönemler yaşamıştır. Türklerin bu topraklarda süregelen varlığı Hindistan'da bugün de gözlemlenebilen derin izler bırakmıştır. Türk kültürü Hindistan'a Kuşan hanedanlığı ile girmiş ve bu dönemde Türklerin at kültürü Hindistan'ı etkilemiştir. Bunu takip eden bir diğer Türk devleti olan Akhun hanedanlığı ile birlikte Türk kültürü Hindistan'da ciddi anlamda kök salmaya başlamıştır. Akhun Hanedanlığı'ndan sonra Müslüman Araplar İslam'ı yerleştirmek için Hindistan'ı işgal etmiştir, ancak girişimleri sadece yağma ile sonuçlanmıştır. Müslüman Arapların hoşgörüsüz ve şiddet yanlısı politikalarıyla karşı karşıya kalan yerel halk, Gazneli hanedanının gelişine kadar İslam'a entegre olmamamıştır.

Gazneli hanedanlığı 10. yüzyılda Gazneli liderliğinde kurulduğunda, Gazneli hükümdarlar dikkatlerini Hindistan'a irmeye başlamışlar. Özellikle Gazneli Sultan Mahmud döneminde Hindistan'a özel bir ilgi göstermişler ve bu ülkeye 17 sefer düzenlenmiştir. Bu seferlerin amacı yağma veya ganimet değil, putperest Hindistan'a İslam'ın şerefini götürmektir. Bu seferlerle İslam'ın Hindistan'da kalıcı olarak yerleşmesinin yolunu açmayı başarmıştır. Bugün hala Hindistan'da İslam'dan söz edebiliyorsak, bu hiç şüphesiz Gazneli Devleti'nin, özellikle de Sultan Mahmud'un sayesinde. Gazneli İmparatorluğu'ndan sonra ülkeyi yöneten Türk devletleri İslam'ı daha yükseklerle taşımayı başarmışlardır.

Delhi Türk Sultanlığı döneminde İslam, sultanlığın tüm bölgelerinde hâkim din haline gelmiştir. Bu sultanlık döneminde Hindistan'da İslam'ı simgeleyen birçok mimari, edebi ve tarihi eser yaratılmıştır. Bugün bile Hindistan'da seyahat ederken göze çarpan ilk şey Türk-İslam mimarisidir. Babür döneminde İslamiyet Hindistan'da zirveye ulaşmıştır. Bu dönemde, Türk Delhi Sultanlığı'nda olduğu gibi, İslam'a özel bir önem verilmiş ve çok sayıda Müslüman din adamı, âlim ve sufi yetiştirilmiştir. Bu döneme ait birçok yapı, günümüze ulaşan binalarda da görülebileceği gibi İslam-Türk etkilerini yansıtmaktadır. Türkler böylesine büyük bir ülkede derin izler bırakabilmişlerdir. Bugün gelinen noktada, İslam'ın yalnızca Hindistan'daki değil, tüm dünyadaki derin tarihi kökleri dikkate alındığında, bu dinin özünün tevhid inancı ve Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in sahih sünneti etrafında şekillendiği açıkça görülmektedir. Ne var ki, tarih boyunca Hindistan'dan başlayarak İslam coğrafyasının farklı bölgelerine yayılan bazı tarikat ve tasavvuf akımları zamanla İslam'ın asli kaynaklarından uzaklaşmış; çeşitli kültürel etkiler ve yerel inanç unsurlarıyla karışarak, dinin özüne aykırı unsurlar ortaya çıkarmıştır. Günümüzde de benzer şekilde, bazı tarikat ve cemaat yapılarında hurafeler, sapkın ritüeller ve bireysel istismara dayalı anlayışlar dikkat çekmektedir. Kur'an ve sahih sünnete dayanmayan bu tür yorum ve uygulamalar, bireylerin manevi gelişimini sekteye uğratmakta; toplumun inanç dünyasında parçalanmalara ve güvensizliğe yol açmaktadır. Özellikle, bireylerin cennet ve mürid ve mürşidi kamillik gibi vaadlerle veya manevi üstünlük söylemleriyle yönlendirilerek dinî duygularının istismar edilmesi, tarih boyunca büyük bir problem teşkil etmiştir. Geçmişten bugüne gerek Hindistan'daki, gerekse diğer İslam ve Türk devletlerindeki en büyük hatalardan biri, İslam'ın asli kaynaklarından sapılması ve dinin özünden uzaklaşılması olmuştur. Oysa ki, hakikat yolu, Allah'ın kelâmı olan Kur'ân-ı Kerîm ve O'nun yeryüzündeki en güzel örneği olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'in sünneti rehberliğinde yürünmesi gereken sırat-ı müstakîmdir.

Peygamberimiz döneminde olduğu gibi geçen her yüzyılda da İslam hak ve tek doğru yoldur bugün de, İslam'ın asıl mesajı; bireysel çıkarlar, otorite kurma arayışları ya da mistik unvanlar aracılığıyla çarpıtılmadan, vahiy ve sahih bilgiye dayalı bir iman ile anlaşılmalı, yaşanmalı ve gelecek nesillere bu çizgide aktarılmalıdır

KAYNAKLAR

- Abdölmecid bin Muhammed bin Muhammed el-Hani eş-Şafi'i. el-Kevâkibü'd-Dürriyye alâ el-Hadâikü'l-Verdiyye fî Aclâi's-Sâdeti'n-Nakşibendiyye. Dimaşk: Dâru'l-Beyrûtî, 1997.
- Abdölmun'im el-Hafni. el-Mevsû'atü's-Sûfiyye. Kahire: Mektebet Medbûlî, 2006.
- Abu'l-Fazl Allami. The Akbarnama of Abu'l-Fazl, . H. Beveridge. Calcutta: Asiatic Society of Bengal, 1897.
- Acharya, Subrata Kumar. "Evolution of the Institution of Beggary in Ancient India." Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute 69, no. 1/4 (1988).
- Ahmad, Aziz. Studies in Islamic Culture in the Indian Environment. Oxford: Oxford University Press, (1964).
- Ahmed, A. (1995). Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları. (L. Boyacı, .) İstanbul: İnsan Yayınları,
- Akdağ, E. (2019). Sûfilere İsim Arayışları ve Tasavvuf Kelimesinin Menşei Meselesi. Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, 23(2), 715-737.
- Alam, M. (1998). The Languages of Political Islam in India, c. 1200-1800. University of Chicago Press.
- Algar, Hamid. "İmâm-ı Rabbânî." Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 22. İstanbul: TDV Yayınları, 2000, 194–199. <https://islamansiklopedisi.org.tr/imam-i-rabbani> (erişim tarihi: 1 Ocak 2024)
- Anjum, Tanvir. Chishti Sufis in the Sultanate of Delhi, 1190–1400: From Restrained Indifference to Calculated Defiance. Karachi: Oxford University Press, 2011
- Arnold, Thomas Walker. İntişâr-ı İslâm Tarihi. İren Hasan Gündüzler. Ankara: Akçağ Yayınları, 1982
- Aron, Raymond. Sınıf Mücadelesi. İren. Erol Güngör. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.
- Arsal, Sadri Maksudi. Umumî Hukuk Tarihi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1948.
- Arthur Llewellyn. The Wonder That Was India: A Survey of the History and Culture of the Indian Sub-Continent Before the Coming of the Muslims. London: Sidgwick & Jackson, 1967
- Artıkbayev, J. O. İstoriya Kazahstana. Almatı: [Yayınevi belirtilmemiş], 2006.

- Arı, Tayyar. Global Politika ve Güney Asya: Keşmir Sorunu ve Nükleer Yarış. İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.
- Asher, Catherine B. Architecture of Mughal India. Cambridge: Cambridge University Press, 1992
- Asher, Catherine B., ve Cynthia Talbot. India Before Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Ayan, Ergin. Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda Oğuz İsyanı. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2007
- Ayan, Ergin. “Gurluların Menşei Meselesi.” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 4, no. 16 (2011): 38–45.
- Ayan, Ergin. “Nişâbûr Melikliği.” In Bozkırdan Batıya: Prof. Dr. Hüseyin Salman’a Armağan, edited by Güler Yarcı, 123–134. İstanbul: Epsilon Yayınları, 2017.
- Ayan, Ergin. “Sultan Sancar ve Gurlular.” In Selçuklu Tarihi ve Tarihçiliğinin Temel Meseleleri, edited by [Editör Adı], 89–102. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Aycan, İrfan. “Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî.” In Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, vol. 14, 427–428. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Azamat, Nihat. “Bülbül Şah.” In Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, vol. 6, 486–487. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Azımdanova, S. İndiiskii Divan Babura. Taşkent: Fan Yayınları, 1960.
- Babır, Zahirüddin Muhammed. Babürnâme. Kazakçaya İren B. Kojabekulı. 2. baskı. Almatı: Atatek Yayınları, 1993.
- Bali, Elif. “Hindistan ve Pakistan’ın Dış Politika Tercihlerinin Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş Sonrasına Yansımaları.” Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Baljon, J. M. S. Kur’an Yorumunda Çağdaş Yönelimler. İren. Şaban Ali Düzgün. Ankara: Fecr Yayınları, 1994.
- Baqır, Muhammad. Lahore: Past and Present. Delhi: Low Price Publications, 1985.
- Bayur, Yusuf Hikmet. Hindistan Tarihi: I. Cilt, İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526). 2. baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.

- Bayur, Yusuf Hikmet. Hindistan Tarihi: II. Cilt, Gurkanlı Devletinin Büyüklük Devri (1526–1737). 2. baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987
- Belâzürî. Fütûhu'l-Büldân. iren. Mustafa Fayda. Ankara: Sevinç Matbaası, 1987.
- Bernier, François. Travels in the Mogul Empire, A.D. 1656–1668. Trans. Archibald Constable. Oxford: University Press, 1916
- Bhagavad Gita: Tanrının Şarkısı. iren. Ömer Cemal Güngören. İstanbul: Yol Yayınları, 2001.
- Birişik, Abdülhamit. Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân: Batı Etkisinde Hint Kur'ân Araştırmaları. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004
- Blochmann, Heinrich. “Contributions to the Geography and History of Bengal (Muhammadan Period).” Journal of the Asiatic Society of Bengal 44 (1875): 1–50.
- Bokuleva, Bota, Rauşangül Avakova ve Jenisbek Abeldayev. “Türk Kültürünün Hindistan Uygarlığına Etkisi.” Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi 12, no. 1 (2012): 441–454.
- Bosworth, Clifford Edmund. The Ghaznavids: Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran, 994–1040. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1963
- Bosworth, Clifford Edmund. The Islamic Dynasties: A Chronological and Genealogical Handbook. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1967.
- Bosworth, Clifford Edmund. The Later Ghaznavids: Splendour and Decay. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1977
- Bosworth, Clifford Edmund. “The Early Ghaznavids.” In The Cambridge History of Iran, Vol. 4, edited by R. N. Frye, 162–189. Cambridge: Cambridge University Press, 1975.
- Bosworth, Clifford Edmund. “The Early Islamic History of Ghur.” Central Asiatic Journal 6, no. 2 (1961): 116–133. Brekke, Torkel. “The Skandhaka of the Vinaya Piṭaka and Its Historical Value.” Wiener Zeitschrift für die Kunde Südasiens 42 (1998): 23–40.
- Bîrûnî, Ebû Reyhân Muhammed b. Ahmed. Tahkîku mâ li'l-Hind: Bîrûnî'nin Gözüyle Hindistan. . Kıvameddin Burslan. Yay. haz. Ali İhsan Yitik. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.

- Büyükbahçeci, Esra. “Hint'te Kast Sisteminin İlk İzleri ve Hint Edebiyatındaki Yeri.” *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 56, no. 2 (2016): 238–255.
- Carvalho, Pedro de Moura. *Mir'ât al-quds (Mirror of Holiness): A Life of Christ for Emperor Akbar*. Leiden: Brill, 2012.
- Central Intelligence Agency. *The World Factbook 2010*. Washington, D.C.: Central Intelligence Agency, 2010.
- Challaye, Félicien. *Dinler Tarihi*. . Samih Tiryakioğlu. İstanbul: Varlık Yayınları, 2007.
- Chanana, Dev Raj. *Slavery in Ancient India: As Depicted in Pali and Sanskrit Texts*. New Delhi: People's Publishing House, 1960.
- Childe, V. Gordon. *New Light on the Most Ancient East*. London: Routledge, 2015.
- Cihangir Şah. *Tarih-i Selim Şah: IV. Babürlü Hükümdarı Cihangir Şah'ın Hatıratı*. . Nevres-i Kadim. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- Cole, W. Owen, ve Piara Singh Sambhi. *The Sikhs: Their Religious Beliefs and Practices*. Portland: Sussex Academic Press, 1998.
- Cöhçe, Salim. *Şemsî Melikleri*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, 1986. (Yayımlanmamış doktora tezi).
- Cöhçe, Salim. “Kalaç Sultanlığı.” In *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri* (25–28 Haziran 2007), 77–89. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.
- Cöhçe, Salim. “Türk İstiklal Savaşı ve Hindistan Müslümanları.” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 13, no. 37 (1997): 77–88.
- Cüzcanî, Minhâcû'd-Dîn Ebû Ömer Osman. *Tabakât-ı Nâsirî: A General History of the Muhammadan Dynasties of Asia, Including Hindustan*. . H. G. Raverty. Cilt I. Londra: W. H. Allen & Co., 1881.
- Dames, M. Longworth. “Kanavc.” *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 6, 742–748. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1977.
- Demir, Hami. “Hümayun'un Sürgün Hayatı.” *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 3, no. 6 (2017): 35–62.
- Demirci, Kürşat. *Hinduizm'in Kutsal Metinleri: Vedalar*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1991.
- Demirel, Şengül. “Hinduizm'in Tarihsel Serüveni.” *Sosyal Bilimler Dergisi (SOBİDER)* 4, no. 18 (Aralık 2017): 561–577.

- Derin, Süleyman. “İngiliz Oryantalistlerinin Tasavvuf Araştırmalarına Katkıları.” Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 16, no. 31–32 (2020): 177–196
- Durak, Neslihan. Hindistan’a Kuzeyden Yapılan Seferler. Ankara: ASAM Yayınları, 2000.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK). Hindistan Fırsat Analizi. Nisan 2017.
- Eaton, Richard M. India’s Islamic Traditions, 711–1750. New Delhi: Oxford University Press, 2003.
- Edib, Eşref. Kara Kitap: Milleti Nasıl Aldattılar? Mukaddesatına Nasıl Saldırdılar? İstanbul: Beyan Yayınları, 2013.
- el-Beyhakî, Ebû’l-Fazl Muhammed b. Hüseyin. Târîh-i Beyhakî (Târîh-i Mes’ûdî). Tahkik: Ali Ekber Feyyâz. Meşhed: 1350/1931.
- el-Esterâbâdî, Târîh-i Firişte (Gülşen-i İbrâhîmî). . John Briggs. History of the Rise of the Mahomedan Power in India: Till the Year A.D. 1612. Lahore: 2004.
- el-Utbî. Târîh-i Yemînî. Yay. haz. Elliot ve Dowson. The History of India, as Told by Its Own Historians, Cilt II. Londra: 1867–1877.
- Eliade, Mircea. Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Cilt I: Taş Devrinden Eleusis Mysteria’larına. . Ali Berktaş. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2003.
- Eravşar, Hamza, Türk Tarihi -Başlangıcından Osmanlı’ya Kadar-, Yumak Yayınları, Eğitim ve Kültür Hizmeti: 2, Ankara 2011,
- Erdoğan, Sırrı. “Hindistan-Fizikî ve Beşerî Coğrafya.” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 18. İstanbul: TDV Yayınları, 1998, 71. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hindistan-fiziki-ve-beseri-cografya> (erişim tarihi: 5 Şubat 2024).
- Erdoğan, Sırrı. “Hindistan-Fizikî ve Beşerî Coğrafya.” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 18. İstanbul: TDV Yayınları, 1998, 71. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hindistan-fiziki-ve-beseri-cografya> (erişim tarihi: 5 Şubat 2024).
- Erik S. Ohlander, Sufism in an Age of Transition, Koninklijke Brill NV, Boston 2008,
- Ernst, Carl W., ve Bruce B. Lawrence. Sufi Martyrs of Love: The Chishti Order in South Asia and Beyond. New York: Palgrave Macmillan, 2002.

- Eryılmaz, İsa ve Erkan Korkmaz. “Sultan Muizzeddin Muhammed Döneminde Gurlu/Gakhar Münasebetleri.” *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 7, no. 2 (2023): 163. .
- Euronews. “Dünya Nüfus Gününde BM’den Tahmin: Hindistan’ın Nüfusu 2023’te Çin’i Geçecek.” (Erişim tarihi: 11 Ekim 2023).
- Fakhr-ul-Islam, Shahbaz Khan. “Roshaniyya Movement in Tribal Areas: An Overview.” *Pakistan Annual Research Journal* 49 (2013): 79.
- Fanshawe, H. C. “Gucerat.” *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt IV. İstanbul: MEB Yayınları, 1977
- Firdevsî. Şahnâme. . Necati Lugal. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2013
- Fisher, Michael H. Babürlüler: Hindistan’da Bir Türk İmparatorluğu. . M. Fatih Çalışır. İstanbul: Kronik Kitap, 2020.
- Galip, Mübarek ve Gömeç, Saadettin Yağmur. Hindistan’da Türkler. Ankara: Berikan Yayınevi, 2013.
- Galip, Mübarek. Hindistan’da Türk Hükümdarları. Yayına Haz. Saadettin Yağmur Gömeç. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Ganimî, Refat. Devrû’t-Talimü’l-İslamî fî’l-Hin-i fî İkâmeti’l-‘Adl ve’s-Silm-i ve’t-Teâvün. Mekke: Câmiatü’z-Zekâzık, 2006.
- Gommans, Jos J. L. The Rise of the Indo-Afghan Empire: c. 1710–1780. Leiden: Brill, 1995.
- Grenard, Fernand. Asya’nın Yükselişi ve Düşüşü. . Orhan Yüksel. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1970.
- Göktaş, Vahit. Hicri IV. Asırda Buhara’da Tasavvuf: Kelâbâzî Örneği. İstanbul: Meydan Yayıncılık, 2007.
- Gömeç, Saadettin. Hindistan’da Türkler. Ankara: Berikan Yayınevi, 2013.
- Gümüş, M. Sıddık. İngiliz Casusunun İtirafları ve İngilizlerin İslam Düşmanlığı. İstanbul: Hakikat Kitabevi Yayınları, 2003.
- Güngör, Ali İsra ve Kutlutürk, Cemil. “Upanişadların Temel Kavramları, Getirdiği Yeni Yaklaşımlar ve Hint Dini ve Felsefi Dünyasına Katkıları.” *Dinî Araştırmalar* 12, no. 35 (2009): 31–46.
- Habib, Irfan. Medieval India: The Study of a Civilization. New Delhi: National Book Trust, 2000

- H. İmam-ı Rabbani ve Ehl-i Sünnet Davası. İstanbul: Kayihan Yayınları, 2021.
- Bâqer Najm-e Sâni, M. Mau'ezah-e Jahângiri. Ed. ve iren. S. Alvi. Albany: State University of New York Press, 1989.
- Habib, Irfan. "The Peasant in Indian Society." *Social Scientist* 11, no. 3 (1983): 24–25.
- Haig, T. W. *The Cambridge History of India III: Turks and Afgans*. Cambridge, 1928.
- Haig, T. W. *The Cambridge History of India. Volume III: Turks and Afghans*. Cambridge: Cambridge University Press, 1928.
- Haig, T. W. *The Cambridge Shorter History of India*. nşr. H. H. Dodwell. Delhi: S. Chand & Co., 1969.
- Haig, T. W. *The Cambridge Shorter History of India*. Yay. haz. H. H. Dodwell. Delhi: Macmillan, 1969.
- Haig, T. W. *Turks and Afgans*. New Delhi: Idarah-i Adabiyat-i Delhi, 1965.
- Haig, T. W. *Turks and Afghans*. New Delhi: S. Chand & Co., 1965.
- Haig, T. W. "Hızır Han." *İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 5/1. 5. Baskı. İstanbul: MEB Yayınları, 1988, 472.
- Haig, T. W. "Hızır Han." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 5/1. 5. bs. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, 472.
- Haksever, Ahmet Cahid. *Ya'kub-i Çerhî: Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2009.
- Haksever, Ahmet Cahid. *Ya'kub-i Çerhî: Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2009.
- Hamdullah Mustawfi Qazwini. *The Tarikh-i-Guzida*. . Edward G. Browne. London: Luzac & Co., 1913.
- Hamdullah Mustawfi Qazwini. *The Tārīkh-i-Guzīda*. . Edward G. Browne. London: Luzac & Co., 1913.
- Hamdullah Müstevfî-yi Kazvini. *Târih-i Güzide*. . Mürsel Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.
- Hamdullah Müstevfî-yi Kazvînî. *Târīh-i Güzīde*. . Mürsel Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.
- Haseni, A. *El-İ'lâm bi-men fî târīh el-Hind mine'l-a'lâm*. Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiyye, 1999.

- Haseni, A. El-İ'lâm bi-men fî târîhi'l-Hind mine'l-a'lâm. Beyrut: Dârü'l-Fîkr, 1999.
- Hashmi, Yusuf Abbas. Successors of Mahmud of Ghazna: In Political, Cultural and Administrative Perspective. Karachi: Pakistan Historical Society, 1988.
- Hashmi, Yusuf Abbas. Successors of Mahmud of Ghazna: In Political, Cultural and Administrative Perspective. Karachi: Pakistan Historical Society, 1988.
- Hidayet, S. "Târîh-i Siyasî-İctimaî-yi Bâbüriyan." Mecelle-i Suhan Tarih 3 (1387): 87.
- Hidayet, S. "Târîh-i Siyasî-İctimaî-yi Bâbüriyan." Mecelle-i Suhan Târîh 3 (1387 Hş): 87.
- Hollinhead, B. "Religious Toleration in Mughal India." Owlcation, 11 Ocak 2018.
- Hollinhead, B. "Religious Toleration in Mughal India." Owlcation. (Erişim tarihi: 5 Aralık 2023).
- Hâce Nizâmuddin-i Ahmed. Tabakât-ı Ekberî (veya Tabakât-ı Nizâmî). Tahkik: M. A. I. C. S. Calcutta, 1927.
- International Labour Organization (ILO). "Population by Age and Sex." https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer14/?lang=en&segment=indicator&id=POP_XWAP_SEX_AGE_GEO_NB_A (Erişim tarihi: 25 Kasım 2023).
- Investing.com. "Dünya Bankası Hindistan İçin 2022–2023 Büyüme Tahminini Yükseltti." (Erişim tarihi: 7 Ekim 2023).
- Ismatullaev, X. "Babür'ün Bilinmeyen Vasiyetnâmesi." . M. B. Mahir Ünlü. Milliyet Blog
- Ismatullaev, X. "Babür'ün Bilinmeyen Vasiyetnâmesi." . M. B. Mahir Ünlü. Milliyet Blog. 2019.
- İbnü'l-Esîr. el-Kâmil fî't-Târîh, Cilt 9. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2016.
- İbnü'l-Esîr. el-Kâmil fî't-Târîh, c. 9. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2016.
- İmâm-ı Rabbânî, Ahmed. Mektûbât, c. 2. [Yayınevi ve tarih belirtilmemiş.]
- İmâm-ı Rabbânî. Mektûbât, Cilt 2. tsz.
- İnan, Afet. Makaleler ve İncelemeler. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1968.
- İnan, Afet. Makaleler ve İncelemeler. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1968.
- İstahri. Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik. . Murat Ağarı. İstanbul: Ülkelerin Yolları Yayınları, 2015.
- İstahrî. Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik. . Murat Ağarı. İstanbul: Ülke Kitapları, 2015.

- Jackson, Peter. *The Delhi Sultanate: A Political and Military History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Jackson, Peter. *The Delhi Sultanate: A Political and Military History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Jha, Vivekanand. "Social Stratification in Ancient India: Some Reflections." *Proceedings of the Indian History Congress* 51 (1990): 24
- Jha, Vivekanand. "Social Stratification in Ancient India: Some Reflections." *Proceedings of the Indian History Congress* 51 (1990): 24.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Millî Kültürü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, (1977), 33.
- Kafesoğlu, İbrahim. "Mahmud, Gazneli." *Türk Ansiklopedisi*, c. XVII. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, (1983), 176.
- Kahveci, Kutsi. "Mistik Bir Tecrübe Olarak Ruhun Baş Dönmesi: Hint Mistisizmi." *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23/2 (2019): 878–883.
- Kahveci, Kutsi. "Mistik Bir Tecrübe Olarak Ruhun Baş Dönmesi: Hint Mistisizmi." *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23/2 (Haziran 2019): 878–883.
- Karayel, Habibe. *Sir Thomas Roe'nun Gözünden Babürlü Sarayı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Karayel, Habibe. "Sir Thomas Roe'nun Gözünden Babürlü Sarayı." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, (2015).
- Kaya, Kamuran. *Buddhizm Sözlüğü*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, (2017), 52.
- Kaya, Kudret. *Buddhizm Sözlüğü*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2017, 52.
- Kayalı, Yalçın. "Timur'un Hindistan Seferi." *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2014): 183–196.
- Kaşgari, Mahmud. *Tübi bir Türki Tili (Divânü Lügati't-Türk)*. Almatı: Ana Tili, 192.
- Kenoyer, J. M. "Interaction Systems, Specialised Crafts and Culture Change: The Indus Valley Tradition and the Indo-Gangetic Tradition in South Asia." In *The Indo-Aryans of Ancient South Asia: Language, Material Culture and Ethnicity*, ed. George Erdosy, 213. Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1995.

- Keskin, Mustafa. Hindistan Müslümanlarının Millî Mücadele’de Türkiye’ye Yardımları (1919–1923). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1991, 2.
- Keykâvus b. İskender. Kâbûsnâme (Nasîhatnâme). Tahkik: Reuben Levy. London, 1951, 119–120.
- Khan, Iqtidar. Shaikh Abdul Quddus Gangohi’s Relations with Political Authorities. Cilt 4. Bombay: Asia Publishing House, 1977.
- Konukçu, Enver. Hindistan’da Devlet Kuran Altaylı Kavimlerden Hunalar. XVI. Milletlerarası Altaistik Kongresi (21–26 Ekim 1973, Ankara) Bildirileri. Ankara, 1979, 218.
- Konukçu, Enver. Hindistan’daki Kalaçların Başkentleri. Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (25–28 Haziran 2007). Ankara: TTK Yayınları, 2008, 150.
- Konukçu, Enver. Kuşan ve Akhunlar Tarihi. Ankara, 1973, 5–10.
- Konukçu, Enver. “Hind Kaynaklarında Hunlara Dair Bazı Kayıtlar.” AÜEF Araştırma Dergisi, sayı 5 (Ekim 1972): 165–170.
- Kopf, David. British Orientalism and the Bengal Renaissance: The Dynamics of Indian Modernization 1773–1835. Calcutta: Firma K. L. Mukhopadhyay, 1969
- Lochtefeld, James G. “Ramananda.” In The Illustrated Encyclopedia of Hinduism, c. 2. New York: The Rosen Publishing Group, 2001, 553.
- Macauliffe, Max Arthur. The Sikh Religion. C. 6. Oxford: The Clarendon Press, 1909, 102.
- Majumdar, R. C. The History and Culture of the Indian People. Volume 7: The Mughul Empire. Bombay: Bhartiya Vidya Bhavan, 1974.
- Majumdar, R. C., Raychaudhuri, H. C., ve Datta, K. An Advanced History of India. London, 1961, 153.
- Massignon, Louis. Essai Sur Les Origines du Lexique Technique de la Mystique Musulmane. Paris: Paul Geuthner, 1922, 68–69.
- Mathes, E. W. “Maslow’s Hierarchy of Needs as a Guide for Living.” Journal of Humanistic Psychology 21/4 (1981): 69.
- McNeill, William H. Dünya Tarihi. . Alâeddin Şenel. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2002, 136.
- Merçil, Erdoğan. Müslüman-Türk Devletleri Tarihi. Ankara, 2006, 353.

- Meydan Larousse. C. 5. İstanbul: Meydan Yayınları, 1971, 869.
- Michael, H. "İslam in Mughal India." Oxford Research Encyclopedias, 30 Temmuz 2018. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199340378.013.648>.
- Muhammed b. Ali b. Muhammed-i Şebânkâre'î. Mecma' u'l-Ensâb (Hanedanlar Tarihi). . Fahri Unan. Bişkek: Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, 2018, 111.
- Mukhia, Harbans. "Time in Abu'l Fazl's Historiography." SAGE Journals, 2010, 39.
- Mutlu, İsmail. Tarikatlar 2. İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 2003, 137.
- Müller, Max ve Paul Deussen, ed. Upanişadlar: İnsanlığın İlk Felsefi Metinleri. İstanbul: Okyanus Yayıncılık, 2010.
- Nazım, Muhammed. The Life and Times of Sultân Mahmûd of Ghazna. Cambridge, 1931, 98–99.
- Nicolle, David. Mughul India 1574–1761 (Men-at-Arms). London: Osprey Publishing, 1993.
- Nijjar, B. S. Penjâb, Under the Sultans (1000–1526 A.D). Delhi, 1968, 1–10.
- Nizami, Khaliq Ahmad. Akbar and Religion. Delhi: Idarah-i Adabiyat-i Delhi, 1989.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Hindistan-Din." Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 18. İstanbul: TDV Yayınları, 85.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Çiştîyye." Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 8. İstanbul: TDV Yayınları, 344.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Çiştîyye." Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 8. İstanbul: TDV Yayınları, 343–346.
- Ozankaya, Özer. Toplumbilim. İstanbul: Cem Yayınevi, 1991, 190.
- Palabıyık, M. Hanefi. Valilikten İmparatorluğa Gazneliler: Devlet ve Saray Teşkilatı. Ankara, 2002.
- Perkovich, George. "Hindistan Büyük Bir Güç mü?" Hindistan Asya'nın Yeni Gücü. Der. Yılmaz Tezkan, 40–48.
- Piggott, Stuart. Prehistoric India: To 1000 B.C. Great Britain: Penguin Books, 1950.
- Poole, S. Lane. Mediaeval India Under Mohammedan Rule 712–1764. London, 1903.
- Popüler Tarih. "Asya'nın Uyuyan Güzeli: Hindistan." (Erişim tarihi: 27 Kasım 2023).
- Prasad, Ishwari. A Short History of Muslim Rule in India: From the Conquest of Islam to the Death of Aurangzeb. Allahabad, 1937.

- Pruthi, R. K. *Indian Caste System*, 1st ed. New Delhi: Discovery Publishing House, 2004.
- Rabinoviç, İ. S. *Sorok Vekov İndiiskoi Literaturi*. Moskova, 1969.
- Rashid, A. *Society and Culture in Medieval India, 1206–1556*. Calcutta, 1966.
- Ray, Aniruddha. *The Sultanate of Delhi*. London, 2019.
- Sabri, Mariam. “The Roshanniya Movement and the Formation of Pashtun Identity in Mughal India.” *Proj. Adv. Sarah Waheed*, 1.
- Schomer, Karine. “Introduction: The Sant Tradition in Perspective.” *The Sants: Studies in a Devotional Tradition of India*. Ed. Karine Schomer and W. H. McLeod. Delhi: Motilal Banarsidass, 1987.
- Settar, S. “Twentieth Century in Ancient India.” *Proceedings of the Indian History Congress* 43 (1982).
- Shah, Zahid. “Dogmas and Doctrines of the Roshnites and the Dispute of Pantheism.” *South Asian Studies: A Research Journal of South Asian Studies* 28, no. 1 (2013).
- Shah, Zahid. “Religio-Political Movements in the Pashtun Belt—The Roshnites.” *Journal of Political Studies* 18, no. 2 (2011).
- Sharma, R. S. *Indian Feudalism: c. 300–1200*. New Delhi: Macmillan India, 2005.
- Sharma, R. S. “Conflict, Distribution and Differentiation in Rgvedic Society.” *Indian Historical Review* 4, no. 1 (1977).
- Shrava, Satya. *Sakas in India*. Delhi: Pranava Prakashan, 1981.
- Singh, Manjeet. “Early Indian Society As Reflected in Indica of Megasthenes.” *International Journal of Innovative Research and Advanced Studies (IJIRAS)* 2, no. 3 (2015).
- Smith, V. A. *Coins of Ancient India*. Varanasi: Indological Book House, 1972.
- Smith, Vincent Arthur. *The Oxford History of India: From the Earliest Times to the End of 1911*. London: Clarendon Press, 1919.
- Spear, Percival. *India: A Modern History*. Michigan: University of Michigan Press, 1961.
- Stein, Burton, and David Arnold. *The Blackwell History of the World: A History of India*. Oxford: Blackwell, 2010.
- Stein, Burton. *Hindistan Tarihi*. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2015.

- Streusand, Douglas E. Ateşli Silahlar Çağında İslam İmparatorlukları: Osmanlılar, Safevîler, Babürlüler. . Burcu Fırat. İstanbul: Ufuk Yayınları, 2013.
- Syan, Harpreet. Sikh Militancy in the Seventeenth Century. London: I.B. Tauris, 2012.
- Sıddıki, İktidar Hüseyin. “Müslüman Hekimlerin Şifa Reçetesi: İlm-i Tıp ile Ayurveda Sentezi.” Derin Tarih Dergisi, Özel Sayı 19 (2021).
- Sıddıqui, İktidar Husain. “Gurlular.” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. C. 14. İstanbul: TDV Yayınları.
- Tanevî, Şeyh Eşref Ali. Hadislerle Tasavvuf. Haz. H. Zaferullah Daudi ve Ahmed Yıldırım. İstanbul: Umran Yayınları, 1996.
- Tanrıverdi, Mustafa. “İslamiyet’in Multan’a Yerleşimi ve Etkileri.” JOMISS: Journal of Middle Eastern Studies 1, no. 2 (2023). e-ISSN: 2980-2628.
- Tanrıverdi, Mustafa Delhi Türk Sultanlığı Dönemi’nde Multan (1206–1414) (yayınlanmamış doktora tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 197.
- Thapar, Romila. A History of India I. London: Penguin Books, 1987.
- Thapar, Romila. Early India: From the Origins to AD 1300. Berkeley: University of California Press, 1992.
- Togan, Zeki Velidi. Reşideddin Oğuznamesi: Tercüme ve Tahlili. İstanbul: Enderun Yayınları, 1982.
- Togan, Zeki Velidi. Umumi Türk Tarihine Giriş. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları / Enderun Kitabevi, 1981.
- Tosun, Necdet. Bahaeddin Nakşband: Hayatı, Görüşleri, Tarikatı. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- Turan, Osman. Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993.
- Turan, Osman. Türk-İslâm Medeniyeti ve Selçuklular Tarihi. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1980.
- Turan, Refik, ve Fatma Ahsen Turan. “Hindistan’a Yapılan Bir Araştırma Gezisi ve Balabanlar.” Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi 12, no. 35 (2005).
- TÜİK. “Dünya Nüfus Günü, 2022.” (Erişim tarihi: 7 Aralık 2023)
- Tümer, Günay. “Budizm.” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 14 Nisan 2024 <https://islamansiklopedisi.org.tr/budizm>

- Türk Dil Kurumu. Güncel Türkçe Sözlük. 2019. Erişim tarihi: 19 Ekim 2024
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 25. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Türkiye Diyanet Vakfı. “Gavsıyye.” İslam Ansiklopedisi. (Erişim tarihi:14 Kasım 2023).
- Türkiye Diyanet Vakfı. “Gurlular.” İslam Ansiklopedisi. (Erişim tarihi: 12 Ekim 2023).
- Ulutaş, Mehmet. “Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi, Karşılama ve Önem Dereceleri: Bıkkın Örneği.” Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimlerde Akademik Çalışmalar, 2019/2. ResearchGate.
- UNESCO Institute for Statistics. “India: Education and Literacy.” (Erişim tarihi: 24 Kasım 2024).
- Upanishadlar. . Kudret Kaya. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Uslu, Recep. Sind’de İslâm Fetihleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990.
- Uçmaz, Veli. Hint Alt Kıtasında Yaşayan Türk Toplulukları İçin Tarihten Günümüze Yapay Üst Kimlik Belirleme Çalışmaları: Mugallar–Karluklar–Türkler. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2021.
- Valmiki. Ramayana: 2500 Yıldır Hafızalarda Yaşayan Eser. . Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1975.
- Vural, S. İngiliz Hakimiyetinin Hindistan’da Tesisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1995.
- Walbank, T. W. A Short History of India and Pakistan. 1958.
- Wikipedia. “Dünya Nüfusu.” (Erişim tarihi: 30 Kasım 2023).
- Williams, Monier. Hinduism and Brahmanism; or Religious Thought and Life in India. New York: Oxford Press, 1891.
- Wink, André. Al-Hind: The Making of the Indo-Islamic World. Leiden: Brill, 1991.
- Yaman, H. “Tasavvufta Dış Tesir Meselesi.” Tasavvuf Tarihi. Ed. Ekrem Cebecioğlu. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 2013.
- Yazıcı, Orhan. Afganistan’da İngiliz–Rus Nüfuz Mücadelesi (1800–1921). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Ya’kubi, Ahmed. Tarihü’l-Ya’kubi. Ed. M. Zaman. Beyrut: Encyclopedia of Islam, 2002.

- Yitik, Ali İhsan. “Hint Dinlerinde Kötülük ve Şeytan.” Milet ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi 1/1 (Aralık 2003).
- Yılmaz, Abdurrahman. “Moğol İstilasından Sonra Kurulan Bazı Türk Devletleri.” Türk Tarihi ve Kültürü, ed. Cemil Öztürk. Ankara, 2007.
- Çatlı, Özen Gökçen. “Kapalı Toplumsal Yapı: Kast Sistemi Üzerinden Tabakalaşma.” Aydın Toplum ve İnsan Dergisi 2, no. 3 (2016): 62.
- Çağdaş, Kemal. Hint Eski Çağ Kültür Tarihine Giriş. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1974.
- Çeliktas, Müslüme Melis. “Hinduizm’in Ak Hunlar Üzerindeki Yansımaları.” Tarih Araştırmaları Dergisi 34, no. 57 (2015): 89–98
- Çift, Salih. “Tasavvuf Araştırmalarında Alman Ekolü: Tarihsel Boyut.” Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi 8, no. 18 (2007): 177–190.
- Ögel, Bahaeddin. Türk Kültürünün Gelişme Çağları. Ankara, 1979, 39 vd.
- Öke, Mim Kemal. Güney Asya Müslümanları’nın İstiklâl Davası ve Türk Millî Mücadelesi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, 1.
- Öntürk, Vural. Gurlular. İstanbul: Selenge Yayınları, 2020, 59–60.
- Özaydın, Abdülkerim. Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi. Ankara, 1990, 140–144.
- Özaydın, Abdülkerim. “Sencer.” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 36. İstanbul: TDV Yayınları, 509.
- Özcan, Abdülkerim. “Hindistan.” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 1998, 78.
- Özcan, Azmi. “Hindistan–Tarih.” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 18. İstanbul: TDV Yayınları, 1998, 76.
- Özcan, Azmi. “Nizameddin Evliya.” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 33. İstanbul: TDV Yayınları, 2007, 179
- Özel, Ahmet. “El-Âlemgiriyye.” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Erişim tarihi: 2 Aralık 2023).
- Özsoylu, A. F. Nasıl Başardılar? İrlanda, Çin, Hindistan. Ankara: Destek Yayınları, t.y.
- Öztuna, Yılmaz. Devletler ve Hanedanlar: İslam Devletleri, cilt I. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Öncü Basımevi, 2005.

- Öztuna, Yılmaz. İslam Devletleri: Devletler ve Hanedanlar IV. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989–1996.
- Ülken, Hilmi Ziya. İslam Düşüncesi: Türk Düşüncesi Tarihi Araştırmalarına Giriş. İstanbul: Ülken Yayınları, 1995.
- Şahin, H. Hilal. “Tarihsel Bir Panorama: Hint-Türk Tarihine Dair ‘Babürlüler Dönemine Kadar’.” Türk Dünyası Araştırmaları 119, no. 234 (2018).
- Şahin, H. “Ekber Şah’ın Sosyo-Kültürel ve Dini Reformların Toplumsal Hayata Etkisi.” Tarih Okulu Dergisi 22 (2015).
- “Bayezid-i Ensârî.” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 5. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Clifford Edmund Bosworth, The Ghaznavids: Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran 994–1040 (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1963), 205–210.
- Mehmet Ali Hacıgökmen, “Gaznelilerin Hindistan Seferleri ve Etkileri,” Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, no. 41 (2021): 257–273.

ÖZGEÇMİŞ

